

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEMOKRASİ KAVRAMI, GELİŞİMİ VE
ULUSLARARASI ETKİLEŞİM**

Nesrin DEMİR

Danışman
Yrd.Doç.Dr.Deniz ILGAZ

İzmir, 2006

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEMOKRASİ KAVRAMI, GELİŐİMİ VE ULUSLARARASI ETKİLEŐİM” adlı çalıŐmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma baŐvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gűsterilenlerden oluŐtuđunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmıŐ olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih: .../.../2006

Adı Soyadı: Nesrin DEMİR

İmza

DOKTORA TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Nesrin Demir
Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Programı :
Tez Konusu :Avrupa Birliği'nde Demokrasi Kavramı, Gelişimi ve Uluslararası Etkileşim
Sınav Tarihi ve Saati : ... 2006/ Saat :...

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 30.maddesi gereğince doktora tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	☐	OY BİRLİĞİ ile	☐
DÜZELTME	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.	☐
Tez, mevcut hali ile basılabilir.	☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐
Tezin, basımı gerekliliği yoktur.	☐

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red

ÖZET

Doktora Tezi

Avrupa Birliği'nde Demokrasi Kavramı, Gelişimi Ve Uluslararası Etkileşim

Nesrin DEMİR

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, öncelikle ekonomik amaçlı bir bütünleşme hareketi olarak temelleri atılan Avrupa Birliği, 1980'lerin sonları ve 1990'ların başlarında siyasi bütünleşme sürecine girmiş ve Topluluk yetkilerindeki artış ve derinleşme eğilimleriyle birlikte demokrasi sorunu tartışmaları ile yüz yüze gelmiştir. Demokrasi açığı ve Demokratik meşruiyet kavramları olarak ifade edilen, demokrasi eksikliğinin, AB'nin kurumsal yapısı ve karar alma mekanizması işleyişinden kaynaklandığı tartışmaları artan oranda devam etmektedir. Tek Avrupa Senedi'den başlayarak bugüne kadar yapılan antlaşmalarda, (Maastricht, Amsterdam ve Nice) demokrasi açığının giderilmesine yönelik bazı adımlar atıldıysa da, sorun halen canlılığını korumaktadır.

Bugüne kadar kabul edilen antlaşmalarda, Avrupa Birliği Parlamentosu'nun yetkilerini artırmak suretiyle demokrasi açığı sorununa bir çözüm getirmek çabasının başarısız oluşunda bu sorunun kurumlar düzeyine indirgenemeyecek kadar çok yönlü ve uzun zaman dilimini içeren karmaşık bir sürecin etkisi bulunmaktadır. Demokrasi her şeyden önce; ortak bir kimlik etrafında, sivil toplumda iletişim diyalog ve müzakerelerin oluştuğu ortam olan kamusal alanın varlığını gerektirir. AB'nin şimdiki durumda 25 üyeli bir yapı olduğu göz önüne alınırsa, ortak bir Avrupa kamusal alan ve kimlik oluşturmanın, görüldüğünden daha zor olacağı açıktır. Ancak, halk görüşleri analizlerini ortaya koyan Euro barometre sonuçlarından da anlaşıldığı üzere halk, AB'ye destek vermekte ve AB'yi "demokratik" olarak nitelendirmektedir. AB, kendisinin de sürekli vurguladığı gibi bir "çoğulcu anlayışı" kabul ederek; ulusun belirli bir toprak parçası üzerinde ortak yasalar ve akılcı kültürün birleşmesi olduğu gerçeğinden hareket edebilirse bu sorunları aşabilecek potansiyele sahip görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: 1- Avrupa Birliği 2- Demokrasi Açığı 3- Avrupa Yurttaşlığı
4- Kamusal Alan 5- Avrupa Kimliği

ABSTRACT

Ph.D. Thesis

Development of the Concept of Democracy in the European Union and its International Interaction

Nesrin DEMİR

Dokuz Eylül University

Social Sciences Institute

Department of Public Administration

European Union, foundation of which is traced back to the aftermath of the Second World War has entered into the political integration process by the end of 1980s. In this process, which has gained momentum during the 1990s, deepening and increase in the powers of the European Union have been accompanied by a challenge, namely the democratic deficit question. This problem, which is also referred to as lack of democratic legitimacy is still a topic of an ever-growing discussion. Although some steps have been taken against this problem since the signing of the Single European Act (with signing of the treaties of Maastricht, Amsterdam, Nice), the question seems to be still on the agenda.

In the treaties adopted so far, this problem is sought to be overcome by increasing the powers of the European Parliament. The reason for which such efforts have failed so far is the fact that the democratic deficit question is a consequence of a long and complex process which cannot be simply reduced to purely institutional level. Above all, democracy requires the existence of a public sphere in which a common identity is shaped along with communication and dialogue. Given that the EU is a 25 member organisation it seems more difficult than imagined to create a common public sphere and identity. However, as shown by the Euro barometer analyses reflecting the people's ideas, the people support the EU and regard it as democratic. If the EU parts from the fact that creating a nation requires common laws and a rational culture to be shaped with a pluralist approach, it can overcome these problems in the long run.

Key Words: 1- European Union 2- Democracy Deficit 3- European Citizenship 4- Public Sphere 5- European Identity

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	II
Doktora Tez Sınav Tutanağı	III
Özet	IV
Abstract	V
İçindekiler	VI
Kısaltmalar	IX
Tablolar Listesi	X
Giriş	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU ANTLAŞMASI'NDAN AVRUPA BİRLİĞİ'NE GİDEN SÜREÇTE DEMOKRASİ ANLAYIŞININ YERİ VE ÖNEMİ

1.1. Avrupa Topluluğunun Kuruluşundan Siyasal Birliğe Dönüşüm Sürecinde Demokrasinin Yasal ve Kurumsal Temelleri	2
1.1.1. Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi ve Bu Sürece Yön Veren Unsurlar	7
1.1.2. Avrupa Topluluğunun Kurucu Antlaşmalarında Demokrasinin Yeri ve Değerlendirilmesi	11
1.1.2.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (1951)	12
1.1.2.2. Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (1957)	13
1.1.2.3. Tek Avrupa Senedi (1987)	16
1.1.2.4. Maastricht Antlaşması (1993)	18
1.1.2.5. Amsterdam Antlaşması (1997)	22
1.1.2.6. Nice Antlaşması (2000) ve Son Gelişmeler	25
1.1.2.7. Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma	34
1.1.3. Avrupa Birliğinin Temel Kurumları ve Demokrasi	40
1.1.3.1. Avrupa Birliği Konseyi	46
1.1.3.2. Avrupa Birliği Komisyonu	49
1.1.3.3. Avrupa Birliği Parlamentosu	51
1.1.3.4. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı	58
1.1.3.5. Ekonomik ve Sosyal Komite	61
	63

1.2. Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerinin Taraf Olduğu Avrupa Konseyi (1949) Sözleşmeler ve Şartlar	
1.2.1. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmaları ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Anlaşmalara Yönelik Tutumları	66
1.2.1.1. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı	66
1.2.1.2. Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı Taslağı	68
1.2.1.3. Avrupa Yerel Topluluklar veya Yerel Yönetimler Arasında Sınır Ötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi	70
1.2.1.4. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi	71
1.2.1.5. Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı	77
1.2.1.6. Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımına İlişkin Sözleşme	78

İKİNCİ BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE DEMOKRASİYE İLİŞKİN SORUNLAR

2.1. Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Sürecinde Demokrasiye İlişkin Sorunlar	83
2.1.1. Demokratik Meşruiyet Sorunu	85
2.1.2. Avrupa Birliği'nde Demokrasi Açığı Sorunu	90
2.1.2.1. Avrupa Kamusal Alanı	99
2.1.2.2. Avrupa Birliği Vatandaşlığı	109
2.1.2.3. Avrupa Kimliği ve Ulusal Kimlik	117
2.1.2.3.1. Ulusal Kimliklerle Avrupa Kimliğinin Uyumlaştırılmasına Yönelik Teorik Yaklaşımlar	125
2.2. Avrupa Birliği'ne Yönelik Eleştiriler	132

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ VE DEMOKRASİYE YÖNELİK OLARAK YAPILMIŞ KAMUOYU ARAŞTIRMALARININ ANALİZLERİ

3.1. Avrupa Birliği'nde Eski ve Yeni Üye Ülkelerin Sosyo-Politik Değerlere İlişkin Analizleri	142
3.1.1. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Farklı Konulara İlişkin Tutumlarının Analizi	153
3.2. Avrupa Birliği'nin Gelişiminde Genç Avrupalıların İlgi ve Beklentilerine Yönelik Analizler	156
3.2.1. Genç Avrupalıların Aktif Vatandaşlığa Bakışı	159

3.3. Avrupa Birliği'nin Geleceğine Yönelik Araştırma Sonuçları	160
3.3.1. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Ulusal ve Birlik Düzeyindeki Siyasi Sorunlarına Yönelik İlgileri	161
3.3.2. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Avrupa Birliği'nin İmajına Yönelik Araştırma Sonuçları	162
3.4. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Beklentilerine Yönelik Analizler	165
3.4.1. Avrupa Birliği'nin Performansının Değerlendirilmesi	167
3.4.2. Avrupa Birliği'nde Vatandaşlığa İlişkin Tutumların Analizi	168
3.4.3. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Küreselleşmeye Yönelik Tutumlarının Analizi	170
3.4.4. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Genişlemeye Yönelik Tutumlarının Analizi	171
SONUÇ	174
KAYNAKÇA	184

KISALTMALAR

AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGF	Avrupa Güvenlik Forumu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AK	Avrupa Konseyi
AMB	Avrupa Merkez Bankası
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AP	Avrupa Parlamentosu
AT	Avrupa Topluluğu
ATA	Avrupa Topluluğu Antlaşması
ATAD	Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
AYBYK	Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi
BM	Birleşmiş Milletler
COSAC	Avrupa Birliği Parlamentoları Avrupa İşleri Komiteleri
COREPER	Daimi Temsilciler Komitesi
ESK	Ekonomik ve Sosyal Komitesi
MA	Maastricht Antlaşması
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OGDP	Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
TAS	Tek Avrupa Senedi
p.	Sayfa Numarası (Yabancı Yayınlar)
s.	Sayfa Numarası (Yerli Yayınlar)
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
et al.	Ve diğerleri

TABLolar LİSTESİ	SAYFA
Tablo 1.1: Ortak Karar Prosedürünün Kapsamına Giren Alanlar	45
Tablo 1.2: Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmaları	81
Tablo 3.1.a: Sosyo-Politik Değerlerin Ülkelere Göre Yüzde Oranları	144
Tablo 3.1.b: AB Vatandaşlarının Sosyo-Politik Değerlere Yönelik Kişisel Bakış Açılarının Ülkeler Bazında Yüzde Oranları	147
Tablo 3.1.c: AB Vatandaşlarının Kendi Ülkelerini En İyi Temsil Ettiklerine İnanıdıkları Değerlerin Ülkelere Göre Yüzde Oranları	148
Tablo 3.1.d: AB Vatandaşlarının AB'yi En İyi Temsil Ettiklerine İnanıdıkları Değerlerin Ülkelere Göre Yüzde Oranları	150
Tablo 3.1.e: AB Vatandaşlarının ABD'yi En İyi Temsil Ettiğine İnanıdıkları Değerlerin Ülkelere Göre Yüzde Oranları	151
Tablo 3.1.f: AB Vatandaşlarının Arap Dünyasını En İyi Temsil Ettiğine İnanıdıkları Değerlerin Ülkelere Göre Yüzde Oranları	152
Tablo 3.1.1.a: “Devlet Yaşantımıza Çok Müdahale Ediyor” (%)	154
Tablo 3.1.1.b: “Daha Az Bireysel Özgürlük Pahasına Daha Çok Eşitlik ve Adalet İhtiyacımız Var” (%)	154
Tablo 3.1.1.c: “Ülkemizde Vatandaşlar Daha Aktif Bir Biçimde Politikaya Katılsın” (%)	155
Tablo 3.1.1.d: “Göçmenler Ülkemize Pek Çok Katkı Sağlamaktadır” (%)	156
Tablo 3.2: “Size Göre AB'nin Öncelik Vermesi Gereken 3 Faaliyeti Ne Olmalıdır?”	158

GİRİŞ

Genel olarak bakıldığında, halkın yönetimi anlamına gelen demokrasinin, tarih boyunca farklı toplumlar tarafından farklı uygulamalarla bugüne geldiği görülür. Toplumlar, demokrasiyi kendi sosyo-ekonomik, politik ve hukuksal yapılarına göre farklı bir biçimde yaşamışlardır. Demokrasi, klasik Yunan döneminden bugüne değin, farklı bakış açılarından irdelenmiş ve ancak 20yy'da itibar görmeye başlamıştır. Bugün, bir yere sahip olan demokrasi, bir siyasal rejim olarak insan haklarının gerçekleştiği düzeni temsil etmektedir.

Demokrasi, hiçbir zaman prosedürlere yada kurumlara indirgenemez; hukuk devletini egemenlik altındakilerin çıkarlarına uygun olabilecek bir yönde değiştirmeye çabalayan toplumsal ve siyasal bir güç olarak görülebilir. Diğer bir ifadeyle; demokrasinin var olma koşulu, içinde bulunduğu eşitsizlikli bir düzene karşı, siyasal eşitlik ve tüm yurttaşlara aynı hakların verilmesi olarak anlaşılmalıdır. Demokrasi, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri ahlaksal haklar adına dengelemek üzere bir araç olarak görülmelidir (Touraine, 2002: 30-37).

Batı demokrasisi olarak da adlandırılan AB'deki demokrasinin temelinde liberal siyaset felsefesi anlayışının yattığı bilinmektedir. Bu noktada, demokrasi tanımında AB'de hukukun üstünlüğü en göze çarpan özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

AB'deki demokrasi anlayışını daha iyi anlayıp irdeleyebilmek için AB'nin nasıl bir bütünleşme yapısı içinde olduğu ve oluşturduğu bu yapının örgütsel ve hukuksal özelliğini iyi analiz etmek gerekmektedir.

AB, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasındaki ülkelerin kalkınmalarını kolaylaştırmak ve savaşın olumsuz sonuçlarından kurtulmak amacıyla ekonomik alanda başlatılmış bir entegrasyon hareketi iken, yarım yüzyıl içinde 20.yy'ın en büyük sosyal ve siyasi projelerinden biri haline gelmiştir. Birbirini takip eden genişleme ve derinleşme periyotları sonucunda Birlik, dünyada bir benzeri daha olmayan siyasi bir yapı haline almıştır.

Avrupa'da yüzlerce yıl süren arayış ve bu bölgede edinilen kötü deneyimler sonucunda, 20. yüzyılda kurumsallaştırılmaya çalışılan

“uluslarüstü otorite”ye dayalı bugünkü Avrupa entegrasyon modeli, kendine özgü yapısı dolayısıyla daha önce oluşturulan örgütlere oranla çok daha geniş bir destek zeminine sahiptir. Aslında AB, kıtada yaşanan kötü deneyimlerden sonra, Avrupa’da güçlerin birleştirilmesine ilişkin yeni bir anlayışın ürünüdür.

Avrupa bütünleşmesi, bugün farklı bir entegrasyon modeliyle dünyada yerini almıştır. Bu anlayışa göre; barış, güvenlik ve ekonomik refah, ittifak ve koalisyonlarla bazı güçlerin devre dışı bırakılması suretiyle değil, ortak hedefler belirlenerek bunların tüm katılımcılar için yararlı olacak biçimde bir üst otorite denetiminde gerçekleştirilmesi yoluyla ancak sağlanabileceği düşünülmüştür. II. Dünya Savaşı’ndan sonra somutlaştırılmaya başlanan bu düşünceler, Avrupa Topluluğu’nun (AT) doğuş nedeni olduğu kadar, aynı zamanda, onun bugün Avrupa Birliği olarak varlığını sürdürmesi için gerekli desteğin de kaynağıdır (Canbolat, 1998: 247-248).

Öncelikle, ekonomik alanda bütünleşme hedefiyle kurulan o zamanki adıyla AT’yi siyasal işlevi olmayan salt ekonomik bir varlık olarak değil, Lindberg ve Scheingold’a göre; siyasetin tanımı gereği olan otorite yani “emredici” değer dağıtımını gerçekleştiren bir siyasal sistem olarak da analiz etmek gerekmektedir. Tüm Topluluk için otoriter kararların alınmasına olanak veren bir sistem, “siyasal entegrasyonun en güvenilir göstergesi” olarak sayılmaktadır. Buna göre entegrasyon, Topluluk ile ulusal sistemler arasında ortaklaşa paylaşılan bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bütünleşmenin sonucunda şu yada bu sistemin temsilcileri yerine, ortak çözüm rolünü taşıyan aktörler ortaya çıkar. Canbolat’a göre; uluslarüstü düzeyde siyasal oluşum ulusal politikalar için bir tehdit anlamına gelmemektedir. Ulusal ve uluslararası düzeyde siyasal yeteneklerin artması, ekonomik ve siyasal alanda ortak etkinlik ve gelişmeyi sağlamaktadır. Bu çerçevede AT’nin gelişmesi de ulusal sistemlerde istikrar bozucu bir etki yapmamıştır (Canbolat:96-97).

AB’nin, doğal olarak hukuki ve yönetim yapısı da kendine özgü olarak önemli farklılıklar göstermektedir. Bilindiği gibi AB sadece ekonomik ve siyasi bütünleşmeyi değil, aynı zamanda bunların temelini oluşturan hukuki bütünleşmeyi de amaçlamaktadır. Bu amacın gerçekleşmesinde, şüphesiz Topluluk hukukunun doğrudan etkisi ve Topluluk hukukunun ulusal

hukuk üzerindeki üstünlüğü prensipleri, özellikle Topluluk ile ulusal hukukun bütünleşmesini sağlamada etkin bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan, bu amaçların gerçekleştirilmesi için Topluluğa üye olmak, aynı zamanda üye devletlerden Topluluğa bir takım yetkilerin aktarılmasını gerektirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, doğal olarak üye devlet de sınırlandırılmış bir egemenlik hakkına sahip olmaktadır.

Görüldüğü gibi diğer uluslararası örgütlerin aksine AB daha karmaşık bir yapı ve hukuk kurallarına sahiptir. Birlik kurumları sahip oldukları yetkiler ve karar alma mekanizması açısından, ulus devletlerin kurumlarına benzemektedir. Bu kurumların aldıkları kararlar, hem üye ülke hükümetlerine hem de üye ülke halklarına bir takım hak ve sorumluluklar getirmektedir. Henüz siyasi bir birlik sürecini tamamlamamış olan AB'nin ulus devletle benzer özellik göstermesi, AB'nin demokratik niteliklerinin sorgulanmasına yol açmış ve AB kurumları tarafından alınan kararlarda, üye ülke vatandaşlarının çıkarlarının gözetilip gözetilmediği konusunu gündeme getirmiştir. 1980'lere kadar gündeme gelmemiş, ancak AB'nin siyasi birliğe geçiş sürecinin dönüm noktası olarak kabul edilen, Maastricht Antlaşması (MA) ile birlikte, ulusal devletlerin bazı yetkilerinin ulusal düzeyden Avrupa düzeyine aktarılması entegrasyon sürecinin sorgulanması gereğini doğurmuştur. "Demokrasi açığı" yada demokrasi eksikliği sorunu olarak adlandırılan bu konu, çeşitli akademik, hukuki ve siyasi platformlarda yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Demokrasi açığı sorununa genel olarak, AB parlamentosunun yasama ve denetim işlevlerinden yoksun oluşu veya bu yetkileri yerine getirememesinden kaynaklanan bir durum, ayrıca Birlik yönetiminde alınan kararların kapalı kapılar arkasında olması, yönetimin yeterince saydam ve açık olmaması olarak bakılmıştır.

Hükümetler arası Konferanslarda (HAK) kabul edilen antlaşmalarda (Tek Avrupa Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşması) AB Parlamentosunun yetkilerini güçlendirmek suretiyle kısmen de olsa çözülmeye çalışılmıştır. Demokrasi açığı sorununa genel olarak bakıldığında şunlar görülür; AB'nin yasama yetkileri de olan yürütme organı Komisyonun seçilmemiş üyeler tarafından yönetilmesi, seçilmiş tek organ

olan AB Parlamentosunun yeterli güce sahip olmaması, Avrupa siyasi kimliğinin eksik oluşu, Avrupa düzeyinde yapılan seçimlere düşük katılımın olması, Birliğin halktan uzak oluşu, demokrasi araçlarından olan Avrupa siyasi partilerinin güçlü olmayışı gibi nedenlerden kaynaklandığı, değişik platformlarda özellikle 90'lı yıllardan itibaren yoğun bir biçimde tartışılmaktadır.

Bilindiği gibi, AB'nin kurucu ülkeleri ileri demokratik ülkeler olarak görülen sivil ve siyasi özgürlüklerin genel olarak güvence altına alındığı ülkelerdir. Batı demokrasisi olarak da adlandırılan bu ülkelerde, hukuk devleti güvencelerine riayet edilir, demokratik karar alma süreçleri bu sistemlerin ana belirleyicisidir, piyasa ekonomisine dayalı bir ekonomik düzen hakimdir ve nihayet, ideolojik kültürel ve etnik çoğulculuk bu sistemlerin karakteristik özelliklerindedir. Bu en temel toplumsal ve siyasal idealler bakımından "sicili temiz" olan ülkelerin oluşturduğu bir yapının da aynı özellikleri göstermesi beklenen bir durumdur. Kısaca, AB "özgür bir düzen" öngörmektedir. Bu noktada şu soru akla gelmektedir; böyle bir düzen içinde yer alan ülkelerin oluşturduğu AB'de "demokrasi eksikliği" nasıl oluşmaktadır?

Donald Puchala; "kör adamlarla fil hikayesi"ni AB'deki demokrasi açığı sorununa benzeterek, benzer sorunun burada da geliştiğinden söz etmektedir. Nasıl ki kör adamların hiçbiri tam olarak filin neye benzediğini tanımlayamadıkları ve fili neresinden tutarlarsa ona göre benzetme yaptıkları gibi, bu sorunun da hepsi birbiriyle bağlantılı ve çok yönlü bir durum gösterdiğini ifade etmiştir. Lord, ortaya konulan bu sorunları birbirine bağlı ve karmaşık yapan öğelerin ne olduğu sorusuna; bunun nedeninin, böyle bir siyasal sistem içinde demokratik politika geliştirilmenin zor olmasına, bunu da sistemin yeni ve uluslarüstü yapısına bağlamaktadır (Lord, 1998).

AB'de demokrasi açığı sorunu, demokratik rejimler göz önüne alınarak genişletildiğinde şu sorunlar öne çıkmaktadır; AB'deki demokrasi açığının temelinde, öncelikle halkın iletişim ve etkileşimini sağladığı alan olarak bir Avrupa kamusal alanının eksikliğinden söz edilmektedir. Çağdaş demokrasilerin vazgeçilmez dayanak noktalarından olan ve kamuoyunun

oluşum mekanı olarak değerlendirilen kamusal alan, ancak gelişmiş bir sivil toplumda varlığını sürdürebilmektedir. Yani kamusal alan, demokratik görüş ve irade oluşturulmasının en önemli platformu olmakla kalmayıp aynı zamanda demokratik siyasal kültürün de vazgeçilmez kaynağıdır.

Bugün Avrupa entegrasyon tartışmalarında kamusal alan fikri, merkezi bir yere sahiptir. Avrupa kamusal alanı, Avrupa bütünleşmesinin üretim ve şekillenme sürecinde son derece önemli bir yere sahiptir. Tartışmalarda; demokrasi açığının AB'nin kurumsal yapılanmasından çok, Avrupa kamusal alanının eksikliğinden kaynaklandığı öne çıkmaktadır. Bu noktada sorun yeni kamu anlayışına, kamusal alan ve demokratikleşme sürecinde ulusüstü özelliğe sahip olan AB'nin nasıl bir yapılanma içine gireceğidir. Kuşkusuz bu durum AB'nin siyasal, kültürel, toplumsal alanlarını yeniden inşası anlamına gelmektedir. Avrupa kamusal alanına bakıldığında, gerçek bir kamusal alandan söz etmenin güç olduğu görülmektedir.

Avrupa kamusal alanını oluşturmanın ön koşulu olarak iki yol öne sürülmektedir. Bu yollardan birincisi; gerçek bir Avrupa kamusal alanı yaratmak, ikincisi; mevcut ulusal kamusal alanlarını, Avrupa kamusal alanlarına dönüştürmek. Doğal olarak birinci çözümün, oldukça yüksek bir çaba ve uzun bir süreç gerektiren bir yol olduğu görülmektedir. Çünkü bu yol; ortaklaşa bir biçimde bu rolü üstlenecek aktörlerin, medyanın ve halkın, ulusal halk alanı üstüne koyarak dönüştürülmesini gerektirir. İkinci yol ise; ulusal kamusal alan içindeki aktörlere, konulara ve kurumlara odaklanmayı artırmaktır. Kamusal alan oluşturmada etkili olan araçlardan en önemlileri olan; yazılı, görsel medya, eğitim gibi alanların hala ulusal düzeyde olduğu görülmektedir. Bu tür alanların ulusal düzeyi aşip Avrupa düzeyine gelememiş olması kuşkusuz bir Avrupa kamusal alanı oluşturmaya güçleştirmektedir. Ancak gelişen iletişim araçlarının etkisiyle bu konuda özellikle en etkili olan internet iletişim ağı sayesinde, yavaş yavaş özellikle tüm dünyayı ilgilendiren ortak konularda Avrupa ölçeğinde kamusal alan ortamı filizlenmeye başlamıştır.

AB'de demokrasi açığının aynası olarak görülen diğer önemli bir konu ise Avrupa kimliğidir. Farklı ve değişebilen düzeylerde birçok öge ve değişkenin

etkileşerek oluşturduğu ve karmaşık bir olgu olan kimlik konusu, bugün AB’de sıkça tartışılmaktadır. AB’ye özgü yeni bir “Avrupa kimliği oluşturmak”, siyasi bütünleşme sürecinin ilerlemesiyle birlikte gerekli görülmektedir.

AB yönetiminin sorunu, AB halkını bir araya getirebilecek dinamikleri yaratmak, AB’ye özgü dinamik bir kimlik oluşturabilecek ortamı hazırlamak olmuştur. Bu konuda Birlik, çeşitli projeler çerçevesinde Avrupa halklarını birbirleriyle tanıştırmak, onları birbirlerinin dillerini öğrenmeye teşvik etmek gibi hedefler ortaya koymuştur. AB’nin bu çabaları, çok kültürlülük ve kültürel çoğulculuk anlayışı etrafında olmaktadır. Ancak bilindiği üzere zaten karmaşık bir konu olan kimlik konusu, 25 üyeli bir Birlik için ortak bir kimlik oluşturulmasının ne derece mümkün olacağı tartışmalıdır. Bu konudaki tartışmalar daha çok şu sorular üzerinde yoğunlaşmaktadır; Avrupa’da ulus devletler ve bunların içinde yer alan ulusal kimliklerin ötesinde bir Avrupa kimliği var mıdır? Ulusal aidiyetlerin yanında bir Avrupa aidiyeti olması mümkün müdür? Avrupalılaşıma sürecinde üst Avrupa kimliği, ulusal kimliklerin yerine geçerek onları eritmekte midir? yoksa kolektif kimlikler, Avrupalı, ulusal ve yerel arasında bölünmekte midir? Avrupalılaşıma, ulusal ve yerel kimliklerin güvenliğine yönelik muhtemel bir tehdit midir?. Bilindiği gibi, AB bir ulus devlet formunda değildir. Dolayısıyla zaten AB’den beklenen ulus devlet vatandaşının sahip olduğu gibi bir kimlik değildir. AB’yi oluşturan ülkeler; ortak bir yasal, siyasi ve kültürel miras sağlayan ortak bir tarihsel deneyime sahiptir. Olaya Avrupa halkı açısından bakıldığında; Avrupa insanının, dünyanın değişik kültürleriyle diyalog halinde olduğu ve resmi kimliğinin yanı sıra yada o kimlikten tamamen uzaklaşarak çok farklı kimlik tercihlerine ve aidiyetlerine yönelebildiği görülmektedir. Dolayısıyla, Avrupa’yı tek bir yapı olarak görmek veya Avrupa kimliğinin baskın olduğu gibi temel yargılara varmak çok zor görünmektedir.

Yeni bir Avrupa kimliği konusu, çeşitli siyasi ve sosyal gruplar tarafından Birlik içinde tartışılan bir durum olma özelliğini korurken, AB’den beklenen Avrupa siyasi kimliğidir. Avrupa kimliği sorunu AB’nin geleceği

hakkında süregelen tartışmalarla bilim adamları, politikacılar ve halk tarafından da ayrıca değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Avrupa kimliğini oluşturma konusunda farklı görüşler ortaya çıkmaktadır.

Ulusal kimlik ve ulusal bağımsızlık arasındaki bağı yakınlaştırma konusunda birçok uzman, Avrupa entegrasyon oluşumunun, ulusal kimlikle uyumlayacağını, ulusal kimlikler için bir tehdit olarak görülebileceğini, bu nedenle de bu süreci başarmanın zor olacağını tartışmaktadır. Avrupa kimliği oluşturma konusuyla ilgili bu karamsar görüşlerle beraber, Avrupa kimliğinin ulusal kimliklerle uyumlu olabileceğini düşünen iyimser görüşler de bulunmaktadır. Kimi yazarlar, ekonomi ve iletişimin küreselleşmesiyle birlikte, ulusal ve yerel ilgilerin zayıflayacağına inanmaktadır. Bu tür yorumları destekleyenler; insan hakları, sivil özgürlüklerin korunması, sosyal haklar ve demokrasi gibi evrensel değerlerin ulusal sınırları aşan yönüne dikkat çekmektedir. Bazıları ise; AB entegrasyonu ulus devleti daha etkili bir hale getirmek ve amaçlarını gerçekleştirmek için karmaşık eşgüdüm, denetim ve uygulama gerektiren çok yönlü sorunların çözümü için etkin bir araç olarak görmektedirler. Bazıları; Avrupa kimliğinin potansiyel gelişiminin, vatandaşların birden fazla kimliğe aynı zamanda sahip olma fikrini engelleyeceği kanısını taşımaktadır. Bu fikre karşıt düşünenler ise; insanların farklı kişisel haklara bağlı olarak, çok merkezli daire örneğinde olduğu gibi, çoklu kimlikleri taşıyabileceğini düşünmektedir.

Son bir değerlendirme olarak, Avrupa kimliğinin ve ulusal kimliğin farklı düzeylerde kimlikler oldukları ve farklı anlamlar taşıdıkları söylenebilir. Görüldüğü gibi demokrasi açığının özü esas olarak, sivil toplum içindeki iletişim, diyalog ve müzakere alanı olan henüz bir Avrupa kamusal alanının olmayışına ve kişiye aitlik hissi veren ortak bir kimliğin henüz oluşmamasından kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, demokrasi açısından ileri sayılan ülkelerin oluşturduğu AB içinde demokrasi eksikliğinin nedenlerini incelemektir. Bilindiği gibi AB, kendine özgü bir oluşum ve gelişim sergileyen ve henüz tamamlanmamış bir süreçtir. AB süreciyle birlikte, demokrasi, ulus, halk, yurttaşlık, egemenlik, kimlik, anayasa vb. gibi birçok kavram üzerinde,

yeniden düşünülmei gerektirmektedir. Bu noktadan hareketle, AB ile ilgili olarak tartışılan belirli alanların dışına çıkmak, Birliği daha kapsamlı olarak anlamak açısından faydalı olabileceği düşüncesi de bir diğer amaç olarak yer almaktadır.

Bu çalışma giriş ve sonuç bölümü hariç 3 temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; AB’de demokrasi kavramının, yasal ve kurumsal yapıya nasıl yansdığına bakılmıştır. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşmasından, bugüne geline süreçte, demokrasiye ne şekilde yer verilmiş olduğu irdelenmiştir. Ayrıca, AB’de demokrasi anlayışının değerlendirilmesi açısından Birliğin temel kurumlarının, sahip oldukları yetkileri nasıl kullandıklarına bakılmıştır. Ayrıca, AB üyelerinin taraf olduğu Avrupa Konseyi tarafından ortaya konulan düzenlemeler olan ve Kopenhag Kriterleri ile paralellik arz eden şart ve sözleşmelere yer verilerek üye ülkelerin bunlara yönelik tutumları ortaya konulmuştur.

Avrupa Birliği’nin bütünleşme sürecinde demokrasiye ilişkin sorunların irdelendiği ikinci bölümde ise; AB’nin demokratik niteliklerinin sorgulanmasına ilişkin olarak ortaya çıkan faktörlere yer verilerek, bu konudaki görüş ve çözüm önerileri ile, Avrupa Birliğine yönelik olarak çeşitli açılardan eleştiriler yer almıştır.

AB’ye üye ülke kamuoyu araştırma sonuçlarının yer aldığı üçüncü bölüm ise; Avrupa Komisyonu bünyesinde “Euro barometre” araştırmaları adı altında AB ile ilgili olarak ve demokrasi kavramına yönelik, çeşitli konulardaki analizlere yer verilmiştir. Bu araştırmaların ele alınması, literatür incelemesi sonucunda tespit edilen bulguların desteklenmesi ve somutlaştırılması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Sonuç kısmında ise; AB’de demokrasi eksikliği sorununun nedenleri ve bu sorunun, esasen Birliğin demokratik olmamasından kaynaklanmayıp demokrasinin var olma koşullarının AB’de henüz yeterince sağlanamadığı, bunun sebepleri arasında, ortak bir kimlik ve Avrupa kamusal alanı oluşturma güçlüğünün yanında, Avrupa entegrasyonunun ilk kez denenen bir sistem olmasından kaynaklı öğelerin etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU ANTLAŞMASI'NDAN AVRUPA BİRLİĞİ'NE GİDEN SÜREÇTE DEMOKRASİ ANLAYIŞININ YERİ VE ÖNEMİ

Bugün genel kabul gören demokrasi yönetim biçiminin itibar kazanması çok uzun yıllar almıştır. Bunda demokrasi kavramının, toplumdan topluma değişen farklı algılama biçimlerinin etkisi olmakla beraber, tarihsel süreç içinde yaşanan birtakım sosyal olayların da rolü bulunmaktadır. Avrupa Birliği'nde (AB) demokrasi kavramının nasıl tanımlandığı ve Birliğin kuruluşundan itibaren kurucu antlaşmalarda ve AB üyelerinin taraf olduğu sözleşme ve belgelerde demokrasi ve insan haklarına ne şekilde yer verildiğini anlamak AB'nin ilk kuruluş yıllarındaki yapıyı analiz etmek açısından büyük önem arz etmektedir. Bilindiği gibi AB'yi kuran ülkeler demokrasi bakımından ileri kabul edilen ülkelere olmaktadır. Ancak, gerek AB'nin henüz siyasi birlik sürecini tamamlayamamış olması gerekse, kurulan bu entegrasyon modelinin yapısal farklılık içermesi, ayrıca o dönemdeki oluşma koşulları da göz önüne alınarak, önceliğin ekonomiye verilmesi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Avrupa Birliği'ne giden sürecin başlangıcında, üyelik için gerekli olan koşullardan biri "Avrupa devleti olmak" tayken bir diğeri olan "demokratik devlet olmak" ilkesi üye sayısının artması ve üyelik niteliklerinin değişimine paralel olarak demokrasi kriterleri Kopenhag kriterlerinde en önemli siyasal değer haline gelmiştir. Kurucu antlaşmaları tadil eden antlaşmalara bakıldığında ise benzer bir durum görülerek demokrasi ve insan hakları ilkelerine çok daha ayrıntılı bir şekilde yer verildiği anlaşılmaktadır. Bu bölümde, AB'nin yasal ve kurumsal düzeyde demokrasiye ilişkin yapılan düzenlemeler incelenmiştir.

1.1. Avrupa Topluluğunun Kuruluşundan Siyasi Birliğe Dönüşüm Sürecinde Demokrasinin Yasal ve Kurumsal Temelleri

Avrupa Birliği, bilindiği gibi henüz tamamlanmamış tarihsel bir süreçtir. AB'nin geçirdiği bu süreçte demokrasi anlayışının yasal ve kurumsal temellerini iyi anlayabilmek için onun diğer uluslararası örgütlerden ayıran özellikleri ve buna paralel olarak ortaya çıkan hukuk yapısındaki farklılıklarını bilmek gerekir.

AB'nin en temel özelliği uluslarüstü* (supranasyonel) bir örgütlenme modelini esas almasıdır. Diğer uluslararası örgütlenme modellerine bakıldığında, örgüte üye devletler işbirliği amacı taşırken, AB'nin uluslarüstü bir örgütlenme modeli olarak entegrasyon (bütünleşme) amacıyla oluşturulduğu görülür. Tarihsel gelişim başlığı altında anlatılacağı üzere AB, öncelikle ekonomik olarak bütünleşmeyi öngörürken, zamanla Topluluk yapısının temelini oluşturan siyasi bütünleşmeye doğru yönelmiştir.

AB'nin farklı ve uluslararası alanda ilk kez ortaya konulan bu örgütlenme modelinin sonucu olarak hukuki yapısının da diğer modellere göre kendine özgü karmaşık bir özellik göstermesi doğal karşılanması gereken bir durumdur.

AB hukukunun temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Tekinalp ve Tekinalp,2000:67-70):

- AB hukuku uluslarüstüdür. Uluslarüstü hukuk, uluslararası hukuktan, “inter alia” iki noktada ayrılır: 1. Uluslararası hukuk, egemenlik hakları temeline dayalı olarak, devletlerarası ilişkileri düzenler; taraflar arasında haklar ve borçlar yaratır. Oysa uluslarüstü hukukta, bir topluluğa dahil üye devletler, egemenlik haklarının bir kısmını kendilerinin oluşturduğu uluslarüstü kurumlara devretmişler ve karşılığında bu kurumların yönetimine katılmayı kabul etmişlerdir. Böyle bir düzende Topluluğun organları da uluslarüstü nitelikler taşır. 2. Uluslararası antlaşmaların ilgili

* Uluslarüstücülük kavramı ilk kez Avrupa Topluluklarının kurulmasıyla literatüre kazandırılmış kendine özgü kurallar bütünüdür. Supranasyonalizm olarak da adlandırılan uluslarüstücülük,, uluslararası örgütlenmede üye devletlerin birtakım yetkilerini alarak onların üzerinde bağımsız yüksek bir otoriteye devredilmesine karşılık gelir (McCormick,1996:14).

ulusların gerçek ve tüzel kişilerine haklar tanınmaları kural olarak söz konusu değildir. Uluslarüstü özellikte bir hukuktan gerçek ve tüzel kişiler de yararlanabilir ve haklarının ihlal edilmesi veya hukuki menfaat bulunması halinde uluslarüstü nitelik taşıyan bir mahkemede dava açma hakkı bulunmaktadır. AB hukuku iki özelliğe de sahiptir.

- AB hukuku, kararlar hukuku “case law” özelliği göstermektedir. Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD)’na Antlaşmaları yorumlama, hukuka saygı gösterilmesini sağlama, içtihadta bulunma, ilkeler ve kurallar koyma görevi verilmiştir.

Görüldüğü gibi, AB’nin hukuki yapısının bu özellikleri, onu diğer örgütlenmelerden belirgin biçimde ayıran bir konuma getirmiştir.

AB hukukunun üye devletler üzerinde en önemli yansıması, Topluluk hukuku üstünlüğü ilkesinde görülmektedir. Kurucu* antlaşmalar olarak adlandırılan, Topluluk antlaşmaları uluslararası antlaşmalardan ayrı olarak kendi organlarını, yasama gücünü ve hukuk sistemini meydana getirmiştir. Böyle bir hukuk sistemi üye devletlerin hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır ve ulusal mahkemeler de bu hukuku uygulamakla sorumludurlar.

Topluluk hukukunun üstünlüğü, Topluluk antlaşmaları yada işlemleri ile ulusal hukuk kuralları arasındaki çatışmada, Topluluk antlaşmaları yada işlemlerinin uygulanması anlamına gelmektedir. Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (ATAD) içtihadı, “üstünlük doktrini” ulusalüstü bir örgütlenme olan Topluluğun işleyişi bakımından zorunlu bir nitelik olarak tanımlanmıştır (Tekinalp ve Tekinalp:62).

Topluluk hukuku düzeninin üye devletlerdeki konumu ile ilgili olarak Van Gend en Loas kararında ATAD’ın şu hükmü belirleyici olmuştur (Zararsız, 2000:716): “Topluluk, uluslararası hukukta yeni bir hukuk düzeni oluşturmaktadır. Sınırlı alanlarda olmasına rağmen üye devletler sınırlı

* Avrupa Topluluğunu (AT) kuran kurucu antlaşmalar üç tanedir. Birincisi; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğudur (AKÇT). 1951 yılında Paris Antlaşmasıyla 50 yıl süre öngörümlenerek kurulmuştur. 2001 tarihi itibarıyla yürürlük süresi dolmuştur. İkinci ve üçüncü topluluklar ise 1957’de Roma’da imzalanan iki ayrı antlaşmayla kurulmuştur. Bu antlaşmalardan birincisi, Avrupa Atom Enerji Topluluğu (AAET)’nu kurmuştur. Roma Antlaşması olarak da adlandırılan bir diğer antlaşma ile de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Bugün bu iki antlaşma halen yürürlüktedir.

egemenlik hakkına sahiptirler. Topluluk hukukunun konusu sadece üye devletler olmayıp onların vatandaşları da buna dahildir”.

AB’de temel amaçlardan biri de yukarıda belirtilen özelliklere paralel olarak üye devletler hukuku ile Topluluk hukukunu bütünleştirmektir. Daha açık bir ifade ile; Topluluğun bütünleşme modelinde hukuk, bütünleşme aracı olarak kabul edilmiştir. Topluluk Hukuk Düzeni adıyla anılan bu yeni hukuk düzeni, entegrasyon hukukunda oluşabileceği ilk kez gösteren bir deneme olmuştur (Arat,1996:34).

AB’nin kendine özgü hukuk düzeni, görüldüğü gibi üye ülkelerin bir kısım egemenlik haklarının devredilmesinden oluşan ve AB’nin ulusüstü egemenliğine dayalı ve onun sonucu olan hukuk kurallarından oluşmaktadır.

AB ulusüstü bir siyasi yapı olarak egemenliğin kullanılması olan, yasama, yürütme ve yargı yetkisine sahiptir. Bu örgütte hukuksal düzen, hiyerarşi bakımından ulusal hukuk düzeninin üstünde yer almaktadır. ATAD’ın içtihatları da bu yönde kararları içermektedir. Bu içtihatlar üye devletlerin uymak zorunda olduğu bağlayıcı kararlardır*. Divan “Sui Generis” bir hukuk düzeni öngörürken, üye devletlerin ulusal hukuk düzenlerini yok saymamakla birlikte ulusal hukuk düzenlerini AB’nin öngördüğü ulusüstü hukuk düzenine aykırı olmamak koşulunu getirmiştir (Erdoğan,2000:709).

Bu, “Sui Generis” hukuk düzeni, görüldüğü gibi ulusal hukuk kurallarına göre üstün ve öncelikli niteliklere sahiptir. Ayrıca üye ülkelerin ulusal hukuklarına da dahil sayılmaktadırlar. Daha açık bir ifade ile; bu kurallar üye ülkelerde iç hukuk kuralları ile birlikte direkt olarak uygulama özelliği göstermektedir.

Topluluk hukukunun kaynaklarına bakıldığında, Topluluk hukukuna birincil hukuk da denilen asal kaynaklar dışında (AKÇT, AT, AAET) ikincil hukuk yada ikincil kaynaklar denilen Topluluğun yetkili organları tarafından çıkarılan tüzük (regulation), yönerge (directive), karar (decision), öneri (recommendation), görüş (opinion), üçüncü ülkeler ve uluslararası örgütlerle

* Ayrıntılı bilgi için bakınız; Van Gend en Loss, Costa V Enel,63-65; Factortame 91 kararları (Tekinalp ve Tekinalp:123-128).

yapılan antlaşmalardan oluştuğu görülür. Ayrıca, ATAD'ın kararları da Topluluk hukukunun en önemli kaynağı olarak görülmektedir (Scott,2002:112-113).

İkincil kaynaklardan ise, genel hatlarıyla şu şekilde söz edilebilir (Borchard,1995:34-40);

- Tüzükler: Genel uygulama gücüne sahip olan tüzükler, tümüyle bağlayıcı olup üye devletlerde doğrudan uygulanır. Tüzükler, Topluluk Resmi Gazetesinde yayımlanarak bütün üye ülkelerde aynı anda yürürlüğe girer. Tüzükler, ulusal hukuk düzenlemeleri arasında uygulama gücü bakımından kanunlara benzetilebilir. Hangi konuda tüzük hazırlanacağını kurucu antlaşmalar belirler. Hiçbir üye devlet bir tüzüğü eksik uygulayamaz; örneğin, kabulü sırasında kendisinin karşı çıkmış olduğu yada ulusal çıkarlarına aykırı saydığı bir düzenlemenin yürürlüğe girmesinden kaçınabilmek amacıyla, sadece uygun gördüğü hükümleri uygulamak için seçmesi yada ulusal hukukunda Topluluk tüzüklerinin bağlayıcı biçimde uygulanmasına aykırı hükümler kabul etmesi mümkün olmamaktadır.
- Yönergeler: Topluluk sistemine özgü önemli düzenleme araçlarıdır. Yönergeler genel uygulama gücüne sahip değildir. Yönergelerin amacı, Topluluk hukuku için kaçınılmaz olan tek örnekliliği sağlarken ulusal geleneklerin ve yapılarının farklılığına saygı gösterilmesi şeklindeki ikili hedefi bağdaştırmaktır. Dolayısıyla tüzüklerden farklı olarak yönergeler mevzuatın tekleştirilmesine değil, uyumlulaştırılmasına yöneliktir. Üye devletlerin belirli bir konudaki mevzuatının Topluluk mevzuatına yaklaştırılması veya uyumlu hale getirilmesi gerekli görüldüğü takdirde kurucu antlaşmalarda öngörülen şartlara uyularak çıkarılır. Yönergeler, üye devletlerin yasalarının üzerinde değildir, ancak üye devletlere ulusal mevzuatlarını Topluluk kurallarıyla aynı hizaya getirecek biçimde ayarlama yükümlülüğünü getirmektedir.
- Kararlar: Topluluğun hukuki tasarruflarının üçüncü kategorisini kararlar oluşturmaktadır. Kararların temel özellikleri şunlardır; Kararlar münferit bir uygulama olması bakımından, tüzüklerden ayrılır. Karar sadece açıkça

belirtilen muhatapları bağlar. Bu şartın yerine getirilebilmesi için, kararın çıktığı andaki muhataplar kategorisinin daha sonra genişletilemeyecek şekilde belirlenebilmesi yeterlidir. Karar, bütün unsurlarıyla bağlayıcı olması bakımından da yönergeden ayrılır (yönergelerde sadece hedefler ortaya konur). Kararlar, muhataplarına doğrudan uygulanabilir niteliktedir. Ayrıca bir üye devlete yönelik bir karar da Topluluk yurttaşları üzerinde, yönergelerle aynı türde bir etki doğurabilir.

- Tavsiye ve görüş bildirme ise; Antlaşmalarda açıklıkla öngörülmüş hukuki tasarruf kategorilerinin sonucusu olan tavsiye ve görüş bildirme, Topluluk kurumlarının üye devletlere ve bazı durumlarda da tek tek yurttaşlara yönelik bağlayıcı olmayan görüşler ifade etmesine olanak verir ve muhataplarını herhangi bir hukuki yükümlülük altına sokmaz. Tavsiye ve görüş bildirmenin asıl önemi siyasi ve ahlaki boyuttadır. Antlaşmaları hazırlayanlar, bu nitelikteki yasama araçlarına yer verirken, Topluluk kurumları büyük saygınlık taşıdığı, hem bakış açıları hem de ellerindeki bilgiler dar ulusal çerçeveleri aşan genişlikte olduğu için, ilgililerin kendilerine yapılan tavsiyelere gönüllü biçimde uyacakları ve Topluluk kurumlarının belirli durumlara ilişkin değerlendirmelerinden gerekli sonuçları çıkaracakları beklentisinden hareket etmişlerdir.
- AT'nin yaptığı uluslararası antlaşmalar da Topluluk hukukunun kaynakları arasında yer alır. Bu antlaşmalar üye ülkelerin tümünün taraf olduğu çok taraflı antlaşmalardır.

ATAD, AB'nin bugünkü mevcut hukuk düzeninin çerçevesini ortaya koyan en önemli kaynak durumundadır. ATAD'ın içtihatlar yoluyla aldığı birçok karar*, Avrupa demokrasisinin hukuki çerçevesi ve buna yönelik kurumsal düzenlemelerin oluşmasını sağlamıştır (Çelebi,2002:58).

Bir bütün olarak bakıldığında birincil ve ikincil kaynakların üyelerin tümünü bağladığı görülür. Bunlar üye devletlerle Topluluk kurumu arasındaki

* ATAD, 1963 tarihli Van Gend ve Loss kararında Topluluk hukukunu ulusal ve uluslararası hukukta farklı yeni bir hukuk düzeni olarak tanımlamıştır (AT Antlaşması J maddesi) ATAD'ın öngördüğü bu düzende hükümetler belirli alanlarda sınırlı olsa da, egemenlik haklarını iradi olarak sınırlandırmışlardır. Buna ilave olarak ATAD'ın kararlarının yalnızca hükümetteki değil, üye ülkelerdeki bütün özel ve tüzel kişileri ve bütün yurttaşları kapsadığı belirtilmiştir.

ilişkileri düzenlemektedir. Daha özlü bir ifadeyle üye devletlerle, Topluluk arasında hukuki bir bağ yaratmaktadır. Her iki kaynaktan çıkan hukuki sonuçlar Topluluk kazanımı (acquis communautaire) olarak yerini almaktadır.

1.1.1. Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi ve Bu Sürece Yön Veren Unsurlar

AB düşüncesinin tarihi gelişimine bakıldığında bunun yeni olmadığı, 14.yy'e kadar uzandığı görülür. Bu konuda birçok filozof, ozan, hukukçu ve siyaset adamı çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Dolayısıyla Avrupa düşüncesinin entelektüel, sanatsal, felsefi ve siyasal boyutlarda değerlendirilip ele alınmasının uzun, karmaşık ve tartışmalı bir geçmişi vardır.

Avrupa'da barış ve birlik yaratma adına ilk ciddi düşünce I.Dünya Savaşından önce ortaya konulsa da bu fikrin olgunlaşması ancak II.Dünya Savaşından sonra mümkün olmuştur (McCormick,1996:17).

Avrupa Birliği düşüncesine katkıları bakımından I.Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Graf Coudenhove-Kalergi'nin bir "Avrupa Birleşik Devleti" kurulmasına ilişkin Pan-Avrupaist* hareketi de dikkate değer görülmektedir (Tekinalp ve Tekinalp:4).

Birleşik Avrupa düşüncesinin yayılmasına katkı sağlayan bir diğer gelişme 1929 yılında Aristid Briad tarafından ortaya atılan Milletler Cemiyeti içinde Avrupa Federal Birliği adıyla bir birim kurulması fikridir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaşın yıkıcı etkisiyle Avrupa Federasyonu kurulması düşüncesi yayılmaya başlamıştır (Ülger, 2002:49).

Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı'nda çok acı ve sıkıntılı günler yaşanmış, bundan etkilenen özellikle Avrupa devletleri olmuştur. Bu nedenle

* Graf Coudenhove-Kalergi, 1920'lerde Pan-Avrupa diye anılan bir kampanya başlatmış, bu konuda çeşitli kitap ve makaleler yayınlamıştır. 1922'de Pan-Avrupa Birliğini kurmuş ve Viyana'da bir kongre toplamıştır. Bu kongrenin ardından 1930 Berlin ve 1932 Basel ve 1935 Viyana kongreleri yapılmıştır. 1943'de Avrupa Birleşik Devletleri Anayasasını hazırlamış ve Avrupa devletlerinin dışişleri bakanlarının onayına sunmuştur. 1947'de Avrupa Parlamenter Birliğini oluşturmuş ve birliğin genel sekreteri olmuştur. Pan-Avrupa Birliği daha sonra Avrupa Hareketi (Movement European)'nin bir parçası olmuştur (Tekinalp ve Tekinalp:4).

aynı sıkıntı ve acıların tekrar yaşanmaması için, demokrasi, hukuk devleti ilkeleri ve insan haklarını güvence altına alma çabaları başlamıştır.

1948 yılında Lahey’de 750 delegenin katılımı ile bir Avrupa Kongresi toplanmıştır. İngiltere Başbakanı Churchill’in öncülüğünde toplanan bu Kongre’de, ileriki yıllarda Avrupa bütünleşmesinin önde gelen liderleri de yer almıştır; Robert Schuman, Paul Hanri Speak, Jean Monnet ve Aleride de Gaspari Kongre sonunda “Avrupalılara Mesaj” adında bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiride en önemli 3 konu üzerinde durulmuştur. Bunlar (Gölcüklü,1999:2);

- Avrupa Birliği kurulmalı
- İnsan hakları uluslararası alanda korunmalı
- Bu iki maddenin hayata geçirilmesi için bir divan mahkemesi kurulmalı.

Kongre sona ermeden önce, bundan sonra sürekli bir biçimde faaliyet gösteren bir örgüt olan Avrupa Hareketi Örgütü kurulmuştur (Gölcüklü:2). İlerleyen bölümlerde hakkında daha ayrıntılı bilgi verilecek olan Avrupa Konseyi bu örgüt tarafından kurulmuştur.

Bu süreç içinde dikkate değer en önemli adım, Churchill’in 19 Eylül 1949 yılında yaptığı konuşmadır. Churchill’in bu konuşmasında, Avrupa Birleşik Devletleri için ilk adımın Fransa ve Almanya arasında ortaklık oluşturmaktan geçtiğini, bu çerçevede Fransa’nın Avrupa’nın manevi liderliğini yapabileceğini, İngiltere ve İngiliz Uluslar Topluluğu’nun Birleşik Avrupa Devletleri fikrinin destekleyicisi ve dostları olacağını ifade etmiştir (Ülger, 2002:50).

Churchill bunları ifade ederken Avrupa Birleşik Devletleri düşüncesi olarak Kıta Avrupa’sını içine alan bir çözüm önermektedir. Bu süreçte İngiltere’nin Birlik içinde olacağı fikrini yada etkin katılımını öngörmemektedir.

Avrupa bütünleşmesi yolundaki girişimlere geçmeden önce, bu sürece yön veren bazı hususları göz önünde bulundurmak gerekir. Genel olarak

bakıldığında Avrupa bütünleşmesine giden sürecin başlangıcında üç temel faktörün etkili olduğu görülür (Günüğur,1996:14):

- II.Dünya Savaşından sonra; ekonomik amaçlı bir örgüt olarak kurulan OEEC (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı) sonra adı OECD* olarak değiştirilen bu örgüt aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Avrupa'yı yeniden inşa etmek için "Marshall Planı" çerçevesinde maddi yardım yapmaya başlamıştır. Önceleri büyük bir coşku ile karşılanan bu yardım daha sonra yerini kuşkuya bırakmıştır. Bu kuşku, Avrupa ekonomisinin giderek ABD ekonomisine bağımlı hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumu gören Batı Avrupa ülkeleri kendi ekonomik potansiyellerini bir araya getirerek, Avrupa Kıtasına özgü "ortak pazar" kurulması gerektiğine inanmışlardır.
- Bu sürece yön veren ikinci faktör; Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB)'den algılanan siyasal ve askeri tehdittir. SSCB'nin o dönemde yaptığı darbeler, Romanya ve Bulgaristan başta olmak üzere Sovyetlerin Doğu Avrupa üzerindeki yayılmacı siyasal emelleri Batı Avrupa ülkelerini rahatsız etmiş ve bu "tehdit"e karşı örgütlenme ve siyasal güvenliği sağlamak gerektiği kanısına varmışlardır.
- Diğer önemli neden ise, yıllardır Fransa ve Almanya arasında yaşanan gerginliktir. Amaç; Avrupa'nın iki düşman kardeşi olan Almanya ve Fransa'yı bir örgüt içinde bir araya getirerek kalıcı dostluklarını sağlamak ve bu yolla Avrupa'da potansiyel savaş tehlikesini ortadan kaldırmaktır. Ayrıca Almanya'nın yada Almanya benzeri hegemonya iddiasıyla ortaya çıkabilecek başka bir Avrupa devletinin bütün Avrupa'yı güç ve şiddet yoluyla ele geçirmeye yönelik yeni politikalarından uzak tutulmasını sağlayacak bir yapılanmanın oluşturulması hedeflenmiştir.

Yaşanan tüm bu gelişmelerden sonra; ilk olarak 1950 yılında, Birlik yolunda adımlar atılmaya başlanmıştır. 9 Mayıs 1950 tarihinde zamanın

* OECD'nin amacı, Avrupa'daki üye devletler arasında güçlü bir Avrupa yaratmak için ekonomik işbirliği sağlamaktır. II.Dünya Savaşından yenik çıkan ülkeler İmar Programı çerçevesinde 1948-1952 yılları arasında uygulanan Marshall Yardımlarında ABD, Batı Avrupa ülkelerine 12.817 milyon dolar tutarında katkı sağlamıştır (Karluk,1998:2).

Fransa Dışışleri Bakanı Robert Schuman; kendi adı ile de anılan “Schuman Deklerasyonu (Planı)” ile bir bildirgeyi Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet’le birlikte hazırlamıştır. Bu bildirmede, Avrupa’da barışın korunabilmesi için Fransız-Alman dostluğunun şart olduğu belirtiliyor ve bu gelişmeyi ortadan kaldırmanın yolunun yüksek bir otoritenin yönetimi altında Fransız-Alman ortak kömür ve çelik üretimini sağlamak olduğu vurgulanıyordu. Bu planla birlikte tarihte ilk defa “ulusüstü” nitelikte bir örgüt kurulacağı ve isteyen tüm “demokratik” Avrupa devletlerinin bu örgüte üye olabilecekleri Avrupa Kamuoyuna ilan edilmiştir. (Günüğur:14-15).

Schuman Planı esas alınarak yapılan görüşmeler sonunda; Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksembourg arasında 18 Nisan 1951 tarihinde Paris’te “Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu” Antlaşmasının imzalanması ile AKÇT kurulmuştur. Bu antlaşma, Avrupa bütünleşmesi yolunda atılan ilk ve en önemli adımdır. Başarıyla gerçekleştirilen bu ilk girişimden sonra 1952 yılında Avrupa Topluluğu’nun fikir babası Jean Monnet tarafından getirilen bir öneriyle “Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması” ve 1953 yılında da “Avrupa Siyasal Birliğı” kurulması fikri gündeme gelmiştir. Ancak, AKÇT’ye üye ülkelerin onayından geçmesi beklenen bu iki antlaşma, Fransa Parlamentosunun “ulusal bağımsızlığı tehlikeye sokar” gerekçesiyle veto edilmiştir. Bunun üzerine Fransa’yı dışarıda tutacak bir Avrupa savunmasının olamayacağını düşünen diğere ülkeler de bu antlaşmaların reddine karar vermişlerdir (Ülger:18-19).

Yaşanan bu başarısız girişimlerden sonra üye ülkeler 1955 yılında İtalya’nın Messina kentinde, ekonominin tüm sektörlerini kapsayacak bir entegrasyon taslağı hazırlamakla görevli bir komisyon kurulmasına karar vermişlerdir. İtalya’nın başkenti Roma’da 25 Mart 1957 tarihinde Roma Antlaşması üye ülkeler tarafından imzalanmıştır. Bu antlaşmayla iki örgüt kurulmuştur. Bunlardan birincisi, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), diğeri ise Avrupa Atom Enerjisi Topluluğudur (AAET). 1958 yılında yürürlüğe giren bu iki örgüt, AKÇT ile birlikte bütünleşme süreci içerisinde Avrupa Toplulukları adını almıştır.

Avrupa Toplulukları içinde yapılan Hükümetler arası Konferans* sonucunda, Avrupa Topluluğunun siyasi bir yapıya doğru gitmesine adım adım yaklaştıracak birçok antlaşmalar imzalanmıştır. Bunlardan ilki, Tek Avrupa Senedi'dir (TAS). Daha sonra 1991 yılında yapılan Avrupa Birliği Antlaşması diye de anılan Maastricht Antlaşması (MA), siyasi birliğe giden süreçte bir dönüm noktası olmuştur. Bu antlaşmayı takiben Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması gibi birçok önemli antlaşmalar ileriki başlıklarda ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır. Başlangıçta 6 üyeli olarak başlayan bu uluslarüstü yapı, yeni üye kabulleriyle bugün itibarıyla 25 üyeli, oldukça büyük bir nüfusa sahip karmaşık hukuki yapısı ve hantal bir örgüt görünümüyle çözülmeyi bekleyen sorunlar yumağı haline gelmiştir.

Aslında AB, Çelebi'nin de ifade ettiği gibi, bütün sorunları ve ilginç kuruluş serüveniyle birlikte, sosyal bilimciler için keşfedilmeyi bekleyen gerçek bir hazine durumundadır (Çelebi:18).

1.1.2. Avrupa Topluluğunun Kurucu Antlaşmalarında Demokrasinin Yeri ve Değerlendirilmesi

Avrupa Topluluğunu kuruluş antlaşmalarından başlayarak bugüne dek gelinen süreçte demokrasi anlayışının yeri ve önemini anlayabilmek için bu antlaşmaların ne gibi amaçları referans alarak oluşturulduğu ve sonucunda ortaya çıkan yapıda karar alma sürecinin nasıl yapılandırıldığı; demokrasinin yasal ve kurumsal yapıya ne şekilde yansıdığını inceleyip değerlendirmek gerekmektedir. Daha önce de söz edildiği gibi AB alışılmışın dışında, klasik örgütlenmeler gibi bir oluşum göstermediğinden pek çok farklılıklar sergilemektedir. Kendine özgü yapısı ile AB, henüz tamamlanmamış bir süreç olarak hem kendi içinde hem de uluslararası alanda tartışmalı konumunu sürdürmektedir. Özellikle demokrasi konusunda yoğun tartışmaların odağı haline gelen AB, üye ülkelerin kendi ulus-devlet yapısı içindeki demokrasi anlayışıyla örtüşmeyen noktalarda sorunlar kendini iyice göstermektedir.

* Hükümetler arası Konferans; Kurucu Antlaşmalarda değişiklikler gerçekleştirmek amacıyla üye ülke hükümetlerinin bir araya gelerek müzakerelerde bulunması sürecine verilen isimdir. Günümüze dek kurumsal ve yasal yapı yada Kurucu Antlaşmaların içeriğindeki değişikliklerin tümü Hükümetler arası Konferanslar sonucunda belirlenmiştir. Bu nedenle Avrupa entegrasyonu açısından Hükümetler arası Konferans büyük bir öneme sahiptir.

1.1.2.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (1951)

AKÇT, daha önce de söz edildiği gibi uluslararası bir antlaşma değildir. Bu antlaşmanın özelliği ilk uluslararası kurum antlaşması olmasıdır. 1951 yılında AKÇT'yi imzalayan 6 ülke, egemenlik haklarının bir kısmını AKÇT'ye yani uluslararası bir kuruma devretmiştir.

AKÇT'nin dibacesinde akid tarafların; dünya barışının ancak onu tehdit altında bulunduran tehlikeler çapında yaratıcı çabalarla korunabileceği; örgütlü ve canlı bir Avrupa'nın uygarlığa yapacağı katkının barışçı ilişkilerin sürdürülmesi için vazgeçilmez olduğundan söz edilirken; 2.maddesinde ise, AKÇT'nin kömür ve çelik üretimine ilişkin olarak bir ortak pazar, ortak hedefler ve bunları yönetecek ortak kurumlar yarattığı belirtilmiştir (DPT,1993:10).

AKÇT'nin görevleri şu şekilde özetlenebilir; üye ülkelerin ekonomik büyümelerine, istihdam yaratılmasına ve hayat standartlarının yükseltilmesine katkıda bulunmak, kömür ve çelik ürünlerinin rasyonel dağılımını garantiye almaktır.

Paris Antlaşması olarak da adlandırılan bu antlaşma ile kömür ve çelik üzerinde ihracat ve vergilerin kaldırılması, miktar sınırlandırmaları, ayrımcılığın bertaraf edilmesi gibi konular ele alınmıştır (Tekinalp ve Tekinalp:7).

AKÇT'de dört organ kurulması öngörülmüştür. Bunlardan birincisi, antlaşmanın amaçlarını, belirlenen koşullar içinde gerçekleştirmekle yükümlü bulunan "Yüksek Otorite" olarak yerini almıştır. İkinci organ ise, "Ortak Meclis"tir. Üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan Meclis, antlaşma ile kendine verilen denetim yetkilerini kullanma hakkına sahiptir. Diğer bir organ ise, üye ülkelerin hükümetlerinin temsilcilerinden oluşan ve Topluluğun karar organı olan "Bakanlar Konseyi"dir. Sonuncusu ise; AKÇT'yi kuran antlaşmanın uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümü için kurulan "Adalet Divanı"dır (McCormick:48-49).

AKÇT'nin kurumları arasında uluslararası yetkileri olan "Yüksek Otorite" karşısında bir denetim mekanizmasına ihtiyaç duyulmuştur. Yüksek

otorite'ye önemli yetkiler verilirken, ulusal parlamentolardan seçilecek temsilcilerden oluşan bir parlamenter asamblenin denge unsuru olması düşünülmüştür (Kabaalioğlu,1998:146). Ortak Meclis olarak adlandırılan bu organ, Yüksek Otorite üzerinde denetim yetkisine sahip olmasına karşın, yasama yetkisine sahip olamamıştır. AKÇT ile kurulan Ortak Meclis dönemi, 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşmaları ile AET ve AAET'nin kurulmasına kadar sürmüştür.

Görüldüğü gibi AKÇT, öncelikle ekonomik dayanışmayı öngörmüştür. Antlaşmada, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili herhangi bir madde bulunmamaktadır.

1.1.2.2. Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (1957)

AKÇT'nin kurulmasından sonra, daha önce de belirtildiği gibi, Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasal Birliği oluşturulma çabalarının sonuçsuz kalması üzerine kurucu üyeler, Avrupa'nın bütünleşmesinin öncelikle ekonomik alanda aranmasının daha gerçekçi olduğunu düşünerek 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) kuran Antlaşmayı imzalamıştır. Roma Antlaşması veya Ortak Pazar Antlaşması olarak adlandırılan bu Antlaşma ile, üye ülkeler arasında gümrük birliği gerçekleştirilerek ekonomik bütünleşme sağlanmıştır.

AET'nin organları; yine dört adet olarak belirlenmiş ancak bazı isim değişikliği olmuştur. Bunlar; Bakanlar Konseyi, Komisyon, Adalet Mahkemesi ve Parlamento (Genel Kurul)'dur. İki antlaşma arasındaki temel fark, AET ve AAET'nin AKÇT'den daha fazla uluslararası düzeyde olması ve Bakanlar Konseyinin daha güçlü hale gelmesidir. 8 Nisan 1965 tarihinde ise Üç Topluluğun yürütme organını birleştiren ve 1967 yılında yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma Toplulukları birbirleriyle bütünleştirme amacına kısmen ulaşmıştır (Jones,1996:15-16).

AET ile aynı tarihte Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) da uygulamaya konulmuştur. AET'nin amacı; AAET ve AKÇT'den farklı olarak ekonominin belirli sektörlerinin daha sıkı biçimde birbirine kenetlenmesi demek olan ekonomik bütünleşmeyle sınırlı değildir. AET'nin asıl amacı üye

devletlerin ulusal pazarlarını bütünleştiren, bütün mal ve hizmetlerin sunulup satılabileceği tek bir Pazar oluşturmak, ulusal ekonomik politikaları birbirine yakınlştırarak üye devletleri tek bir Topluluk halinde kaynaştırmaktır (Borchard:7).

Bu Antlaşma ile dört dolaşım özgürlüğü getirilmiştir. Bunlar; malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin dolaşımıdır (Gölcüklü,1999:6).

Genel olarak üç kurucu antlaşmalara bakıldığında, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili açık hükümler görmek neredeyse olası değildir. Üye devletlerin ulusal hukuk sistemleri, hukukun üstünlüğü ile bireyin haysiyetine, özgürlüğüne ve kendisini serbestçe geliştirme hakkına saygı temeli üzerine oturtulmuştur. Ancak, kurucu antlaşmalarda ve ileride görüleceği gibi bu antlaşmaları tadil eden antlaşmalarda dahi AT'nin kendine özgü ve bağlayıcı nitelikte bir insan hakları belgesi yada hak ve özgürlükler bildirgesi yoktur. Bu antlaşmalarda çeşitli maddeler serpiştirilmiş olarak ve asıl amacı ekonomik faaliyetleri düzenlemek olan kimi hükümlerde, sınırlı bir şekilde insan haklarına değinilmektedir. Örneğin, mülkiyet hakkı, ayırım yapma yasağı vb.

Antlaşmalarda, temel haklarla ilgili açık seçik güvenceler olmadığı kabul edilirse, içeriği Topluluk yurttaşlarını korumaya yönelik olan ve üye devletlerdeki temel haklarla ilgili güvencelere çok benzeyen hükümlerin antlaşma metinlerinin tümüne dağıtılmış olduğu görülür (Borchard:14). Ayrımcılığa getirilen çok sayıda yasak bakımından bu durum söz konusudur. Bu yasakların her biri belirli koşullarda genel eşitlik ilkesinin belirli bir yönünü ifade eder. AT Antlaşmasının milliyete dayalı her türü ayrımcılığın yasaklanmasıyla ilgili 6.maddesi, AT Antlaşmasının çalışma hakkı ile iş kurma ve hizmet sunma özgürlüğü bakımından Topluluk yurttaşlarının eşit muamele görmesiyle ilgili 48, 52 ve 60.maddeleri; AT Antlaşmasının rekabet özgürlüğüyle ilgili 85. ve izleyen maddeleri; AT Antlaşmasının kadınlar ile erkekler arasında ücret eşitliğiyle ilgili 119.maddesi bunlara ortak gösterilebilir. Toplulukta, çalışma hayatı alanında geçerli olan dört temel özgürlüğün (Mal, kişi, sermaye ve hizmet) garanti edildiği Topluluk

düzenlemeleri, serbest dolaşım ve seçme özgürlüğü konusunda bir tür temel Topluluk hukuku olarak görülebilir.

Tüm bunlarla birlikte, hem İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde üstün bir öneme sahip olan iki temel hak Topluluk kurumlarının özel yetki alanı içinde yer almıştır. Ayrıca Roma Antlaşması'nın Avrupa Parlamentosunun denetim yetkilerine (md.137,138,144) ve Adalet Divanı tarafından yargı denetimi yetkisine (md.164) ilişkin hükümleri, Topluluğun en başından itibaren demokratik ilkelere ve değerlere saygı gösterme çabasının bir ifadesidir. Topluluk mevzuatının 225. Maddesi yoluyla sürekli olarak gelişmeye ve yeni alanlara uygulanmaya açık tutulması, bu tedbirliliği özellikle gerekli kılmıştır (Duparch,1992:12).

AB'ye geçiş aşamalarına bakıldığında, 1973 yılında "Avrupa'nın Kimliği Belgesi"nin kabul edildiği, 1976 yılında ise Tindemans Raporunun sunulduğu görülür. Bu rapor, AB'nin Avrupa Topluluklarının kurumsal yapısı üzerine kurulmasını, Birliğin kademe kademe ve demokratik bir düzen altında gerçekleşmesini önermiştir. Bu raporda, AB'nin kurulması için üye ülkelerin egemenlik haklarının büyük bir kısmını daha terk edecekleri bir uluslararası kurumun kurulması gerekebileceğinden söz edilmeyerek, söz konusu gereklilikten bilinçli olarak kaçınılmıştır (Tekinalp ve Tekinalp:11).

AB'yi siyasi bütünleşmeye giden yola bir adım daha yaklaştıran karar ise 20 Eylül 1976 tarihinde verilmiştir. Bu karar, AB Parlamentosu (AP) üyelerinin doğrudan seçilerek göreve geleceğine ilişkindir.

1978 yılında ise, Kopenhag'da Avrupa Kurulu olarak toplanan devlet ve hükümet başkanları demokrasinin ilkelerine, sosyal adalete, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygının Topluluğa dahil olmada temel unsurlar olduğunu beyan etmişlerdir (Duparch:23). Bunun anlamı; bu değerleri paylaşmayan veya uygulamada yetersiz kalan ülkelerin Topluluğa katılımının söz konusu olamayacağıdır.

1.1.2.3. Tek Avrupa Senedi (1987)

Tek Avrupa Senedi*, Avrupa Topluluğu Konseyi'nin 1985 yılında Lüksembourg Konferansı sonucunda oluşturulmuş ve hukuki açıdan büyük öneme sahip olan bir belgedir. TAS'ın önemi, Avrupa'da bütünleşme yönünde atılmış en somut adım olmasında kendini göstermektedir. TAS ile Avrupa Topluluğu için ihtiyaç duyulan yenilikler gerçekleştirilmiş ve bunun için gerekli kurumsal değişiklikler yapılmıştır. TAS ile Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalar ilk kez kapsamlı bir şekilde değiştirilmiştir.

TAS için yapılan ilk çalışmalara bakıldığında, bu belgenin temelinin 1981 yılında atılmış olduğu görülür. 1981 yılında Alman ve İtalyan Dışişleri Bakanları tarafından "Avrupa Birliği Senet Tasarısı" adında bir belge oluşturulmuş ve 19 Haziran 1983 tarihinde yayınlanmıştır. Bu senedin içeriğinde; siyasi işbirliği, kültür, temel insan hakları, vb. konular yer almıştır (Bozkurt,1988:17).

1986 yılında imzalanan ve 1 Temmuz 1987 yılında yürürlüğe giren TAS'ın başlangıç bölümünde; insan hakları ve demokrasiye olan bağlılık ifadeleri görülmektedir. Demokrasinin, üye devletlerin anayasa ve yasalarında, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartında yer alan temel haklara (özellikle özgürlük, eşitlik ve sosyal adalete) dayanarak ilerleyeceği belirtilmiştir (Duparch:30).

Görüldüğü gibi, TAS ilk defa Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (AİHS) antlaşma düzeyinde ele alınmış olmasına rağmen sadece insan hakları ve demokrasiye atıf yapılmakla yetinilmiştir.

TAS'ın getirdiği bir diğer yenilik ise AB Parlamentosu (AP) ile ilgilidir. Bu senetle, Parlamento'ya yasama prosedürü çerçevesinde bazı alanlarda işbirliği yetkisi tanınmıştır. AB Parlamentosu'nun Topluluk Mevzuatı üzerindeki etkisi artırılmıştır. İşbirliği Yöntemi adı verilen sistem çerçevesinde AB Parlamentosu'na Komisyon'un yasa yapma önerilerini ikinci

* "Tek Senet" olarak adlandırılmasının sebebi tek bir metinde iki amaca ulaşılmış olması, iki aracın birleştirilmesidir. Tek Senet ile; 1) Üye Topluluğun Antlaşmaları geniş şekilde değiştirilmiş 2) Üye ülkeler arasında dış politikanın birlikte belirlenip yürütülmesi gerçekleştirilmiştir (Tekinalp ve Tekinalp:13).

kez değerlendirmek yoluyla yasama sürecini daha yakından etkileme imkanı verilmiştir (McCormick:157-158).

TAS'ın kabul edilmesiyle, AB Parlamentosu'nun kararlara katılım alanı genişletilmiştir. Yeni düzenlemelerle Topluluğa yeni üyelerin kabul edilmesi, AB Parlamentosu'nun onayına bağlanmıştır. Ayrıca, üçüncü ülkelerle yapılan antlaşmaların da Parlamento'nun onayından geçmesi kabul edilmiştir. Böylece Avrupa Toplulukları'nın dış politikasının belirlenmesinde Parlamentonun fonksiyonu artırılmış olmaktadır.

TAS'ın önemli bir diğer özelliği, demokrasi açığı ile ilgili olmasıdır. Topluluğun karar verme mekanizmasında Parlamentonun rolünün güçlendirilmesinde demokrasi açığını kapatmak amacı bulunmaktadır (Corbett,1998:254). TAS ile yapılan bir diğer değişiklik, AET Antlaşmasının değişiklik yapılan 130R maddesiyle ortaya çıkmaktadır. Yetki ikamesi (Yerindenlik) veya bir diğer adıyla "Subsidiarite" ilkesi ilk kez bu antlaşmada yer almıştır. Bu ilke daha sonra Maastricht Antlaşmasının oluşturulmasında yer alacaktır.

TAS'ın en önemli yönü, uzun yıllardan beri korunan ve bir tabu getirilen Topluluk Müktesabati'nda * değişiklikler yapılmasıdır. Bu sayede MA ve onu takip eden Antlaşmalar ortaya çıkabilmiştir. Bir yerde TAS, kendinden sonra gelen antlaşmalara bir zemin hazırlamıştır (Baydarol,1999:12).

* Topluluk Müktesabati (Acquis Communautaire), üye devletlerin tümünü Avrupa Birliği'ne bağlayan hak ve yükümlülükler ortak temelini bütününe verilen isimdir. Esas olarak Roma Antlaşması ve onu tamamlayan diğer metinler (Tek Senet, Maasricht Antlaşması ve Amsterdam Antlaşması) ile bu Antlaşmalardan doğan ikincil hukuk üzerinde yükselir. Topluluk Müktesabati, temelinde Ortak Pazar ve onu oluşturan, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı kavramlarına, bu kararları destekleyen ortak politikalara (ortak tarım politikası, dış ticaret politikası, vb.) ve göreceli olarak az gelişmiş bölge ve topluluklara verilen yardım mekanizmalarına dayanır. AB, Topluluk Müktesabatını olduğu gibi korumayı ve geliştirmeyi kendisine hedef olarak almıştır. Topluluk Müktesabati'nin dışına çıkan kalıcı ve geçici istisnalara hem az rastlanır hem de kapsamı sınırlıdır (IKV,1999:113).

1.1.2.4. Maastricht Antlaşması (1993)

Maastricht Antlaşması (MA), AT'de siyasi birlik oluşturulması yönünde atılmış önemli bir adımdır. MA, TAS'da olduğu gibi, Roma ve Paris Antlaşmalarına getirilen değişiklikler ve eklerden oluşmaktadır. 1990'lı yıllarda siyasi ve ekonomik dengeleri de yakından ilgilendiren Doğu ve Federal Almanya'nın birleşmesi ile başlayan Doğu Bloğunun çözülme süreci ve SSCB'nin dağılması meselesi bulunmaktaydı. Gelişen tüm bu olaylar, AT'yi etkilemiş ve AT kendi içinde bulunduğu durumu ve ileriye yönelik amaçlarını tekrar gözden geçirme gereği ile yüz yüze gelmiştir.

Tüm bu gelişmeler doğrultusunda AT, 1991 yılında Hollanda'nın Maastricht kentinde düzenlenen Zirve'de daha önce toplanmış olan hükümetler arası iki konferans çerçevesinde varılan sonuçları temel alarak yeni bir Avrupa Toplulukları Antlaşması yapılmasına karar vermiştir. MA, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu antlaşma ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır. MA ile Avrupa Toplulukları'na yeni boyutlar kazandırılmış ve AB'nin "üç temel direği" oluşturularak yeni bir hukuksal yapı düzenlenmiştir.

MA ile yeni bir ekonomik ve siyasi boyut kazanan AB, üç sütuna dayanan tek bir kurumsal çatı altında toplanmıştır. Bunlar (<http://www.europa.eu.int/en.record.mt.title5.html> 14.4.2005);

- Birinci sütunda; AET*, AAET, AKÇT denilen bu üç Topluluk daha sağlam bir temele oturtulduktan sonra bunların üzerine ekonomik ve parasal birlik eklenmesi öngörülmüş.
- İkinci sütunda; Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (OGTP) üzerinde iş birliği sağlanması kararlaştırılmış.
- Üçüncü sütun ise; Adalet ve İçişleri konularında üye devletler arasında işbirliği üzerine oturtulmuştur.

* MA ile birlikte, AET yani "Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma" yerini "Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma" şeklinde değiştirerek, AT'a dönüşmüştür.

Demokrasi anlayışını anlamaya yönelik olarak MA ile getirilen en önemli yenilikler ise aşağıda belirtilen maddelerde görülmektedir (McCormick:75-76):

- Avrupa Yurttaşlığı (Md.8-8E)
- Ombudsman Atanması (Md.138 E)
- Uluslararası kurumlara verilen yeni yetkiler çerçevesinde yeni karar alma usulleri (Md.189B ve 189C)
- Subsidiarite (yerindenlik) İlkesi (Md.3B)

Antlaşmanın getirdiği yenilikler içinde Avrupa Yurttaşlığı, siyasi birliğin derinleşmesinde* önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bu kavramla ilgili olarak kabul edilen Md.8 ve 8A'ya göre; üye devletlerden birinin yurttaşı olan herkes, aynı zamanda Avrupa Vatandaşı* da sayılır. Bu yurttaşlar, üye devletlerin topraklarında Antlaşma'da öngörülen bazı sınırlamalar ve koşullar saklı tutulmak üzere özgürce gezebilmek ve ikamet etmek hakkına sahiptir. Bu düzenlemelerle ilgili olarak bir diğer önemli hüküm, yerel seçimlere katılma ile ilgilidir. Bir başka üye devlet uyuğunda bulunan kişiler, yerel seçimler dışında AP seçimlerinde de seçme ve seçilme hakkını elde etmiş olmaktadır. Ayrıca yine Birlik yurttaşları, AP'ye dilekçe vermek ve Avrupa yönetimine karşı Ombudsman'a başvurma hakkını elde etmiştir.

Parlamento'nun yetkileri açısından bakıldığında, MA'nın TAS ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. TAS ile AP'ye verilen yetkiler MA ile genişletilmiştir. Roma Antlaşmasıyla AP'ye verilen onaylama ve denetim yetkisine; MA ile kural koymaya katılma, mevzuatın oluşturulması ve yasamaya katılma gibi yetkiler eklenmiştir.

* Derinleşme, Avrupa Birliği sistemi içinde bazı ortak politikaların güncelleştirilmesiyle ilgili kullanılan bir terimdir. Genel olarak bakıldığında, derinleşme sürecinin bazı ortak politikaların güçlendirilmesinin yanı sıra Avrupa bütünleşmesini kolaylaştıracak yapısal reformların uygulanmasını da içerdiği görülür. Derinleşme ayrıca, AB'nin genişlemesi için bir ön koşul olarak da değerlendirilmektedir.

* Avrupa Vatandaşlığı, ulusal vatandaşlığın yerine geçmek olarak anlaşılmalıdır. Bu durum tamamlama amacı taşımaktadır. Bu sayede vatandaşların AB'ye daha somut bir aidiyet hissiyle bağlanması amaçlanmıştır.

AB Parlamentosu'nun genişletilmiş yetkilerine göre bazı alanlarda Konsey ile ortak karar almasını sağlayacak yeni bir yöntem oluşturulmuştur. 149.maddeyle getirilen ortak karar alma prosedürü ile Parlamento, Konsey ile yasama sürecinde eşit bir konuma gelmektedir.

MA'nın demokrasi ve insan haklarıyla ilgili olarak, yeni bir aşamaya girdiği görülmektedir. Antlaşmanın F(2) maddesinde şu hüküm yer almaktadır; "AB, AİHS'nin öngördüğü temel haklara ve Topluluk hukukunun temellerini oluşturan üye devletlerin anayasal geleneklerinden kaynaklanan bireysel temel hak ve özgürlüklere saygılıdır". Görüldüğü gibi, insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, AB'ye ait olmayı tanımlayan şartlar olarak sadece AB içinde değil, aynı zamanda AB'nin ilişki içinde olduğu ülkelerle eylemlerine yön veren ilişkiler olarak da görülmektedir.

MA ile üzerinde durulması gereken bir diğer konu da Subsidiarite* ilkesidir. Daha önce değinildiği gibi bu kavram ilk kez TAS ile gündeme gelmiş, MA'nın ise ilkeler bölümü içinde yer almıştır.

Yine MA'ya göre, Birliğin çeşitli konularda yetkileri genişletilerek birçok yeni alanda nitelikli oy çokluğu ilkesi getirilmiş ve bu çerçevede federalizm yolunda bir ilerleme kaydedilmiştir. Ancak MA'nın giriş bölümünde "federal amaç" yerine Roma Antlaşmasında yer alan Avrupa hakları arasında "yakın birlik" ifadesi kullanılmıştır (Dedeoğlu,1996:148).

MA'nın getirdiği bir başka yenilik ise bir danışmanlık kurumu oluşturulmuş olmasıdır. Bu amaçla söz konusu Antlaşmayla yerel ve bölgesel toplulukların temsilcilerinden oluşan bir Bölgeler Komitesi oluşturulmuştur (Md.K.4).

Bu düzenlemelerle yurttaşların Topluluk yönetimine katılmaları açısından bir mekanizma daha kurulmuş olmaktadır (Bozkurt,1996:100). Bu organın görevi, kurum olarak devletten sonraki alt tabakada yer alan

* Subsidiarite (yerindenlik) ilkesi; kararların herhangi bir siyasi sistem içinde en etkin işleyebilecek sonuçların elde edileceği idari düzeyde alınmasını öngörmektedir. Kararlar, elverdiğince yerel veya ulusal düzeylerde alınacak; ancak Birlik düzeyinde karar alınması en iyi sonucu vereceği durumlarda bu yola gidilecektir (İlgaz,2004a: 147).

cemaatlerin topluluk hayatına daha fazla katılımını sağlamaktır (Gölcüklü,1999:4).

Genel olarak bakıldığında MA ile AB’de demokrasi ilkelerine, diğer antlaşmalardan daha fazla verildiği görülmüştür. Ayrıca MA’da, AB Parlamentosu ulusal parlamentolar kadar olmasa da yasama çerçevesinde bir güç kazanmıştır. AB’nin demokratik meşruiyetinin güçlendirilmesi ve demokrasi açığının biraz olsun kapatılması için AP’nin karar alma sürecine yönelik yetkileri de artırılmıştır.

AB, MA’nın yürürlüğe girmesinden sonra 22 Haziran 1993 tarihinde Kopenhag Zirvesinde; AB’nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacağını kabul ederek, aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe alınmadan önce karşılanması gereken kriterleri de belirtmiştir.

Tam üyelik için belirleyici nitelikteki bu kriterler; siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç paragraftan oluşmaktadır. Bunlar (İKV,1999:72):

- Siyasi kriterler; Demokrasinin güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı.
- Ekonomik kriterler; İyi işleyen bir Pazar ekonomisi ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabete karşı koyabilme kapasitesi.
- Topluluk müktesebatının kabulü; AB’nin çeşitli siyasi, ekonomik ve parasal hedeflerine bağlılık.

Görüldüğü gibi AB’nin ilk kuruluş yıllarında üyeliğe kabul için sadece demokratik ve Avrupalı bir devlet olmak yeterliyken, ilerleyen yıllarda üyeliğin daha karmaşık ve ulaşılması yoğun çaba gerektiren kriterlere bağlandığı görülmektedir.

Maastricht Antlaşması, görüldüğü gibi birincisi Topluluklar (AKÇT, AET ve AAET), ikincisi Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası, üçüncüsü Adalet ve İçişleri olmak üzere üç sütunlu bir yapı üzerinde duran “Avrupa

Birliği”ni meydana getirmiştir. Birinci sütun, uluslarüstü bir yapıya sahipken, diğer ikisi ise hükümetler arası karar alma mekanizmalarına sahiptirler. Avrupa Birliği, hükümetler arası ve uluslarüstü otoritelerin bir sentezini oluşturmuş ve bu yapısıyla, aynı zamanda üye ülkelerde devlet egemenliğinin uluslarüstü kurumlara devri konusunda tartışmaların yoğunlaşması sürecini de başlatmıştır (Dartan, 2005:231).

MA bütün olarak değerlendirildiğinde; AB’de bütünleşmenin görünür bir biçimde arttığı ve Birliğin eylem alanının genişlediği görölmektedir. Dikkat çeken bir başka önemli nokta ise, MA’dan önce daha çok üye ülkeler ekseninde korunan demokratik yapının, bu defa uluslarüstü düzlemde korunur hale gelmesinde kendini göstermiştir (Ombudsman, Parlamentonun yasama faaliyetine katılımı vb. konular). Ayrıca bölge yönetimleri ile yerel yönetimlerin Birliği, meydana getiren unsurlar arasına katıldığı da görölmektedir.

1.1.2.5. Amsterdam Antlaşması (1997)

Maastricht Antlaşması’nın yürürlüğe girmesinden sonra, antlaşmanın eksik kalan yönlerinin belirlenmesi ve AB’nin geleceğinin ana hatlarını tespit etmek ihtiyacı doğmuştur. Özellikle Topluluğa yeni katılan üyelerin etkisiyle de karar alma süreci, içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Altı üye için düşünülmüş olan bu yapı, giderek her genişlemeyle birlikte hantal bir yapıya dönüşmüştür. Bir önceki başlıkta belirtildiği gibi AB, 1993 yılında gerçekleştirdiği Kopenhag Zirvesiyle özellikle; hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları ve azınlıklara saygı temelinde şekillenen bir değerler sistemi içinde olma çabasındaydı.

Tüm bu gelişme ve sorunlara çözüm getirmek ve gerekirse yeni bir Antlaşma hazırlamak amacıyla, yeni bir Hükümetler arası Konferans (HAK) süreci başlatılmıştır. Ayrıca HAK ile, özellikle 1989 yılından sonra yaşanan gelişmelerin Avrupa bütünleşmesini nasıl etkileyeceği ve bu gelişmeler karşısında AB’nin izleyeceği yönün nasıl olacağını tespit edip, Birliğin genişleme boyutunu belirleme amacı bulunmaktadır.

HAK ile ilgili olarak birtakım ön hazırlıklar yapılarak bunun için 24-25 Haziran 1994 tarihinde Korfu kentinde Avrupa Konseyi Zirvesi başlatılmıştır. Zirvede oluşan mutabakat sonucu, bir “Düşünce Grubu” kurulması kararlaştırılmıştır. Bu grupta üye devletlerin dışişleri bakanları ile birlikte bir Komisyon üyesi ve iki Parlamento üyesi yer almıştır. Parlamantonun hazırladığı raporda demokrasi açığı, karar alma prosedürünün reformu ve AB'nin gelecekteki genişlemeye hazırlanması ile ilgili konular yer almıştır. Parlamento ayrıca; şeffaflık* kavramının işlerlik kazanmasını, nitelikli çoğunlukla alınan karar alanlarının genişletilmesini ve AP üye sayısının 700'ü geçmemesi gerektiğinin altını çizmiştir (Corbett:371).

Bu raporda tavsiye edilen ve üzerinde durulması gereken alanlar; yurttaşları ilgilendiren kavramlara eğilmek (insan hakları, sosyal koruma, sosyal bütünleşme ve iş alanı yaratmak), Birliğin daha iyi çalışabilmesi için gelecekteki genişlemesi için hazırlık yapmak, bunun için de AB oluşturma araçlarının etkili ve demokratik olmasını sağlayarak karar alma mekanizmasını basitleştirmektir (Corbett:373).

Bu gelişmeler ışığı altında Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları 16-17 Haziran 1997 tarihinde Amsterdam'da bir araya gelerek Amsterdam Antlaşması'nı imzalamışlardır. Ancak Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi hemen mümkün olmamıştır. Amsterdam Antlaşması ile mülteci politikasıyla ilgili yetkilerin AB'ye tanınması ve Fransız Anayasa Mahkemesi'nin Amsterdam Antlaşması'na karşı anayasaya aykırılık iddiası ileri sürmesi nedeniyle Antlaşma onaylanmamıştır (Baydarol:18).

İlerleyen yıllarda artış gösteren küreselleşme olgusu ve Ekonomik ve Parasal Birlik sonucu ortaya çıkan gelişmeler AB'nin dış politikasında daha yüksek bir uyum ihtiyacını gerektirmiştir. Bu uyum ihtiyacı 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'nın Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ile ilgili maddeleri tarafından karşılanmaya çalışılmıştır.

* AB kurumları terminolojisinde sık sık karşılaşılan şeffaflık kavramı, Topluluk kurumlarının işleyişinin şeffaflığını belirler. Bu kavram; AB vatandaşlarının Topluluğun bilgi ve belgelerine daha geniş ölçüde ulaşılabilmesi ve metinlerin daha anlaşılır hale getirilmesine ilişkin taleplerine karşı daha duyarlı olmasını ifade eder.

Amsterdam Antlaşması'nda yer alan temel değişiklikler şunlardır (The Amsterdam Treaty, 1999:11-17):

- Amsterdam Antlaşması'nın demokrasiyle ilgili 6.maddesinde, AB'nin üye devletlerce ortaklaşa kabul edilmiş olan “özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ilkeleri ve hukukun üstünlüğü üzerine kuruludur” ibaresi yer almaktadır. AB üyelerinin başvurabileceği tedbirler de Amsterdam Antlaşması ile getirilmiş bulunmaktadır.
- Amsterdam Antlaşmasıyla ilk kez kurucu Antlaşmada üyelik için gerekli görülen bazı yeni koşullar eklenmektedir. Bu çerçevede temel hak ve özgürlükler ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne riayet etmek, tam üyelik için bir koşul olmaktadır. Bu ilkelere aykırı davranma eğilimini sıklıkla gösteren ülkelerin AB Konseyi'ndeki oy hakkı, diğer üyelerin üçte birinin teklifi ve oybirliğiyle karar alması sonucu askıya alınabilecektir.
- Amsterdam Antlaşmasıyla geliştirilen temel değişikliklerden biri de Topluluk Politikalarıyla ilgilidir. Buna göre, AT'yi kuran antlaşmaya istihdama ilişkin yeni bir bölüm eklenmiştir. Ayrıca dengeli ve sürdürülebilir kalkınma taahhüdünün gereği olarak tüm Topluluk politikalarının tanım ve uygulamasına çevre boyutu eklenmiştir (md.103.a.).
- MA ile AB'nin iki sütunu olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği konusunda da bir takım değişiklikler yapılmıştır. Savunma alanında askeri girişim hedefleri yeniden tanımlanarak; “Siyasal Planlama ve Erken Uyarı Birimi” oluşturulmuştur. Siyasal Planlama ve Erken Uyarı Birimi'nin amacı, uluslararası olayların ortak analizini yapmak ve böylece bir yandan Toplulukların dış politikaları ile ODGP arasında, öte yandan ulusal dış politikalarla AB'nin genel tutumu arasında uyum sağlamaktır. Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği konusunda ise; özellikle iltica ve göç konularıyla ilgili koordinasyonun güçlendirilmesi öngörülmüş ve hükümetler arası yöntemle ele alınan bazı konular Topluluk politikaları kapsamına alınmıştır.

Bölüm IIIa'da yer alan vize, sığınma, göç ve kişilerin serbest dolaşımına ilişkin diğer politikalarda aşağıda belirtildiği şekilde kapsama alınmıştır. Bunlar;

- AB kurumları ve karar alma prosedürüne bakıldığında ise, en önemli değişikliğin şeffaflık konusuyla ilgili olduğu görülür. Antlaşmayla yürürlüğe giren yeni 255. maddesi ile Topluluk faaliyetlerinin şeffaflığının artırılması amacıyla tüm Topluluk kurumlarının çalışmalarına ilişkin dokümanlara erişim kolaylaştırılmıştır. Karar alma mekanizmasında ise ortak karar yönteminin uygulama alanı genişletilerek, yasama yöntemi basitleştirilmektedir.
- Amsterdam Antlaşması, AB'nin tek demokratik kurumu olan AP'ye de birtakım yenilikler getirmiştir. Bu antlaşmayla AP'nin etkisinin artması sağlanmıştır. AP'nin sadece Topluluk politikaları açısından değil, ikinci ve üçüncü sütun çerçevesindeki rolü de artırılmıştır. Ayrıca Komisyon Başkanı'nın atanması için Parlamento'nun uygun görüşü gerekli hale getirilmiştir. Bunun dışında, AP'nin ortak karar alma prosedürüne ilişkin olarak "yasama" yetkisi genişletilmiş; üye devletlere yaptırım uygulamada AP'ye "uygun mütalaa" mercii yetkisi tanınmıştır (Fa/ Md.).

Sonuç olarak; demokrasi ve temel insan hakları konusunda AİHS'na atıf yapılarak, AİHS hükümlerine saygılı olunacağı ifade edilmesine rağmen ancak bir yaptırım ve güvence mekanizması öngörülmemiştir. Amsterdam Antlaşmasıyla var olan bu eksiklik giderilerek, insan haklarını ciddi ve ısrarlı bir şekilde ihlal eden devletlere karşı yaptırım uygulanması kararına varılmıştır.

1.1.2.6. Nice Antlaşması (2000) ve Son Gelişmeler

Nice Zirvesi, 7-9 Aralık 2000 tarihleri arasında Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanlarının oluşturduğu Avrupa Birliği Konseyi tarafından toplanmıştır. Taslak metin olarak kabul edilen Nice Antlaşması'yla, özellikle genişleme süreci ile aday ülkeleri yakından ilgilendiren konular üzerinde durulmuştur. AB kurumlarının durumu ve işleyişinin genişleme ışığında değerlendirilmesiyle birlikte 14 Şubat 2000 tarihinde çalışmalara başlayan

Hükümetler arası Konferans sonucu hazırlanan Nice Antlaşması, 26 Şubat 2001 tarihinde üye devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanmıştır.

Genel olarak bakıldığında Nice Zirvesinde aşağıda belirtilen başlıklara yer verildiği görülür (Güncel haber, Ocak:2001);

- Sandalye ve oy sayıları
- Güçlendirilmiş işbirliği
- Nice Antlaşmasının onaylanması
- Temel Haklar Şartı

AB'nin yeni genişleme sürecinde yeni katılacak üyelerle bu yapıyı sürdürmenin olanaksızlığı nedeniyle Nice Zirvesinde önemli birtakım kurumsal reformlara gidilmesini gerektirmiştir. Nice Antlaşması nitelikli oy çoğunluğu konusunda, üye devletlerin oy ağırlıklarını değiştirmiş ve aday ülkelerin üye olması halinde oy ağırlıklarını tespit etmiştir. Buna göre; nitelikli çoğunlukla karar alınması için gerekli oyların toplamı, üye devletlerin çoğunluğunu ve AB toplam nüfusunun %62'sini temsil etmelidir. Nice Antlaşması ile daha önce %71.26'lık bir oranla nitelikli çoğunlukla karar alınırken, üye sayısının 27'ye ulaşması durumunda bu oran %74'e çıkmaktadır. Nice Antlaşması ile öngörülen bu sistemin, aslında daha karmaşık ve daha az şeffaf olduğu ileri sürülmektedir (Felsenthal ve Machover,2004:14).

Daha önce de belirtildiği gibi karar mekanizmasındaki tıkanmanın aşılabilmesi için her üye ülkenin veto hakkının bulunması da demek olan oybirliği* kuralı Nice Zirvesinde ele alınmış ve bu alanların daraltılması kararlaştırılmıştır.

Nice Zirvesinde tartışmaların yoğun olarak görüldüğü üç alan; Konseydeki oy dağılımı, Avrupa Komisyonu'nun yapısı ve karar

* Oybirliği ilkesi, AB Konseyi'nde bir önerinin kabul edilebilmesi için bütün üye devletler tarafından varılması gereken uzlaşma demektir. TAS'tan bu yana oybirliğinin uygulama alanı eskiye oranla önemli ölçüde sınırlandırılmıştır. Genel olarak bakıldığında; birinci sütun denilen Avrupa Toplulukları çerçevesinde nitelikli çoğunlukla oy verme genel kuralı oluşurken ikinci ve üçüncü sütunlarda daha çok oybirliği ile karar alma yoluna gidilmektedir.

mekanizmasında oy birliğinden nitelikli oy çokluğuna geçilmesi konusunda genel bir uzlaşmaya varılmıştır. Bu çerçevede; mali hizmetler ticareti, uluslararası ticaret, bütçe, bölgesel yardımlar, dolaylı vergilendirme, sosyal güvenlik ve göç gibi konularda nitelikli oy sistemine dahil edilebileceği kararına varılmıştır. Bu alanlarda bazı üyelere 2007 yılına kadar veto yetkisini koruma imkanı verilmiştir (Black, 2001).

Karar mekanizmasına bakıldığında, veto hakkının mümkün olduğu 50'ye yakın konudan sadece 29'u üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Anlaşmaya varılan bu konularla ilgili olarak herhangi bir üye ülkenin ulusal çıkarları sebebiyle bu alanlarda bir kararı tek başına veto etme imkanı ortadan kaldırılmış olmaktadır (Economist, 2000).

Veto edilen alanların daraltılması, yani oy birliğiyle karar alınan alanların sınırlandırılması, karar mekanizmasında tıkanmayı önleyip hızlandırma amacı taşımaktadır. Böylece genişlemenin yol açacağı çok önemli bir sorunun bu şekilde aşılması düşünülmüştür.

Oybirliğiyle karar alınan konular arasında; savunma, sınır güvenliği, vergi usul ve sosyal güvenlik politikaları gibi ulusal hükümler arasında hassas olan alanlar yerini korumaya devam etmektedir (Graff, 2001).

Nice Zirvesinde anlaşmaya varılan diğer bir konu ise, demokrasiden sapma gösteren ülkelerin denetlenmesiyle ilgilidir. Nice Antlaşmasının son bölümünde ekli protokolünün 3.madde başlığı altında “Birliğin Geleceği Deklarasyonu” na yer verilmiştir. Zirvede yayınlanan bu deklarasyon, AB'nin geleceğini belirlemede katkı sağlayacak geniş katılımlı bir tartışma zemini oluşturulması çağrısında bulunmuştur. Tartışmaya sadece üye ülkeler değil, aday ülkeler, ulusal parlamentolar ve halkın görüşlerinin de alınması istenmiştir (Treaty of Nice, 2001/c80/01). Nice Antlaşması'nda görülen diğer bir olumlu adım ise, Sosyal Gündem'in onaylanması olmuştur. Bu belge, yoksulluk ve sosyal dışlama ile ilgili bir dizi hedefin yanı sıra daha fazla ve daha iyi iş imkanlarının yaratılması, sosyal kaynaşmanın teşvik edilmesi ve AB'nin dış ilişkiler politikası ile genişlemenin sosyal boyutunun

güçlendirilmesi hedefini taşıyan konular yer almaktadır (Güncel Haber, Ocak:2001).

Nice Antlaşmasında kabul edilen en önemli konulardan bir diğeri ise, 2000 yılının sonunda Avrupa Birliği Konseyi toplantısında son şekli verilen “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Tasarısı”dır.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Tasarısı, Avrupa Parlamentosu, Ulusal Parlamentolar, üye devletler ve Komisyon’un temsilcilerinden oluşan kurul tarafından kabul edilmiştir. İlk toplantısını 17 Aralık 1999 tarihinde yapan Kurul, bu tarihten sonra düzenli olarak toplanarak çeşitli danışma mekanizmalarıyla tasarının oluşturulmasına yön vermiştir. Sürecin olabildiğince katılıma açık olması ve ilgili tüm kesimlerin görüş ve değerlerinin alınması için dinsel gruplar, insan hakları örgütleri, mülk sahipleri, işçi sendikaları, mülteciler, eşcinseller, kadın grupları ve çevre örgütlerinin temsilcilerine kadar toplumun tüm kesimlerine yönelik halk oturumları düzenlenmiş ve 70 kadar sivil toplum kuruluşunun görüşleri alınmıştır (Güncel Haber,2000).

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı, Adalet Divanı İçtihatları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin İçtihatları, birincil ve ikincil Topluluk mevzuatı, ortak anayasal gelenekler ve diğere çeşitli uluslararası sözleşmelerde yer alan mevcut hakların bir araya getirilmesi ile oluşmuştur. Klasik medeni ve siyasi haklar ile yurttaş haklarının yanı sıra, temel ekonomik ve sosyal hakların da yer aldığı Şart’da ayrıca yeni teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı sorunlara yanıt vermek üzere “kişisel verinin korunması”, “bireysellik ilkeleri” ve “iyi yönetim hakkı” gibi yeni haklara da yer verilmiştir. Şart’ta sıralanan hakların çoğunluğu herkesin yararlanacağı haklar olmasına karşın özel gruplara yönelik bazı haklar da yer almaktadır. Bu gruplar; çocuklar, çalışanlar (sosyal haklar), Birlik yurttaşları (çalışma özgürlüğü, iş arama özgürlüğü, sosyal güvenlik sistemlerine eşit erişim, Avrupa Parlamentosu yada belediye seçimlerine katılma hakkı) dır.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, 60 madde olmak üzere 7 bölümden oluşmaktadır;(http://www.europa.eu.int/comm/Justice_home/unit/charte/index_en.html.12.4.2005). Bu bölümler; onur, özgürlükler, eşitlik, dayanışma, vatandaşlık hakları, adalet ve Antlaşmanın yorumlanmasını ve uygulanmasını düzenleyen genel hükümlerdir.

Şart'ın önsözünde Birliğin, Avrupa halklarının kültürlerindeki ve geleneklerindeki çeşitliliğe ve üye devletlerin ulusal kimliğine, bölgesel, yerel seviyelerde kamu makamlarının teşkilatına saygı duyulduğu belirtilerek, söz konusu ortak değerlerin korunmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunacağı vurgulanmıştır. Şartın önsözünün 5. paragrafında; Birliğin yetkileriyle görevlerine ve yerindenlik ilkesine, özellikle üye devletlerde ortak olan anayasal geleneklerden ve uluslararası yükümlölüklerden doğan haklara gereğince saygı göstererek, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması hakkındaki Avrupa Konvansiyonu'nu, Birlik ve Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Sosyal Antlaşmaları ve Avrupa Birliği Adalet Divanı ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihat hukuklarını teyit edeceği belirtilmiştir.

Temel haklara ilişkin kuralların oluşturulması, temel hakların korunmasında yalnızca mahkemelerin sorumluluğuunda olan mevcut sistemin ötesine giderek, Birliğin yurttaşlarına hukuksal bir kesinlik sağlama amacı taşımaktadır.

Temel Haklar Şartı, AB yurttaşlarının temel haklarını ve Birliğin yurttaşlarına karşı sorumluluklarını düzenlemektedir. AB üyelerinin ve aday ülkelerin kendi anayasa ve yasalarını bu maddelere göre düzenlemeleri öngörülmektedir.

AB'nin kendine ait bir temel hak katalogunun oluşturulması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin üstlenilmesine nazaran tercih edilmesinin nedeni, AİHS'daki teminatların AB'nin ihtiyaçlarını tam olarak karşılamayacak nitelikte olmasından kaynaklanmamaktadır. Böyle bir şartın oluşturulması, Birlik yurttaşları açısından duruma açıklık getirmektedir. Ayrıca Şart, Avrupa Temel Hak Sistemine aidiyeti gösteren sembolik bir

alandan çok daha önemli bir değer taşıyarak tüm Birlik sistemi bakımından meşruiyet sağlama etkisi doğuracaktır (Arsava, 2000:21).

Temel Haklar Şartı, en sade anlatımla, AB vatandaşlarının temel haklarını ve onlara karşı sorumluluklarını düzenlemesi şeklinde özetlenebilir. Şart'ın maddelerinin her biri, bireysel ve toplumsal hakları ve özgürlükleri açıklamaktadır. Bu Şart'la birlikte hem Avrupa Konseyi'nin hem de AB'nin temel hak ve özgürlüklere ilişkin aldıkları kararlarla, azınlıkların korunması, biyoteknik, kişisel bilgilerin korunması gibi alanlarda da ortak bir formül bulunmuştur. Bunun ötesinde Şart, AB'nin hangi hakları korumaya değer gördüğüne açıklık getirmektedir. Ayrıca Şart, AB bünyesinde temel hakların anlam ve kapsamına, bireylerin hak ve yükümlülüklerine açıklık getirerek, ortak hukuk düzeninin kabul görme şansını artırmaktadır. AB'nin kendi temel haklar şartıyla objektif bir Avrupa değerler düzeninin mevcudiyeti dile gelmektedir (Arsava, 2002:15).

Temel Haklar Şartı, bağımsız Avrupa siyasi kriterlerinin uygulamasında önemli bir adım oluşturmaktadır. Şart AB'yi bir değerler topluluğu olarak ekonomik ve parasal birliğin ötesine taşımaktadır. Ekonomik özellikleriyle ön plana çıkan Avrupa, bugün hak ve yükümlülükleri olan Avrupa ile tamamlanmaktadır. Şartla, bir taraftan şimdiye dek gerçekleştirilen entegrasyon konsolide edilirken, diğer taraftan temel hakların mutlak olarak kodifiye edilmesiyle, AB yurttaşlarına Brüksel yönetiminin kararlarına karşı kendilerini koruma olanağı verilmiştir (Arsava, 2002:16).

Şart'ın hazırlanış sürecinde, sivil toplum örgütlerinin Konvansiyonun çalışmalarına katılması ve görüşlerinin Konvansiyon tarafından dikkate alınıp nihai metnin oluşumunu etkilemesi, Şart'ı diğer sözleşmelerden ve anayasalardan ayırmaktadır. Şart'ın en önemli özelliği, şu ana kadar benzer nitelikli ulusal veya uluslararası nitelikli insan hakları ve temel özgürlükleri korumaya yönelik belgelerde yer alan unsurları bir araya getirmesi ve bu hak ve özgürlükleri daha geniş kapsamlı bir şekilde vatandaşlarına sunmasıdır. Şart'ın ana eksenini, yurttaşlar Avrupa'sını sadece ekonomik ve siyasal

anlamda değil, aynı zamanda AB vatandaşlarına tanınan geniş özgürlüklerin en iyi düzeyde korunmasını sağlamaktır (Taşdemir ve Demir,2002).

Görüldüğü gibi Birlik Antlaşmaları içinde ilk defa bir Temel Haklar Katalogu oluşturulmuştur. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Nice Antlaşmasıyla birlikte onaylandıktan sonra AB Anayasasının ikinci bölümünde yerini almıştır.

14-15 Aralık 2001 tarihinde ise Laeken Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Laeken Zirvesi Sonuç Bildirgesine “Avrupa Birliğinin Geleceğine İlişkin Laeken Deklarasyonu” eklenerek, daha demokratik, daha şeffaf, daha etkin bir AB için kurumsal yapıya ilişkin sorunlar ifade edilmiştir. Öncelikli sorun, mevcut kurumların demokratik meşruiyet ve şeffaflığının nasıl daha fazla artırılacağına ilişkindir. Bu kapsamda çeşitli sorular sıralanmıştır. Bunlar (Presidency Conclusions,2001);

- Komisyonun yetkisi ve etkinliği nasıl artırılabilir?
- Komisyon Başkanı nasıl atanmalıdır? Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Parlamentosu tarafından mı yoksa Avrupa Birliği vatandaşları tarafından doğrudan seçimlerle mi atanmalı?
- Konseyin rolü güçlendirilmeli midir?
- Şeffaflık için, en azından yasama faaliyetlerinde Konsey toplantıları kamuya açık olabilir mi?
- Vatandaşlar Konsey belgelerine daha kolay ulaşmalı mıdır?
- Ulusal parlamentolar, Konsey ve Avrupa Parlamentosu ile yeni bir kurumsal oluşum içinde temsil edilmeli midir?
- Avrupa Parlamentosunun gelecekteki rolü ne olmalıdır?

Tüm bu soru ve muhtemel sorunlar ile Nice antlaşması sonrası yoğunluk kazanan kurumsal konulara ilişkin tartışmalar, görüldüğü gibi Laeken Zirvesi Sonuç Bildirgesinde yer almış ve Avrupa'nın Geleceğine ilişkin Konvansiyon çalışmalarında tartışmaların merkezini oluşturmuştur.

Nice Antlaşması içinde “Birliğin Geleceği^{*}” konusunda 28 Şubat 2002’de gerçekleştirilen Avrupa’nın Geleceğine Dair Konvansiyon başlangıçta dört temel konuda çalışma yapmıştır. Bunlar (Güncel Haber, Temmuz-Eylül:2002):

- Varolan antlaşmaların sadeleştirilip anlaşılır hale getirilmesi
- Gerekli görüldüğü takdirde bunların tek bir anayasa metninde toplanması
- Birlik içinde yetki dağılımının belirginleştirilmesi
- Ulusal parlamentoların rolünün belirlenmesi ve Temel Haklar Şartının olası bir anayasaya dahil edilip edilmemesine karar verilmesi

Genel oturumda detaylı bir şekilde incelenmeyen konuların daha ayrıntılı ele alınmasını sağlamak için Konvansiyon, Yerellik, AB Temel Haklar Şartı, Birliğin Yasal Statüsü, Ulusal Parlamentolar, Tamamlayıcı Yetkiler, Ekonomik Yönetişim başlıkları altında çalışma grupları oluşturulmuştur. Konvansiyonun tüm görüşmeleri ve resmi belgeleri halka açık olarak, televizyondan ve internetten yayınlanmıştır. O güne kadar AB ile ilgili her türlü konu Hükümetler arası Konferans kapsamında gizlilik içinde yürütülmekteyken, bu görüşmelerin açık olarak paylaşılması bir devrim niteliğinde sayılabilir (Güncel Haber, Temmuz-Eylül:2002).

Konvansiyon çalışmaları boyunca, Konvansiyonun hazırladığı anayasa taslağı ile ilgili yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Hazırlanan anayasa taslağının Avrupa çapında referanduma gidilmesi fikri belirlemiştir. Nitekim, Avrupa Gençlik Konvansiyonu Nihai Metni’nde yurttaşların kendi gelecekleri üzerinde söz sahibi olmalarını garanti altına almak için Konvansiyon sonuçlarının bir Avrupa referandumu kanalıyla onaylanması öngörülmüştür. Bu referandumun 2004 yılındaki Avrupa Parlamentosu seçimleri ile birlikte yapılabileceği, böylece kamuoyu tarafından seçimler öncesinde ilk defa gerçek bir Avrupa tartışması yapılabileceği iddia edilmiştir (Kumrulu,2003).

* Avrupa Konvansiyonu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: [\(http://www.european-convention.eu.int\)](http://www.european-convention.eu.int).(05.07.2004).

Konvansiyon, AB bütünleşmesi açısından farklı bir yöntem içermektedir. AT'nin kuruluşundan bu yana ilk kez antlaşmaların hazırlanmasında böyle bir yöntem izlenmiştir. AB tarihinde ilk kez antlaşmaların reformuyla, kurumsal ve anayasal konularla ilgili hükümetler arası bir konferansın hazırlık çalışmaları bu şekilde yürütülmüştür. Avrupa'nın Geleceğiyle ilgili Konvansiyon, içeriğiyle olduğu kadar organizasyonu ve katılımcıları açısından da Temel Haklar Şartı Konvansiyonu ve önceki antlaşma reformu çabalarından ayrılmaktadır. Bu Konvansiyonla birlikte, Avrupa'nın geleceğiyle ilgili hazırlıklar üye devletlerin tekelden çıkmıştır. İlk kez Parlamenterler Avrupa düzeyindeki anayasal bir sürece dahil olmuşlardır. Şüphesiz bu gelişme, Konvansiyonun temel amaçlarından biri olan AB'de demokratik temsile ilişkin önemli bir adım teşkil etmektedir (Kirsty, 2002).

Konvansiyon çalışmalarına kamuoyunun katılımıyla birlikte, AB'de demokrasiyi, şeffaflığı, katılımı, meşruiyeti arttırmak ve AB ile halkı yakınlaştırmak biçimindeki temel amaçlarla paralellik gösteren bir görünüm ortaya çıkmıştır.

Avrupa Birliği'nin Beşinci Genişlemesi* ile 1 Mayıs 2004 tarihinde İrlanda'nın başkenti Dublin'de gerçekleşen resmi törenlerle Çek Cumhuriyeti, Estonya, G. Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya Avrupa Birliğinin yeni üyeleri oldular. AB'ye katılan 10 yeni ülke ile Birlik sınırları doğuya doğru genişleyerek, Rusya'ya kadar uzanmıştır. Bilindiği gibi yeni ülkelerin çoğu Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinden oluşmaktadır. Genişlemeyle birlikte AB'nin üye sayısı 15'ten 25'e, resmi dil sayısı ise 11'den 20'ye yükselmiştir. AB'nin nüfusu ise beşte bir oranında artarak yaklaşık 450 milyona ulaşmıştır (İKV, Mayıs 2004).

* AB'nin ilk genişlemesi; 1973 yılında gerçekleşmiş; İngiltere, Danimarka ve İrlanda ile birlikte, Topluluğun üye sayısı dokuzaya yükselmiştir. İkinci genişleme ise; 1981 yılında Yunanistan'ın katılımıyla gerçekleşmiştir. Üçüncü genişleme; 1986 yılında Portekiz ve İspanya'nın Topluluğa kabul edilmesiyle, üye sayısı 12'ye çıkmıştır. Dördüncü genişleme ise; 1995 yılında İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın katılımıyla Topluluğun üye sayısı 15'e yükselmiştir. Son olarak 2004 yılında 10 ülke (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya) Birliğin yeni üyeleri olmuşlardır.

Bu gelişmelerin ardından, iki buçuk yıl süren çalışmalar ve müzakereler sonunda 17-18 Haziran 2004 tarihleri arasında Avrupa Anayasal Antlaşma Taslağı kabul edilmiştir. Anayasa Taslağını hazırlamakla görevli olan Avrupa Komisyonu, Taslağı Ocak 2004’de Dönem Başkanlığına sunmuştur (IKV, Kasım 2004).

1.1.2.7. Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma

AB’nin bir anayasaya sahip olması gerektiği fikri uzun süre tartışılan bir konu olmuştur. “Avrupa İçin Bir Anayasa* Oluşturan Antlaşma” her ne kadar kabul edilmediyse de çalışmanın bu bölümünde yer verilmesi, AB’nin siyasal birliğe doğru ilerleme sürecindeki öngörülerini hakkında fikir sahibi olmak açısından gerekli görülmektedir. Ayrıca, bu anayasal antlaşmanın tartışmalı maddeleri doğrudan çalışmanın konusuyla ilgili olmadığından yeni anayasanın kabulü halinde anayasal antlaşmanın usulünde bir değişiklik beklenmemektedir.

Kurucu antlaşmaların, anayasal özellikler taşıdığı bilinse de bir takım temel farklılıkların olduğu ortadadır. Kurucu antlaşmalarla ulusal anayasalar mukayese edildiğinde pek çok konuda paralellik görülebilir. Öncelikle kurucu antlaşmalar AB için ortak bir kurumsal yapı göstermekte ve bir ulusal anayasa gibi AB hukuk düzeninde hiyerarşik üstünlüğe sahip bir konumda bulunmaktadır. Kurucu Antlaşmalar bir anayasa gibi bu kurumsal yapıda yer alan organların oluşumunu, görevleri ve yetkilerini düzenlemektedir.

Yine kurucu antlaşmaların değişikliği için anayasalar gibi özel bir prosedür kabul edilmiştir. Ancak, kurucu antlaşmaların içeriğine bakıldığında, anayasalarda yer alan temel haklar katalogunun eksik olduğu bilinmektedir. Kurucu antlaşmaları tadil eden antlaşmalarda Nice Antlaşmasına kadar, demokrasi ve insan haklarına ilişkin hükümler AB’nin İnsan Hakları, Avrupa İnsan Hak ve Özgürlükleri Sözleşmesi’nde yer alan hali ile üye devletlerin ortak anayasa geleneklerinden doğan genel hukuk ilkeleri olarak saygı göstereceği ifade edilmiştir. Daha önce de değinildiği gibi kurucu

* Metinde “Anayasa” olarak geçen ifade bilindiği gibi aslında “Anayasal Antlaşma” olup şimdiki durumda geçerli olmamasından dolayı “taslak metin” olarak da değerlendirilmektedir.

antlaşmalardaki temel hak boşluklarının atıf yoluyla telafisi yerine, AB'ye ait bir metinle sağlanması amacıyla Nice Zirvesinde AB Temel Haklar Şartı kabul edilmiştir (Arsava:17).

AB anayasasının oluşturulmasının gerekliliği açısından şunlar söylenebilir; Topluluk sisteminin temel ilke ve kurallarının yer aldığı mevzuat, AB yurttaşları tarafından, AB'nin hukuki ve siyasi sisteminin anlaşılmasını güçleştirmektedir. AB Anayasal Antlaşması, her şeyden önce AB'nin hukukunu basitleştirmesini sağlayacaktır. Ayrıca yazılı bir temel haklar katalogu, AB'nin Birlik sistemi içinde meşruiyet etkisinin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Anayasal Antlaşma, AB üye ülkelerinin siyasi bir birlik kurma yolunda attıkları en önemli adımı temsil etmektedir. Anayasal Antlaşma, AB'nin temelini oluşturan kurucu antlaşmaları ve bugüne kadar onları değiştiren ek tüm antlaşmaları tek ve yeni bir metinde bütünleştirip AB'ye tüzel bir kişilik kazandırmaktadır. Antlaşmanın, yürürlüğe girebilmesi için her ülkenin ulusal yasalarına göre 2 yıl içerisinde onaylanması gerekmektedir.

Tüm üye devletler tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecek olan Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma; 4 bölüm 458 madde, 36 protokol ve 2 ekten oluşmaktadır. Antlaşmanın önsözünde Avrupa halklarının, kendi ulusal kimliklerinden ve tarihlerinden gurur duyarak, geçmişteki bölünmeleri aşmaya ve her zamankinden daha yakın bir şekilde ortak bir kaderi paylaşmaya kararlı oldukları vurgulanmıştır. Yine aynı şekilde “farklılıkta birleşmiş” olan Avrupa'nın her bir bireyin haklarına gereğince saygı göstererek ve gelecek nesillerle yeryüzüne yönelik sorumlulukların farkında olarak, onun insanlık umudunun özel bir alanı olmasını sağlayan bu büyük girişimi sürdürme yönündeki en iyi fırsatı sunduğuna olan inanç belirtilmiştir (Treaty Establishing a Constitution for Europe, 2005).

Anayasal Antlaşmanın birinci bölümünde; Birliğin tanımı, amaçları, temel haklar ve Birlik vatandaşlığı, yetkileri, kurumları, özel hükümler, mali durumu, Birlik üyeliği ile ilgili maddeler yer almıştır. İkinci bölüm; Birliğin

Temel Haklar Antlaşması'na ayrılmıştır. Üçüncü bölümde; Birliğin politikaları ve işleyişi yer alırken son bölümde ise; genel ve nihai hükümler yer almıştır. Taslak anayasanın VI. Başlığı Birliğin demokratik hayatıyla ilgilidir (md.1-44- 1-55). Bu başlık, katılımcı demokrasi veya kurumların çalışmalarının saydamlığı gibi bazı ilkeleri ortaya koymaktadır. Bunlarda; Birlik kurumları için sivil topluma danışma, saydamlık (md.1-49), belgelere erişim, kişisel bilgilerin korunması (md.1-50) gibi konularda yeni yükümlülükler öngörülmüştür. Tüm üye devletler tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecek olan Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma, önemli yenilikler içermektedir. Anayasada yer alan temel değişiklikler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Treaty Establishing a Constitution for Europe,2005);

- Nitelikli çoğunluğun yapısı: Üye ülkelerin %55'i en az 15 ülke ve AB nüfusunun %65'i anlamına gelecek AB Birliği Konseyi'nin, Komisyonun teklifi üzerine hareket etmediği durumlarda adalet ve içişleri, ortak dış ve güvenlik politikası, ekonomi ve para politikası ve üyeliğin askıya alınması veya üyelikten ayrılma ise nitelikli çoğunlukla olabilecektir. Bu durumda ise üye ülkelerin %72'si ve AB nüfusunun %65'ine tekabül edecektir. Ancak 1 Kasım 2009 tarihine kadar Nice Antlaşmasının hükümleri geçerliliğini koruyacaktır.
- Avrupa Komisyonu, üye sayısı durumunda ise şu değişiklikler olacaktır: 2014 yılına kadar Komisyonda her üye ülkeden bir Komisyon üyesi bulunacağı, 2014 yılından sonra ise Komisyonun üye sayısı, üye ülke sayısının 2/3'ü kadar olacağı öngörülmüştür (Ancak AB Konseyi bu yapıyı oybirliği ile değiştirebilme hakkına sahip olacaktır). Dolayısıyla AB genişledikçe, AB Komisyonunun üye sayısı da artacaktır (Antlaşma'da Komisyon'un üye sayısı için belirlenmiş bir üst tavan bulunmamaktadır). Üye ülkelerin Avrupa Birliği Konseyi tarafından eşit dönüşüm ilkesi göz önüne alınarak belirli bir sisteme göre Komisyon üyesine sahip olacaktır.

- Avrupa Birliği Temel Şartı: Nice Antlaşmasında yer alan, ancak bağlayıcılığı bulunmayan Şartın, yasal olarak bağlayıcı hale geleceği öngörülürken, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın yargı alanında, Temel Haklar Şartını içine alacak şekilde genişletilmiş olacağı karara bağlanmıştır. Şart, temel olarak AB kurumları, organları ve ajanslarına uygulanacak; üye ülkeleri ise, sadece AB hukukunu uygularken bağlayabilecektir.
- AB Konseyinin Başkanlık durumu: Anayasal Antlaşma'da şimdiki durumda 6 aylık dönüşümlü başkanlık sisteminin yerine, AB Konseyi tarafından nitelikli oy çokluğu esasına göre seçilecek ve iki buçuk yıl görev yapacak bir AB Konseyi Başkanı seçilmesi öngörülmüştür. Başkan, eş zamanlı olarak ulusal bir görevde bulunamayacak, ayrıca ilk defa AB Konseyi tarafından nitelikli oy çokluğu ile bir AB Dışışleri Bakanı seçilecektir. AB Dışışleri Bakanı, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası görevini yürütecek ve Dışışleri Bakanları Konseyi'ne başkanlık yapacak, aynı zamanda AB Komisyonu ikinci başkanı olacaktır.
- AB Parlamentosu'ndaki sandalye sayısı: AP'nin sandalye sayısı Nice Antlaşmasıyla birlikte 732 olmuştu. Daha önce Amsterdam Antlaşması ile kabul edilen bir hükümlerle AT Antlaşmasının 137.maddesi değiştirilmiş ve AB ne kadar genişlerse genişlesin toplam üye sayısının 700'ü aşmaması öngörülmüştü. Anayasal Antlaşma'da ise 2009 yılından itibaren AP'nin sandalye sayısının 750 olacağı öngörülmüştür. Bu çerçevede, Avrupa Birliği Konseyi, AP seçimlerinden önce sandalye sayısı en az 6, en fazla 96 olmak üzere AP'nin üye ülkelere göre dağılımını belirleyeceği öngörülmüştür.
- Üyelikten ayrılma hükmü: AB üye ülkelerinin "çıkış hükmü" (exit clause) ile ilk kez istedikleri takdirde AB üyeliğinden ayrılabilirler. "Dayanışma hükmü" (Solidarity clause) ile de AB'ye üye ülkelerin saldırıya maruz kalan diğer üye ülkeye yardım edeceği kararlaştırılmıştır.
- AB'nin yetki alanı: Birlik içinde yönetim gücünün hangi konularda AB'nin, hangi konularda üye ülkelerin elinde olacağını gösteren yetki

dağılımı daha önceki Antlaşmalarda açıkça belirtilmediğinden Birlik lehine bir genişleme kaydedilebilmiştir. Anayasa'da yetki dağılımı ilk kez sınıflandırılarak listelenmektedir. Üç yetki kategorisinden birincisinde; Birliğin ulusüstü gücünü münhasıran kullanma durumunda olduğu (I-13), ikincisinde; Birliğin üye ülkelerle paylaştığı yetkiler (I-14), üçüncüsünde ise; Birliğin üye ülkeleri destekleme, tamamlama ve koordine etme yetkisinin bulunduğu konular yer almaktadır (I-17). Bu kategorilerden ayrı olarak üye ülkelerin, ekonomi politikalarını Birliğe göre koordine edeceklerinin altını çizen bir siyasi yoruma gidilmiştir. İstihdam konusunda ise, Birliğe üye ülkelerin politikalarını koordine etme yetkisi tanınmaktadır (I-15). Birliğe bahşedilen önemli bir özel yetki alanı olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın tanımlanması, uygulamaya konulması ve buna ek olarak geliştirilebilecek savunma politikasının çerçevesinin oluşturulması da ayrı bir kategoride ele alınmıştır (I-16) (İlgaz, 2004a:146-147).

Genel olarak bakıldığında Anayasal Antlaşma'nın siyasal ve sosyal haklar açısından şimdiki AB hukukundan daha ileri düzenlemeler içerdiği görülmektedir. Sınırlı bir biçimde de olsa demokratik sürecin güçlendiği gözlenmektedir. Anayasal Antlaşma'da yer aldığı biçimiyle AB Parlamentosunun rolünün arttığı, oy çokluğu mekanizmasının daha geniş alanlara kaydığı, katılımcı demokrasinin bazı işaretlerine yer verildiği görülmektedir. Buna örnek olarak, bir milyon AB yurttaşının imza toplaması halinde yeni bir yasama süreci başlatması için Komisyona başvuru hakkının tanınması gösterilebilir.

Daha önce de belirtildiği gibi, daha önceden Topluluk mevzuatı açısından bağlayıcı niteliği bulunmayan Temel Haklar Şartının Anayasal Antlaşmanın ikinci bölümüne olduğu gibi aktarılmış olmasıyla, AB Anayasal Antlaşması tarihte ilk olarak ulus-üstü demokrasiyi yaratmış olmaktadır. Temel Haklar Şartı, Anayasanın temel bir parçası haline gelmesi ve yasal yönden bağlayıcı durumuyla Adalet Divanı tarafından yargılamalarda esas alınacak bir düzeye çıkarılmıştır.

Çelik, Anayasal Antlaşmayla birlikte iki yüzyıllık insan hakları tarihinde sosyal refah haklarının standart insan hakları olarak saygın bir yere geldiğinden söz etmektedir. Ancak yine de temel sosyal haklara AB Anayasal Antlaşması'nın da yer verilmesi özellikle AB sosyal sistemini fazla katı bulan ve esnekleştirilmesini isteyen taraflarca eleştirilmektedir. Sosyal haklar bildirgesinin piyasaları daha rekabetçi yapmaya çalışan liberal güçleri yavaşlatmakla tehdit ettiği, rekabetçilik ve esneklikten geriye doğru giden ciddi bir adımı temsil ettiği iddia edilmektedir. Ayrıca, Antlaşma' da yer alan sosyal hakların işverene ve devlete yeni yükler getireceği, özellikle de Anayasa taslağında yer alan iş güvencesine ilişkin hükmün en fazla zarar verici hüküm olduğu ileri sürülmektedir (Çelik, 2004:25-27).

Habermas'a göre, "AB Temel Haklar Şartı, Avrupalıların ortak değerlerinin olağanüstü bir anlatımıdır". Temel Haklar Şartı, temel dört özgürlüğün (mal, hizmet, sermaye ve kişilerin serbest dolaşım özgürlüğü) çok daha ötesine giderek Avrupa projesi ile ilgili toplumsal bir vizyonu göstermektedir (Habermas, 2001:11-12).

Bu yeni Antlaşma'nın AB içinde toplumun tüm kesimleri tarafından kabul edildiğini veya edileceğini söylemek gerçekten zor görünmektedir. Özellikle "küreselleşme karşıtları" olarak adlandırılan kesim Anayasaya karşı olanlar içinde en önemli yeri oluşturmaktadır. Bunlara göre, Avrupa Anayasal Antlaşması küreselleşmeyi ve pazar ekonomisini daha fazla güçlendirmekten başka bir şey yapmamaktadır. Bu çerçevede, Antlaşma küreselleşen sermayenin işini daha da kolaylaştırmakta ve deyim yerindeyse ekmeğine yağ sürmektedir (Tezcan, 2005:260-261). Ancak, "Anayasa'ya hayır" diyenler şu noktayı göz ardı etmektedirler; Anayasal Antlaşma reddedilirse AB'nin ekonomi ve para politikasına ilişkin mevcut hükümleri ve yeni-liberal yönelimleri devam edecek, çünkü bunlar yürürlükte olan antlaşmalarda zaten bulunmaktadır. Anayasanın reddi durumunda mevcut antlaşmalar yürürlükte kalmaya devam edecek ve ileriye doğru atılmış adımlar engellenmiş olacaktır (Çelik: 20-29).

2006 yılının Mayıs ayında; önce Fransa'da daha sonra Hollanda'da anayasanın kabulü için yapılan referandum da hayır oylarının çıkması nedeniyle Anayasal Antlaşma'nın reddedilmesi sonucu, AB'de büyük bir hayal kırıklığı yaşanmıştır.

Referandum yapılan bu iki ülkede Anayasal Antlaşma'nın reddedilmesinde özellikle gençler etkili olmuştur. Dolayısıyla bu oylamanın sonucu, sadece AB'ye yönelik olarak değil, neo-liberal politikalara, belli bir küreselleşme anlayışına, sosyal güvenlik ve eğitim sisteminin aşındırılmasına, işsizliğin artmasına karşı bir tepki olarak da değerlendirilebilir (Kahraman, 2005). Fransa'da Antlaşma'nın reddiyle ilgili bir yorum da şu şekildedir; Anayasaya hayır denmesinin sebebi, Avrupa kamuoyunda tartışılan ülkelerin gelir düzeyleri ve asgari ücretler arasındaki farkta yatmaktadır. Örneğin; Polonya'da çalışan bir işçinin asgari ücreti ile, Fransa veya Almanya'da çalışan işçinin asgari ücretleri aynı değildir. Bu anlamda bir Polonyalının gelip Fransa'da daha ucuza çalışacağını ve bu durumun yasal yollarla mümkün hale gelmesi sebebiyle Fransızlar kendi işlerini kaybetmek istemedikleri için bu şekilde bir tepki göstermişlerdir (Öğülmüş, 2004).

Birliğin kuruluşundan bugüne kadar olan antlaşmalarda demokrasinin değerlendirilmesini yaptıktan sonra, Birlik tarafından oluşturulan temel kurumların da bu açıdan incelenmesi çalışmanın bütünsel bakış açısına katkı sağlayacaktır.

1.1.3. Avrupa Birliğinin Temel Kurumları ve Demokrasi

Kurucu Antlaşmalar, AT kurumlarına yasama yetkisi tanımıştır. Buna bağlı olarak, Topluluğun kurumları bu antlaşmalardan aldığı yetkiyle Toplulukların amaçlarını gerçekleştirmek için normlar üretebilme yetkisine sahiptir. Üretilen tüm bu normlara türev hukuk adı verildiği daha önce ifade edilmişti. Türev hukuk normları, AET Antlaşmasının 189, AAET Antlaşmasının 161 ve AKÇT Antlaşmasının 14.maddesinde öngörülmüştür. AB kurumları insan hakları ve demokrasi konusundaki eksiklikleri, kurucu Antlaşmalardan ve daha sonra onları tadil eden antlaşmalardan aldıkları yetkiye dayanarak kapatma çabasıyla birtakım girişimlerde bulunmuşlardır.

Aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacak olan bu girişimlere geçmeden önce, bu kurumların görevlerini ve etkilerini daha iyi anlayabilmek için AB'nin karar alma sürecinin bilinmesi gerekmektedir.

AB'de karar alma süreci, Birliğin kendine özgü yapısından kaynaklanan ve dolayısıyla hukuk sisteminin de farklı ve karmaşık olması nedeniyle alışılmışın dışında bir görünüm arz etmektedir.

Topluluk amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik temel kurumlar (organlar) şunlardır; Devlet veya Hükümet Başkanları Konseyi, AB Başkanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu, AB Parlamentosu, AB Adalet Divanı, Ekonomik ve Sosyal Komite, Sayıştay ve Bölgeler Komitesi. Konunun içeriği gereği bu kurumlardan 5'i üzerinde durularak, demokrasi ve insan hakları konusunda yaptıkları girişimler değerlendirilecektir.

AB, kurumlar arasındaki ilişkiler ve yasama süreci yönünden incelendiğinde ilk bakışta bir Avrupa Parlamenter sistemi görüntüsü vermektedir. Ancak bilindiği gibi AB kurumları, kesin kalıplar içinde yasama, yürütme ve yargı organları olarak bir sınıflandırmaya tabi tutulmamaktadır. Her kurum, ağırlıklı olarak bir işleve sahiptir. Buna göre Bakanlar Konseyi'nin yasama, Komisyon'un da yürütme görevi yaptığını söylemek mümkündür. Parlamento ise başlangıçta danışma ve daha çok bir denetim organı olarak Toplulukta yerini almakla birlikte, HAK'lar sonucu ortaya çıkan antlaşmalarla birlikte artan bir biçimde yasama haklarına sahip olmuştur. Demokrasi açısından sorun öncelikle bu noktadan kaynaklanmaktadır. İkinci bölümde ayrıntılı olarak bu konu ele alınacaktır.

AB yasama prosedürü, 1987, 1993 ve 1997 yıllarında yapılan antlaşmalarla değiştirilmiştir. AB yasama prosedürü yöntemleri temel olarak 4 başlık altında incelenebilir. Bunlar (Scott:117-122); Denetim Yöntemi (Consultation), İşbirliği Yöntemi (Cooperation), Ortak Karar Alma Yöntemi (Codecision), Onay Prosedürü (Assent) olarak yasama sürecinde yerini almaktadır.

Danışma Yöntemi: TAS'a kadar kullanılan temel yasama prosedürü olarak işlem görmüştür. Danışma Yöntemi genel olarak, Toplulukla belli bir

yasama işleminin oluşturulması için AB Parlamentosu'nun görüşünün alınması yani bu kuruma danışılması öngörülmektedir. Danışma Prosedürüne göre AP, Komisyona gelen yasa tasarısını görüşür ve bu görüşünü belirtir. Ancak, Parlamentosunun bu görüşü bağlayıcı değildir. Sadece kararı etkilemektedir. Parlamento ve bazen de diğer kurumlar, yasama sürecinde çok az bir etkiye sahip olmuşlardır. Ancak 1987 yılında yürürlüğe giren TAS'tan önce 1981/ Isoglucose davasında, Adalet Divanı'nın kararı ile, Parlamentosunun pozisyonu biraz olsun iyileştirilmiştir. Dava konusu, 1979 yılında AP'nin doğrudan yapılan ilk seçimlerinden sonra, Konseyin bir kısım yasayı Parlamenta danışmadan kabul etmesiyle ilgiliydi. Ancak ATAD, Konseyin Parlamentosunun görüşünü almadan hareket ettiği, yasanın müzakere edilmediği ve müzakerenin kurumsal dengenin temel faktörü olduğu gerekçesiyle yasayı iptal etmiştir (Scott:117-118).

AET Antlaşması'nın 149.maddesine göre Danışma prosedürü şu şekilde işlemektedir; ilk olarak Komisyon yeni yasa tasarısı önerir. İkinci adımda Parlamento, herhangi bir zaman süresi olmaksızın görüşünü açıklar. Komisyon öneriyi değiştirebilir. Üçüncü adımda Konsey, bu tasarıyı oybirliği ve nitelikli çoğunlukla veya Konsey'de oybirliğiyle kabul edilme şartıyla kendi yaptığı değişiklikleri de ekleyerek kabul edebilir. Daha sonra bu tasarı yasalaşır. Bu yasama prosedürünü içeren alanlar; tarım, ulaştırma, malların serbest dolaşımı, Birlik vatandaşlığı ile ilgili hükümlerin uygulanması vb. ile ilgilidir.

TAS'ta ilk olarak danışma yöntemi kapsamına alınan alanlarda bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu maddeler; ulaştırma politikasına ilişkin yasama işlemlerini de düzenleyen 84.madde ve dolaylı vergilerin harmonizasyonuna ilişkin çerçeve kararı düzenleyen 145.maddedir. Daha sonra MA ile değişiklikler yapılmış, danışma prosedürü içinde olan konular, Parlamentosunun yetkisinin daha geniş olduğu diğer yasama yöntemleri kapsamına alınmıştır.

Amsterdam Antlaşması ile danışma yetkisi açısından yeni düzenlemelere gidilmiştir. Amsterdam Antlaşmasına eklenen Ayrımcılık (yeni madde 6A), Adalet ve İçişleri konusunun Birlik politikası haline getirilmesi

(madde G), istihdam (yeni başlık madde 6), hizmetler fikri ve sınai mülkiyetin korunması ile ilgili uluslararası görüşmeler ve antlaşmalar Danışma yöntemi kapsamına alınmıştır.

İşbirliği Yöntemi: İşbirliği yöntemi ilk olarak TAS'ın 7.maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Daha sonra MA'nın 252.maddesinde bu yöntem yer almıştır. İşbirliği yönteminde, Konsey, Komisyonun önerisini aldıktan sonra Parlamentonun da görüşünü alır ve bir ortak tavır belirlenir. Bu ortak tavır nitelikli çoğunlukla alır. Parlamentonun bu ortak tavır değerlendirme süresi üç aydır. Bu değerlendirme sonucunda Parlamento bu ortak tavır benimserse tasarı kesinleşmiş sayılır. O konuda karar ilan edilir. Parlamento, bu ortak tavır benimseyip reddedebilir veya değişiklik yapılmasını talep edebilir. Eğer Parlamento ret kararı verirse bunu mutlak çoğunlukla yapmak zorundadır. Konsey oybirliğiyle Parlamento'nun bu kararını değiştirebilir. Değişiklik konusunda ise şöyle bir durum söz konusudur; Komisyon Parlamentonun yaptığı değişiklikleri benimser yada ret eder. Değişiklik benimsenirse Komisyon, Konsey'in nitelikli çoğunlukla alacağı kararını kabul eder. Ancak Komisyon Parlamentonun oybirliğiyle konuyu karara bağlar. Parlamentonun işbirliği yönteminde en önemli rolü, Konseyi oybirliği ile karar almaya zorlamasında kendini göstermektedir (Scott:119).

MA ile işbirliği yöntemi yeni eylem alanlarına yayılmıştır. Bunlar; eğitim, gençlik, araştırma, teknoloji, adalet, içişlerinde işbirliği, kalkınmada işbirliği gibi konulardır.

Amsterdam Antlaşması ile eklenen, işbirliği prosedürü kapsamına giren alanlar şu şekildedir;

- Çok taraflı denetim usul prosedürlerinin ayrıntılı kurallarının kabulü (madde 103.5).
- Birlik kurum yada kuruluşlarına, merkezi idarelere, bölgesel yada mahalli otoritelere, diğer kamu örgütlerine yada üye devletlerin diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ve mali

kurumlara gidişte ayrıcalık tanıyan uygulamaların yasaklanması konusunda tanımların kabulü (madde 104 (a)2).

Bu yöntem ile birlikte kurumlar arası ilişkiler değişikliğe uğramıştır. Örneğin; Konsey ile Parlamento arasında daha güçlü diyalog ve aynı zamanda Parlamento ve Komisyon arasında bu yöntemin sağladığı iç reformlar gerçekleşmiştir. Örneğin Genel Sekreterlik bünyesinde Avrupa Parlamentosu ile ilişkilerle ilgilenecek yeni bir birim kurulmuştur (Scott:119).

Görüldüğü gibi İşbirliği Yöntemi, AB Parlamentosu'nun yasama işlemlerinde ağırlığını artırmış ve sahip olduğu gücü bir ölçüde genişletmiştir.

Ortak Karar Alma Yöntemi: İşbirliği yöntemine özgü zorlukları, Parlamentonun vetosunun olmaması gibi, Birlik'te yeni bir yasal prosedürün aranmasına yöneltmiştir. AP'nin yasama işlemlerinde yetkilerini güçlendirmek amacıyla AT Antlaşması'na MA ile yeni bir madde olan 189b eklenmiştir. Bu yönteme, ortak karar "codecision" adı verilmektedir.

189b'de yer alan ortak karar alma yöntemi için belli alanlar öngörülmüştür. Ortak Karar Alanına giren konular Tablo 1.1'deki gibidir. MA 189b'de yer alan Ortak Karar Alma Yöntemi, Amsterdam Antlaşması'nın 251.maddesinde yer almıştır. Bu basitleştirilmiş prosedürün ana hatları kısaca şu şekildedir; Komisyon tarafından sunulan tasarı metni, AB Parlamentosu tarafından benimsenir veya herhangi bir karar alınmamış ise Konsey tarafından ağırlıklı çoğunlukla kabul edilir. Parlamentonun değişiklik önerisi olduğu durumlarda ise, bu değişiklikler Komisyon ve Konsey tarafından benimsenirse tasarı kabul edilmiş olur. Aksi durumda Konsey ve AP'den katılan eşit sayıda temsilciden oluşan Uzlaştırma Komitesine tasarı metni gönderilir. Burada uzlaşmaya varılırsa metin kabul edilmiş sayılır. Uzlaşma sağlanmazsa tasarı düşer (Lodge,1996:12).

Bu yöntemde, Konsey'in Parlemantoya karşı çıkması durumunda yasama işlevini gerçekleştirememektedir. Konsey acilen çıkarmak istediği bir yasada, Parlamentonun vetosunu önlemek için Parlamentonun değişiklik tekliflerini kabul etmek zorunda kalabilmektedir.

Bunlara rağmen ortak karar yöntemine tepkiler olmuştur. Karar mekanizmasında etkili güç dengesinin Konseye doğru etki yaptığı ve bu nedenle ortak karar yönteminin demokrasi açığı sorununu çözen unsur olarak algılanmadığı için eleştirilmiştir (Corbett:374-375).

Tablo 1.1: Ortak Karar Prosedürünün Kapsamına Giren Alanlar

Maastricht Antlaşmasının Maddeleri	Ortak Karar Prosedürünün Kapsamına Giren Alanlar
Madde 12	Uyrukluk Esasına Dayanan Ayrımcılığın Yasaklanması
Madde 18(2)	AB Topraklarında Vatandaşların Serbest Dolaşımı ve İkamet Etme Hakları
Madde 42	Göçmen İşçilerin Sosyal Güvenliği
Madde 46 (2)	Yabancı Uyrukluk Hakları
Madde47(2)	İşkollarının Düzenlenmesi
Madde 71-80	Ortak Ulaştırma Politikasını Yürürlüğe Koyma
Madde 129	Çalışanların Teşvik Edilmesi veya Ödüllendirilmesi
Sosyal Politika	Sosyal Politika ile İlgili Düzenlemelerin Sosyal Politikaya Aktarılması
Madde 135	Gümrük İşbirliği
Madde 137(2)	Sosyal Dışlanmayla Mücadele Etmek İçin Tedbirler
Madde 141	Eşit Fırsat ve Eşit İşlemler
Madde 148	Sosyal Fonla İlgili Kararı Yürürlüğe Koyma
Madde 150(4)	Mesleki Eğitim
Madde 152	Halk Sağlığı
Madde 156	Trans-Avrupa Network'a İlişkin Hazırlıklar
Madde 162	Avrupa Bölgesi Kalkınma Fonu Uygulama Kararları
Madde 172	Araştırma
Madde 175(1)	Çevre
Madde 179	Kalkınma İşbirliği
Madde 255	Şeffaflık
Madde 280	Sahtecilikle Mücadele
Madde 285	İstatistik
Madde 286	Bilgi-(data) Korunması Amacıyla Bağımsız İstisari bir Otoritenin Kurulması

Kaynak: (The Amsterdam Treaty: 59-60).

Bununla birlikte Amsterdam Antlaşmasından sonra, yasal denge açısından Parlamento daha güçlü bir konuma gelmiştir. Bu yöntem, Parlamenter prosedürleri geliştirmiş ve Parlamentonun daha iyi organize ve disipline olmasını ve yasaların daha uyumlu olmasını sağlamaktadır. 1994'den 1999'a kadar geçen dönemde 379 yasa Ortak Karar Alma Yöntemine göre oluşmuştur. Bu yasalardan 166'sı kabul edilmiş, 79'u kesinleşmemiş, 21'i kusurlu görülmüş ve sadece 3 yasa tasarı metni düşmüştür (Corbett:376).

Onay Prosedürü: Bu prosedür, TAS'la kabul edilmiş daha sonra Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarıyla kapsamı genişletilmiştir.

Parlamento, TAS'la tanınan bu yetkiyi kullanırken önemli kararlar alınmadan önce kararı kabul ya da red edebilir ancak onu değiştiremez (Glossary,2000:9).

Parlamentonun onay yetkisi, yeni üye devletlerin Topluluğa katılımı ve önemli uluslararası antlaşmalar, üçüncü ülkelerle imzalanan ortaklık antlaşmaları, yapısal fonlar, ayrıca Avrupa Merkez Bankası (AMB)'nin görev ve yetkileri gibi önemli konular içerisinde yer almaktadır. Bu prosedüre göre, onay yetkisine dahil olan alanlarda Konsey, AP'nin uygun görüşünü almadan herhangi bir karar alamamaktadır. Bu konular; MA ile vatandaşlık konusu (md.8), Avrupa Merkez Bankasının belirli amaçları (md.105-106), ESCB Protokolünde değişiklikler (md.100,105), Bölgesel fonlarla ilgili düzenlemeler (md.130-d-1), Uyum Fonunun kurulması (md.130), uluslararası antlaşmalar (md.228(3)) ve yeni üyelerin katılımıdır. Amsterdam Antlaşmasıyla gelen yeni madde de belirtilen "bir üye devletin temel hakları ihlal ettiği gerekçesi ile Konsey'deki oy hakkının askıya alınması" da onay prosedürü kapsamına alınmıştır.

1.1.3.1. Avrupa Birliği Konseyi

Bakanlar Konseyi veya Konsey olarak da adlandırılan Avrupa Birliği Konseyi; yönlendirme, yönetme, dış ilişkileri düzenleme, bütçede önemli yetkileri olan ve hukuk koymada en fazla yetkisi olan bir kurumdur.

AT antlaşmasının 202.maddesinde, Konseyin karar verme yetkisine sahip organ olduğu belirtilmiştir. Karar verme yetkisine sahip olması demek, sözleşme yapma, kurumlara üye belirleme, Topluluk tüzüğü ve yönerge çıkarma gibi işlemleri yapabilmesidir.

Konseyin hukuk koyan organ olma kimliği ona parlamenter demokrasi alanında yasama organı olma özelliği kazandırmaz. Çünkü Konsey, klasik anlamda yasama organının “canditio sine qua non”u olan “seçilmiş” kişilerden değil, doğrudan hükümet temsilcilerinden oluşmuştur. Yapısı hiçbir yönden klasik yasama organına benzemez. Çıkardığı ikincil hukukun yürütülmesi yetkisini, uygun göreceği şekilde Komisyona devredebilir (ATA.212) .

AB Konseyi, üye ülkelerin bakanlarından oluşan toplantılar yapabilirler. Genel İşler Konseyi Dışişleri Bakanlarından, Teknik Konsey ise üye ülkelerin konu ile ilgili (tarım, sanayi, ulaştırma, vb.) bakanlarından oluşur.

Konsey bazen de devlet ve hükümet başkanları düzeyinde toplanır. Bu toplantı, Avrupa Zirvesi veya “Zirve” adıyla da anılır. AB üyesi her ülke, sırayla Konsey Başkanlığını altı ay süresince üstlenir. Konsey toplantıları üye ülkelerin daimi temsilcilerinden oluşan Komite (COREPER) tarafından hazırlanır. Bu süreç esnasında üye devletlerin ulusal kamu görevlileri, Komite’ye yardımcı olur. Konsey ise Genel Sekreterliği tarafından desteklenir (McCormick,127:128).

Konsey ve Avrupa Konseyi aynı kavramlar değildir. 1974 yılından bu yana Devlet veya hükümet başkanları Avrupa Konseyi (The European Council) veya Avrupa Zirvesi şeklinde yılda en az iki kez toplanırlar. Bu toplantılarda ulusal liderler önemli siyasi girişimlerde bulunur ve Bakanlar Konsey’inde çözümlenemeyen ihtilafli sorunları çözümlerler. Örneğin; 1999 yılı Aralık ayında düzenlenen Helsinki Zirvesinde tüm AB üyesi devletler bir araya gelerek oybirliğiyle Türkiye’nin AB adaylığını ilan etmişlerdir. Avrupa Konseyi Avrupa bütünleşme sürecinin gelişimi için itici güç sağlar.

Avrupa Konseyi; 1949 yılından bu yana Avrupa çapında kültür, eğitim ve insan haklarının korunmasına ilişkin antlaşmaları kabul eden, Türkiye'nin de içinde olduğu 46 ülkenin üye olduğu hükümetler arası bir örgüttür. AB çerçevesi dışında ancak AB ile yakın işbirliği içinde faaliyet gösterir.

Tek tek üye devletlerin çıkarları ile Birliğin çıkarlarının dengelendiği ve uzlaştığı kurum Bakanlar Konseyidir. Konseyin üye devletlerin çıkarlarına öncelik vermesine karşın, Konsey üyeleri aynı zamanda bir bütün olarak AB'nin hedeflerini ve çıkarlarını hesaba katmak durumundadırlar. Konsey, hükümetler arası bir konferans değil bir Topluluk organıdır. Dolayısıyla Konsey'in müzakerelerinde aradığı, üye ülkelerin en küçük ortak paydası değil, Topluluk ile üye devletlerin en büyük ortak paydasıdır (Borchard:24).

Bakanlar Konsey'inde kararlar nitelikli çoğunluk ve oybirliği ile alınır. Bu alınacak kararın önemine göre değişir; iç pazar, çevre, araştırma, geliştirme, vb. çoğu konuda Komisyon öneride bulunur ve Konsey (bazen Parlamento ile birlikte) karar alır.

Karar sürecinde, üye devletlerden her biri, üzerinde karar alınacak konunun kendisinin çok önemli çıkarlarına ilişkin bulunduğunu ileri sürerek, sorunu oybirliğine ulaşıncaya kadar tartışılmasını isteyebilir. Veto niteliğindeki bu engellemeye Lüksembourg uzlaşmasıyla son verilmiştir. Lüksembourg uzlaşması; Fransa'nın 1965 yılından itibaren Konsey oturumlarına katılmayı reddetmesiyle başlayan "boş koltuk" bunalımına son vermek amacıyla 1966 yılında varılan uzlaşmaya verilen isimdir (Gölcüklü,1999:3).

Karar alma prosedüründe çoğu durumlarda oybirliği aranırken giderek bu durumdan vazgeçilerek veto imkanının sınırları daraltılmış, diğer bir ifadeyle nitelikli çoğunlukla karar alma kuralının alanı genişletilmiştir. TAS'la büyük bir pazarın gerçekleştirilmesi alanına yönelik kararların alınması, nitelikli çoğunluk usulüne göre yapılmıştır. MA ile söz konusu çoğunluk sistemi daha da genişletilmiş ve Amsterdam Antlaşması ile birlikte bu kuralın uygulanması önceki antlaşmadan ileri giderek yeni politik konular içerecek şekilde yaygınlaştırılmıştır. Bununla birlikte vergilendirme konuları

veya anayasal nitelikteki önemli meseleler söz konusu olduğu zaman temel kural yine oybirliği olmaktadır.

Avrupa Birliği Konseyi'nin temel insan hakları ve demokrasi konusunda yaptığı faaliyetlere bakıldığında şunlar görülür; Konsey'in bildirme ve açıklamaları çoğulcu ve özgürlükçü demokrasinin temel ilke ve kurumlarının, Topluluğun yazılı olmayan anayasa hukukunun ayrılmaz parçası olduğunu doğrular niteliktedir. Bu açıklama ve bildirimler, Topluluğun saklı siyasi özelliklerinin kaleme alındığı belgeler olduklarından kurucu değil açıklayıcı nitelikte işlemlerdir. Bu açıklamalar ve bildirimler şunlardır (Tekinalp ve Tekinalp:747-748):

- 8 Nisan 1978 tarihli Demokrasi Hakkındaki Kopenhag Açıklaması: Konsey'in Demokrasi Hakkındaki Kopenhag Açıklamasında; tüm üye ülkelerde parlamenter demokrasi ile insan haklarına saygının Topluluğa üyeliğin esaslı bir ögesi oluşturduğu vurgulanmaktadır.
- 20 Haziran 1983 tarihli Avrupa Birliği Hakkında Bildirme: Konsey'in 1983 tarihli bildirmesinde üye ülkelerin anayasaları ile AİHS ve Avrupa Sosyal Şartına atıf yaparak, temel haklar, özgürlük ve sosyal adalete dayanan demokrasi anlayışı geliştirmesi konusundaki siyasi hedef belirlediği vurgulanmıştır. Bu bildirmedeki siyasi hedef, TAS'ın önsözüne aynı şekilde aktarılmıştır.
- 3-4 Haziran 1999 tarihinde yapılan Köln Zirvesinde alınan karar: Konsey, bu zirvede aldığı bir kararla temel hakların korunmasını Birliğin meşruiyetinin vazgeçilmez koşulu olarak tanımlamıştır. Bu kararda, temel hakların üstün önemini Birlik vatandaşları için görünür kılabilmek amacıyla "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının" hazırlanması öngörülmüştür.

1.1.3.2. Avrupa Birliği Komisyonu

Avrupa Birliği Komisyonu; girişim, uygulama, yönetim ve denetim yetkilerine sahip bağımsız bir organdır. Kurucu antlaşmaların yürütme organı

ve Topluluk çıkarlarının koruyucusudur (Commission of the European Communities:2003) .

Avrupa Birliği Komisyonu, üye devletlerden bağımsız bir kurumdur. Komisyonda görevli olan komiserlerin bağımsızlıkları her türlü şüpheden uzak olmalıdır. Bağımsızlık, komiser olabilmenin ve kalabilmenin olmazsa olmaz (condotio sine quo non) şartıdır. Çünkü komiserler üye ülkelerin temsilcileri değildir. Topluluğun çıkarlarının bekçileri ve uluslararası bir kurum memurları konumundadır. Bu açıdan bakıldığında, komiserler herhangi bir hükümetin veya makamına talimatını ne talep ne de kabul edebilirler (ATA, md.213).

Komisyon, Birlik politikalarına ve önceliklerine ilişkin temel kararları alan bir organ değildir. Ancak Komisyon, diğer kurumların amaçlarına ulaşmalarını sağlayan bir kurumdur. AB politikalarını ve uluslararası ticareti yürütür. Birliğin yasa yapma sürecinde Komisyon öneride bulunur. Bu nedenle, Komisyon önerisi olmadan Topluluk yasaları benimsenemez. Komisyon öneride bulunurken, Birlik çıkarlarını belirlemek için ülkelerin, sendikaların, özel çıkar gruplarının ve teknik uzmanların görüşlerini alır ve bunları mevzuat önerisinde yansıtır. Komisyon mevzuat tasarılarını hazırlarken, AB'nin yalnızca tasarı hazırlama işinin ayrı ayrı devletlere bırakılmasından daha etkin olacağı durumda girişimde bulunmasını sağlamak için “sübsidiarite” (yerindenlik) ilkesini de uygulamaya koyar. Ancak Komisyonun kendiliğinden girişimde bulunma hakkına sahip olmadığı ve hükümetler arası işbirliğini gerektiren iki alan vardır. Bunlar; ODGP ile Adalet ve İçişleri Alanı'dır. Komisyonun diğer bir görevi, tarafsız bir organ olarak Antlaşmaların ve Topluluk mevzuatının devletler, firmalar, örgütler ve diğer Topluluk kurumları tarafından doğru uygulanmasının sağlanmasıdır. Örneğin; Komisyon, Antlaşma kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal eden şirketlere para cezası uygulayabilir veya Antlaşmalar veya Topluluk yasaları kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal eden devletler aleyhine Avrupa Adalet Divanı'nda dava açabilir (Commission of the European Communities:2003) .

Komisyunun temel haklar ve demokrasi ile ilgili çalışmalarına bakıldığında, temel hak sorunu konusundaki yaklaşımını ilk kez 1975 yılında, Topluluk için bir temel hak kataloğu hazırlanması yönünde görüş bildirdiği görülür. Komisyon, 1979 yılında ise, yayınladığı bir memorandumla, Topluluğun AİHS'ye katılımın koşulları ve sonuçlarını hem Topluluk hem de AİHS açısından değerlendirmektedir. Komisyon, 19 Kasım 1990 tarihinde Konsey'den, AİHS'ye katılım maddelerini görüşmek üzere yetki verilmesini talep etmiştir. Ancak bu konuda çok fazla tartışma söz konusu olduğu için, konuyla ilgili olarak Avrupa Adalet Divanı'nın görüşüne başvurulmuştur. ATAD, 28 Mart 1996 yılında verdiği 2/14 sayılı AİHS mütalaasında, Topluluğun AİHS'ye katılmasının mümkün olmadığını bildirmiştir (Tekinalp ve Tekinalp:752).

Avrupa Adalet Divanının bu yönde görüş bildirmesinin nedeni; AİHS'nin devlet niteliği taşımayan uluslararası bir yapılanma olan Topluluğun taraf olmasına imkan tanıyacak yapıda olmamasıdır. Çünkü, Topluluğun kurucu antlaşmaları ve özellikle AT antlaşması, insan hakları alanında genel bir yetkilendirme hükmü taşımadığından bu mümkün gözükmemektedir. Kısaca, AT Antlaşması'nda yapısal bir değişiklik söz konusu olmadığı sürece Birliğin AİHS'ye katılımı gerçekleşmeyecektir.

1.1.3.3. Avrupa Birliği Parlamentosu

Avrupa Birliği Parlamentosu, AT'nin kuruluş yıllarında sahip olduğu sınırlı yetkilerle ve AB'nin seçilerek oluşturulan tek kurumudur. Avrupa Birliği Parlamentosu, Avrupa yurttaşlarının temsilcisi olarak kurulduğu yıllardan itibaren yetkilerini artırmaya çalışmış, ancak zaman içinde talep ettiği yetkilerin bir kısmını elde etmeyi başarmıştır.

Özgürlük, insan hakları ve demokrasi ilkeleri üzerine kurulan AB'nin en demokratik kurumu olan Parlatentonun ilerleyen yıllarda elde ettiği yetkilerle, Birlik içinde daha etkin ve güçlü bir konuma gelmiştir. AP'nin yetki açısından ulusal parlamentolar düzeyinde olmaması, Birliğin en zayıf

noktası olan demokratik meşruiyet sorunu* kavramının doğmasına sebep olmuştur.

Bu sorunun giderilmesi, en azından azaltılması yönünde AB tarafından kabul edilen, TAS, MA ve Amsterdam Antlaşması etkili olmuştur. Ancak yine de Parlamento gerçek bir yasa yapıcı konuma gelmemiştir. Yasa yapma konusunda şimdiki durumda Konsey, en önemli yetkiye sahip bulunmaktadır.

AT'nin ilk kurucu antlaşması olan AKÇT'de Ortak Meclis adıyla anılan AP, 1958 yılında ilk toplantısını yaparak "Avrupa Parlamentosu Meclisi" adını almıştır. Bu meclisin önemli bir özelliği; mecliste görev alan üyelerin Topluluğa üye devletleri değil, halklarını temsil etmeleridir. Topluluğu kuran antlaşmalarda AP'nin "Toplulukta bir araya gelen devletlerin halklarının temsilcilerinden oluştuğu" vurgulanmaktadır (AKÇT And. Md.20, AAET Ant. Md.107, AET And. Md.137).

Kurucu Antlaşmalara bakıldığında AP teriminin kullanılmadığı, Asamble veya Meclis adlandırmalarının tercih edildiği görülür. Bu tür isimlendirmelerin pek önemli olmadığı sanılmamalıdır. Bu farklı isimlendirmeler AB Parlamentosu'nun yetkilerini genişletme eğilimi ve buna dayalı olarak ortaya çıkan çabaların bir yansıması olarak düşünülebilir.

Kurucu Antlaşmalarda yer almamasına rağmen Meclis, 30 Mart 1962 tarihinde bir karar alarak "Avrupa Parlamentosu" teriminin kullanılmasını uygun görmüştür. Bu değişiklik, Topluluk kurumları arasında tartışmalara yol açmış ve bazı kurumlar tarafından kabul görmemiştir. AP terimi, ilk kez 1986'da TAS ile kabul edilmiştir. İsim değişikliği, Antlaşmalarda yapılan bu değişiklikle resmi bir hale gelmiştir (Kabaloğlu:147).

AB Parlamentosu, Avrupa Topluluğu içinde Komisyon ve Konsey arasında ortaklaşa yürütülen yasama ve yürütme yetkilerinin kullanılmasının demokratik bir şekilde denetlenmesi amacıyla kurulmuştur. Başlangıçta, Parlatentonun yasama yetkisi bulunmamaktaydı ve daha çok bir danışma organı niteliği göstermekteydi. Daha sonra Topluluğun kendi mali

* Bu konu ayrıntılı olarak 2.bölümde yer alacaktır.

kaynaklarının oluşturulmasıyla Parlamenteoya bütçeye ilgili olarak giderek artan yetkiler verilmiştir.

Üye ülkeler, Parlamentonun bütçe konusundaki yetkilerini genişletmek amacıyla 22 Nisan 1970 tarihinde, Kurucu Antlaşmaların hükümlerini değiştiren bir protokol imzalamıştır. Parlamentonun bu yetki genişlemesi, bütçenin Topluluk mevzuatının otomatik olarak uygulanmasından kaynaklanmayan bölümü üzerinde olmuştur. Yani, zorunlu olmayan harcamalar için bu yetki söz konusu olmuştur. 1975 yılında yine Kurucu Antlaşmalarda yeni bir değişiklikle, Parlamenteoya bütçeyi tümüyle reddetme imkanı verilmiştir. Aynı yıl Parlamento, Konsey ve Komisyon arasında bir danışma prosedürünün kurulması söz konusu olmuş ve bütçe ile önemli derecede ilgili bazı yasal metinlerin hazırlanışında Parlamentonun etkisi arttırılmıştır (Noel,1977:27).

AB Parlamentosu'nun yetkilerinin arttırılması konusundaki en önemli gelişmelerden biri de, Topluluğun bütünleşme sürecinde önemli bir yere sahip olan TAS ile birlikte AP'ye daha önce sahip olduğu yetkiler göz önüne alındığında oldukça önemli yetkiler getirilmiş olmasıdır. Daha önce belirtildiği gibi, TAS'la yasama sürecinde İşbirliği Yöntemi, Parlamentonun etkinliğini arttırmıştır. Yani ülkelerin Topluluğa üye olmasıyla ve üçüncü ülkelerin ortak üyeliğe kabulüyle ilgili kararlar için Parlamentonun onayı gerekli hale gelmiştir. Yine aynı şekilde, Topluluğun bütünleşme sürecinde önemli rol oynayan MA ile Parlamentonun yasama sürecine katılımı konusunda önemli adımlar atılmıştır.

Amsterdam Antlaşması ise, AP'nin özellikle "ortak karar alma" prosedürüne ilişkin olarak yasama yetkisini genişletmiş, üye devletlere müeyyide uygulamada Parlamenteoya "uygun mütalaa mercii" yetkisi tanımıştır (The Amsterdam Treaty,;51). Ayrıca bu Antlaşmayla birlikte, MA ile AP'ye verilen "ortak karar" yetkisinin uygulama alanı genişletilmiştir.

Nice Antlaşması çerçevesinde, ortak karar alma prosedürüne konu olan alanlar genişletilerek, Parlamentonun yasamaya katılım hakkı biraz daha genişletilmiştir. Bu konular şu şekilde sıralanabilir (Treaty of Nice, 2001);

Topluluk teşvik önlemleri, uyumlaştırma hariç olmak üzere üye devletlerin ırk, etnik köken, din, dünya görüşü, malullük, yaş, cinsel tercih nedeniyle ayrımcılığa karşı önlemlerin desteklenmesi, göç ve iltica politikasına ilişkin önlemler (Nr.1 ve Nr.2a).

Ayrıca, AT antlaşması çerçevesinde güçlendirilmiş işbirliği eğer AT antlaşmasının 251.maddesine göre ortak karar prosedürüne tabi bir alanda yapılacaksa, Parlatentonun onayı gerekli kabul edilmiştir. Parlatentoya AB Antlaşmasının 7.maddesinde yer alan yaptırım prosedürü çerçevesinde bir inisiyatif ve veto hakkı da tanınmaktadır. Son olarak AT antlaşmasının 191. maddesi Parlatentoya Konseyin onayıyla, Avrupa Siyasi Partilerinin statüsünü saptama yetkisi vermektedir. Nice Antlaşması böylece Avrupa düzeyinde demokrasinin işlev koşullarını iyileştirmektedir (Arsava, 2002:28).

Avrupa Birliği Parlatentosunun örgütlenme biçimine bakıldığında, AB’de soldan sağa kadar belli başlı tüm siyasi eğilimlerin Parlatentoda temsil edildiği görülmektedir. Avrupa Parlatentosu’nda yer alan üyeler, bilindiği gibi mensup oldukları ülkelere göre değil siyasi eğilimlere göre grup oluşturmaktadırlar. Bu eğilimler ise, AB ülkelerindeki çeşitli siyasi partilerin aralarında kurdukları ittifaklar ile oluşmuş gruplar aracılığıyla temsil edilmektedir. Bunun nedeni, AP’nin üye ülkelerin değil Avrupa halklarının temsil edildiği bir organ olmasıdır (Demir, 2005:113-114).

Parlatento seçim usulünün ayrıntıları ulusal hukuk tarafından düzenlenmekte ve 5 yılda bir tüm AB üyesi ülkelere aynı anda yapılmaktadır. Parlatento’da etkin çalışmaların büyük bölümü, tarımdan ortak dış ve güvenlik politikasına, hukuk işleri ve vatandaşlık haklarından yurtdışı işbirliği ve gelişmeye kadar değişen tüm alanlarda AB etkinliklerini kapsayan 20 Komisyonunda gerçekleştirilir.

AP’nin görev ve yetkileri ise genel olarak şunlardır (<http://www2.europarl.eu.int//OM-Europa> 20.4.2005):

- Komisyonun önerilerini inceler. Konseyle birlikte çeşitli konularda (danışma, işbirliği, ortak karar, onay yöntemleri ile) yasama sürecine katılır.

- Komisyon'un atanmasını onaylar (kurul halinde görevden alabilir). Ayrıca Komisyon ve Konsey'e yöneltebileceği yazılı yada sözlü sorularla, AB faaliyetleri üzerinde denetim yetkisini kullanır.
- Yıllık bütçeyi onaylamak ve uygulanmasını denetlemek suretiyle Konsey'le birlikte bütçe yetkisini paylaşır.

AB Parlamentosu'nun temel haklar ve demokrasiye ilişkin faaliyetlerinde ilk olarak; Topluluk hükümet başkanlarının 1974 tarihli Paris Konferansının ardından Parlamento, "özel haklar" başlığı altında siyasi haklar ile Topluluk içi ayrımcılık yasağının uygulanmasını kapsayan bir dizi girişimde bulunmuştur. 16 Kasım 1977 ve 7 Haziran 1983 tarihli Parlamento kararları bu konuda birer örnek oluşturmaktadır. 27 Nisan 1979 tarihli kararda ise, Topluluğun AİHS'ye taraf olmasına yönelik girişim ve çalışmaların başlatılmasına ilişkin olmaktadır. Parlamento, Komisyonun AİHS'ye katılımı ve bunun koşullarını öngören 1979 tarihli Memorandumuna da destek vermiştir. Topluluğun AİHS'ye katılımı 18 Ocak 1994 tarihli kararda da desteklenmiştir. 14 Şubat 1984 tarihli AB Anayasa Taslağının hem önsözünde hem de 4.maddesinde temel hakların korunmasına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Önsözün 3.paragrafında "üye devletler, çoğulcu demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkesine adanmış olmalarına dayanır" ifadesi yer almıştır. 4.madde ise, Birliğin başta insan onuru olmak üzere üye devlet anayasaları ve AİHS'dan kaynaklanan temel hak ve özgürlükleri tanıdığını vurguladığı belirtilmiştir. 12 Nisan 1989 tarihli Temel Haklar ve Özgürlükler Bildirgesinde ise Parlamento, 1984 tarihli taslağın 4.maddesinde yer alan temel hak kataloğunda klasik hak ve özgürlükler yanında, sosyal haklara da yer verilmiştir. Ayrıca, bildirgede, demokrasi ilkesi ve Topluluk işlemlerinde çevre korumasının dikkate alınması gibi hedef hükümler de yer almıştır (Tekinalp ve Tekinalp:779-780).

Bu bildirge, yukarıda söz edildiği gibi bir parlamento kararı olması dolayısıyla hukuksal açıdan sadece Parlamentoyu bağlayan bir işlem olmasına rağmen temel hakların korunmasında Parlamentonun rolü güçlendirilmiştir.

AB Parlamentosu, 1979 yılında yapılan ilk doğrudan seçimlerin ardından kendine özgü bir siyasi gündem oluşturmuştur. Parlamentosun siyasi gündemini oluşturması, onun kurumsal olarak gelişiminde katkı yapmıştır. AP'nin genel olarak siyasi gündemini oluşturan konular şu şekilde sıralanabilir (Westlake,1994:209-215), İnsan hakları, kalkınma, çevre, fırsat eşitliği kadın hakları, dolandırıcılık, bütçe disiplini, demokrasi ve Avrupa Birliği'dir.

Siyasi gündem konularından insan hakları ve demokrasi başlıklarına bakıldığında şunlar görülür; AP, insan hakları alanında uygulanan politikaların yönlendirilmesine yardımcı olmuş ve bu konuyla ilgili birçok çalışma yapmıştır. Parlamento, insan haklarını iki alana ayırmıştır. Bu alanlardan biri; Topluluk içinde insan hakları, diğeri; üçüncü ülkelere yönelik olarak kişilerle ilgili olan haklardır. Birlik içinde insan ve yurttaş hakları birbirleriyle iç içe geçmiştir.

Vatandaş hakları, “Hukuksal İşlev ve Vatandaş Hakları” komisyonu tarafından koruma altına alınırken, “insan hakları” ise Kişi Özgürlüğü ve Kurumsal İşler Komisyonu içindedir. Bu farklılık, sadece bu hakların belirlenmesinde komisyonların hangi işlerden sorumlu olacağını tespit etmekten kaynaklanmaktadır. Parlamentosun Dış İşler Komisyonu ise Topluluk dışında yaşayan insan hakları ile ilgili konulardan sorumludur (Parlamento İç Tüzüğü Ek 6.maddesi).

Daha önceki konu başlıklarında söz edildiği gibi onay prosedürü, TAS ile kabul edilmiş ve daha sonra MA ile kapsamı genişletilmiştir. Tam üyelik başvuruları ve üçüncü ülkelerle yapılan ortaklık antlaşmalarının onayı, Parlamentosun bu yetkisi kapsamına alınmıştır. Bu yetki, Parlamentosun Topluluk dışındaki insan haklarını koruması açısından önemlidir. Çünkü temel insan haklarının korunmasının yeterince sağlanamadığı ülkelerle olan antlaşmalarda Parlamentosun onay vermemesi durumunda anlaşma yapılamamaktadır. Parlamento, bu yetkisini kullanarak söz konusu ülkelerde insan haklarının yerleşmesine katkı sağlamaktadır. Parlamento, 1988 yılında, “Sakharov Price” adı altında her yıl insan haklarıyla ilgili olarak mücadele

eden kişilere verilen bir ödül sistemi geliştirmiştir (<http://www.euoparl.eu.int.presentation/default.en.htm> 23.05.2001).

Birlik içinde yaşayan vatandaşlar, kendilerini doğrudan ilgilendiren konularla ilgili olarak AP'ye dilek ve şikayetlerini bildirebilmektedirler. Vatandaşlık haklarıyla ilgili bir diğer hak, MA'la getirilen Ombudsman'a başvurma hakkıdır. Bilindiği gibi bu hak ile AB vatandaşları, Topluluk kurumlarının uygulaması ile ilgili şikayetleri konusunda Ombudsman'a başvurabilmektedirler.

Görüldüğü gibi AB Parlamentosu, insan hakları konusunda etkili olan bir kurumdur. Parlamentonun kararları, soruları ve güncel olaylara yönelik olarak yapılan oturumları, Parlamento'yu insan haklarının savunulması ve daha ileriye götürülmesi için bir platform haline getirmiş ve bu şekilde Birlik politikalarında temel hakların dikkate alınmasına büyük katkı sağlamıştır.

AP'nin Topluluk dışında sembolik olarak pasif bir role sahip olduğu görülürken aynı zamanda üçüncü ülkelerde anti-demokratik uygulamaları kınayıp demokrasinin yerleşmesiyle ilgili oluşumlara destek vermesi de aktif bir rol oynadığının göstergesi olarak kabul edilebilir. 1989-1993 yılları arasında Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerindeki soğuk savaş döneminden sonra demokratik sistemlerin kabul edilmesinde Parlamentosun aktif ve pasif olarak oynadığı rolün önemi göz ardı edilemez. Ayrıca Parlamento, bütçe yetkisi ile oluşturduğu Demokrasi Fonu ile de demokrasinin yerleşmesi için inceleme yapmakta ve demokratik ilkelerin yaygınlaştırılmasını sağlamaktadır (Westlake:215).

Daha önce belirtildiği gibi Birliğin üçüncü ülkelerle özellikle ACP (Afrika, Karaip, Pasifik) ülkeleriyle ilişkiler bağlamında Lome sözleşmeleri çerçevesinde ilgili fonların oluşturulması, yine demokrasi, insan hakları ve gelişme arasındaki bağlarını güçlendirmektedir. Bu ülkelere yapılan yardımların miktarının artırımı, o ülkelerde kurumsal reformların yapılması, hukuki üstünlüklerin oluşturulması ve demokratikleşme gibi alanlarda gerçekleştirilen gelişmeye göre ödül olarak verilmektedir. Parlamentosun demokrasi gündemine bakıldığında ise, AB'de tek seçilmiş kurum olan

Parlamentonun, demokrasinin sadık bir savunucusu ve temsilcisi olduğu görülür.

AB Parlamentosu, sadece Topluluk içinde değil aynı zamanda dünyada da demokrasinin savunuculuğunu yapmaktadır. Ancak ikinci bölümde ayrıntılı bir biçimde ele alınacak olan demokratik meşruiyet sorunu açısından Parlamentonun konumu istenen yerde değildir. Bu noktadaki eksiklik, daha önce de değinildiği gibi demokratik meşruiyet kavramıyla ifade edilmektedir. Parlamento, demokrasi açığının giderilmesi ve demokratik meşruiyetin işlerlik kazanması için mücadele etmektedir.

1.1.3.4. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD), AKÇT'nin 31.maddesi, AET'nin 164.maddesi, AAET 136. maddesi ve daha sonra AT Antlaşmasının 220.maddesinde belirtildiği gibi, bu antlaşmaların yorumu ve uygulanmasında hukuka uygunluğu güvence altına alması amacıyla kurulmuştur.

Genel olarak bakıldığında; bir sistemin ancak kuralları bağımsız bir merci tarafından denetleniyorsa varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bir devletler topluluğunda ortak kurallar, ulusal mahkemelerin denetimine tabi tutuldukları taktirde bir ülkeden öbürüne farklı biçimde yorumlanıp uygulanırlar. Böyle bir durumda Topluluk hukukunun bütün üye devletlerde tek örnek uygulanması imkansız hale gelir. Bu düşünceden hareketle AKÇT kurulur kurulmaz bir Adalet Divanı da oluşturulmuştur (Borchard:27).

AB'nin daha önce değinildiği gibi istisnai bir özelliği de AB'yi gerçekleştirmek için kuruluşundan bu yana yalnızca hukuku kullanmış olmasıdır. AB hukuki belgelerle (Kurucu Antlaşmalar) tasarlanmış olup, ulusal hukukta ayrı ve üstün olan, bağımsız, yeni bir hukuk "Topluluk Hukuku" yaratmıştır. AB bu hukuk sistemini korumak için de etkin bir organ olan Adalet Divanı'nı kurmuştur.

AT Antlaşmasının 221 ve 222 maddelerinde yer aldığı gibi ATAD, 15 yargıç ve onlara yardımcı olan genel savcılardan oluşmaktadır. Genel savcılar ATAD'ın üyesi olmamakla birlikte olayları inceler ve yargıçların görüşlerine karşı görüşlerini açıklarlar. Savcıların görevi, AT'nin 166.maddesi uyarınca

Divan önüne getirilmiş olan davalar konusundaki gerekçeli görüşlerini tamamlayıp tarafsız ve bağımsız bir biçimde açık duruşmada bildirerek görevini yerine getirmesinde Divana yardımcı olmaktır.

ATAD'ın başlıca görevleri; Topluluk hukukunun uygulanmasını sağlamak, üye devletlerle Topluluk arasındaki ve Topluluk kurumlarının kendi aralarındaki uyuşmazlıklarda hakem olarak hareket etmek ve Topluluk hukukunu Topluluk içinde yeksenak biçimde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktır. Üye devletler bir konuyu AB kurumları ve Topluluk tasarrufları niteliğindeki bir kararın hukuka uygun olmadığı iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişi, dava olarak Divan önüne götürebilmektedir. Divanın Topluluk hukuku alanındaki kararları, ulusal mahkemelerce verilen kararların üstündedir. Ulusal mahkemeler ön mesele prosedürü yolunda belli bir konuda Divan'dan görüş alabilir (Gölcüklü,1999:11).

AB kurumları ile AB üyesi ülkelerin ATAD'a başvurma hakkı da mevcuttur. Komisyon yada üye ülkelerden biri, herhangi bir üye devletin Kurucu Antlaşmalardan doğan yükümlülüklerine aykırı davrandığı görüşünde olması halinde ATAD'a başvurabilir. Ayrıca herhangi bir Birlik, kurumunun Kurucu Antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçesiyle üye ülkeler yada diğer bir Topluluk kurumu ATAD'a dava açabilir. Ayrıca, üye ülke mensubu gerçek ve tüzel kişilerin Topluluk kurumlarının kendilerini doğrudan yada dolaylı olarak ilgilendiren kararları hakkında Adalet Divanı'na başvurma hakkı vardır. Bunların yanı sıra, ön karar yöntemi çerçevesinde üye ülkelerin yargı organları, Topluluk hukuku metinlerinin yorumlanması için ATAD'a başvurabilmektedir. ATAD'ın aldığı kararlara karşı temyize başvurma olanağı yoktur (Lasok,1994:28).

1989 yılında, AB yurttaşlarının yararlanabileceği adli koruma mekanizmalarını güçlendirmek ve Adalet Divanının iş yükünü hafifletmek için, "Birinci Derece Mahkemesi" kurulmuştur. Bu mahkemenin temel görevi, Avrupa kurumları arasındaki idari uyuşmazlıklar ve rekabet kurallarından doğan anlaşmazlıkları çözümlenektir.

Daha önce de söz edildiği gibi; Nice Zirvesinde ortaya konan Temel Haklar Şartı'ndan önce AB'de bir temel haklar katalogu bulunmamaktaydı. Bu konudaki eksiklikler ATAD'ın içtihatlarıyla karşılanmaya çalışılmıştır. ATAD, temel insan haklarını tüm üye devletlerin hukuk sistemlerinin paylaştığı genel ilkelerin ayrılmaz bir parçası saymaktadır. ATAD, AB hukukunu geliştirerek, temel hakları koruyan AB mevzuatının eksikliklerini gidermede yaratıcı bir rol oynamıştır. Bu çerçevede, ATAD, ilgili bütün ulusal anayasaların ortak geleneklerinin ve AİHS'nin ve ona bağlı eklerin hükümlerini ve içtihatlarını konu ederek ilgili uluslararası ve bölgesel nitelikteki belgelerin bu genel ilkelerin dayanağı olarak tanımladığı bir dizi kararı kabul etmiştir.

ATAD'ın kabul ettiği kararlardan bazıları şunlardır (<http://www.curia.eu.int/en/afe/index.htmcase36/75> 10.5.2005):

- ATAD'ın 'Haver Davası'nda ilk kez AİHS'de yer alan bir hakkı karara esas teşkil edecek biçimde tartışmaya açmıştır. Söz konusu olan hak, özel mülkiyet hakkı ile ilgilidir ve AİHS'ne ekli 1 nolu Protokol olan "Mülkiyetin Korunması" konusuna atıf yapılmıştır. Karara konu olan uyuşmazlık, şarap üretimi için yeni bağların ekilmesine sınırlamalar getirmesiyle ilgilidir. Fransa'da şarap üretimi için üretim yapan kişinin yeni bağlar üretilmesine Topluluk tarafından sınırlama getirilmesi üzerine ATAD'a dava açan kişinin davası sonucu ATAD, verdiği kararda, AİHS'nin 1 nolu Protokolde düzenlenen hakkın, Topluluğa üye devletlerin anayasalarında yer alan ortak bir hak olduğunu belirtmiş, fakat Topluluğun ekonomik çıkarlarının da korunması gereğini vurgulamıştır. ATAD'ın bu kararı açık bir şekilde AİHS'nin 1 Nolu Protokolünün 1.maddesi, Topluluk standardı olarak kullanması bakımından dikkate değer bir özellik taşımaktadır.
- ATAD'ın Toplulukta temel haklarla ilgili aldığı en önemli kararlardan biri Stauder davasıdır (Case 29/69) (<http://www.curia.eu.int/en/afz/index.htm10.5.2005>). Bu karar ile ATAD, içtihat sürecinin başlangıç noktasını oluşturduğu söylenebilir. Stauder

davasına konu olan bir Komisyon kararıdır. Davada, savaş kurbanlarına sağlanan sosyal yardımdan yararlanan bir kişi, Noel günlerinde indirimli fiyatla tereyağı satın almak için adını kaydettirmesi şartını “küçültücü” ve ayrımcı bulmakta ve Komisyon kararının Bonn Anayasasının 1.maddesinde belirtilen “insan onuru” ve 3.maddesinde yer alan “eşitlik” ilkesine aykırı olduğunu savunmaktadır. ATAD, verdiği kararda, Topluluk hukuk düzeninin genel ilkelerinin temel hakları da içerdiğini belirterek gereğini ortaya koymuştur. Böylece ATAD, ilk kez, Topluluğun kendine özgü bir temel haklar çerçevesi bulunduğunu kabul etmiştir. ATAD’ın daha sonraki hükümlerinde de temel hakların Topluluk düzeyinde korunmasında esas alacağı ölçütlere açıklık getirmiştir.

Daha önce söz edilen, AB’nin kurumlarınca kabul edilen Temel Haklar ve Demokrasiyle ilgili belge ve bildirgelerde, ATAD’ın içtihatlarının önemi tartışılmaz bir gerçektir.

ATAD, MA ile kurulan Topluluğun temelleri olan üç sütun içinde sadece uluslararası niteliğe sahip olan Topluluk boyutu üzerinde yetkilidir. Bu davalar ve daha bunun gibi diğer davalara bakıldığında ATAD, AB’nin çizdiği sınırlar çerçevesinde temel haklarla ilgili birçok hükmü yorumlamıştır. AB mevzuatındaki hükümlerin yorumlanmasında ATAD, AİHS’yi referans aldığı görülmektedir. Bununla birlikte ATAD, AİHM’sinin yorumlarını aynı biçimde anlamakla kendini sorumlu saymamaktadır. AİHS, bilindiği gibi AB hukukunun bir parçası değildir. Ancak, ATAD’a konu olan davalar ve bunun sonucunda verilen karar ve yapılan işlemler sayesinde AİHS, ulusal hukuki işlemlerin AB hukukuna uygunluğunun denetiminde etkin bir rol oynamıştır denebilir.

1.1.3.5. Ekonomik ve Sosyal Komitesi

Ekonomik ve Sosyal Komite (ESK), ekonomik ve sosyal faaliyetlerin farklı kategorilerini temsil eden Avrupa danışma organıdır. Bu organ; söz konusu faaliyetler içinde bulunanlara, hem Avrupa düzeyinde hem de üye devletlerde bir tartışma ve düşünme forumu sağlar.

Ekonomik ve Sosyal Komitesi (ESK), “Ekonomik ve Sosyal İşler Konseyi” maddelerine göre Roma Antlaşması ile kurulmuş olup görevi ekonomik ve sosyal işler konusunda görüşlerini bildirmektir (Gölcüklü,1999:15).

ESK, sivil toplumun geniş bir kesimini, sosyal ortakları (işverenler ve işçiler), üreticileri, çiftçileri, işadamlarını, zanaatkarları, kooperatifleri, küçük ve orta ölçekli işletmeleri, çevrecileri, tüketicileri, vb. temsil etmektedir. Bu Komite, AB Konseyi’ne, Komisyon’a ve Parlamento’ya tavsiyelerde bulunarak AB’yi insanlara yakınlaştırmayı amaçlar. ESK, Konsey, Komisyon ve Parlamentonun danışma organıdır. Belirli politika alanlarında talep edildiğinde, görüş bildirirken diğer alanlarda kendi başına görüş ileri sürme hakkına sahiptir. ESK üyeleri, AB’nin üyesi olan ülkelerin gösterdiği adaylar arasından Konsey tarafından seçilir. 222 üyesi olan ESK, bu üyelere her konuda ortak bir zeminde anlaşmalarını, ekonomik ve sosyal gruplar arasındaki çıkar çatışmalarını çözümlemelerini talep eden fikir birliğinin oluşumuna katkıda bulunur. Dolayısıyla, ESK, sivil toplumdan Avrupa girişimine daha büyük bir katkı sağlamak ve halka yakın bir Avrupa’yı kurmak ve güçlendirmek işlevine sahiptir denilebilir (Güncel Haber, Mart-Nisan,2000).

ESK, uluslararası, ulusal ve bölgesel muhataplarıyla iyi ilişkiler kurarken, Avrupa’nın yapılandırılmasında sivil toplum katılımını sağlamak ve Avrupa’yı halka yakınlaştırmak için önemli rol üstlenir. Komite üyeleri, Konsey tarafından 4 yıllık süre için atanır ve kabaca eşit büyüklükte 3 gruba ayrılırlar. Bunlar; işverenler, çalışanlar ve çeşitli çıkar grupları (McCormick:191).

ESK, özerk bir yapı içinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Özerklik kendi çalışmaları ile ilgili kuralların yer aldığı düzenlemeyi kendisinin yaptığı ve üyelerinin mali haklarını oybirliği ile belirlemesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca, MA’nın 258.maddesinde yapılan değişiklik ile, üyeleri hiçbir talimat ile bağlı olmadığı, görevlerini Topluluğun genel çıkarlarını gözeterek tamamen serbest olarak yerine getirdiğinden dolayı bağımsızdır.

Görüldüğü gibi ESK, yurttaşlarının Topluluk yönetimine katılmaları açısından önemli bir kurum olması sebebiyle demokrasi açısından da gerekli bir araç olarak görülmektedir.

Bilindiği gibi AB üyesi ülkelerin tümü Avrupa Konseyi'ne üyedir. Avrupa Konseyi'nin dört organından biri olan “Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi”nin düzenlemiş olduğu sözleşme ve şartlar üye ülkelerin bu sözleşme ve şartlara yönelik tutumlarını değerlendirmek çalışmanın konusu açısından gerekli görülmektedir.

1.2. Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerinin Taraf Olduğu Avrupa Konseyi (1949) Sözleşmeler ve Şartlar

Avrupa Konseyi (AK), AB'yi kuran AKÇT Antlaşmasında 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa'nın ilk siyasal örgütü olarak yaşama geçirilmiştir. Avrupa Hareketi Örgütü olarak ortaya çıkan bu girişimin amacı, II.Dünya Savaşı sonrasında yaşanan olumsuzluklardan arınmış, iç çekişmelerden uzak, barış içinde, özgür, insan haklarına saygılı bir siyasi toplum olarak, ortak bir mirasa, ortak geleneklere ve ortak değerlere sahip, özgür ulusların bir araya gelerek aynı hedefe yönelik bir birliği kurmasıdır.

AK, 5 Mayıs 1949'da on ülke tarafından kurulmuştur. Bugün, üye sayısı 46'ya yükselmiş olan AK'nin kurucu üyeleri şu ülkelerdir: İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksembourg, İsveç, Norveç, Danimarka, İtalya ve İrlanda. Bu örgütün, 1949 yılında yayınladığı “Avrupa Birliği İlkeleri Bildirgesi'nde”; “amacımız tüm Avrupa halklarının özgürlük içinde birlik oluşturmasıdır, insan hakları temel yasasının ana ilkelerini benimsemeyen ve bunun uygulanması arzu ve gücünü taşımayan hiçbir devletin Avrupa Birliği'ne kabul edilemeyeceği bazı Doğu ve Batı Avrupa uluslarının şimdilik bu birliğe resmen katılmalarının zaten beklenmediği; fakat özgür devletleri öteki Avrupa uluslarından ayıran duvarın daimi sayılmaması gerektiği” söylendikten sonra, “amacımız bütün Avrupa halklarının özgürlük içinde birlik teşkil etmeleridir” ifadeleri yer almıştır (Gölcüklü,1999:2-3).

Avrupa Konseyinin amacı görüldüğü gibi; güçlü bir Avrupa birliğinin oluşumunu gerçekleştirmek, bireylerin hayat şartlarını iyileştirmek, insani

değerleri geliştirmek, parlamenter demokrasi ve insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmasını sağlayarak bu hak ve özgürlükleri gerçek şekilde korumak olarak ortaya konulmaktadır (Keleş ve Erbay,1999:16-17).

Avrupa Konseyinin kuruluş amacına bakıldığında, AB'nin 1993 yılında, aday ülkelerin üyeliğe kabul edilebilme koşullarını düzenleyen Kopenhag siyasi kriterlerinin (demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı) içeriğiyle birçok yönden paralellik gösterdiği görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, AB'ye üyelikte ve sürdürülebilir ortaklıktaki temel göstergeler, Avrupa Konseyi'nin düzenlemelerine uyum ve başarı sağlamayla yakından ilişkilidir (Toprak, 2004a:4).

Avrupa Konseyi, savunma alanı dışında Avrupa topluluklarının karşılaştığı hemen hemen tüm sorunlarla ilgilidir. AK'nin çalışma programına bakıldığında; insan hakları, medya, sosyal ve ekonomik sorunlar, sağlık, eğitim, kültür, tarihi ve kültürel miras, spor, gençlik, yerel ve bölgesel idareler, çevre vb. alanları kapsadığı görülmektedir.

Avrupa Konseyi, çalışma yasasını oluşturan 4 önemli organa sahiptir (Keleş ve Erbay:21,25). Bunlar; Bakanlar Komitesi, Parlamenter Meclisi, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'dir .

Bakanlar Komitesi, 46 üye ülkenin dışişleri bakanları veya onların daimi temsilcilerinden oluşan Avrupa Konseyinin karar organıdır. Komitenin genel olarak görevi, Avrupa Konseyinin görüşeceği konuları tespit etmek, Parlamenter Asamblesi ve Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresinden gelen kararlara ilişkin Bakanlar Komitesi'nin önerileri doğrultusunda uygulamaları ve yapılacakları belirlemektir.

Parlamenterler Asamblesi ise, 46 üye ülke parlamenterlerinin temsilcilerinden oluşur ve Avrupa Konseyinin yasama organıdır. Modern toplum hayatının güncel ve muhtemel sorunları ile uluslararası siyasi konuları gündeminde tartışarak, Bakanlar Komitesine sunar ve böylece Avrupa Konseyinin faaliyetlerine yön verir. Ayrıca, Parlamenterler Asamblesi; Orta ve Doğu Avrupa'da çoğulcu demokrasileri özendirmek ve bu ülkeleri tam üyeliğe hazırlamak amacıyla, bu ülke parlamenterlerinin olağan oturumları ve

“özel davetli” statüsü bulundurmaktadır. Bu tür girişimler ilgili ülkelerin Avrupa Konseyine tam üye olmadan önce ülkelerindeki demokratikleşme süreçlerine katkı sağlamaktadır.

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi ise, Avrupa Konseyinde yerel ve bölgesel yönetimleri temsil eden danışma organıdır. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresinin temel amacı, yerel ve bölgesel yönetimleri AB sürecine ve AK çalışmalarına katmak, yerel ve bölgesel demokrasiyi tesis ederek işlerliğini artırmak ve özellikle Avrupa’daki bölgeler arası ve sınır bölgeleri arasındaki işbirliğini güçlendirmektir.

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Avrupa Konseyinde Avrupa’daki yerel ve bölgesel yönetimlerin sesi olarak kabul edilmektedir. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Yerel Yönetimler Odası ve Bölgeler Odasından oluşmaktadır. Avrupa Konseyi, Yerel ve Bölgesel seviyede sürekli demokrasinin hayati önem taşıdığını vurgulayarak altını çizmiştir. Avrupa Konseyi, demokrasinin sadece kişiye ait ferdi bir kullanım olmadığı, ülkenin bütününde varlığının hissedilmesinin çok daha fazla bir özgürlük içerdiğini ortaya koymuştur. Böylelikle, demokrasinin işlediği ilk basamak olarak yerel yönetimin Avrupa’nın bütününde, kasaba ve köylerinde, merkez ve yerel bölgeler ile sınırlarda oluşturulması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Tüm bu özellikleriyle Avrupa Konseyi için AB’nin demokrasi okulu olduğu söylenebilir. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, çalışmaları sonucu birbirini tamamlayan tam 11 düzenleme ortaya koymuştur. Bu sözleşme ve şartlar şunlardır (Toprak, 2004a:2):

- Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı: 01/09/1988
- Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı Taslağı: 2002
- Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasındaki Sınır Ötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi: 22/12/1981
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi: 01/03/2004
- Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi: 01/04/1998
- Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı: 01/03/1988

- Avrupa Kentsel Şartı:19/03/1992
- Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımlarına İlişkin Avrupa Şartı:19/03/1992
- Avrupa Dağlık Bölgeler Şartı Taslağı: 1995
- Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımlarına İlişkin Sözleşme:01/05/1997.
- Avrupa Kültür Mirası Çerçeve Sözleşmesi: 27/10/2005

Bu düzenlemeler arasında tezin konusuyla doğrudan bağlantısı olan 6 madde üzerinde değerlendirme yapılmıştır.

1.2.1. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmaları ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Anlaşmalara Yönelik Tutumları

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Antlaşmaları, Avrupa Konseyine üye ülkelerin imzalarına açılmış, üyeler bu antlaşmalara ilişkin çeşitli tutumlar sergilemişlerdir. Bu tutumlar, katılma olabileceği gibi, çekince, itiraz veya referandum şeklinde de olabilmektedir.

1.2.1.1. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı

15 Ekim 1985'de üye ülkelerin imzasına açılan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı*, Avrupa'daki yerel yönetimleri, demokratik ülkelerde yer alan temel ilkeleri içeren bir anlayışla ele alan bir belgedir.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın amacı genel olarak; yerel halka günlük yaşamda etkili olan kararların alınmasında katılım fırsatları vermek ve yerel halka daha yakın olan yerel yönetimlerin haklarını koruyan ortak düzenlemeler ile Avrupa ölçüsündeki eksik olan tarafları gidererek daha iyi bir yerel yönetim örgütlenmesi sağlamaktır. Şart, yerel yönetimlerin mali, idari ve siyasi bağımsızlığını garanti altına almış ve temel ilkelerin uygulanmasını sorumlu kılmıştır. Bu ilkelerin siyasi işlevi daha geniş bir bakış açısıyla insan haklarını korumak ve Avrupa'nın demokratik

* Ayrıntılı bilgi için bakınız:
(<http://www.conventions.coe.int/treaty/commmon/chercheSig.asp?NT=122&CM=8&DF=6/20/05&CL=EN>)

duyarlılığını artırmak olan Avrupa Konseyi tarafından oluşturulmuştur. Yerel yönetimlerin kendisini yönetmesinin ölçüsü, gerçek demokrasinin de göstergesi olarak dikkate alınmaktadır (Görün, 2004:15).

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; yerel yönetimlerin yönetimine ilişkin hükümler yer almaktadır. Burada, özerk yerel yönetimlerin yasal ve uygun olduğu durumlarda anayasal bir esasa duyulan ihtiyaç belirtilerek, özerk yerel yönetimlerin kapsamı ve sınırlarının korunması ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Bunun dışında; yerel yönetimlerin özerkliklerine uygun olarak idari yapıları ve uygun personele sahip olmaları ve yerel seçimlerin şartlarına ilişkin maddeler bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin mali kaynakları ile ilgili hükümlerde dikkat edilmesi gereken nokta, yönetim faaliyetleri için gerekli olan kaynakların onların özerkliklerine zarar vermeyecek veya zayıflatmayacak yeterliliğe sahip olmasındadır. Son olarak; diğer maddeler, yerel yönetimlerin sınır ve sınır ötesi işbirliği, birlik oluşturma hakkı ve yargı merciine başvurma hakkı yoluyla özerkliğin korunması ile ilgilidir.

İkinci bölümde yer alan hükümler; Şart'a taraf olanların üstlenmesi gereken sorumluluklarla ilgilidir. Burada çeşitli üye devletlerin yasal ve anayasal özelliklerini dikkate almak için gerekli olan esneklik ve temel ilkeleri koruma arasında gerçekçi bir denge oluşturmak amacı güdülmüştür. Bu sebeple şartı imzalayan taraf devletlere hazırlanma fırsatı vermek amacıyla kendilerini bağlayan Şart'ın belli hükümlerini dışarıda bırakma konusunda olanak sunulmaktadır. Bu açıdan Şart'ı kabul edecek olan taraf devletin temel kaygısı olan devlet yapılanması ile demokratik yerel yönetimlerin bu yapılanmaya saygı göstermesi gereken temel ilkeleri koruma amacı arasında uzlaşma sağlamaya özen gösterilmektedir. Üçüncü bölümde ise, üye ülkelerin imza, onay ve yürürlüğe koyma işlemlerinin esasları, topraklara ilişkin hükümler ve çekilme durumundaki maddeler yer almaktadır.

Genel olarak bakıldığında, Özerklik Şartı'nın Avrupa Konseyi'nin savunduğu ve geliştirdiği demokrasi ilkelerinden, yerel yönetim ilkelerini koruma ve belirlemeye yönelik ilk çok taraflı yasal bir araç olduğu görülür.

Şart'ın Avrupa'nın ortak değerlerinin zenginleştirilmesi ve korunmasına önemli bir katkı yapacağı düşünülmektedir. Zaten Şart'ın önsözünde bu temel felsefe açıkça görülmektedir (Görün:16). Buna göre Şart;

- Yerel yönetimin demokrasiye olan hayati önemde katkısı etkin yönetim ve yerelin gücü
- Avrupa'nın yapılanmasında yerel yönetimlerin önemli rolü
- Demokratik olarak oluşturulmuş ve geniş çaplı özerkliğe sahip yerel yönetimlere olan ihtiyacı kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde, yerelleşmenin ön plana çıkma süreci ile birlikte Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, ortaya koyduğu temel ilkeler, yerel özerkliğin sağlanması ve korunmasına ilişkin pek çok unsura yer verdiği görülmektedir.

1.2.1.2. Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı Taslağı

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresinin hazırladığı bir düzenleme de, Avrupa Bölgesel Özerklik Şartı Taslağı'dır*. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na paralel bir Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı'nın hazırlanması gerekliliği üzerinde durarak 17-18 Nisan 1997 tarihinde Taslak Şart'a son şeklini vermiştir.

Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı'nın temel amacı, Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin farklı hukuki ve siyasi yapıları göz önünde bulundurularak özerk bölgesel yönetimlerin temel ilkelerini oluşturmaktır.

Ayrıca coğrafi ve demografik yapıları elverişli olmayan bazı ülkelerin idari yapıları Şart'taki özerk bölge tanımına uygun olmayabilirken, yine de bölge düzeyinin bu ülkeler için de bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek için iyi bir idari kademe olduğu kanaatine varılmıştır. Bölge yönetimleri, gerek Avrupa'nın bütünleşmesi, gerekse bu oluşum içinde olan devletlerin içsel örgütlenmesi açısından göz önüne alınması gereken ilkelerden biri olarak

* Ayrıntılı bilgi için bakınız:

<http://www.conventions.coe.int/treaty/commmon/chercheSig.asp?NT=&CM=8&DF=6/20/05&CL=EN>

değerlendirilmektedir. Bölge, bu çerçevede, etkili bir demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından olan hizmette yerellik önceliği ilkesinin hayata geçirilmesi için uygun bir yönetim kademesi olacaktır (Taştekin, 2004:32).

Taslak Şart'ın önsözünde de vurgulandığı Bölgeselleşme, yerel yönetimlerin özerkliği pahasına değil, tam tersine bir durum yaratarak, yani bu yönetimleri korumak için tasarlanmış tedbirlerle beraber, ulaşılan değerlere saygı gösterilerek pekiştirilmesi öngörülmüştür.

Bölgesel özerklikten anlaşılması gereken, bölgenin parçası oldukları devlete, devletin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne sadakatin dışlanmadığına, bölgesel kalkınma, kültürel zenginlik ve hizmetin etkinliği için uygun bir idari kademe olduğudur.

Avrupa Bölgesel Özerklik Şartı, özerk bölge yönetimlerinin en önemli özelliklerini belirlemektedir. Bölgelerin merkezi yönetimle ve diğer yerel yönetimlerle farklı idari birimler arasında herhangi bir hiyerarşi olmaksızın ilişkileri düzenlemektedir. Bu Şart'la ilgili diğer önemli bir husus, bölgesel yönetim için ön koşulun, yönetimin kendi öz yetkisine sahip olmasıdır. Öz yetkilerin anayasa, yasalar ve bölgesel statülerde belirlenmesi gerekir. Ayrıca bölge yönetimlerinin öz yetki ve sorumlulukları anayasa, bölgesel statüler, ulusal yasalar veya uluslararası hukuk kuralları dışında zayıflatılamaz veya sınırlandırılmaz hükmünün yer almasıdır. Bu hükmün amacı, yönetim otoritesi veya başka bir yönetim kademesi tarafından öz yetkilerin zayıflatılma olasılığını veya yetkilerin bir bölümünün kullanılma ihtimalini önlemektir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 95 No'lu hizmette yerellik önceliği ilkesinin tanımı ve sınırlılıkları ifadesinde, yönetimde yetkilerin, daha alt birimlere devredilmesinin tercih edilmesi önerisi yer almaktadır. Bu öneri bilindiği gibi, AB Antlaşmasınının 3B maddesinde yer alan "Subsidiarite" ilkesiyle paralellik göstermektedir.

Şart'a genel olarak bakıldığında, bölgesel özerklikler hakkının en geniş şekilde yorumlandığı öngörülmektedir. Şart aynı zamanda, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi çerçevesinde

yorumlanmalıdır. Şart'ın daha etkili uygulanabilmesi için kontrol mekanizmasının sağlanması gerekli görülmesi hükmü, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'ndaki eksiklikleri giderme amacı taşımaktadır.

1.2.1.3. Avrupa Yerel Topluluklar veya Yerel Yönetimler Arasında Sınır Ötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi

Küreselleşmenin olduğu bugünün dünyasında artık, yerel yönetimlerin de içine kapanıp kabuğuna çekilmesine olanak yoktur. Bunun aksine, tüm yerel yönetimlerin başka ülkelerdeki benzer yönetim birimleriyle kendilerini ilgilendiren konularda işbirliği yapmaları önemli yararlar sağlamaktadır. Bunun dışında yerel yönetimler, genel olarak yerinden yönetim ve özel olarak da belediyecilik konusunda teknik çalışmalar yapan uluslararası kuruluşlarla çeşitli ilişkiler kurarak önemli kazançlar sağlamaktadırlar.

Avrupa Birliği de bu çerçevede, Birlik ile yerel yönetim arasındaki iletişimi sağlamaya yönelik olarak önce; Avrupa Topluluklarını temsil eden üye devletlerin yerel ve bölgesel yönetimlerinin temsilcilerinden oluşan bir "Danışma Kurulu" kurmuş ve bu Kurulu bölgesel gelişme ve ulaştırma konularında çalışmalar yapmakla görevlendirmiştir. Daha sonra; MA'nın 198a maddesi uyarınca kurulan Bölgeler Komitesi ile yerel ve bölgesel otoritelerin AB karar süreçlerine katılımını sağlamıştır. Bölgeler Komitesi, yerel ve bölgesel demokrasinin güçlendirilmesine destek olmak, bu yönetimlerle ilgili Birlik politikalarının oluşmasında danışma organı olarak görev yapmak üzere oluşturulmuştur. Bölgeler Komitesinin kuruluşu aynı zamanda "Avrupa halklarının yakınlaştırılmasına yönelik olarak, yardım ilkesine uygun bir biçimde yurttaşlara olabildiğince yakın kararların alınması sürecinde" atılan önemli bir adımdır (Güncel Haber, Nisan:2000).

Avrupa Konseyi ise, Avrupa'nın yerel topluluklarının veya yönetimlerinin katılımını daha etkin kılmak, sınırlardaki yerel ve bölgesel topluluk veya yönetimler arasında bölgesel, kentsel ve kırsal kalkınma, çevrenin korunması, kamu tesis ve hizmetlerin geliştirilmesi ve acil durumlarda karşılıklı işbirliğinin potansiyel önemini göz önüne alarak, AB'nin bu konudaki girişimlerinden çok daha önce 21 Mayıs 1980 tarihinde

Madrid'te "Avrupa Yerel Topluluklar veya Yerel Yönetimler Arasında Sınır Ötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi"ni imzaya açmıştır. Sözleşmede 12 madde ve Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasındaki Sınır Ötesi İşbirliğine İlişkin Model ve Çerçeve Anlaşmaları, Statüler ve Mukaveleler yer almaktadır([http://conventions.coe.int/treaty/Commun/Liste.Declarations.asp?NT= &CU=1&NA=106.24.09.2006](http://conventions.coe.int/treaty/Commun/Liste.Declarations.asp?NT=&CU=1&NA=106.24.09.2006)).

Sözleşmede belirtilen hükümler, ülkeleri yapacakları diğer sınır ötesi işbirliği şekillerini veya mevcut işbirliği anlaşmalarını şüphesiz ortadan kaldırmaz ve bu şekilde yorumlanamaz. Sınır ötesi işbirliği ilişkilerine bu sözleşme "uluslararası" biçim verme etkisi yapmamaktadır. Bu sözleşmenin temelinde yer alan ilkeler, Avrupa Konseyi'nin üyeleri arasındaki işbirliğini geliştirmek ve üyeleri yakınlaştırmak hareketine dayandırılmaktadır. Doğal olarak böyle bir işbirliği, ancak idari anlaşmalarla sağlanabilecektir. Başka bir ifadeyle kamu otoritelerinin bu çalışmalara katılım istekliliği gerekmektedir (Toprak, 2004b:53-54).

Sözü edilen işbirliği sadece yönetimlerin görevlerini daha etkin bir biçimde yerine getirmesini kolaylaştırmamakta, aynı zamanda sınır bölgelerin gelişmesi ve kalkınmasına katkıda bulunurken, AB açısından da Avrupalılık kimliğinin oluşmasına da katkı sağlayacaktır.

1.2.1.4. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi

Modern ulus-devletlerin ortaya çıkıp yaygınlaşmasıyla önemli bir uluslararası sorun alanı haline gelen azınlıklar ve azınlıkların korunması konusu Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi ve yakın zamanda kurumsallaşarak Teşkilat adını alan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) gibi platformlarda ele alınmıştır. Bu alanda, Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanıp 1995 yılında imzaya açılan "Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi"* son hazırlanan belgelerden biridir. 1 Şubat 1998 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren bu sözleşme, bir çerçeve sözleşmedir.

* Ayrıntılı bilgi için bakınız:
(<http://www.conventions.coe.int/treaty/commmon/chercheSig:asp?NT=157&CM=8&DF=6/20/05&CL=EN>)

Bu sözleşme, hukuki olarak ilk bağlayıcı uluslararası belgeyi oluşturmaktadır. Doğrudan sözleşme yerine “çerçeve” kelimesinin eklenmesinin nedeni, ülkeden ülkeye göre değişiklik gösterebilecek olması sebebiyle sözleşmeyi hazırlayanların taraf devletlere geniş bir hareket alanı bırakılmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, sözleşmede belirtilen prensipler genel olarak doğrudan uygulanabilir değildir. Bunlar ulusal yasama yoluyla üye devletlerin kendi mevzuatlarına geçirilmesi gereken ilkelere. Bu sebeple sözleşme ayrıntılara girmemiş, sadece genel hedefler ve ilkeler üzerinde durmuştur (Şahin, 2004:126).

Sözleşmeyi onaylayan devletler arasında hukuki bağlayıcılığı olan Çerçeve Sözleşme ile, azınlıklara mensup bireylerin kendi dillerini öğrenme, öğretme ve bu dilde bilgilendirme ve ifade etme hürriyetlerine sahip olma, yayın yapma, eğitim kurumlarına sahip olma, bu dillerde ad ve soyadı kullanma, örgütlenme gibi hakları koruma altına alınmakta ve teşvik edilmektedir.

Azınlık kavramı bugün hala farklı platformlarda farklı anlamlar ifade edebildiğinden, farklı ülkeler tarafından farklı biçimlerde algılandığından ve hala tanım ve uygulamalar bakımından ülkeler arasında sorunlara yol açabildiğinden, Çerçeve Sözleşme”in içeriğine ilişkin değerlendirmelere geçmeden önce kısaca bu kavrama ilişkin bilgilere yer vermek gerekmektedir.

Azınlık kavramı, 17.yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkıp modern zamanların devlet örgütlenmesinde temel alınan başlıca model haline alan ulus-devlet yapılanmasından ayrı düşünülemez. Modernite öncesi düşüncelerin başlıca siyasal yapıları olan klasik imparatorluklarda modern ulus-devletin getirdiği “vatandaşlık” kavramının yerini hükümdara, kayıtsız şartsız bağlılığı ifade eden “teba” kavramı tutmaktaydı. Teba'nın kendi içindeki farklılıklar ise coğrafi, etnik veya dilsel temellere göre değil dinsel temellere göre düzenlenmekteydi. Bu gibi sistemlerin özellikle Fransız ihtilali sonrasında güç kazanan milliyetçilik akımlarının etkisiyle çökmesi, 19.yy sonundan itibaren de imparatorlukların dağılma sürecine girmesi sonucunda etnik, dinsel ve dilsel bakımdan tek bir ulus hakimiyetine dayanan devletler kurulmaya başlamıştı. Ne var ki, özellikle eski imparatorluk topraklarının söz

konusu olduğu durumlarda, 19.yy. sonu ve 20.yy. başından itibaren sayıları giderek artan bu yeni ulus-devletlerin hemen hiçbiri etnik, dilsel, hatta dinsel yönden homojen değildi. Bu durumun doğal sonucu olarak, insan hakları konusunda uluslararası normların henüz bulunmadığı bu dönemlerde hakim çoğunluktan çeşitli yönleriyle farklılaşan grupların, yani azınlıkların korunması sorunu ortaya çıkmıştır.

Yeni ulus-devletlerin kurulduğu bu dönemlerde azınlık hakları, söz konusu devletlerle ilgili diğer devletler arasında yapılan anlaşmalar vasıtasıyla güvence altına alınmaya çalışılmış ise de günümüze kadar azınlıkların bulunduğu ülkeler açısından hassas olan nokta, kendilerini çeşitli sebeplerle azınlık gruplarının “hamileri” olarak gören ülkelerin bunu bir dış politika ve güç kullanma aracı haline getirmiş olmalarıydı. Öte yandan, hakları çeşitli anlaşmalarla güvence altına alınmış ve bağlı buldukları devletler tarafından resmi olarak kabul edilmiş azınlık grupları “yabancı”, “öteki” veya dış düşmanların “işbirlikçileri” olarak görülmeye başlamış, azınlık statüsü resmi olarak bulunmayan fakat etnik, kültürel veya dilsel bakımdan çoğunluktan ayrılan gruplar da, modern anlamda ulus inşa etme çabaları kapsamında asimile edilmeye çalışılarak devletlerin bütünlüğüne karşı birer tehdit unsuru olmaları önlenmek istenmiştir (Kurubaş, 2001:120).

Özellikle son on yıl içinde uluslararası düzeyde küreselleşme olgusunun giderek ivme kazanmasına paralel olarak azınlıkların korunması tekrar uluslararası gündemin öncelikli konuları arasına girmiştir.

Azınlık kavramının hem genel olarak ne ifade ettiği, hem de söz konusu sözleşme kapsamında ne gibi anlamlar taşıdığına bakıldığında; bu kavramın ne uluslararası siyaset ne de hukuk alanında üzerinde uzlaşılan bir tanımının olmadığı görülür.

Duruma AB açısından bakıldığında, üye ülkelerin iç hukukları bakımından, azınlık ve azınlık haklarının kendi içinde bir standarda sahip olmamaları, en önemlisi AB Zirvesinin 21-22 Haziran 1993 tarihinde Kopenhag’da aldığı kararlar doğrultusunda, AB’ye aday ülkelere yönelik olarak belirlenen kriterlerde (Kopenhag Kriterleri) azınlıkların korunması

konusunun gerçekte AB'nin kendi hukukunda yer alması "azınlık" kavramı üzerindeki belirsizliği ve kuşkuları daha da artırmıştır.

Azınlık kavramının, BM nezdinde kabul edilmiş iki tanımı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, BM İnsan Hakları Komitesi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren ve adı 1999'dan itibaren "Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu" Raportörü Francesco Capotorti tarafından alt komisyon raporunda önerilmiş olan tanımdır; "azınlık, sayısal olarak bir devletin nüfusunun geri kalanına göre az olan, egemen olmayan konumda bulunan, üyeleri etnik, dinsel yada dilsel açıdan nüfusun geri kalanından ayrılan özellikler taşıyan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini yada dillerini korumak amacıyla üstü örtülü bir dayanışma duygusu gösteren bir gruptur". Diğer bir tanım ise aynı alt komisyonda görev yapan ve büyük ölçüde bu tanımı temel alan Jules Deschenes tarafından yapılmıştır. Deschenes'in tanımının bir önceki tanımdan farkı; "sosyal olarak aşağı" ifadesinin olumsuz çağrışımları önlemek amacıyla "sayısal olarak azınlık" ifadesini kullanması ve ilk tanımda açıkça yer almayan "fiili ve hukuki eşitlik" amacını vurgulamasıdır (Oran, 2001).

Azınlık konusunda tanım sorunu yanında, azınlık kavramına bağlı alt türlerin varlığı da uygulamadaki belirsizlikleri artırmaktadır. İlgili literatürde dört tip azınlık sayılmaktadır: etnik azınlıklar, dinsel azınlıklar, dilsel azınlıklar ve ulusal azınlıklar. İlk üç tip açıkça görüldüğü gibi sırasıyla etnik, dilsel ve dinsel temeller üzerinde şekillenmektedir. Çerçeve Sözleşmeye konu olan "ulusal azınlık" kavramı ise aslında Avrupa'da uygulamada yaşanan azınlık sorununa işaret eder ve bir devletin sınırlarında egemen olarak yaşayan bir halkın bir başka devletin sınırları içinde azınlık olması anlamına gelir. Her ne kadar azınlık tipleri ve bu tiplere ilişkin uygulamaların pratikte ortaya çıkardığı sorunlar azınlık kavramı üzerindeki belirsizliği artırıyormuş gibi görünse de, konuya ilişkin Çerçeve Sözleşmenin kapsamı açısından bakıldığında; aslında Sözleşme hükümlerinin hangi azınlık tipine

uygulanacağına başlıkta açıkça belirtilmiş olması, hükümlerin uygulama alanını sınırlayarak belirginleştirmektedir*.

Çerçeve Sözleşme, giriş kısmı hariç toplam beş bölümden oluşmaktadır ve toplam 32 maddesi bulunmaktadır. Sözleşmenin giriş kısmında Avrupa Konseyi'ne üye devletler belirlenerek bir anlamda "sözleşmesinin ruhu" ortaya konmuştur. Buna göre Sözleşmeyi ortaya koyan iradenin azınlıkların korunması alanında aktif olarak çalışan diğer iki uluslararası kuruluşun, yani BM ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı bünyesinde bu konuyla ilgili olarak kabul edilmiş tüm hükümlerle tamamen mutabık olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında ulusal azınlıkların korunmasının, üye devletlerin ortak mirasları olan ilke ve idealleri gerçekleştirerek istikrar, demokrasi ve barışın devamını sağlayacağına olan inanç vurgulanmış ve üye devletlerin bu konudaki ortak tavrının temelinde de insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasına verilen önemin yattığı belirtilmiştir. Giriş kısmında dikkat çeken bir başka nokta ise, devletlerin toprak bütünlüğüne ve ulusal egemenliklerine duyulan saygının ifade edilmesidir.

Demokratik bir toplumun sadece ulusal bir azınlığa mensup bireylerin etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliğine saygı göstermekle kalmayıp bu kimliğin dile getirilmesi, korunması ve geliştirilmesini teşvik edilmesinin gerekliliğine bu belgede yer verilmiş olması da bu anlamda kabul edilmiş diğer belgelerden dikkate değer bir farklılık olarak değerlendirilmektedir.

Sözleşmenin uygulama alanı ve şekline ilişkin genel hükümlerin yer aldığı 1.bölümde; öncelikle ulusal azınlıkların korunmasının insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmış (Madde 1) ve sözleşme hükümlerinin uygulanmasında karşılıklı anlayış, hoşgörü ve iyi niyetin önemi ifade edilmiştir (Madde 2). Sözleşmenin 3.maddesinde, sözleşme hükümlerinin uygulanmasına ilişkin son derece önemli iki noktayı hükme bağlamaktadır. Bunlardan birincisi, ulusal azınlığa mensup bireylerin azınlık muamelesi görme veya görmemeyi özgürce seçme hakkına sahip olmasıdır. Böylelikle

* Çerçeve Sözleşme'ye ekli Açıklayıcı Not'ta; Ulusal Azınlık kavramının seçilmesine sebep olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin" 14.maddesinde de aynı ifadenin yer alması gösterilmiştir.

azınlık statüsüne resmi olarak sahip olmanın getirebileceği olumsuzluklar, üstü kapalı bir biçimde ifade edilmiş, bireylerin diledikleri takdirde “azınlık olmamayı seçebilecekleri” belirtilmiştir. Ayrıca böyle bir seçimin sonucunda hiçbir sakıncanın olmayacağı da garanti altına alınmıştır. Sözleşmenin 3.Maddesinde hükme bağlanan diğer bir nokta da (2.Fıkra), ulusal azınlıklara mensup bireylerin Çerçeve Sözleşmeden doğan hak ve özgürlüklerini hem bireysel hem de istenirse başkalarıyla topluca kullanabilecek olmalarıdır.

Çerçeve Sözleşmenin 4-19 maddelerini kapsayan ve en uzun kısmını oluşturan 2. bölümü, Sözleşmeye taraf olan devletlerin yükümlülüklerine ayrılmıştır. Buna göre öncelikle ulusal azınlığa mensup bireylerin kanun önünde toplumun diğer fertleriyle eşit olmaları güvence altına alınmış, bu eşitliğin herhangi bir alanda bozulması halinde devletlerin gerekli tedbirleri alacakları belirtilmiştir (Madde 4). Ayrıca, ulusal azınlıkların faaliyetlerini teşvik edecekleri ve her türlü asimilasyona karşı koruyacakları da güvence altına alınmıştır (5. ve 6.maddeler).

Ulusal azınlığa mensup bireylere tanınacak dini özgürlük, Çerçeve Sözleşmesinin 8.maddesinde güvence altına alınmıştır. Buna göre her birey dinini uygulama hakkına; ayrıca dini kurum, örgüt ve dernek kurma hakkına sahiptir.

Azınlık mensuplarının riayet etmesi gereken kurallar ve üstlendikleri yükümlülükler de Çerçeve Sözleşmesi'nin 3.bölümü altında ele alınmıştır. Buna göre, Sözleşmede öngörülen ifadelerden doğan hak ve özgürlüklerin uygulanmasında ulusal azınlıklara mensup herhangi bir kişi ulusal mevzuata ve başkasının haklarına, özellikle de çoğunluğa veya diğer ulusal azınlıklara mensup bireylerin haklarına saygı gösterecektir (Madde 20). Ulusal azınlık mensuplarınca dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise, Çerçeve Sözleşmenin hiçbir hükmünün devletlerin egemenliği, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığı ile ters düşen bir eylem hakkının mevcut olduğunu ima edecek şekilde uygulanamayacağıdır (Madde 21). Ayrıca Sözleşmenin 22.maddesinde, sözleşme hükümlerinin temel insan hak ve özgürlüklerine ters düşecek biçimlerde de yorumlanamayacağı belirtilmiştir.

Çerçeve Sözleşmenin 4.bölümü, Sözleşme Hükümlerinin üye devletler tarafından uygulanması ve uygulamaya ilişkin kontrol mekanizmalarının kurulmasıyla ilgilidir. Buna göre Avrupa Konseyinin Bakanlar Komitesi, Sözleşme ve hükümlerinin uygulanmasını kontrol etmede en yüksek düzeyde yetkili organdır (Madde 27/1).

Çerçeve Sözleşmenin son bölümü, belgenin yürürlüğe girişini ve taraf devletler tarafından onaylanması, kabul edilmesi veya feshedilmesi ile ilgili hükümleri düzenlemektedir.

1.2.1.5. Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı

Avrupa Konseyi'nin temel amaçları arasında Avrupa kültürel mirasının çeşitliliğinin ve zenginliğinin geliştirilmesi ve korunması yer almaktadır. Avrupa ülkelerinin birçoğunda nüfusun çoğunluğundan dilsel olarak farklılaşan gruplar bulunmaktadır. Avrupa Konseyi'ndeki değişik gruplar azınlık dillerinin durumuyla ilgilenmiş, ancak 1980'li yıllara değin ayrımcılığın önlenmesi çerçevesinde değerlendirilen azınlık haklarına ilişkin çok fazla bir çalışma yapılamamıştır.

Avrupa Bölgesel ve Azınlık Şartı,^{*} uzun süren hazırlık çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir. Şart, 25 Haziran 1992 tarihinde Bakanlar Komitesi tarafından bir sözleşme olarak kabul edilmiştir. 5 Kasım 1992'de imzaya açılan Şart, 1 Mart 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı, önsöz hariç 5 bölümden oluşmaktadır. Şartın 1.bölümünde (Madde 1-6); tanım ve yükümlülükleri içeren hükümler yer alırken, 2.bölümde; taraf devletlere ve bölgesel ve azınlık dillerinin tümüne uygulanabilir genel ilkeler ve amaçlar bulunmaktadır. 3.bölüm (Madde 8-14) ise; devlete ve dile göre çeşitlilik arz eden kesin ve pratik yükümlülüklerden oluşmaktadır. 4.bölümde (Madde 18-23) ise taraf devletlerin onay, kabul ve uygun bulma süreçlerine ilişkin hükümler yer almaktadır. Son bölümde; üye devletlerin onay, imza, kabulüne ilişkin hükümler yer almaktadır.

^{*} Ayrıntılı bilgi için bakınız:
(<http://www.conventions.coe.int/treaty/commmon/chercheSig:asp?NT=148&CM=8&DF=6/20/05&CL=EN>).

Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nın amacı, Avrupa'daki tarihsel azınlık ve bölgesel dillerini korumak ve geliştirmektir. Bu Şart, bir yandan Avrupa kültürel mirasını ve geleneklerini geliştirmek ve sürdürmek, öte yandan özel ve kamusal yaşamda bölgesel yada azınlık dillerini kullanma hakkının yaygın ve devredilmez biçimde tanınmasına saygı göstermek için kabul edilmiştir. Diller şartı, bölgesel ve azınlık dillerini, belirli bir bölgeye ait olmayan dilleri ve daha az yaygın olarak kullanılan geleneksel dilleri, Şartın kapsamına almaktayken, resmi dillerin lehçeleri ile yakın zamanda gerçekleşen göçmen hareketleriyle bağlantılı olan dilleri ise bu kapsam dışında bırakmaktadır (Karagül, 2004:153).

Genel olarak bakıldığında, Diller Şartı'nın kamusal yaşamda bölgesel ve azınlık dillerinin kullanımının geliştirilmesinin önlemlerini ortaya koyduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle Şart, kamusal yaşamda bölgesel ve azınlık dillerinin kullanımını cesaretlendirmeyi ve kolaylaştırmayı düzenleyici bir dizi önlem içermektedir. Diller Şartı, ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü ilkelerine sadık kalan bir yaklaşımı esas almaktadır. Şart'ta belirtildiği üzere, resmi dillerle bölgesel ve azınlık dilleri arasındaki ilişkilerin rekabet yada düşmanlık açısından değerlendirilmeyeceği; bölgesel ve azınlık dillerinin korunmasının teşvik edilmesinin resmi dillere ve resmi dilleri öğrenme ihtiyacına zarar veremeyeceği ifade edilerek resmi dillerle bölgesel ve azınlık dilleri arasındaki sınırlar çizilmiştir.

1.2.1.6. Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımına İlişkin Sözleşme

5 Şubat 1992 tarihinde imzaya açılan “Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılımı Sözleşmesi”nin amacı, temel insan haklarına dayalı olarak, ekonomik ve sosyal gelişmeyi de göz önünde bulundurarak, yabancıların, yerel düzeydeki vatandaşlarının sahip olduğu haklara sahip olmalarını ve bu yolla yabancıların yerel topluluklarla bütünleşmesini sağlamaktır.

Katılıma ilişkin sözleşmede, “yabancı uyruklu” tanımına yer verilmiş ve buna göre; devletin vatandaşı olmayan ve onun sınırları içinde hukuksal

açından bulunan kişi “yabancı uyruklu” sayılmıştır. Bu amaçla yabancıların, ifade, toplantı ve birlik kurma özgürlükleri olduğu ve bu özgürlükleri yerel düzeyde kurulan temsili organlar eliyle kullanabilecekleri ve seçimlerde oy kullanma haklarının olduğu öngörülmüştür (Madde 2). Bu sözleşme ile katılımcı demokrasinin gelişmesi ve çeşitliliğinin bu nitelikteki uygulamalarla gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

Sözleşme 3 bölüm ve 19 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin ilk bölümünde; Avrupa Konseyi üye devletlerinde yaşayan yabancı uyrukluların yerel düzeyde yönetime katılımını sağlamaya yönelik olarak sözleşmenin ana çerçevesi oluşturulmuştur. Bu amaçla; söz konusu ülkelerde yaşayan yabancı uyruklu kişilerin siyasal haklarının aşamalı olarak güçlendirilmesine yönelik hukuksal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu konuda değişik yaklaşım ve uygulamalar görülmektedir. Sözleşmenin 2.bölümünde ise; yabancıların yerel kamusal yaşam konusundaki yükümlülük ve haklarına ilişkin hükümler yer almaktadır. 3.bölümde; bu sözleşmeyi onay, kabul ve benimsemeye bağlı olarak yapılacak işlemler sıralanmıştır (<http://conventions.coe.int/treaty/Common/chercheSig.asp?NT=144&CM=8&DF=6/20/05&CL=>).

Konuya AB açısından bakılacak olursa, AT Antlaşmasının 8-8E maddesiyle düzenlenen Avrupa Yurttaşlığı konusunun MA ile birlikte tüm AB üyesi ülke vatandaşlarını kapsayacak biçimde genişletildiği görülür. MA'nın 8 ve 8A Maddelerine göre her Birlik yurttaşı, uyruğunda bulunmadığı bir devlette yaşıyorsa o devletteki yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olmaktadır. Ancak, AB üyesi olmayan üçüncü ülkelerin vatandaşlarının yerel katılımıyla ilgili tek bir uygulama bulunmamaktadır. Örneğin, AB'ye üye ülkelerden Danimarka, Finlandiya, İrlanda, Hollanda ve İsveç dışındaki ülkelerde yabancı yerleşimcilerin oy verme hakkı garanti edilmemiştir. Ne var ki aktif vatandaşlık yakın zamanda ulus devlette olduğu kadar AB örneğindeki gibi bir uluslarüstü siyasi yapılanma modelinde de katılımcı demokrasi anlayışının temel kavramı olarak yer almaktadır (İlgaz, 2004b:333).

İşte bu sözleşme ile amaçlanan, AB sınırları içinde yaşayan yabancı uyrukluların yasal olarak siyasal haklarının aşamalı olarak güçlendirilmesi ve bu hakların geliştirilmesidir .

AK üye ülkelerin Yerel ve Bölgesel Yönetim Kongresi oluşturduğu Şart* ve Sözleşmeler ve bu Sözleşme ve Şartlara katılma, onaylama, çekince, itiraz vb. ilişkin tutumları Tablo 1.2’de gösterilmiştir.

Tablo 1.2 incelendiğinde şunlar görülmektedir; Daha önce de belirtildiği gibi, AK Sözleşme ve Antlaşmaları, AB Kopenhag Kriterleri bütünlüğünde yer alan düzenlemelerle paralellik göstermektedir. 1993 Aralık ayında Kopenhag Zirvesinde somutlaşan ve üç ana başlık altında toplanan ve aday ülkelerin tam üye olabilmeleri için zorunlu olan kriterler daha önce belirtilmişti. Kriterlerin ilk paragrafında siyasi kriterler olarak vurgulandığı üzere, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı ve bunların korunması ibareleri yer almaktadır. Genel olarak AB üyesi ülkeler, özellikle de 6 kurucu üye olan, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Lüksembourg ve Belçika’nın Tablo1.2’de yer alan, Şart ve Sözleşmelere ilişkin tutumları incelendiğinde şunlar görülür; ilk olarak Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartını, Hollanda hariç diğer ülkelerin Şart’ın imzaya açıldığı tarihte imzaladıkları görülür. Daha sonra bu ülkelerin onaylama, yürürlüğe koyma ve deklare etmelerinin uzun zaman aldığı, AB’nin en önemli ülkelerinden biri olan Fransa’nın ise sadece imzalamakla yetindiği bu Şart’ı henüz onaylamadığı görülmektedir. Geri kalan ülkelerde de durum aşağı yukarı aynıdır. “Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasında Sınır Ötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi” indeki durumda ise; 15 üyeli AB ülkelerinin hemen hepsinin imzalayıp onayladığı ve deklare ettiği görülmektedir. Yeni katılan 10 üyenin de aşağı yukarı aynı şekilde tutum sergilediği, sadece Ukrayna’nın katılma anlaşması imzaladığı tespit edilmiştir.

* Avrupa Bölgesel Özerklik Şartı Taslağı, henüz taslak halinde olduğundan Tablo 1.2’de gösterilmemiştir.

Tablo 1.2: Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmaları					
Avrupa Konseyi Üye Devletler	Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı	Avrupa Yerel Topluluklar veya Yerel Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi	Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılım Sözleşmesi	Ulusal Azınlıkların Korunması Sözleşmesi	Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı
Arnavutluk	İ-O-Y	İ-O-Y	İ-O-Y-D	İ-O-Y	
Andora					
Ermenistan	İ-O-Y-D	İ-O-Y		İ-O-Y	İ-O-Y-D
Avusturya	İ-O-Y-D	İ-O-Y		İ-O-Y-D	İ-O-Y-D
Azerbaycan	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D		K-O-Y-D	İ-D
Belçika	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D		İ-Ç	
Bosna ve Hersek	İ-O-Y	İ		K-O-Y	İ
Bulgaristan	İ-O-Y-D	İ-O-Y		İ-O-Y-D	
Hırvatistan	İ-O-Y-D	İ-O-Y		İ-O-Y	İ-O-Y-Ç-D
Kıbrıs	İ-O-Y-D		İ	İ-O-Y	İ-O-Y-D
Çek Cumhuriyeti	İ-O-Y-D	İ-O-Y	İ	İ-O-Y	İ
Danimarka	İ-O-Y-D-B	İ-O-Y-D-B	İ-O-Y-B	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D-İL
Estonya	İ-O-Y-D			İ-O-Y-D	
Finlandya	İ-O-Y	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D	İ-O-Y	İ-O-Y-D
Fransa	İ	İ-O-Y-D			İ-D
Gürcistan	İ-O-Y-D			İ-O-Y	
Almanya	İ-O-Y-D-B	İ-O-Y-B		İ-O-Y-D	İ-O-Y-D
Yunanistan	İ-O-Y-D			İ	
Macaristan	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D-YM		İ-O-Y	İ-O-Y-D
İzlanda	İ-O-Y	İ	İ-O-Y	İ	İ
İrlanda	İ-O-Y-D	İ-O-Y		İ-O-Y	
İtalya	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D	İ-O-Y	İ
Letonya	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D		İ-O-Y-D	
Lihtenştayn	İ-O-Y-D	İ-O-Y		İ-O-Y-D	İ-O-Y-D
Litvanya	İ-O-Y	İ-O-Y		İ-O-Y	
Lüksemburg	İ-O-Y	İ-O-Y		İ-D	İ-O-Y
Malta	İ-O-Y-D	İ		İ-O-Y-Ç-D	İ
Moldova	İ-O-Y	İ-O-Y		İ-O-Y	İ
Monaco					
Hollanda	İ-O-Y-D-B	İ-O-Y-B	İ-O-Y-D-B	İ-O-Y-D-B	İ-O-Y-D-B
Norveç	İ-O-Y	İ-O-Y	İ-O-Y-B	İ-O-Y	İ-O-Y-D
Polonya	İ-O-Y	İ-O-Y		İ-O-Y-D	İ
Portekiz	İ-O-Y	İ-O-Y		İ-O-Y	
Romanya	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D		İ-O-Y	İ
Rusya	İ-O-Y	İ-O-Y		İ-O-Y-D	İ
San Marino				İ-O-Y	
Srbistan ve Karadağ	İ			K-O-Y	İ-O-Y-D
Slovakya	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D		İ-O-Y	İ-O-Y-D
Slovenya	İ-O-Y-D	İ-O-Y		İ-O-Y-D	İ-O-Y-D
İspanya	İ-O-Y-D-B	İ-O-Y-D		İ-O-Y	İ-O-Y-D
İsveç	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D	İ-O-Y	İ-O-Y-D	İ-O-Y-D
İsviçre	İ-O-Y-D	İ-O-Y		İ-O-Y-D	İ-O-Y-D
Makedonya	İ-O-Y			İ-O-Y-D	İ
Türkiye	İ-O-Y-D	İ-O-Y-ÇK			
Ukranya	İ-O-Y	O-Y-K		İ-O-Y	İ-O-Y-D
Birleşik Krallık	İ-O-Y-D		İ	İ-O-Y	İ-O-Y-D-B

Kaynak :<http://www.conventions.coe.int/Treaty/Common/Liste/Traites.asp?CM=8CL=ENG> (Bu tablo; "Toprak, Zerrin, Hikmet Yavaş, Mustafa Görün (2004). Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi" adlı kaynaktan esinlenerek tarafımdan oluşturulmuştur).

NOT: İ: İmzalama- O: Onaylama-Y: Yürürlüğe Girme-K: Katılma- Ç: Çekince- D: Deklare Etme- ÇK: Çekince Koymadan İmzalama- B: Bölgesel Başvuru- YM: Yetkili Makam- İT: İtiraz- İL: İletişim.

Diğer bir Sözleşme olan “Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Hayata Katılım Sözleşmesi”inde ise; sadece Hollanda, Finlandiya, Danimarka, İtalya ve İsveç imzayıp onaylarken İngiltere sadece imzalamakla yetinmiş, Hollanda imza, onay, yürürlüğe koyma, deklare etme, bölgesel başvuru işlemlerini yapmıştır. AB’nin önde gelen ülkeleri olan; Almanya, Fransa, Belçika ise imza da bulunmamışlardır.

Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinde; Kopenhag siyasi kriterlerinin en önemli unsurlarından olan azınlıklarla ilgili konuda ise, Belçika imzalayıp çekince koymuş; Avusturya, Danimarka, Almanya, Hollanda, İsveç ve İngiltere, imza onay, yürürlüğe koyma, ve deklare etme girişiminde bulunurken, yine Fransa bu Sözleşmeyi imzalamamıştır.

Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı’nda da durum çok farklı değildir; Danimarka, Finlandiya, Almanya, Hollanda, İsveç, Avusturya ve İngiltere, imza, yürürlüğe koyma, deklare etme yönünde tutum sergilerken; Belçika, Yunanistan, İrlanda, Portekiz ise Şart’a imza koymamıştır. Lüksembourg ve İtalya sadece imzalamakla yetinirken, Fransa imzalayıp deklare etmiştir.

Genel olarak bakıldığında, AB’ye 2004 yılında katılan 10 yeni ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Estonya, G.Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya) bu sözleşme ve şartlara 15 üye ülkeden daha yakın bir tutum içinde oldukları görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE DEMOKRASIYE İLİŞKİN SORUNLAR

Genel olarak bakıldığında, Avrupa Birliği uzun yıllar boyunca anti-demokratik kurallarla yönetilen Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için demokratik istikrarın sağlanmasının bir teminatı olarak görülürken, özellikle 90'lı yıllardan itibaren bütünleşme sürecinin yapısına ve işleyişine ilişkin olarak ayrıca sosyo-kültürel faktörlere dayanılarak söz konusu sürecin demokratik temellerinin sorgulanması gündeme gelmiştir.

Avrupa Birliği, son on yıldır ortaya çıkan Merkezi ve Doğu Avrupa genişleme perspektifiyle birlikte yeni bir sürece girmiştir. Bu dönemde, Birliğin derinleşme ve genişlemesinin bir arada ele alınması söz konusu olmuştur. Bu gelişmede, genişlemeyle birlikte elzem hale gelen kurumsal reform ihtiyacı önemli rol oynamıştır; bu durumda kurumsal reform ihtiyacı ve demokratik yönetim biçimine dair olmak üzere bir çok sorunu gündeme gelmiştir. Demokrasinin uygulanabilirliği açısından, AB'nin ortaya çıkan bu sorunları konunun tüm taraflarıyla birlikte çözüm yolları arayışı, Avrupa Birleşik Devleti olma hedefi için vazgeçilemez bir önem arz etmektedir.

2.1. Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Sürecinde Demokrasiye İlişkin Sorunlar

Avrupa kıtasında yer alan ülkelerin kalkınmalarını kolaylaştırmak amacıyla başlatılan Avrupa entegrasyon hareketi, yarım yüzyıl içinde 20.yy'nin en büyük sosyal ve siyasi projesi haline gelmiştir. Birbirini izleyen genişleme ve derinleşme periyotları sonucunda Birlik, dünyada bir benzeri daha olmayan siyasi bir yapıya dönüşmüştür. Geride bıraktığı yarım asır içerisinde, üye sayısı 6'dan 25'e yükselmiş ve yetki alanı parasal birlikten, sosyal politikalara, ortak dış ve güvenlik politikasından, çevreye, adalet ve içişlerinden, bölgesel politikalara kadar genişlemiştir. Açık bir biçimde görülmektedir ki AB, diğer uluslararası örgütlere nazaran çok daha karmaşık bir siyasi yapı ve hukuk düzenine sahiptir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Birlik kurumları sahip oldukları yetkiler açısından ulus devletlerin kurumlarından farklı bir görünüm arz etmektedir. Bu kurumların aldıkları kararlar, hem üye ülke hükümetlerine hem de üye ülke halklarına birtakım hak ve sorumluluklar getirmektedir. AB'nin klasik örgütlenme biçimini aşan yapısı ve ulus devletlere olan benzerliği, AB'nin demokratik niteliklerinin sorgulanmasına yol açmış ve AB kurumları tarafından alınan kararlarda üye ülke vatandaşlarının çıkarlarının dikkate alınıp alınmadığı sorunu gündeme getirmiştir.

Bu sorunlarla ilgili olarak, “Demokrasi Açığı” ve “Demokratik meşruiyet” ile ifade edilen bu kavramlar, özellikle son on yılda gerek akademik, hukuki ve gerekse de siyasi platformlarda yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır.

Genel olarak bakıldığında, 1990'lı yıllardan önce Topluluğun yetki alanının sınırlı olması, entegrasyon sürecinin meşruiyeti ve demokratik temelleri bakımından herhangi bir tartışma zemini yaratmamıştır (Horeth,1999). 1990'lardan sonra bu sorunun gündeme gelmesi, Topluluk yetkilerindeki artış ve derinleşme eğiliminin Avrupa Tek Senedi ile başlayan Maastricht Anlaşması'nda oluşturulan, özellikle ulus devletlerin egemenlik yetkilerini münhasıran kullandıkları bazı politika alanlarının Birlik düzeyinde ele alınması ve daha açık bir ifadeyle bir takım yetkilerin ulusal düzeyden ulusüstü düzeye çıkması entegrasyon sürecinin demokratik karakterinin sorgulanmasını gerektirmiştir. Bu noktada şöyle bir soru akla gelebilir; AB'yi kuran ülkeler demokrasi açısından ileri kabul edilen ülkeler oldukları halde onların oluşturduğu bir örgütlenme nasıl olur da demokrasi açısından sorgulanıp yönetim biçimi tartışılır bir duruma gelmiştir? Bu konu, sanıldığı kadar kolayca açıklanabilecek ve çözümlenemeyecek kadar çok yönlü özellik gösteren bir duruma sahiptir. AB'de demokrasi sorunu, demokrasinin kendi yapısından da kaynaklanan birçok faktörü içerdiğinden ve AB'nin de ilk defa denenilen bir örgütlenme biçimi olması ve ikisinin birlikte ele alınması bu konunun güçlüğünü ortaya koymaktadır. AB'nin demokrasi sorununu sadece yasal ve kurumsal açıdan ele almak ve bu sorunlara yönelik çözümler üretmek, demokrasinin amacını ve doğru anlaşılmasını engeller. Şüphesiz

demokratik yönetim, modern devletlerin yalnızca “hukukun üstünlüğü” ilkesi yoluyla denetlenmesi anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda, alttan denetimi sağlayan ve karar alma süreçlerine katılımı gerçekleştirecek bir kamusal iletişim ortamının varlığı da devlet ve toplum arasında kurulacak demokratik bir yönetim için gerekli olan en önemli koşullardan biridir.

Demokrasi açığı ve demokratik meşruiyet sorunu birlikte ele alındığında sorunların başlıcaları arasında; bütünleşmenin kendi tabiatından kaynaklanan sorunlar, bu bütünleşmenin kurulduğu dönemin koşulları, birden fazla ülkenin bir arada yönetilmesinin sonucu olarak ve henüz siyasi bir birliğe dönüşmemiş bu yapının üyeleri olan ülkelerin kimlik durumu yani ulusal ve Avrupa kimliği kavramlarının nasıl bir arada ele alınacağı, yine üye ülkelerin demokrasi için gerekli olan bir kamuoyu oluşturulması sorunu ve bu kamuoyunun oluşturulması için öncelikle bir Avrupa kamusal alan yaratma gerekliliği en temel nedenler olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.1. Demokratik Meşruiyet Sorunu

Genel olarak bakıldığında, demokratik meşruiyet, demokrasi açığı olarak bilinen kavramın kurumsal boyutuna ilişkin sorununa işaret eder. Aslında demokratik meşruiyet ve demokrasi açığı birbirinin içine geçmiş ayrılması çok kolay olmayan kavramlardır.

Meşruiyet yada diğer kelime anlamıyla yasallık demokrasinin en önemli unsurudur. Kurumsal meşruiyet, AB içinde varolan yetki yapılanmasının demokratik olarak seçilmiş parlamentolar tarafından onaylanmasını gerektirmektedir (Shakleton, 2000). Oysa AB’de gücünü halktan alan AB Parlamentosu, ulus devletler gibi gerçek yasa yapıcı bir konumda değildir. AB içindeki yetki yapılanmasına bakıldığında Komisyonun yürütme organı olarak çalıştığı görülür. Komisyon üyelerinin atanmış üyelerden seçildiği, ve AB Parlamentosunun Komisyon üzerinde sınırlı yetkileri olduğu göz önüne alınırsa ortada bir demokratik meşruiyet sorunu olduğu kolayca görülebilir.

Bilindiği gibi, tüm demokratik sistemlerde; halk tarafından doğrudan seçilen, halkı temsil eden ve halk adına hareket eden parlamentolar meşruiyet

sembolü olarak kabul edilir. AB'nin üç kurum arasındaki (Konsey, Komisyon, AB Parlamentosu) yetkilendirme yapısı Birliği demokratik meşruiyet açısından sorgulanır hale getirmiştir. Meşruiyetin gerçek sembolü olarak AB Parlamentosunun yönetim sistemine yetersiz katılımında AB'nin henüz siyasi birlik sürecini tamamlayamamasının etkisi olduğu da bir gerçektir.

AB Parlamentosunun bu durumu AB vatandaşları gözünde Parlamentonun etkinliğinin azalmasına yol açmıştır. İlk seçimlerin yapıldığı 1979 yılından bu yana seçimlere katılım oranının düşmesi bu durumun en somut göstergesidir.

AB'de demokratik meşruiyetin sağlanabilmesine ilişkin çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, kurumsal yaklaşım olarak öne çıkmaktadır; Buna göre, üye ülke vatandaşlarının AB'de en iyi şekilde temsil edilebilmesi için, AB kurumlarının güçler dengesini gözetecek şekilde yapılanması gerektiği savunulmaktadır. Bu yaklaşımda, üye ülke kurumlarından AB kurumlarına yetki devri konusunda yanlışlıklar olduğu öne sürülmektedir. Teorik olarak güç, temsil ile doğru orantılıdır. Temsil yetkisi verilmeyen ve dolayısıyla meşru olmayan bir kurumun gücü temsil yetkisine sahip bir kurumdan daha fazla olmamalıdır (Cyhrysschoou, 2000:149).

AB'de ise bu durum tam tersi bir şekilde işlemektedir. Üyeleri atama ile göreve gelen ve Birliğin çıkarlarını temsil etmekle yükümlü olan Komisyon, yasama sürecini başlatma ve çok geniş yürütme yetkilerini elinde bulundurmaktadır. Bakanlar Konseyi ise, temsil yetkisini üye ülke hükümetlerinden almaktadır. Dolaylı temsil yetkisine sahip Konsey üyeleri, üye ülke vatandaşlarından çok kendi hükümetlerinin çıkarlarını savunmaktadır. Sadece AB Parlamentosu, üye ülke vatandaşlarını doğrudan temsil etmektedir. Ancak mevcut durumda Parlamentonun yasama ve kontrol yetkileri sınırlıdır.

* Genel seçimlere katılım oranı 1979 yılında %67.2,1984'te %64.7,1989'da %63.8, 1994'te %53.1, 1999'da %49.9 ve 2004 yılında ise %47.1 ile en düşük seviyeye ulaşmıştır (<http://www.euroactiv.com/Article?temuri=tcm:29:11748216&type=Links Dossier> (17..07.2005)).

Demokratik meşruiyetle ilgili olarak iki önemli yaklaşımdan da söz etmek gerekir. Bunlardan birincisi, Federalist yaklaşım, diğeri ise; meşruiyeti ancak ulusal parlamentoların sağlayabileceğini öne süren “Realist kuram”dır.

Federalistlere göre, Avrupa bütünleşmesinde meşruiyetin kaynağı Avrupa halkı, meşruiyetin sembolü ise AB Parlamentosudur. Buna göre Avrupa halkı, AB Parlamentosu aracılığıyla isteklerini açıklayabilecek ve karar alma sürecine doğrudan katılabilecektir. Öne sürülen görüşe göre; yetkileri ulusal parlamentoların görevlerine benzer “uluslarüstü bir parlamenter demokrasi modeli”nin oluşturulması gerekmektedir. Federalistler, meşruiyet sorununun, AB Parlamentosunun gerçek bir ulusal parlamento yetkileri ile donatılmamasından kaynaklandığını ileri sürmektedirler (Decker, 2002).

Federalist yaklaşımda; bütünleşme sürecinde karar alma ve alınan kararları denetleme işlevleri olarak söz edilen politika oluşturma faaliyetleri bakımından AB Parlamentosunun iki temel yetkiye sahip olması gerektiği savunulmaktadır. Buna göre AB Parlamentosu; Komisyonun atanması ve denetlenmesinde münhasıran yetkili olmalı, gerçek bir yasama gücü ile donatılmalı ve bu gücü üye devletleri temsil eden bir meclis gibi görev yapacak olan Bakanlar Konseyi ile paylaşmalıdır (Wessels ve Diedrichs, 1997). Diğer taraftan, AB Parlamentosunun sistem geliştirme işlevi çerçevesinde entegrasyon sürecinin motor gücü olarak tüm anayasal konulara ilişkin onay yetkisiyle donatılmasını düşünen Federalist yaklaşım taraftarları, aynı zamanda Parlamentosunun kurucu antlaşma değişikliklerinde son sözü söyleyen bir kurum haline gelmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Federalistler ayrıca, halkın ulusal parlamentoları ile olan bağlarının güçlendirilmesi yerine, AB Parlamentosu ile olan ilişkilerinin güçlendirilmesini uygun görmekte idirler (Wessel ve Diedrichs,1997).

Federalistlerin bu taleplerinin aksine; üye devletlerde AB Parlamentosunun faaliyetlerini izlemek amacıyla enformasyon bürolarının kurulmasına, çeşitli grupların Genel Kurul oturumlarını izlemek üzere AB Parlamentosuna davet edilmesine ve uluslararası güncel sorunlar dahil olmak

üzere AB'nin düzenleme yaptığı pek çok alana uzanan geniş bir yelpaze içindeki konuların ele alındığı halka açık oturumlara rağmen AB Parlamentosu halkla karşılıklı iletişimi sağlayabilmiş değildir.

Realist kuramcılar, AB'de meşruiyetin dayanağının ulus- devletlerin halkları, meşruiyetin sembolünün ise, ulusal parlamentolar olduğunu düşünmektedirler. Bu kuramcılara göre; AB bütünleşmesini demokratik olarak meşrulaştıracak olan, ulusal parlamentolar aracılığı ile ulus devletlerdir. Realist kuramcılara göre; ulusal parlamentoların bütünleşme süreci çerçevesindeki rolleri arttıkça, bütünleşmeyi gerçekleştirecek olan siyasi yapının herhangi bir demokrasi sorunu olmayacaktır (Pinder,1999:173-174).

Geçen on yılda, demokrasi açığı sorununun tartışılmaya başlanmasıyla birlikte ulusal parlamentoların bütünleşme sürecindeki rolünün de ele alınması ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaca cevap vermek adına, MA'ya "Ulusal Parlamentoların AB'deki Rolüne İlişkin Deklarasyon" adını taşıyan bir protokol eklenmiştir. Üye ülkelerin rolleri ile ilgili 12. Ek protokolde; ulusal parlamentoların Birlik konuları hakkında daha sağlıklı bilgi alabilmesini sağlamak ve bu parlamentolar ile AB Parlamentosu arasındaki bağların güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Amsterdam antlaşması ile de ulusal parlamentoların Birlik içerisindeki rolleri daha fazla artarak resmiyet kazanmıştır. "Ulusal Parlamentoların Rollerini" adlı ek protokolde, bu parlamentoların uzman komitelerini bir araya getiren COSAC (Conference des Organce Specialises dans les Affaires Communnataries – Avrupa Birliği Parlamentoları Avrupa İşleri Komiteleri) adlı Komite'dir. Bu protokol aynı zamanda ulusal parlamentolara Birliğin işleyişinde daha aktif bir rol vererek; Komisyonun hazırladığı danışma niteliğindeki dokümanları ulusal parlamentolara göndereceğini hükme bağlamıştır (Lynch and Neuwahl, 2000:72).

Realist kuramcılar ayrıca ulusal parlamentoları temsil etmekte ve üyeleri arasında eşitlik ilkesini dikkate alacak bir senatonun kurulmasını önermektedirler. Yani ABD siyasal sisteminde olduğu gibi eyaletleri temsil

eden bir senatonun Topluluk kurumsal yapısına dahil edilerek ulusal parlamentoların bütünleşme süreci içinde etkili bir rol oynayabilmesini savunmuşlardır (Neunreither,1994:303).

Warleigh, gerçekleştirilecek kurumsal reformda yetkilerin yeniden düzenlenmesinin yanında, AB Parlamentosunun Bakanlar Konseyi ile birleştirilmesinin gerekli olduğunu vurgularken Konseyin ikinci meclis konumunda olması gerektiğini ifade etmiştir. Buna göre; üç kurum arasında köklü bir değişime en fazla ihtiyaç duyan kurum Bakanlar Konseyidir. Çünkü bugüne kadar yapılan antlaşmalarda, Konseyin yapısı ve işleyişi önemli bir değişikliğe uğramamıştır. Birbirini izleyen genişleme ve derinleşme hareketleri Bakanlar Konseyinin gündemini kalabalıklaştırmış ve etkinliğini azaltmıştır. Warleigh'e göre, gerçekleştirilecek kurumsal reform sonrasında Bakanlar Konseyinin tüm yardımcı birimleri kaldırılmalı ve Konsey, AB Parlamentosunun ikinci meclisi olacak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Konsey, Birliğin en önemli karar alma organı olmasına rağmen, gerçekleştirdiği faaliyetler ve aldığı kararlardan dolayı bir sorumluluğu yoktur. Konsey üyeleri sadece kendi ulusal parlamentolarına ve hükümetlerine karşı sorumludurlar. Bu nedenle, Konseyin meşruiyetini arttırabilmek için çalışmalarında açıklık ve saydamlık sağlanmalı ve Konsey faaliyetlerine tüm ulusal parlamentoların demokratik katılımı sağlanmalıdır (Warleigh, 2003:78-92).

Birlik içinde kurumsal reformlarla ilgili olarak Avrupa 4. Çalışma Grubu Antlaşması'nın önerileri de şu biçimdedir; çalışma grubunun önerileri arasında yine iki meclisli bir parlamentodan söz edilmektedir. İki meclisli bu Parlamentoda, ortak karar usulü her iki mecliste eşit olarak kullanılan tek karar alma usulü olmalıdır. İkinci meclisin üyeleri, üye ülke hükümetleri tarafından beş yıllık görev süresi için atanmalıdır. Böylece, her iki meclisin de görev süreleri eşitlenmiş olacaktır. Bu üyeler, daha sonra ikinci meclisin başkanını kendi aralarından seçilecektir. Karar alma sürecinde etkinliğin ve şeffaflığın sağlanabilmesi için ikinci meclisteki tüm kararlar nitelikli oy çokluğu ile alınmalıdır. Ayrıca olması gereken bir diğer husus, Konseyin yasa yaparken bunu açık kapılar ardında yapmasıdır. Politikaların koordinasyonu

ve diğ er faaliyetler de mümkün olduğ unca açık olmalıdır. Kapalı oturumlar gerekli grldğ unde, gerekçeleri açıkça ortaya konularak yapılmalıdır (The European Convention Working Group IV, 2001).

Kurumsal reformlarla ilgili olarak Komisyonun yapılanmasıyla ilgili görüşlerini ifade eden Egeberg ise, Komisyonun yasama sürecini başlatma yetkisi de dahil olmak üzere tüm politik yetkilerini AB Parlamentosuna devretmesi gerektiğ ini ve sadece yürütme görevini sürdürmesini belirtmektedir. Komisyonun ye sayısını sınırlandırarak ve her ye ülke bir ye ile temsil edilerek Komisyonun etkinliğ ini arttıracadığ ını savunmaktadır. Sınırlı sayıdaki üyeden oluşacak bu Komisyonda yeler, AB Parlamentosunda temsil edilen siyasi gruplarla olan bağ larına göre seçilmelidirler. Böylece, ye ülkeler arasındaki çıkar çatışmalarının önüne geçilmiş olacaktır. Bu şekilde oluşan bir Komisyon politize olsa da, demokratik meşruiyeti ve gücü artacaktır (Egeberg, 2002:2).

Genel olarak bakıldığ ında, tüm diğ er sistemlerde olduğu gibi AB'nin de kurumları ve yetkileri arasında tam uyum sağ lamının kolay olmadığ ı görülmektedir. Bu sorunu zmek ve mevcut demokratik meşruiyet sorununu ortadan kaldırmak için, Birlik geniş kapsamlı ve etkili bir kurumsal reform geliştirmek zorundadır. Bu reform sonrasında AB Parlamentosu gerçek bir yasama organı olmalı ve Avrupa Komisyonu, gerçek bir yürütme organı olarak faaliyetlerinden dolayı Parlamentoya karş ı sorumluluk taş ımalıdır. Bu yeni kurumsal yapı, ye ülke ulusal parlamentolarının AB işlerine etkin bir şekilde katılımı ve çok iyi hazırlanmiş bir AB Anayasası ile desteklenmelidir. Tüm bunların gerçekleşebilmesi için de AB'nin siyasi bütünleşme sürecini tamamlamış olması gerekmektedir.

2.1.2. Avrupa Birliğ i'nde Demokrasi Aığ ı Sorunu

Genel olarak demokrasi aığ ı; AB'nin gerektiğ i kadar demokratik olmadığ ı ve işleyiş yöntemlerinin karmaşıklığ ı nedeniyle sade vatandaşlardan giderek uzaklaştığ ı görüşünü temel alan bir kavram olarak ifade edilmektedir.

AB'deki demokrasi aığ ı; bugüne kadar AB Parlamentosu yetkilerindeki sınırlılık ve bunun ař ılması için birtakım çabaların sorununa

indirgenmiştir. Bunun için Hükümetler Arası Konferanslar sonucu kabul edilen antlaşmalarla (Tek Avrupa Senedi, Maastricht Antlaşması ve Nice Antlaşması) kısmen de olsa birtakım adımlar atılmıştır. Özellikle Birliğin kurumsal yapısı üzerinde birtakım değişiklikler getiren ve Birlik kurumlarının yetki ve sorumluluklarının arttırıldığı, kurumlar arası ilişkilerin yeniden düzenlendiği MA'da, demokrasi açığı sorununa çare olamamıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen, radikal değişiklikler bekleyen ve Birliğin daha demokratik ve meşru olacağını düşünenler için MA hayal kırıklığı yaratmıştır. Bilindiği gibi bu nedenlerden biri; Antlaşmayla kurulan üç sütundan ikinci ve üçüncü sütunlarda bulunan bazı alanlarda, Birlik kurumları ve özellikle AB Parlamentosu, bu sütunların hükümetler arası özelliklerinden dolayı Birliğin ve Birlik vatandaşlarının çıkarlarını temsil edememektedirler.

Oysa demokrasi eksikliği veya açığı sorunu, AP'nin yetkileri sorununu aşan, öncelikle bir Avrupa kamusal alanı ve Avrupa kamuoyunun oluşum eksikliği konusu olarak görülmektedir. Çünkü yapılan antlaşmaların öncesinde alınan kararların hazırlanış aşamaları, kararların neden ve nasıl alındığı, Avrupa Birliği'nin bürokratik yapısının eleştirilere ne kadar açık olduğu ve yapılan eleştirilerin ne kadar dikkate alındığı henüz yeterince açıklığa kavuşmamıştır (Çelebi:81).

Gerçekten de; entegrasyon kuramcıları da AB'deki demokrasi eksikliğinin temelinde yatan iki ana neden üzerinde durmuşlardır. Bunlardan biri sosyal-psikolojik nedenler, diğeri ise kurumsal nedenlerdir.*

Sosyal-psikoloji yaklaşımına göre; temsili bir yönetim biçimi olan demokrasinin uygulanabilmesi için halkların ortak kimlik bilincine sahip olması gerekmektedir. AB'deki demokrasinin asıl sorununun, üye ülke vatandaşlarının bütünleşme sürecine etkin katılmamaları ve ortak kimlik bilincini geliştirememeleri olduğu öne sürülmektedir (Cyrsschoou:10-11);

Norton; AB'nin yasama ve yürütme yetkilerinde kontrol ve denge açısından, demokratik sistemlerde olduğu gibi bir yapıda olmadığı ve bu

* Kurumsal nedenler demokratik meşruiyet başlığı altında anlatıldığı için burada yer verilmeyecektir.

durumun bir kurumu diğere göre daha güçlü yapacağı inancının olduğunu ifade etmektedir (Norton,1996:185).

AB’de demokrasi açığıyla ilgili en önemli konulardan biri de; vatandaşların Topluluk bürokrasisini anlayamamaları ve yönetime giderek yabancılaşmalarına neden olan şeffaflık ve açıklık ilkelerine uyulmaması sorunudur. Buradaki şeffaflık kavramıyla kastedilen şey Birlik kurumlarının işleyişinin açık olmamasıdır. Daha açık bir ifadeyle şeffaflık, AB vatandaşlarının Birliğin bilgi ve belgelerine daha geniş ölçüde ulaşabilmesi ve belgeler ve antlaşmaların daha anlaşılır hale getirilmesi, yasal metinlerin güçlendirilmesine ilişkin taleplerin göz önünde bulundurulmasıdır.

Birçok eleştirmen, AB’de yasa yapıcıların, geleneksel demokratik ülkelerde olduğu gibi açık bir sorumluluğu bulunmadığını düşünmektedir. Demokratik reformcular, ilk adım olarak Bakanlar Konseyi’nin daha açık ve anlaşılır bir biçimde kararlarını almaları gerektiği konusunu tartışmaktadır (Westlake:107).

AB’nin bugünkü yönetim yapısını iyi anlayabilmek ve demokrasi açığı sorununa yol açan nedenleri değerlendirebilmek için Topluluğun ilk kurulduğu yıllardaki ortamı iyi analiz etmek gerekmektedir.

Genel olarak bakıldığında, AKÇT’nin kurumsal yapısı ve karar alma mekanizmasının demokratik özellikte yapılanmadığı görülür. Topluluk kurumlarının demokratik özellikleri Roma Antlaşmasının imzalanmasından sonra da zayıf kalmıştır. Helen ve William Wallace’a göre, AB bir demokrasi olarak değil, daha çok tehlike içermeyen bir teknokrasi olarak tasarlanmıştır (Wallace ve Wallace,1996:44). Daha önce de belirtildiği gibi kurulduğu ilk günden beri demokrasi kavramı Topluluğun veya üye devletlerin gündeminde olmamıştır ve Topluluk kurumlarının demokratik meşruiyetine dair bir atf bulunmamaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Topluluğun halkların onayının önemsiz olduğu ve Soğuk Savaş’ın jeopolitik gündeme tamamen hakim olduğu bir dönemde oluşmasıdır (Smith ve Wright,1999:128).

Bugün üzerinde çokça tartışılan demokrasi açığı sorunu, Topluluğun ilk kurulduğu yıllardaki yapılanmanın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Topluluk kurumları kendilerine verilen yetkinin kullanılması açısından, demokratik devlet modeline uygun olmayarak yapılmışlardır ve aldıkları kararlardan dolayı üye ülke vatandaşlarına karşı herhangi bir sorumluluk taşımamışlardır.

Avrupa Birliği düşüncesinin fikir babası olarak kabul edilen Jean Monnet bu yapının temelini oluşturmuştur. Monnet, öncelikle ekonomik bir yapı oluşturulmasına ve ekonomik işbirliğinin zamanla diğer alanlara yayılacağına inanmaktaydı. Uluslararası ilişkiler teorisinde de bu durum “yayıma etkisi” olarak bilinmektedir. Teorik olarak “yayıma etkisi”, özellikle 1950-1960 yılları arasında Avrupa entegrasyon hareketini açıklamakta kullanılan neo-fonksiyonalizm kuramının en önemli ve en çok tartışılan kavramıdır. “Yayıma etkisi”, bir alanda gerçekleştirilen işbirliğinin zamanla diğer alanlarda da benzer işbirliklerinin oluşmasına yol açacağını savunur. Herhangi bir sektörde ekonomik entegrasyona gidilmesi ve bunun geliştirilmesi, o alanda ve diğer alanlarda daha fazla ekonomik entegrasyonun tamamlanması için baskı oluşturur (Rosamond, 2000:60). Özellikle politik ve ekonomik alanlarda yayılma etkisinin gerçekleşebilmesi için politik yönlendirme ve destek gerekmektedir. Bu nedenle Monnet, Avrupa bütünleşmesi için çalışacak bürokrat ve teknokratlara büyük önem vermiştir. Aslında Monnet’i çalışmalarında motive eden, kendi bürokrasisine sahip bir Avrupa vizyonudur (Featherstone,1994:150).

İşte bu “Seçkinlerin Teknokrasisi” düşüncesi, Yüksek Otoritenin temelinde yatmaktadır. AKÇT’nin en önemli organı olan “Yüksek Otorite”, üye devletleri veya bunların vatandaşlarını temsil etmeyen ve aynı zamanda bu devletlere karşı herhangi bir sorumluluk taşımayan teknokratlardan oluşmaktaydı. Bunun sonucunda, yüksek otoritenin aldığı kararlarda üye ülke vatandaşlarının ilgi ve beklentileri göz önüne alınmamaktaydı. AKÇT Antlaşmasında, Yüksek Otoriteyi tanıma hak ve yetkileri daha sonraki antlaşmalarda Avrupa Komisyonu’na tanınan hak ve yetkilerden daha fazlaydı. AKÇT’nin tek itici gücü olan Yüksek Otorite, Roma Antlaşmasıyla birlikte yetkilerini Bakanlar Konseyi ile paylaşmaya başlamıştır. AET’nin kurulması ile birlikte Komisyonun temel sorunları meşruiyet ve çalışma

yöntemi olmuştur. Komisyon üyeleri Bakanlar Konseyi tarafından atanmaktaydı. Bu nedenle Komisyonun meşruiyeti oldukça dolaylı idi. Bu üyeler halka açık olmayan bir şekilde kapalı kapılar ardında çalışmaktaydılar. Komisyon, özellikle yasama sürecini başlatma yetkisini kullanırken Topluluğun diğer kurumlarının ve üye ülkelerin görüşlerini almıyor ve Topluluğun yüksek çıkarları için çalıştığını belirterek kendisini savunmaktaydı (Grundman,1999:130-132).

Bakanlar Konseyi de, Komisyona benzer şekilde üye ülke vatandaşlarını doğrudan temsil etmiyor, ancak Komisyondan ayrı olarak, çıkarları yerine üye ülke çıkarlarını ön planda tutmuştu. Konsey, Topluluğun ana yasama organı olmasına rağmen, aldığı kararlar Parlamento denetimine kapalı tutulmuştur. Avrupa Parlamentosu da o zamanki durumda üye ülke vatandaşları tarafından doğrudan seçilmediği düşünüldüğünde gerçek bir demokratik temsilden söz etmek pek mümkün değildir. AB'nin temellerini kuran bu kurumsal yapı aynı zamanda AB'deki demokrasi eksikliğinin, özellikle kurumsal açıdan temellerini oluşturmuştur.

AB'deki demokrasi eksikliğinin nedenlerini açıklayan ve buna uygun çözüm önerileri sunan birçok teori geliştirilmiştir. Bu çerçevede; AB'deki demokrasi eksikliğini liberal-demokratik ulus devlet perspektifinde açıklayan teorilerin başlıcaları “devlet merkezli görüş”, “federalizm”, “ulus-devlet modeli”, “demokratik çıktı modeli”, “konsensüs yönetim modeli” ve “kurumsal model”dir (Schmitter, 2000:4-10).

Devlet merkezli görüşte; AB'de demokrasi açığının giderilebilmesi için ulus devletlerin güç ve etkinliklerinin artırılması savunulmaktadır. Bu yaklaşım, üye ülkelerin Bakanlar Konseyindeki veto haklarının korunmasını ve güçlendirilmesini, ATAD'ın yetkilerinin sınırlandırılmasını ve AB Parlamentosunun yetkilerinin sınırlandırılmasını öngörmektedir. Avrupa entegrasyon hareketinin, uluslarüstü yapısından feragat ederek hükümetler arası bir yapıya dönüşmesidir. Ancak bu modelin uygulanabilirliğini azaltan iki önemli eksik vardır. Birincisi; Avrupa entegrasyon hareketinin uluslarüstü yapısı sadece üye ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığa yol açmamakta ve

aynı zamanda üye ülke vatandaşlarına da birtakım haklar sağlamaktadır. Bu nedenden dolayı, üye ülke hükümetleri ve vatandaşları hükümetler arası bir yapıyı kabullenmek istemeyeceklerdir. İkincisi ise; rekabetçi piyasa şartlarında tek tek AB üye ülkelerinin ABD, Japonya ve Çin gibi rekabetçi ekonomiye sahip ülkelere müdahale etmelerinin zor olmasıdır.

İkinci teori olan federalizmin; Avrupa Entegrasyon hareketinin başlangıcına kadar eskilere giden bir teori olduğu görülür. Spinelli; Avrupa Birliğini kuranların kafalarındaki asıl düşüncenin bir Avrupa Birleşik Devletleri kurmak olduğunu belirtmiştir (Woodard, 2000).

Federalizme göre; AB ile söz konusu federal devlet arasında birçok yönden benzerlik vardır. Örneğin; özellikle ATAD'ın AB mevzuatında boşlukta kalan alanları doldurma yetkisi kazandıktan sonra almış olduğu bazı kararlar sonucunda, federal özelliklere sahip bir Topluluk mevzuatı geliştirilmiştir. Ayrıca, Tek Pazarın tamamlanması, ortak para biriminin kullanılmaya başlanması ve uluslararası siyasi kurumların zaman içerisinde güçlenmesi de AB'nin federal niteliklerini artırmıştır. Bu noktada eksik olan tek şey ise AB anayasasıdır (Woodard, 2000).

Oysa AB, federallerin öne sürdükleri gibi AB yasal alanı olan gelişmiş bir politik ve ekonomik birlik olsa da, bu AB'nin federal bir devlet olduğu anlamına gelmemektedir. Söz konusu olan bu gelişmeler; Topluluğun temeli olan birinci sütunun üzerinde mümkün olmuştur. ODGP ve Adalet ve İç İşleri sütunlarında, üye ülke politikaları arasında büyük farklar bulunmakta ve uluslararası bir yapıya sahip bulunmaktadır. İngiltere'nin İkinci Körfez Savaşı ve ABD'nin Irak'a yönelik saldırıları karşısında izlediği politika bunun en güzel örneğidir.

Ulus-devlet modeli; AB'nin büyük ve güçlü bir ulus-devlet yolunda olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle, AB kurumları özellikle Bakanlar Konseyi ve Komisyon, ulus-devletlerdeki merkezi hükümetler gibi davranarak meşruiyet sağlamaya çalışmaktadırlar. Ulus-devlet kurma sürecinde en önemli ve aynı zamanda en zor sorun, halkların aidiyet bilincini geliştirecek ortak sembollerin bulunmasıdır. Bu sorunu çözebilmek için

Birlik; kendi marşı, pasaportu, bayrağı, para birimi gibi semboller geliştirmiştir. Bu görüşün savunucularına göre MA ile de AB vatandaşlığı kavramı geliştirilmiştir (Fossum ve Oddvar, 2001:175).

Ancak tüm bu sembolere ve AB vatandaşlığı kavramına rağmen üye ülke vatandaşlarında aidiyet bilinci geliştirilememiştir. İleriki başlıklarda yer verilecek olan, AB'deki demokrasi eksikliğinin temelinde yatan ortak kimlik sorunu, ulus-devlet modelinin en önemli eksiğini oluşturmaktadır.

Demokratik çıktı modeli taraftarları; Birlik politikalarını daha etkili hale getirerek Birliğin rekabet gücünün arttırılmasını savunmaktadır. Bu nedenle, AB'nin iş yapma kapasitesi daha da güçlendirilmelidir (Peters, 2003).

Demokratik çıktı modeli; alınan kararların sadece sonuçlarını dikkate almaktadır. Demokrasi eksikliğinin nedenleri ile ilgili olarak herhangi bir çözüm önerisi getirmemektedir. Bu konuda çözüm üretmeden sadece AB'nin iş yapma kapasitesinin arttırılmasını savunmak, demokrasi eksikliği sorununu daha da içinden çıkılmaz hale getireceği ortadadır.

Konsensüs yönetim modeli; birden fazla topluluğun aynı politik ve ekonomik coğrafyayı paylaştıkları sistemleri açıklamak için kullanılmaktadır. AB'ye üye ülke vatandaşları bu toplulukları temsil etmektedir. Konsensüs yönetim modeli dört varsayıma dayanmaktadır. Bunlardan birincisi seçkinler koalisyonudur. Yönetimde pazarlıklar seçkinler arasında yapılmakta, kararlar bunlar tarafından alınmakta ve daha sonra topluma açıklanmaktadır. İkinci varsayım orantılılığa dayalıdır. Üçüncüsü, parçalı otonomi varsayımdır. Buna göre, seçkinlerden her biri kendi egemenlik alanlarında tam bir kontrole sahiptir. Son varsayım ise, karşılıklı veto prensibidir. Buna göre; toplum genelini ilgilendiren önemli konular ile ilgili alınacak kararlarda seçkinler arasında oybirliği aranmaktadır. Bu varsayımlar AB'ye uyarlandığında, Birliğin temelleri ve işleyişi ile ilgili hemen her alanda paralellik görülmektedir. Avrupa entegrasyon hareketinin Jean Monnet'in önderliğindeki bir seçkinler hareketi olduğu artık bugün genel kabul görmektedir. Bu seçkinler, kendi ülkelerini güç ve etkileri oranında temsil

etmektedirler. Üye ülkeler, AB politikalarının kendi egemenlik alanlarında uygulanması konusunda tam bir kontrole sahiptir. Aynı zamanda önemli konularda veto hakları bulunmaktadır (Chrysochoou:245-267).

Konsensüs yönetim modelinin AB'nin yapısını açıklayan en iyi model olduğu söylenebilir. Ancak, model açıklayıcı olmasının yanında mevcut demokrasi eksikliği sorununa herhangi bir çözüm önerisi getirmemektedir.

Kurumsal model ise; AB'nin demokrasi eksikliğinin Birlik kurumlarının yanlış yapılanmasından kaynaklandığı savunulmaktadır. Bu model, açık bir şekilde AB'nin ortak kimliği ile ilgili yapılan tartışmaları dışlamaktadır. Birlik genelinde ortak olan tek şey, idari yapılanma ve çalışma prensipleri olarak ulus-devletlerin kurumlarıyla benzerlikler gösteren AB kurumlarıdır. Bu çerçevede kurumsal modeli geliştiren teorisyenler, demokrasi eksikliğinin Birliğin kurumsal yapılanmasından kaynaklandığını savunarak dikkatlerini özellikle üye ülke vatandaşlarının AB'deki tek temsilcisi olan Avrupa Parlamentosuna yöneltmişlerdir (Chrysochoou:116-117). 1979 yılında gerçekleştirilen ilk genel seçimlerden bu yana Parlamento, AB'nin demokratikleşme çabalarındaki en önemli kurumu olmuştur. Demokratik meşruiyet başlığı altında anlatıldığı gibi; üç kurum arasındaki yetkilendirme ve bunun yol açtığı sorunlardan dolayı kurumsal model, demokrasi eksikliğinin ortadan kaldırılabilmesi için AB kurumlarının yeniden yapılandırılması ve bu çerçevede yetki ve sorumlulukların yeniden belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır.

Demokrasi açığı konusunda Streek ise; Avrupa bütünleşmesi sorunundan söz etmektedir. Buna göre; bir çok akademik tartışmaların bütünleşme üzerine olduğu ve bir kısım bilim adamının meşruiyetle ilgili artan sorunlar dolayısıyla, sosyal bütünleşmeyi ekonomik veya yönetsel bütünleşmeyle karşılaştırarak, sosyal bütünleşmenin olup olmadığına dair kuşkuvarlıkların varlığından söz etmektedir. Yine akademik alanda bir çok görüş; Avrupa bütünleşmesinin ister istemez, ulusal kimliklerin aleyhine sonuçlanacağı yönündedir. Geri kalanlar ise; AB'yi teknokratik yönetim biçimi ile yasal yoldan eleştirerek, demokrasi açısından bir denge kurulması

için yönetimin nasıl bir şekil alacağı, ne biçimde bir yasal form yaratılabileceğini sorgulamaktadır. Yine bazı görüşlere göre; Avrupa bütünleşmesinin önemli bir sermaye avantajı yarattığı, ancak ulusal kanunlar tarafından sınırlandırılmış, emek ve sosyal grupların bundan faydalanmadığı düşünülmektedir (Streek, 2001).

Gelecek hakkında ortak rızaya dayalı olarak tercih yaparak ve birlik içinde farklılıkların tanınarak; demokrasi beklentilerinin etkisiyle beraber AB vatandaşların gelecek Avrupa'sının nasıl olacağına ilişkin ve buna yönelik olarak nasıl bir yol izleneceğine dair verilecek cevap yeterince tatmin edici ve gerçekçi görünmemektedir. Streek'e göre; bütünleşme, hangi biçimde olursa olsun arzu edilen eşitlik için iyi bir örnek teşkil etmemektedir. Daha doğrusu, Avrupa bütünleşmesi konusu, demokratik yönetim biçiminde sosyal bütünleşmenin farklı formları için, tasarlanıp odaklanabilecek iyi bir deneysel örnek sunar. Avrupa bütünleşmesi, iki önemli faktör tarafından güdülenmiştir. Bunlar; savaştan ve Amerikan hegemonyasından kaçınmadır. Streek'e göre bunlar, olası çıkarlara karşı durmayı haklı çıkarmaktadır. AB'de, üye ülke hükümetleri arasında temel antlaşmalar yürürlüğe konularak AB kurumları oluşturulmuştur. O zamanki durumda, üye ülkeler olabildiği kadar demokratikti ve bu süreç özü itibariyle demokrasiye zıt değildi. Asıl şimdiki Avrupa kurumlarının üye ülkelerin olduğundan daha az saydam, daha az hesap verebilir ve daha az sorumludurlar. Bu durumun sebebi ise; AB içindeki teknokratik elitler ve bunların ilişki içinde oldukları ticari şirketler ve yine kolayca etkisinde kalabildikleri AB dışındaki elitlerdir. Bu sebepten dolayıdır ki AB, "demokrasi açığı" yönünden eleştiriye maruz kalmaktadır. AB bütünleşmesi, aynı zamanda işletmeler ve çalışanlar arasında ve yine daha az hareket yeteneğine sahip vatandaşlar ve kosmopolitan elit arasındaki eşitsizlik durumuna kaynaklık etmektedir. Akademik profesyoneller dahil olmak üzere avukatlar, hesap uzmanları vd.'nin dahil olduğu bu elit kesim Avrupa entegrasyonundan yararlanan, çıkar sağlayan kimselerdir. Bu kesim, Avrupa kurumlarıyla bağlantı kurarak yeni fırsatları yakalama konusunda kolayca ortama uyum sağlarlar. Bunun aksine vasıflı çalışanlar, genel olarak sahip oldukları belge ve yeteneklere rağmen daha az imkanlardan faydalanırlar.

Avrupa entegrasyonu, yerel pazarları uluslarüstü şirketlere açtığında; iş yasası büyük çoğunlukla ulusal ve bir bütünlük göstermeyen biçimde kalmaya devam etmiştir (Streek, 2001). Çalışan kesim; AB tarafından sermaye sahibi şirketlere göre daha az fayda ve koruma sağlamaktadır. İşte tüm bu nedenlerden dolayı AB, algılanan meşruiyet eksikliğiyle beraber zarar görmektedir. Bir Eurobarometre araştırma sonuçlarında; açık bir biçimde görülmüştür ki, AB üyeliğine verilen destek Avrupa entegrasyonuna verilen destekten daha azdır (Calhoun, 2004).

Demokrasi açığı ile ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse şunlar söylenebilir; demokrasi açığı veya eksikliği sorunu sadece kurumsal reform yapılarak çözüme ulaştırılmayacak kadar köklü ve çok yönlü bir süreci gerektirmektedir. Kurumsal reform bu sorunu ortadan kaldırmak için gerekli olan unsurlardan sadece biridir. Demokrasi eksikliği sorunuyla ilgili olarak; Birlik yönetiminde; şeffaflık, katılımcılık, hesap verilebilirlik, etkinlik ve uyum göz önüne alınarak, AB'nin meşruiyet sorunu arasında doğrudan bağ kurmak gerekmektedir. AB'nin önündeki bu demokratik sorunlara çözüm sağlayabilecek en önemli faktör kuşkusuz Avrupa'ya özgü bir kamusal alan oluşturulması yer almaktadır. Demokrasi açığı ile ilgili bir diğer önemli faktör; Avrupa Yurttaşlığı ile birlikte bir Avrupa Kimliği yaratma konusudur.

2.1.2.1. Avrupa Kamusal Alanı

AB'deki demokrasi eksikliğinin bir nedeni olarak görülen Avrupa kamusal alanının oluşmasını anlayabilmek için öncelikle genel olarak kamusal alanın ne anlama geldiği, ve ne gibi şartlarda oluştuğuna bakmak gerekmektedir.

Kamusal alan kavramı farklı biçim ve boyutları kapsayacak şekilde tanımlanabilir. Rappa'ya göre kamusal alan; insanların iletişiminin ve etkileşiminin fiziksel bir alanı, insan eylemlerinin oluşturduğu fiziksel olmayan metaforik bir alan: iki taraf arasındaki bilgi alışverişinin farklı ekleme biçimlerinin ve entelektüel veya entelektüel olmayan tartışmaların meydana geldiği bir alan, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin planlanmış veya planlanmamış politikalarının ortaya çıktığı bir alandır (Rappa, 2002:7).

Calhoun, kamusal alanın katılımcı vatandaşlık anlayışının dayanışma içinde yaratılabilen birkaç yoldan biri olduğundan söz eder. Aileler, pazarlar, topluluklar, bürokrasiler, sosyal hareketler, etnik ulusçuluk gibi tüm bu unsurlar sosyal katılım alanlarıdır. Bir topluluğun üyeleri, hep birlikte kurumsal bir form içinde birbirleriyle birleşebilirler. Çeşitli sosyal dayanışma biçimleri arasında, kamusal alan, her ne kadar belirli özelliklere sahip bir yapıda olsa da kamusal söylem vasıtasıyla, yeniden üretilip yaratılabilir. Doğal olarak kişiler, aile ve topluluklar işyerlerinde iletişim kurabilirler, dolayısıyla kamusal alan benzersiz bir biçimde, konuşma vasıtasıyla var olur. Kamusal alan yine aynı biçimde, diğer belirli sosyal düzenlemeler hakkında konuşarak oluşabilir. Bu sebeple, kamusal alana ilişkin bir dizi kuram ve analiz, sosyal dayanışma veya algılanan toplumsal bütünlüğün oluşmasında, iletişim imkanlarıyla ancak ölçülü biçimde etkili olmaktadır (Calhoun, 2004).

Eleştirel toplumsal kuramcıların çağdaş ve en etkili temsilcilerinden biri olan Habermas'ın bu konudaki düşüncelerine geçmeden önce, onun "kamusal" ve "kamu" kavramlarının içeriğine bakmak gerekir.

Habermas, bir şeyin kamusal olarak adlandırılabilmesi için, onun "herkese açık" bir nitelik taşıması gerekliliğinden söz ederken kamu teriminin sadece daha çok insanların ortak kullanımına açık yerleri, hizmetleri, malları, imkanları ve bunların tanzimini ifade etmekle kalmayacağını belirtmektedir (Habermas, 2000:15).

Kamusallığın değişik durumlarda aldığı farklı anlamları belirten Habermas, birisinin bir başkası tarafından "kamu önünde kabulünden" söz edilmesi gibi bir durumu örnek vererek "kamu" teriminin kullanımında diğer farklı bir anlamın daha ortaya çıkacağını; "kamusallığın" içine kamusal tasvibinin girdiği böylesi durumlardan temsili nitelikte güç doğacağını belirtmektedir. Ayrıca Habermas'a göre, kamu teriminin "tepki gösteren veya olan bitenden haberdar kamuoyunu ifade eden, halkla, aleniyetle, ilan etme/yayınlamayla bağlantılı olan en yaygın kullanımları" ondaki anlamsal kaymayı ve genişlemeyi ifade eder. Böyle bir konuda özne, "kamuoyunun taşıyıcısı halktır. Kamuoyunun eleştirel işlevi (örneğin mahkemelerdeki

duruşmaların kamuya açık oluşu gibi) aleniyetle ilgilidir” (Habermas, 2000:58-59).

Kamunun farklı anlam alış biçimlerine işaret eden Habermas, kamunun kendisini, bazen “özel alandan ayrı bir alan olarak”, bazen de “çok basit düzeyde kamu gücünün karşıtı bir alan olarak kamuoyu alanı görünümünde” sunduğunu belirtmektedir. Kamusallıkla ilişkili diğer kurumlar kimi kez devlet organları kimi kez halkın iletişimine hizmet eden basın gibi medya unsurlarıdır (Habermas, 2000:59).

Habermas’a göre toplum, bir yandan kamusal otorite olarak devleti temsil eden resmi kurumlarla, öte yandan kamu otoritesinin kanatları altında serpilerek, özel ekonomik ilişki alanı olarak ortaya çıkan “sivil toplum” ile birlikte ortaya çıkmıştır. Habermas, kamu alanının yeri olarak ve kamu erki olarak devlet ile mal dolaşımı ve toplumsal emeğin alanını kapsayan sivil toplum ve çekirdek ailenin içsel alanının bütünleşmesinden oluşan özel alan arasında bir yeri belirtir. Habermas’ın tanımladığı şekliyle kamu alanı, devletin otoritesiyle sivil toplum arasındaki ayrım, devlet yönetimiyle ilgili düzenleme konusunda ve birbirleriyle ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlar üzerine bir araya gelen özel bireylerin bulunduğu zemindir. Bu kavram aynı zamanda çağdaş demokrasilerin vazgeçilmez dayanak noktalarından olan kamu oyunun doğru anlaşılmasında da etkilidir. Ayrıca, kamusal alan ancak gelişmiş bir sivil toplumda ve liberal hukuk devletinde var olabilir. Bunun nedeni; kamusal alanın yaşam dünyasında filizlenen bir iletişim yapısı olması ve kamusal iletişimin rasyonel bir biçimde yalnızca sivil toplum örgütleri vasıtasıyla hayat bulmasıdır. Diğer bir neden ise, kamusal alanın aktörleri, kurumları ve iletişimsel yapısı gereği yaşam dünyasında kök salmış olsa da eylem alanı, hedefleri ve stratejileri yaşam dünyasıyla sınırlı değildir. Kamusal alanda bulunan görüş, kanı ve argümanlar doğrudan kamu otoritelerini hedef almaktadır (Habermas, 2000:173-175). Özetle Habermas’a göre kamu alanı; sivil toplumdaki iletişim, diyalog ve müzakereye eşdeğerdir.

Connolly’e göre böyle bir kamu alanı; farklı yaşam biçimlerinin açık ifade bulduğu bir yerdir. Yani kamusal alan, yurttaşların demokratik görüş ve

irade oluşturmasının en önemli platformu olup, aynı zamanda demokratik siyasal kültürünün de vazgeçilmez kaynağıdır. Diyalog, açıklık, uzlaşma ve kendi gerekçelerini temellendirme kamusal alanda iletişimin ön koşuludur (Connolly,1995:226).

Kamusal alan, hangi boyutta ve ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın, uyumsuzlukların ve çıkar çatışmalarının karakterize edildiğı ve demokrasi açısından büyük bir öneme sahip olduğı tartışılmaz bir gerçektir. Önemli olan, sürekli gelişen ve değışen bir kavram olan demokrasiye nasıl bir kamusal alanın eşlik edeceğıdir.

Kamusal alan söz konusu olduğunda, şüphesiz sivil toplumun önemi daha belirgin bir hal alır. Ancak, sivil toplum ve kamusal alandaki yurttaşlık faaliyet ve oluşumları birlikte düşünıldüğünde, bu üçlü arasındaki ilişkiler ağının sorunlar niteliğinin de çoğaldığı kaçınılmaz bir gerçektir.

Einhorn, Kaldor ve Kavan'ın görüşlerini bildirdiğı bir makalede, demokrasinin iki alternatif anlayış çerçevesinde ele alınabileceğini öne sürmektedirler. Demokrasi bir yandan sivil ve siyasal başta olmak üzere bir çok biçimsel hak ve iktidar için “nizami rekabeti” güvence altına alan ve aynı zamanda da bu iktidarın kullanımını sınırlayan bir sistem ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda yurttaş, sunulan bir dizi seçenek arasından özgürce seçebilen bir tüketici konumundadır. Bunun dışında, siyasal toplumun karar alma sürecine katılımı son derece sınırlıdır. Diğer görüşte ise, tüm bireylerin kendi yaşamlarını doğrudan etkileyen kamu politikalarının oluşturulmasında etkili kılınmalarıdır. Bu demokrasi anlayışı “aktif yurttaşlık” anlayışı üzerine odaklanmıştır. Klasik yurttaşlık anlayışlarından farklı bir yaklaşımın ifadesi olan Yeni Sol*'un “aktif yurttaşlığı”, sivil toplum ve kamusal alanda özgür

* Geleneksel sol anlayışı “katılımcı sivil toplum modeli”nde devlet-toplum iç içeliğinin yapısını değıştirmeyi hedeflemiştir. Söz konusu katılımcı sivil toplum ve demokrasi modeli, doğrudan demokrasi ile temsili demokrasi uygulamalarının birlikte var olduğu, konsensüse dayalı, yerel ve ulusal konseylerin belirli bir yetki paylaşımı içinde siyasete yön verdikleri bir toplum düzeni öngörmektedir. Daha önce sivil toplum ve bağımsız yurttaş inisiyatifine kuşkuyla bakan Yeni Sol'daki bu anlayış değışikliğinin doğrudan sonuçlarından biri, sivil toplum ve kamusal alandaki bağımsız ve özerk yurttaş inisiyatiflerinin, yani yurttaş katılımcılığının öneminin kavranması olmuştur (Fincancı, 1991:14).

müzakere ortamında beslenen bir yurttaş profilini gerektirmektedir (Einhorn ve diğeri,1996:4).

AB başta olmak üzere, değişik düzeylerde bütünleşme çabaları, sivil toplumun devletle olan karşılığı içinde tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Kuşkusuz, bu güçlüğü temelinde öncelikle sivil toplumun ulus devlet toprak sınırlarının dışına taşması bulunmaktadır. Ancak, ulusötesi yada “evrensel” bir sivil toplumdaki söz edilebilmesi ve dahası gerçekleşebilmesi bir çok nedene bağlı olarak en azından bugün için zor gözükmektedir. Çünkü devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkilerin tanımı, ülkelerin tarihsel gelişim süreci içinde oluşturdukları siyasal kültüre bağlı olarak farklı anlamlar taşıyabilmektedir (Üstel, 1997:134-135).

Kamusal alan 20yy. boyunca ulus-devlet sınırlarıyla birlikte ele alınmıştır. Oysa bugün bu düşünceyi farklılaştıran birçok değişiklikler olmuştur. Bilindiği gibi ulus-devletler; etnik, dinsel, dilsel, vb. yaşam dünyasından daha akılcı ve deyim yerindeyse “öteki”ni kucaklayan bir yaşam dünyasına evrilmiştir (Habermas, 2000:145). Bu noktada sorun; yeni kamu anlayışına, kamusal alan ve demokratikleşme sürecinde ulusüstü özelliğe sahip olan AB’nin nasıl bir yapılanma içine gireceğidir. Kuşkusuz bu durum AB’nin siyasal, kültürel ve toplumsal alanlarını yeniden inşası anlamına gelmektedir. Avrupa kamusal alanına bakıldığında gerçek bir kamusal alandan söz etmenin güç olduğu görülmektedir.

Demokratik dayanışma, Avrupa kamusal alanının mekana ve sosyal kurumlara aitliği ile ilgili sorular oluşturmaya yardım edebilir. Tarihe bakıldığında, Avrupa’nın sadece üyelik tarafından değil, ülke sınırları, pazar erişimleri ve aynı zamanda Avrupalıların iletişim çevresi tarafından da sınırlandırıldığı görülmektedir. Tüm bunlar çeşitli proje ve kurumlarla değişime uğramıştır. Yazılı ve görsel medya, dile ait standartlar, devlet okulları ve bunlara yönelik reformlar, ulus devletın sınırı, iletişimin düzenlenmesinde rol oynamıştır. Gerçekten de, yol şebekeleri, tren yolları ve piyasaların değişip genişlemesi de mal değişimlerinde olduğu kadar, insanlar arasındaki iletişimi de şekillendirmiş ve kolaylaştırmıştır. Bu yeni ulusal model, dinsel güç ve

Latince'nin ortak dil olarak değişime uğradığı gibi eskisiyle yer değiştirmiştir. Bugünün Avrupa'sına bakıldığında, ulus devletlerin hala büyük oranda kamu iletişimini düzenlemeye devam ettikleri görülür. İngilizce, uluslararası bir dil olmasına rağmen, siyaset ve günlük yaşam içinde ulusal dillerin yerine geçememiştir (Calhoun, 2004).

Avrupa kamusal alanı, Birlik üyesi ülkelerle sınırlı olmakla beraber, sadece ölçek düzeyinde ele alınamadığı görülür. Bu nedenle Avrupa kamusal alanı ulusal düzeydeki kamusal alanın ulusüstüne taşınmış, daha geniş ölçekteki bir tekrarı, kamusalığın ulusüstü ölçekteki yeniden üretimi değildir. Avrupa kamusal alanı, kendisini Avrupalı addeden toplumsal hareketlerin, düşünce değer ve uygulamaların eseridir demek yanlış olmaz. Bu oldukça zor olan yolun yönü Avrupa konusundaki düşünce, görüş ve tasarılar arasındaki müzakere ve mücadele edenler tarafından çizilmektedir (Çelebi:86-87).

Curtin'e göre AB'deki demokrasi eksikliği ancak Avrupa kamusal alanının oluşturulmasıyla aşılabılır. Çünkü; AB'nin karar alma süreci çok merkezli bir yapı özelliği göstermektedir. Hükümetler arası konferansların gündemi çok sayıda alt komitede ve AB Komisyonunda oluşturulmakta, özellikle alt komitelerde çok sayıda hükümet dışı kuruluş gerek doğrudan gerekse lobicilik düzeyinde temsil edilmektedir. Buradaki esas sorun, müzakere eden tarafların işbirliği ve çıkar temsilinin sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Curtin, özellikle son 10 yıldır hükümet dışı örgütlerin de alt komitelerde yer almasını Avrupa demokrasisinin önemli bir kazanımı olarak kabul etmektedir. Ancak bu hükümet dışı örgütler de çok çeşitlidir. Özellikle bölgesel çıkarları temsil eden çok sayıda yerel yönetim, siyasi parti temsilcileri, eyalet kuruluşları da bulunmaktadır (Çelebi: 89-90).

Curtin, Avrupa demokrasisinin önünü açmak için, karar alma sürecinin ulusüstü hukuk düzenine dayanan açıklık ilkesinin izlenmesini gerekli görürken, ikinci adım olarak da, Avrupa düzleminde geniş bir iletişim ağının kurulmasını öngörmüştür. Buna göre; çok merkezli Avrupa örgütlenmesini denetleyebilecek, yönlendirip eleştirebilecek bir yurttaş inisiyatifi ancak Avrupa'da bir iletişim ağının kurulmasını mümkün hale getirebilir. Çok yönlü

ve çok amaçlı olan bu inisiyatif de Avrupa demokrasisinin temelini atacaktır (Çelebi:91). Curtin, iletişim ağı sonucu oluşan elektronik ortamı yurttaş inisiyatifinin kamusal alanı olarak görmektedir.

J.M. Ferry, kurumsal Avrupa yapısının, birleşik bir kamu alanı oluşturmaya ve yine Siyasi Avrupa iradesi üretme ve yurttaşlık alanları yaratmaya yeterli olup olmadığını sorarken, ulus- üstücülük kavramının ise birleşmiş, daha doğrusu standartlaşmış bir siyasi alan oluşturma fikrinden söz etmektedir. Ferry, hangi koşullarda ulus-üstü kurumların halktan gelen bir talebi harekete geçirebileceğini, yani bir “Avrupa halkı” yaratabileceğini sorgulamaktadır. Halk katılımı sağlandığı ölçüde ortak bir aidiyet sağlanır ve sadakat hissi doğarsa, Avrupa’nın kuruluşunu demokratik bir proje haline dönüştürebilecek bir yurttaşlık üretebilme süreci o zaman mümkün olur. (Kastoryano, 2005:26-27).

Bu konuda daha ihtiyatlı bakış açısı sergileyen Avrupa Anayasası hukukçularından Synder ve Weiler ise, AB’nin bugünkü düzeninde temel bir değişikliğin yapılmasının imkânsız olduğunu ortaya koymaktadır. Weiler’e göre; ulusüstü hukuk düzeninin yerleşmesiyle birlikte, AB’de karar almanın belirli prosedürlere bağlanacağını ve yapılması gerekenin güvenlik alanıyla ilgili kararlar dışında kalan, sınırları önceden belirlenmiş, AB ile ilgili bütün karar belgelerin internet ortamına taşınması gerekir. Böylece yurttaşların AB kurumlarıyla doğrudan bağlantı kurabilmesi ve Birlik gündemini takip etmesi mümkün olurken; bunun sonucu olarak da AB, yurttaşların gözünde kapalı kutu olmaktan çıkıp saydam hale gelebilir (Weiler,1999:350).

Snyder ise AB’de kamusal alanın nasıl oluşturulacağı konusunda yorum yapmadan, Avrupa kurumlarında karar alma sürecinin saydamlaştırılmasının gerekliliğine dikkat çekerek, AB’nin öncelikle toplumsal bir örgütlenme olduğuna, toplumsal örgütlenmenin de çok yönlü ve demokratik bir ağ oluşturduğuna ve böyle bir yapının ancak bir anayasa oluşturmakla işlerlik kazanacağına inandığını belirtmektedir (Çelebi:93).

Avrupa kamusal alanı ile ilgili olarak, Avrupa demokrasisi üzerine ampirik bir araştırma yapan Klaus Eder de, Avrupa kamusal alanının zoraki

bir biçimde oluşturulamayacağını, ancak Avrupa ölçeğinde herkesi ilgilendiren sorunlar etrafında başlatılacak bir hareketin Avrupa kamusal alanını oluşturabileceğini göstermiştir. Eder, “ötekenden öğrenmek” dedikleri “Avrupa Göçmen Forumu” (AGF) örnek olayı çerçevesinde, üçüncü ülke yurttaşlarını mağdur eden kararlara karşı Forum’un nasıl kurulduğunu, ırkçılıkla mücadele, yurttaşlık yasalarının göçmenler lehine değiştirilmesi, üçüncü ülke yurttaşlarının Avrupa yurttaşlarının yararlandığı serbest dolaşım hakkına sahip olması gibi konularda Avrupa düzeyindeki yerel ağların bunları birleştiren bir foruma nasıl dönüştüğünü incelemiştir. Eder, AGF örneğinden yola çıkarak Avrupa kamusal alanını, aktörlerin kendi mücadele ve örgütlenmeleriyle kurabileceklerini, yerel sorunlara ve Avrupa düzeyindeki sorunlara aynı ölçüde hem esnek hem de daha kapsayıcı yaklaşabilen bir siyasal kültürün kurulabileceğini belirtmiştir (Eder,2001:321-323).

Avrupa kamusal alanı konusunda çeşitli eleştirilerde bulunan Reiner Grundman; AB yönetiminin, birçok yazarın da vurguladığı gibi; ulaşılmaz, saydam ve uzaktan kontrollü olduğunu belirtmektedir. Grundman; AB’deki kurumsal dengesizliğin demokrasiye verdiği zarar kadar, basın ve yayının da bunda etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Grundman çok ilginç bir noktaya temas ederek; AB içinde ortak bir Avrupa Medya Sisteminin; ilerleyen teknolojiye rağmen kurulmamasını şüphe ile karşılamaktadır. Bu duruma yol açan nedenler arasında, bir toplum için en önemli öğelerden olan kültür ve dilin Avrupa Birliğinde homojen olmamasını göstermektedir. Bunun dışında, ortak bir kamusal alan yaratılmasının birçok yoldan eş zamanlı olarak engellendiğini vurgulamaktadır. Bu engellerden biri; Brüksel, Strazbourg ve Lüksembourg’da görev yapan haber muhabirlerinin öncelikli olarak kendi ülkelerini ilgilendiren olaylara yer vermesi veya bir olayı kendilerini ilgilendiren açıdan habere konu yapmalarındır. Üye ülkelerde de benzer bir süreç gözlenmektedir. Bunların sonucu olarak; daha çok ulusal konular hakkında ayrıntılı ve ciddi bir ilgi ortaya çıkmaktadır. Bir üye ülke, diğer bir üye ülkede olan tartışma ve olaylara ilgisiz kalmaktadır. Dolayısıyla üye ülkeler arasında karşılıklı bir sosyal atmosfer oluşmamaktadır. Örneğin; ulusal

bir politik partinin faaliyetleri o ülkede hala önem açısından ilk sıralara sahiptir (Grundman:136-137).

Kamu iletişim araçlarına bakıldığında, bir çok alanda hala ulusal öğelerin ön planda olduğu ve bunun sonucu olarak Avrupa kamusal alanı için gerekli olan iletişim araçlarının henüz tam oluşmadığını Calhaun şu şekilde ortaya koymaktadır (Calhoun, 2004);

- Avrupa gazeteleri ulusal gazeteler yanında zayıf kalmaktadır. Magazin gazeteciliği bile ulusal düzeyde kalırken; “The Economist” gibi global formda olanlar, ancak ulusal düzeyi aşabilmektedir. Radyo yayınları da aynı şekilde ulusal içerikli yayınlar yapmaktadır. Örneğin; İngiliz medyası bile çok az boyutta Avrupa ölçeğinde düzenleme yapmaktadır. Yine bir örnek vermek gerekirse; İspanyanın dışında satılan İspanyolca yayınlar, büyük çoğunlukla Avrupa’nın başka bölgelerinde değil, Latin Amerika’da satılmaktadır. Görsel medyaya bakıldığında, Avrupa halkının hala kendi ulusal dillerini ve ulusal içerikli haberler dinlemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Örneğin; Asya’da bir uçak düştüğü zaman, Avrupa medyası yolcu sayıları rapor ettiğinde, Avrupalı yolcular yerine ülkelere göre yolcu sayısını belirtmektedir.
- Eğitim sistemine bakıldığında da, benzer durumlar görülmektedir. Üye ülkelerde sadece eğitim sisteminin iletişim yönü değil, kurumları da temel olarak ulusal özelliktedir. Bilindiği gibi üniversiteler ulusal bilinç ve kamusal alanların gelişmesinde önemli bir role sahiptir. AB’de Avrupa üniversiteleri bulunmazken, sadece ülkeler arasında öğrenci değişimleri yapılmaktadır. Çok önemli bir üniversite olan Floransa’daki Avrupa Enstitüsü, merkezi bir Avrupa üniversitesi olmaktan çok, öğrenci değişimleri yapan, araştırma ve program merkezidir.

Bu faktörler diğerlerine nazaran, diğer ülkelerle bağlantı kurmada merkezi bir rol oynamaktadır. Ancak zaman içinde gelişmelere bakıldığında, hem yazılı medya, hem de eğitim kurumlarında Avrupa düzeyinde ortak içerikli konuların arttığı görülmektedir. Burada göze çarpan nokta; kültürel benzerliğin gelişmesi ile ortak angajman ve kolektif

müzakere alanlarının gelişiminin aynı olmamasıdır. Bunun nedeni ise; genel olarak yazılı medyanın Avrupa kamusal alanına pek fazla destek vermemesidir. Diğer yandan; bir çok Avrupa ülkesinde bilgi ve haberlerin kamusal söylemleri artış göstermektedir. Bu tür durumlar, demokrasiler arasında bağlantı kurarak uluslararası sosyal hareketler için destek ve güç vermektedir. Kuşkusuz bu faktörler, Avrupa ölçeğinde görüşlerin biçimlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca; çevre, gıda sağlığı, küreselleşme ile ilgili konular ve savaş tehdidi gibi, yeni başlayan Avrupa kamusal alan oluşumunun varlığını göstermektedir. Şimdiki durumda örgütler eskiye kıyasla daha güçlü bir bağlantı içindedir ve Avrupa ölçeğinde temsil edilmektedir. Bunda hiç şüphesiz internet iletişim ağının büyük etkisi vardır. Bu ağ sayesinde, halk çeşitli alternatif basın araçlarına ulaşabilmektedir (Calhoun,2004).

Yapılan istatistiksel çalışmalar göstermiştir ki AB’de politik gücün temelinde hala ulusal parti ve kurumlar bulunmaktadır (Taylor,1994:148). Taggart’ın “Euroscepticism”, “Avrupa Şüphesizliği” adlı makalesinde belirttiği gibi, ne zaman Avrupa düzeyinde partiler mücadeleye girerse, yerel ve ulusal düşünceler hemen ön plana geçerek Birlik düzeyi ikinci plana itilir (Taggart,1998:384).

Görüldüğü gibi AB düzleminde ortak bir Avrupa kamusal alanı yaratmak kolay değildir. Kamusal alan oluşumunu sağlayacak araçlar hala ulusal düzeydedir. Ancak gelişen iletişim araçlarının etkisiyle bu konuda özellikle en etkili olan internet iletişim ağı sayesinde, özellikle tüm dünyayı ilgilendiren ortak konularda Avrupa ölçeğinde kamusal alan ortamı yavaş yavaş gelişmeye başlamıştır. Kamusal alan oluşumunda yine etkili bir araç olan medyanın bir Avrupa ülkesinde işini çok iyi yaptığı halde, Avrupa ölçeğinde ortak görüş sürecini hala tam olarak desteklemediği, ortak bağı henüz kuramadığı da bir gerçektir. Bazı bölgeler ve belirli kentler dışında büyük bir çoğunlukla yapılan düzenlemeler ulusal temelde kalmaktadır.

2.1.2.2. Avrupa Birliği Vatandaşlığı

Vatandaşlık, bir kişinin bir devlete ait bulunduğunu ifade eden bir kavramdır (Nomer, 2002:4). Diğer bir ifadeyle vatandaşlığın bireyi devlete bağlayan siyasi ve hukuki bir araç olduğu söylenebilir. İçerdekilerle dışarıda bırakılanları ayıran bir kurallar, haklar ve sorumluluklar bütünü olan vatandaşlık, aynı zamanda içeridekilerin paylaştıklarını tanımlar ve düzenler (İlgaz, 2004b:333).

Modern hukuk teorisinde vatandaşlığın hukuksal niteliği hakkında iki temel görüş bulunmaktadır. Vatandaşlık ya bir “hukuksal ilişki” yada bir “hukuksal statü” olarak kabul edilir. İlk görüşe göre vatandaşlık; devlet ile birey arasındaki bir hukuki ilişkidir. Bu hukuksal ilişkinin oluşabilmesi için taraflardan biri olarak belirli bir devletin, diğeri olarak ise bu devletin belirlediği koşullara uygun olarak ilgili devlet vatandaşlığını kazanabilme durumu hukuken tespit edilmiş bir varlığı gerektirir. Bu hukuksal ilişkiyle hem devlet hem de birey, karşılıklı olarak hak ve yükümlülük altına girmektedirler. Devlet, bu ilişkide egemen güç olarak üstün konumda olup, kimlerin hangi koşullar altında vatandaşlığını kazanacağını veya kaybedeceğini kendisi belirlemektedir. İkinci görüşte ise vatandaşlık; bu sığata sahip birey ile devlet arasındaki ilişkiden meydana gelen belirli hak ve yükümlülüklerin bağlandığı hukuki bir statü olduğu yönündedir (Doğan, 2002:30-31). Burada kişi, bu bağın kurulmasıyla ilgili devletin hukuk düzenine tabi olur ve düzenin kendisine tanıdığı haklardan yararlanır yada öngördüğu yükümlülükleri yerine getirir. Bu açıdan bakıldığında vatandaşlık, kişiyi bir statü içine sokmaktadır.

Öğretide, vatandaşlık kavramı üzerinde tam bir görüş birliğine varılamamıştır. Kişinin devlete olan bağı diğer bir ifadeyle aidiyeti, vatandaşlık, uyrukluğ (tabiiyet)[•] ve yurttaşlık kavramları ile ifade edilmektedir (Yılmaz,1992).

En genel tanımıyla yurttaşlık, bireyin bir çok özel hak ve görevin bağlı olduğu bir yasal statüyle donatılmasıdır. Ancak yurttaşlık, yalnızca yasal statüyle sınırlı değil, aynı zamanda bireyin topluma eklemlenmesi, siyasi ve

[•] Ayrıntılı bilgi için bakınız: (Yılmaz,1992).

kamusal alanla kurduğu ilişkinin de ifadesidir. Bir başka ifadeyle yurttaş, devlet, sivil toplum ve kamusal alan ekseninde oluşan çatışma alanının hem muhatabı, hem de aktörüdür.

Avrupa vatandaşlığı kavramının ilk ortaya çıktığı 1970’li yıllarda, siyasal bütünleşmeye göre öncelikli olarak ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirme çabası içinde olan AET, üye devlet vatandaşlarına, ekonomik nitelikteki “Pazar* Vatandaşlığı” statüsü tanımıştır. 1980’li yıllarda Avrupa vatandaşlığı, Birliğin gelecekteki siyasal bütünleşmesini kolaylaştıracak bir Avrupa kimliği yaratılması projesinin parçası olmuştur (Arsava,1999:293-294).

Bu yıllarda Topluluğa egemen olan düşünce, bir Avrupa vatandaşlığı yaratılması suretiyle Topluluğu vatandaşlarına yaklaştırmaktı. Bu bağlamda, üye devletlerin topraklarında yaşayan Topluluk vatandaşlarının sadece onlara özgü temel nitelikte birtakım haklar sağlanması gündeme gelmiştir. 1980-1990 yılları arasında Avrupa vatandaşlığı, sosyal vatandaşlığa; 1990 sonrası itibarıyla da Birliğin siyasal bütünleşmesinin merkezi haline gelerek siyasal vatandaşlığa dönüşmüştür. Bugün ise Avrupa vatandaşlığı, kavramı hem siyasal hem de sosyal vatandaşlığı kapsamaktadır.

Avrupa vatandaşlığı, Birliğin siyasal anlamda belkemiğini oluşturmasına karşın, sembolik bir niteliğe sahiptir. Avrupa vatandaşlığının üye devlet vatandaşlığına bağlı ve ondan ayrılmaz yapısı, kavram hakkında üye devletlerin vatandaşlıklarından ve egemenlik yetkilerinden bağımsız bir yorum yapmayı güçleştirmektedir. Her şeyden önce, Avrupa vatandaşlığının kazanılmasına ve kaybedilmesine ilişkin prosedür, tüm Birlik vatandaşları için tek tip bir prosedür gereği işler gibi görünmesine karşın; üye devletlerin vatandaşlık kanunlarının birbirinden farklı olması nedeniyle neredeyse üye devlet sayısı kadar Avrupa vatandaşlığını kazanma ve kaybetme yolu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Birlik vatandaşları açısından haksız birtakım

* Pazar Vatandaşı kavramı Topluluk literatüründe ilk olarak 1963 yılında Hans Peter Ipsen tarafından kullanılmıştır. Bu kavramla, üye devlet vatandaşlarına Topluluk hukuku üzerinden verilen statü kastedilmiştir. Pazar vatandaşlarının statüsü, Topluluk ve üye devletler arasındaki yetki paylaşımı nedeniyle, fonksiyonel olarak oldukça sınırlıydı. Ayrıca Pazar vatandaşının statüsü Avrupa yurttaşlık hukukundan oldukça uzaktı. Ayrıntılı bilgi için bakınız: (Arsava,1999 :293-294).

sonuçlara yol açabilecek niteliktedir. Birlik tarafından yürütülen tüm diğer kanunların uyumlaştırılması vasıtasıyla bu sonuçları en aza indirmek olası gözükmemektedir.

MA'ya gelinceye kadar ki süreç içinde Avrupa vatandaşlığı konusunda yapılan çalışmalardan biri olan Tindemans Raporundan söz etmek gerekir. 1975 yılında, Belçika Başbakanı Leo Tindemans, AT'nin o dönemdeki 9 üye devletin devlet ve hükümet başkanlarının isteği üzerine, "Avrupa Birliğinin Geleceği ve Biçimi"ne ilişkin bir rapor hazırlamıştır (D'Oliveira,1995:58). Tindemans, bu raporda, AB'nin nihai şeklini saptama gibi bir yaklaşımda bulunmayarak, bu tarihten sonra atılmasını gerekli bulduğu adımlara ilişkin öneri ve tespitlerini dile getirmiştir. Tindemans Raporu, Avrupa'nın dünya üzerindeki yerinin pekiştirilmesine, ekonomik ve sosyal Avrupa'nın geliştirilmesine, Birlik kurumlarının işleyişine ve bir Vatandaşlar Avrupa'sı kurulmasına dair önerilerden oluşmaktadır. Tindemans Raporunun Vatandaşlar Avrupa'sına ilişkin bölümünde vatandaşların temel haklarının tanınmasını ve korunmasını sağlamak için izlenecek en etkin yolların saptanmasının gerekliliğine, tüketici hakları ile çevrenin korunmasına, sınır kontrollerinin ortadan kaldırılmasına ve diplomaların karşılıklı olarak tanınması ve öğrenci değişimlerinin genişletilmesi gibi konulara değinmiştir (Wiener,1998a:75).

Rapor'un, "Vatandaşlar Avrupa'sına Doğru" başlıklı bölümünde, Tindemans'ın "Maddeci Avrupa" görüşünden açıkça ayrıldığı görülmektedir. Tindemans, Avrupa vatandaşlığına özgü hakları, belirli kişisel ve siyasal haklar olarak açıklamış; özellikle de seçme ve seçilme hakkı ile ulusal, bölgesel yada yerel düzeyde devlet memuru olarak kamu dairelerinde çalışma hakkı üzerinde durmuştur. Tindemans, bu hakları Topluluk Antlaşmalarında sıklıkla vurgulanan vatandaşlara eşit işlem yapma ilkesine dayandırmış; hakların üye devlet vatandaşlarına tanınmasındaki amacın yerleşilmek istenilen üye devlet ile bütünleşmek olduğunu belirtmiştir (O'Leary,1996:18). Bu rapor, bir Birlik yaratmaya yönelik siyasal proje için yeni fikirler üretmenin önemini vurgulamıştır.

Maastricht Antlaşması ile Avrupa vatandaşlığının oluşturulması, Avrupa yapısına uluslararası hukukta o ana kadar bilinmeyen yeni bir yasal kurum tanıtmıştır (Polsky,1998:293). Birlik vatandaşlığının kendine özgü statüsünü uzun zamandır yapılan hazırlıklar ışığında ilk kez 1 Kasım 1993 tarihli MA, hukuksal bir temelde ele almış olup, ATA'nın en eski 8.maddesi ve devamında bu statüyü belirlemiştir (Arsava,1999 :295). AB vatandaşlığını kazanabilmek için üye devlet vatandaşlığına sahip bulunmak (“bağlılık ilkesi”) gerekli ve yeterlidir. Bu ilke ATA.m.17 (1)'in 2. cümlesinde; “Birlik vatandaşlığı, ulusal vatandaşlığı tamamlar, fakat onun yerine geçmez” şeklinde ifade edilmiştir. Bu ilke, AB vatandaşlığının bağımsız nitelikte olmadığını, AB'ye üye devletlerin vatandaşlığına bağlı bulunduğunu, ulusal vatandaşlıktan soyutlanmış Birlik vatandaşlığının mümkün olmadığını, yani sadece bu vatandaşlığa sahip olunamayacağını göstermektedir. Böyle bir bağlantı doğal karşılanmalıdır. Çünkü, AB bir “devlet” niteliğine sahip değildir. Ancak AB'ye üye olan bir devletin vatandaşı AB vatandaşı olarak, bazı haklar edinip bazı borçlar yüklenebilir. Bağlılık ilkesinin sonucu olarak, AB vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesi, bir üye devlet vatandaşlığının kaybedilmesi ve kazanılmasına bağlıdır (Tekinalp,Tekinalp:21).

MA yürürlüğe girdiği 1 Kasım 1993 günü, Birliğe üye devletlerin vatandaşı olan kişiler aynı zamanda Avrupa vatandaşı sıfatını kazanmışlardır. Bu durum hukuksal açıdan AB'nin gelişimi yolunda atılmış çok önemli bir adım olarak tarihe geçmiştir (Guild,1996:30).

Amsterdam Antlaşması'nın getirdiği değişiklikle Avrupa vatandaşlığına ilişkin hükümler, ATA'nın ikinci bölümünde; “Birlik Vatandaşlığı” başlığı altında olmak üzere 17-22 maddeler arasında düzenlenmiştir. 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Antlaşması'nda, ATA'da yer alan hükümlere ilişkin olarak Amsterdam Antlaşması ile getirilen maddeler korunmuştur. ATA'da; Birlik vatandaşlığının tanımı, hangi haklardan oluştuğu ve bu hakların içerikleri ele alınmıştır. ATA 17/1'e göre AB'ye üye devletlerden birinin uyruğunda olan herkes, ulusal vatandaşlığının yanı sıra onu tamamlayacak olan Avrupa vatandaşlığına da sahip olacaktır.

Antlaşmada Birlik vatandaşlığını tanımlayan cümleler, aslında kısa ve öz şekilde vatandaşlığın kazanımını ve ulus-devlet vatandaşlığı yanındaki konumunu ortaya koymaktadır. Tüm üye devlet vatandaşları, Avrupa vatandaşlığına sahiptirler ve bu sebeple üye devletlerden birinin vatandaşı olma, Avrupa vatandaşlığına çıkan kapıyı açmaktadır (Lippolis,1998:318).

AB Temel Haklar Şartı ile ilk defa olmak üzere, Avrupa vatandaşlarının ve Birlik sınırları dahilinde yerleşmiş kişilerin sosyal, ekonomik, siyasal ve kişisel hakları bütün olarak tek bir metinde yer almıştır. Belgede yer alan haklar, şeref ve haysiyet, özgürlükler, eşitlik, dayanışma, vatandaşlık hakları ve adalet olmak üzere 6 alt kısımdan oluşmaktadır. Şart'ta yer alan haklar, kaynağını temel olarak AİHS ile tanınmış bulunan hak ve özgürlüklerde, üye devletlerin anayasal geleneklerinde, Avrupa Konseyi'nin Sosyal Şart'ında, Çalışanların Temel Haklarına Dair Topluluk Sosyal Şartı ve AB'nin yada üye devletlerin taraf olduğu diğer uluslararası konvansiyonlarda bulunmaktadır (<http://www.europarl.eu.int/summits/kol2en.htm#ank,25.01.03>).

Birlik vatandaşlığı, Birlik sınırları içinde yaşayan insanların arasında psikolojik anlamda bir toplum oluşumuna ve uzun bir sürece karşılık gelmek üzere Birlik ile vatandaşları arasında kalıcı bir uzlaşmanın şekillenmesine katkıda bulunmaktadır. Bu insanlara yönelik olarak ortak kader, ortak inançlar ve ortak değerlere bağlı “mutlu şekilde yaşayan bir topluluğa” ait olma hissini yaratılması, Birlik vatandaşları arasında gerçek bir danışmanın ortaya çıkması, diğer bir ifadeyle Avrupa kimliğinin yaratılması açısından son derece gereklidir (Marias,1998:294).

Birlik vatandaşlığına ilişkin bu hükümlerin ATA'ya eklenmesi, Avrupa Birliği Komisyonu'nca Avrupa Birliği Antlaşması'nı hazırlayanların Avrupa bütünleşmesi yolunda attıkları en büyük adımlardan biri olarak değerlendirilmiştir (Hall,1999:39).

Avrupa vatandaşlığının niteliklerine geçmeden önce; bu vatandaşlığın getirdiği haklara bakmak gerekir. MA'nın 8.maddesi, her Avrupa vatandaşının ATA'da yer alan hak ve özgürlüklerin öznesi olduğunu

öngörmesinin yanı sıra, tüm Avrupa vatandaşlarının sahip olacakları belirli hakları sayma yoluyla belirtmiştir. Bu haklar sırasıyla;

- AB'ye üye devletlerin topraklarında serbestçe dolaşım ve yerleşim hakkı (md.8a).
- Uyuğunda bulunulan üye devletin dışındaki bir üye devlete yerleşme durumunda, yerleşilen üye devletin vatandaşları ile aynı koşullar altında, Avrupa Parlamentosu seçimleri ile yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı (md.8b).
- Uyuğunda bulunduğu üye devletin üçüncü bir devletin ülkesinde diplomatik temsilciliğinin bulunması durumunda, AB üyesi diğer devletlerin diplomatik temsilciliğine başvurmaya dair diplomatik koruma hakkı (md.8c).
- Avrupa Parlamentosu nezdinde dilekçe verme hakkı ile Ombudsman'a başvuru hakkı (md.8d).

Bu hüküm, hükümetler arası konferansın hazırlık aşamasında demokratik meşruiyete ve demokratik nitelikteki eksikliğin giderilmesine ilişkin yapılan öneriler ışığında gösterilerek, Antlaşma'da öngörülmüştür (O'Leary:23).

Bunun yanı sıra, MA'nın 1.bölümü'nün "Ortak Hükümler" başlığı altındaki eski B maddesinde; Birliğin hedefleri sıralanmış ve bu hedeflerden birinin de bir Birlik vatandaşlığı kurmak suretiyle üye devlet vatandaşlarının hak ve çıkarlarının korunmasını sağlamak olduğu hükme bağlanmıştır (Lundberg,1995:125).

AB Parlamentosu seçimlerinde ve yerel seçimlere seçme ve seçilme hakkı, Ombudsman'a başvurma hakkı ile üye devletlerin sağladığı diplomatik ve konsolosluk korunmasından yararlanma hakları MA ile getirilmiştir. Topluluk kurumlarına ve Ombudsman'a yazılı olarak başvurma hakkının içeriğinin belirlenmemiş olması eleştiriye neden olmuştur. Bu hakkın basit bir dilekçe hakkı yada şikayet hakkından ibaret olup olmadığı, Topluluk kurumlarının bu yazılı başvuruya yanıt vermelerinin zorunlu olup olmadığı;

kişinin Topluluk kurumlarına yaptığı yazılı başvuruya kurumların somut bir eylemde bulunmasını talep edip edemediği konuları belirsiz kalmıştır (Tezcan, 2002:98).

MA ertesinde kamuoyunun ilgisi, MA'da Avrupa vatandaşlığına dair hükümlerin içeriğinin ne olduğuna değil, gelecekte bu kavramın neyi ifade edeceğine odaklanmıştır. Avrupa vatandaşlığı kavramının değişken yapısı ve Avrupa vatandaşlığına bağlı haklara ileride yeni haklar eklenebileceği asıl ilgi çeken konular olmuştur (Wiener, 1998b:281).

1990'lı yılların öncesinde, vatandaşlık hakları sadece Avrupalılara tanındığı için değil, sadece bir kısım Topluluk vatandaşları tarafından yararlanıldığı için Avrupa vatandaşlığına özgü olarak nitelendirilmektedir. Vatandaşlık hakları, hak sujelerinin statülerine, işlerine ve yaşadıkları yerlere göre tanımlanmaktaydı. 1990'larda ise, Avrupa vatandaşlığının bu yapısı, vatandaşlık kavramının evrensel olarak algılanmaya başlanmasına neden olmuştur. Hatta, üye devletlerde yerleşmiş üçüncü devlet vatandaşlarının Birlik vatandaşlığının dışında tutulması, pek çok tepkiye yol açmıştır. Birliğe hukuki bir bağ ile bağlı olmayan bu kişilerin dışlanması hususu başta AB Parlamentosu olmak üzere, bir takım siyasetçiler tarafından da gündeme taşınmıştır (Weiner, 1998b:291).

AB Parlamentosu bu siyasal sorunun ortadan kaldırılması amacıyla, "yer yönlü" bir vatandaşlık kavramının yaratılması fikrini ileri sürmüştür. Hatta daha da ileri gidilerek, bu dönemde bazı siyasetçiler tarafından MA'nın 8.maddesinin değiştirilmesi suretiyle "üye devletlerden birinin uyuğunda olan kişilerin yanı sıra, AB sınırları dahilinde yerleşmiş olan kişilerin de Avrupa vatandaşı sayılmaları gerektiği önerilmiştir. Yer yönlü vatandaşlık kavramı, 1990'lı yıllarda vatandaşlığın, coğrafi durum göz önüne alınarak tanınması şeklinde yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur. Bu kavramla vatandaşlığın sadece Topluluğa hukuki bağlarla bağlanılmasını değil, aynı zamanda yerleşilen alan olarak Topluluk dahilindeki topraklara da bağlanılmasına ilişkin bir kavram olduğu ifade edilmiştir (Weiner, 1998b:292).

1990'lı yıllarda, Birlik çağında Avrupa vatandaşlığına ilişkin olarak yapılan yorumlarda, Birlik vatandaşlarının Birliğe ait olma duygusunun tarihsel gelişiminden söz etmeye devam edilse de zamanla ortaya çıkan hedef bir ait olma duygusu yaratılmasından çok ait olmanın hukuki bağlarını yaratma hususu olmuştur (Weiner,1998b:409).

Avrupa vatandaşlığının genel olarak yedi niteliğinden söz edilebilir. Bunlar Avrupa Vatandaşlığının (O'Keeffe ve Bavasso,1998:255-257):

- Bağıllığı İlkesi
- Tamamlayıcı Niteliği
- İkincil Niteliği
- Yeni Bir Hak ve Yükümlülükler Alanı Ortaya Çıkarma Niteliği
- Kendine Özgü Bir Vatandaşlık Olma Niteliği
- Sembolik Olma Niteliği
- AB'nin Demokratik Meşruiyetinin Temeli Olma Niteliği

Avrupa vatandaşlığının gelecekte ifade edeceği anlam, Birliğin siyasal yapılanmasını tamamlaması ile yakından ilgilidir. Kuşkusuz ki, Avrupa vatandaşlığına gerçek anlamda bir vatandaşlık değeri sağlayacak olan, üye devletlerin egemenlik yetkilerinin şimdiki durumdan daha yoğun olarak Birliğe devri, Birliğin siyasal bütünleşmesini tamamlaması ve üye devlet vatandaşlıklarının Birlik vatandaşlığının bir türevi haline gelmesiyle mümkün olacaktır. Oysa şu an tersi bir durum söz konusudur. Avrupa Konvansiyonu tarafından hazırlanan Avrupa Anayasa Taslağında; Birlik vatandaşlarına seçimlik olarak, Birlik vatandaşlığı yada üye devlet vatandaşlıklarından birini seçme hakkı tanınıyor gibi görünmesine karşın, Birlik vatandaşlığı, üye devlet vatandaşlığına bağlı olduğu sürece, henüz böyle bir yorum yapmak pek mümkün gözükmemektedir. Sonuç olarak, Avrupa Vatandaşlığı; Birliğin siyasal yapılanmasının merkezine oturmuştur ve bir anlamda Birliğin belkemiğini oluşturmaktadır. Bu nedenle, artık Avrupa vatandaşları olmadan ortak bir Avrupa düşünmek mümkün değildir.

2.1.2.3. Avrupa Kimliği ve Ulusal Kimlik

Genel olarak bakıldığında, AB'ye özgü bir "Avrupa kimliği oluşturmak", siyasal bütünleşme sürecinin ilerlemesiyle birlikte bir zorunluluk halini almıştır. AB yönetiminin sorunu, AB halkını bir araya getirebilecek dinamikleri yaratmak ve bu çerçevede AB'ye özgü dinamik bir kimlik yaratabilecek ortamı hazırlamak olmuştur. Bu ortamı oluşturmak için yapılanlar ise, çeşitli projeler çerçevesinde, Avrupa halklarını birbirleriyle tanıştırmak, onları birbirlerinin dillerini öğrenmeye teşvik etmek gibi hedeflerle ortaya konmuştur. AB içindeki bu çabalar, çok kültürlülük ve kültürel çoğulculuk anlayışı çerçevesinde şekillenmektedir.

Farklı ve değişebilen düzeylerde bir çok faktör ve değişkenin etkileşerek oluşturduğu ve karmaşık bir olgu olan kimlik konusu bugün çok fazla tartışılan bir konudur. Bugün Avrupa'da kimlikle ilgili olarak yanıtlanması gereken ve merak konusu olan pek çok soru bulunmaktadır. Avrupa'da ulus devletler ve bunların içinde yer alan ulusal kimliklerin ötesinde bir Avrupa kimliği var mıdır? Avrupalılar Avrupalı olmayanlara karşı güçlü bir Avrupalılık duygu ve bilincine sahip midir? Yada ulusal aidiyetlerin yanında bir Avrupa aidiyeti olması mümkün müdür?

Avrupa kimliği konusu, farklı siyasi ve sosyal gruplar tarafından Birlik içinde tartışılan bir duruma gelmiştir. Her bir grup, Avrupa kimliği düşüncesinin çeşitli anlamlar içerdiğini, değişik anlamlar ifade ettiğini, farklı gerçeklerden oluştuğunu düşünmektedir. Avrupa kimliği sorunu AB'nin geleceği hakkında süregelen tartışmalarla, bilim adamları, politikacılar ve halk tarafından ele alınmaktadır.

Kuşkusuz Avrupa siyasi bir proje olarak, ulus devletlerin tarihine, siyasal geleneğine, yönetim deneyimine bir meydan okuma olarak görülmekte ve yeni bir kimliğin oluşması gereği de tartışmalara yol açmaktadır (Kastaryano:22).

AB, özellikle doğuya doğru genişleme planları ile birlikte, politik ekonomik ve kültürel geleceğinde sınırların ve kimliklerin önemini tartışmakta ve çok katmanlı Avrupa'da bölgesel gelişmenin kriterlerini

yeniden gözden geçirmektedir. Avrupa, kimliğinin sınırlarını sadece coğrafi açıdan değil, sosyo-ekonomik ve politik açıdan da sorgulamaktadır. Almanya Eski Dışişleri Bakanı Fischer'in Beşinci Avrupa Forumu'nda "genişleme bir yerde durmalıdır" sözleri; AB'de politik ve ekonomik kriterlerin yanı sıra kültürel kriterlerin de önemli olduğu ve Avrupa'nın sınırları kadar Avrupalı kimliğin de tartışıldığına vurgu yapmaktadır (Balkır, 2000:817).

Ulusları ulus yapan özellikleri taşıyıp taşımadığına bakarak bir değerlendirme yapılacak olursa, Avrupa ve Avrupalılık üst kimliğinin hiç de güçlü olmadığı görülürken; ortak ideoloji, mitoloji ve ortak miras gibi bir çok faktörün Avrupa'da her şeye rağmen yine de var olduğu bilinmektedir. Çünkü; dil, coğrafya, din ve ortak düşman ile ilgili sorunlar var olsa da Avrupa, kendisine ortak bir yasal, siyasal ve kültürel miras sağlayan ortak bir tarihsel deneyime sahiptir (Nezihoğlu, 2000:872).

Avrupa'nın temelinde Roma, Atina ve Kudüs'ten oluşan bir aziz teslis inancı yatmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun, Yunan felsefesinin ve Yahudi-Hıristiyan geleneğinin oluşturduğu bu teslis, aşkın bir Avrupalılık kimliğinden hareketle AB'nin doğal sınırlarını çizmektedir. İnsel, insanların kendilerinin oluşturamadıkları, tarihten, atalarından devraldıkları ve ona teslim oldukları bu aşkın kimliğin esas olarak bir kimlik coğrafyası tanımladığından bahseder. Bu açıdan bakıldığında, Ukrayna, Moldovya, Belarusya ve doğal olarak Rusya'nın da bu kimliğin bir parçası olduğu görülür. Rusya ve aradaki tampon ülkelerin AB üyeliği konusunun gündeme gelmemesi bir coğrafi sınır sorunundan çok, Rusya'nın kendisinin kendi-merkezli bir siyasal birlik projesi olmasından kaynaklanmaktadır. İnsel'e göre bu aşkın kimlik oluşumunun içinde, ne kadar inkar edilse de, ister istemez güçlü bir dini referans vardır. Ancak bu dini referansı, din temelli bir siyasal birlik projesi olarak değerlendirmek kolay bir eleştiri olur. Bu durum, dinin günlük yaşama girerek ve laikleşerek toplumsal değerler silsilesi içinde yerini aldığı bir tür örtülü üst-kimlik olarak görülebilir (İnsel, 2004).

AB'nin bugünkü yapısında ayrı bir oluşum olarak Nordik* ülkelerinden de söz etmek gerekir. Avrupa'nın kimliğiyle ilgili tartışmaların bu kadar yoğun olduğu bir dönemde Nordik ülkelerinin ne kadar Avrupalı olduğu yada Avrupa kimliği içindeki yeri güncel tartışmalar açısından önemlidir.

Nordik ülkeleri için ortak bilinçten söz etmek gerekirse, “Nordik” kelimesinin bu bölgede yaşayan herkes için olumlu bir anlam taşıdığını belirtmek gerekir. Bu yaklaşım, dil ve kültür sınırlarını aşan bir değerler bütünlüğü sağlarken, kilise ve devlet arasındaki yakın bağlar ve Luterci Protestan-Hıristiyan geleneği de ortaklık yaratan ve Nordik ülkelerine özgü bir özellik olarak ortaya çıkar. Bu ülkeler arasındaki dini bağın güçlülüğü, bu ülkelerin resmi bayraklarında bulunan haç işaretiyle de kendini göstermektedir. Bu ülkelerin “Nordik Dengesi” olarak adlandırılan Soğuk Savaş stratejileri de o zaman için “biz” duygusu yaratan en önemli kavramlardan biri olmuştur. Güncel tartışmaların birçoğunda soğuk savaşın bitmesinin Nordik kimliğini tehlikeye soktuğundan bahsedilmektedir. Ostergard, zıddıyla var olma, yani “öteki” ne göre tanımlama bakış açısıyla Nordik kimliği ile ilgili olarak şu tanımlamayı yapmıştır; “Norden, Avrupalı olmayan, Romalı olmayan, sömürgeci olmayan barışçıl, küçük, ve sosyal demokratır” (Suner 2005).

Neumann, kimliklerin sadece zaman ve mekan boyutunda değişken olmadığını, fakat zaman ve mekanda aynı bulunan kişilerin bile değişken olacağını belirtmiştir. Neumann, eski Demokratik Alman Cumhuriyetini örnek vererek; “Almanlık” kimliğinin, Demokratik Alman halkının otomatik olarak oluşturulan ve birliklerinin bir parçası olması gerektirdiğini düşünmenin yanlışlığından söz etmektedir. “Aussiedler”, “Vertriebenc”, “Ossie” ve bir çok alt grubun oluşturduğu “Alman Milleti” denilen bu komplike yapıda, “Alman” kelimesinin ne anlama geldiğini bulmanın

*Nordik ülkeleri temel olarak Nordik Konseyi üyelerini içeren 5 ülkeden (Danimarka, Finlandya, İzlanda, Norveç ve İsveç) oluşur. Bu ülkelerin oluşturduğu bölgeye “Norden” denir. Çoğu zaman Kuzey Avrupa ve İskandinavya Norden ile karıştırılır. Kuzey Avrupa bu 5 ülkeyle birlikte Almanya, Sovyetler Birliği, Polonya, İskoçya ve diğer bölgeleri içerir. İskandinavya ise, Danimarka, İsveç ve Norveç'ten oluşur. Finlandiya ve İzlanda İskandinavya'ya dahil değildir.

gerçekten çok karmaşık bir iş olduğundan söz eder. Yine Neumann, kimliklerin ister istemez akışkan olduğunu ve her zaman yeniden ifade edilmesi gerektiği üzerinde durarak, Tek Avrupa kimliği diye bir şey olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca, Tek Avrupa Kimliği yerine, kimlik politikası denilen süreçte birinin diğeriyle çatıştığı ve birbirini oluşturduğu Avrupa kimliklerinin çoğulluğu ifadesine yer vermiştir (Neumann,1999:10).

Avrupa'nın en geniş anlamıyla nasıl tanımlandığına bakıldığında, coğrafi, siyasal, kültürel, tarihi ve ekonomik bir alan olarak kabul edildiği görülmektedir. Ancak yine de farklı özelliklere dayanan ve birbirinden değişik olarak ortaya çıkan Avrupa tanımları, Avrupa tarihinin ikilemlerle dolu yapısını ortaya koymaktadır.

E. Morin, Avrupa'yı şu şekilde nitelemiştir; Avrupa yasa gücü ile kaba gücü, demokrasi ile baskıyı, tinsellik ile maddeciliği, ölçü ile ölçüsüzlüğü, akıl ile miti birlikte bulunduran bir miras üzerine kurulmuştur. Avrupalılık tarih boyunca ortak bir titreşim yaratabilmek için, siyasal aktörlerce yönlendirilmiştir. Bu nedenden dolayı "Avrupalılık" "öteki"ni dışlamakla, içine almak arasındaki gerilimle adeta özdeşleşmiştir (Vardar, 2003:33-34).

Kimlik tartışmalarının bir çoğunda ortak olarak karşılaşılan bu varsayımlardan bazıları şu şekildedir; Derriada'ya göre hiçbir şey kendi kendini sadece kendisiyle ilişki içinde anlamlandıramaz. Buna göre; kimlik diğerleriyle ilişki içinde yaratılır. Burada diğerleri ve "öteki" arasındaki ayırım da önem kazanmaktadır. Delenty ise, "kendi" ve "öteki" arasındaki farka dikkat çekmiştir. Bu düşünceden hareketle "her şey birbirinin zıddıyla var olur" şeklindeki diyalektik görüş kimlik incelemelerinde sıkça karşılaşılmaktadır (Suner, 2005).

Kimlikle ilgili, ulusal devletlerde halk ve değerler anlayışına yönelik Batı ve Doğu görüşü olarak iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Batı anlayışı, ulusal devlette ortak kurum ve siyasi yapının varolmasının vatandaşları bir arada tutmak için yeterli bir öge olduğunu savunur. Doğu modeli ise daha çok, etnik soy ve kültürel bağlar üzerine odaklanmıştır. Burada halk kültürü, gelenekler, alışkanlıklar ve din gibi unsurların çok daha ön plana çıktığı

görülmektedir. Bazen de kan bağı bu unsurlara eklenmektedir (Smith,1997:324). Bu açıdan bakıldığında belki şu soru sorulabilir; AB için doğu anlayışı unsurları göz önünde bulundurulursa ne gibi sonuçlarla karşılaşılabilir? Açıkçası, Doğu anlayışı unsurları net bir biçimde AB’de böyle bir yapının olmadığını ortaya koymaktadır. Batı anlayışında ise, ortak bir alan ve ortak bir siyasi topluluğun ne şekilde olduğu sorusu ortaya çıkar Onlara göre Avrupa eski coğrafyacıların dediği gibi bir kıta değil, sadece Avrupa ve Asya’ya ait bir yarım ada ve bir alt kıtadır (Pocock,1997:306).

Siyasi toplulukların tanımlanması ve sınırlandırılmasına ilişkin sorular yine AB için zor olan konuların başında gelmektedir. Buna göre; kim Avrupalı olarak kabul edilir? Doğu anlayışına göre, topluluğu bir araya getiren öğeler AB için söz konusu olamaz ve artık bu tür düşüncelerin sınırlandırılması gerekir. Anthony Smith’e göre; birleşik bir Avrupa kimliğine nazaran ulusal kimlikler belirgin avantajlara sahiptir. Çünkü, ulusal kimlikler çok daha yaygın bir şekilde kabul görür ve daha popüler olduğu halde Avrupa Kimliği düşüncesi ise henüz bu anlayıştan uzaktır. Her şeyden önce Avrupa kıtasının bir çok bölümünde ulusal kimlikler etnik düşüncelerle ısrarlı bir biçimde yeniden canlandırılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, mitler, anı ve semboller, kültürel miras ve etnik yapıların araştırılmasıyla bu konular daha fazla köruklenmektedir (Smith:327).

Brüksel Avrupa Çalışmaları Enstitüsü üyesi Anderson ise; AB’nin içeriğini anlamının çok zor olduğunu ve bu zorluğun devam edeceğini belirtirken; her ne şekilde olursa olsun, AB’nin siyasi bir birlik olarak algılandığını da düşündüğünü belirtmiştir. Yine Anderson, görünüşte AB’nin doğası esas olarak, kurumsal yapısının farklı seviyelerde karmaşık olması nedeniyle çelişkili bir görünüm arz ettiğinden söz etmektedir. Huymans’a göre, AB kurumlarının himayesi altında şekillenen supranasyonel bir katman içinde Avrupa kimliğinin 2 tür siyasi zemini bulunmaktadır. Bunlar; Avrupa siyasi kimliği ve AB’nin siyasi kimliğidir. Avrupa siyasi kimliği; AB’ye üye olan ve olmayan Avrupa ülkelerinin ulusal kimliklerinin ayrı bir parçası olarak düşünülebilir. Yeni bir kimlik tipi olan “AB siyasi kimliği” konusu tartışmalı bir zeminde yer almaktadır. Yeni Avrupa’nın kimlik yapısı AB’nin

uluslarüstü siyasi varlığının sorunlu yapısından dolayı hala oldukça belirsiz bir duruş sergilemektedir. Çağdaş Avrupa demokrasisinin liberal çatısı daha geniş bir ortamda şekillenecektir. Bu noktada şu sorular sorulabilir; AB'nin siyasi kimliği nasıl ifade edilebilir ve onu biçimlendiren unsurlar nelerdir? Bu iki soru, AB vatandaşlarının idrakı içinde onların görüşleri arasındaki bağ ile çözüme gidecek gibi gözükmektedir (Huymans, 2000).

AB'de kimlik oluşum süreci üzerinde siyasi krizlerin etkilerine bakıldığında, şu an için AB'nin, bu uluslarüstü siyasi birliğin seçimiyle ilgili siyasi gündem yöntemi olarak, ortak siyasi kimliğinin eksik olduğu görülür. Birçok bilim adamı tarafından paylaşılan bir görüş ise "liberal demokrasi krizi"dir. Yeni Avrupa kimliğinin oluşumuna en büyük engel sanayi sonrası değişiklik içindeki toplum olabilirken, AB'de ise siyasi krizleri yönetmedeki hatalardan çok, liberal görüşe sahip olanların, yeni siyasi gerçekleri anlamadaki yetersizliklerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Çeşitlilik içinde birlik teması, paradoksal olarak AB'nin siyasi kimliğinin gelişmesine yardımcı olur ve Birliğin, kendi içinde kurumlaştırmayı oluşturma süreci sadece ortak vatandaşlık kimliğini oluşturmakla kalmaz aynı zamanda siyasi kimliğini oluşturmak için gerekli bir yol olarak yerini alır. Bir başka görüş göre; AB'nin siyasi kimliği "demokrasi açığı"nın aynasıdır. AB'nin siyasi kimliğinin gelişimi için anahtar öge, Avrupa kurumlarının gelişmesi olarak düşünülebilir. Bu etkiyi anlamak için, aynı zamanda halkın karar verme sürecine katılım eksikliğini de içeren demokrasi açığının yansımalarına bakmak gerekmektedir. Gerçekten, Avrupa siyasi partilerinin eksikliği, siyasetin geleneksel tartışmalarının olmaması gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Tartışmalar derinleştikçe, yönetimde Avrupa halkının yokluğu, kurumsal meşruiyetin eksikliği kadar büyük bir siyasi risk olarak kendini göstermektedir. Tüm bunların sonucu olarak AB politikaları ve AB'nin kendisi büyük krizlere daha az direnebilmektedir (Wallace, 1997).

Anderson, teknolojik gelişimin sonucunda iletişim ve haberleşme araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte Milliyetçilik hareketlerinin arttığını belirtmektedir. Kitle iletişim araçlarını ve bilgi ağı sistemi paradoksal olarak, kültürler ve diller arasında bir homojenliğe yol açmıştır. Bu durum AB için

düşünüldüğünde farklı bir sonuç ortaya çıkar. Çünkü; çok farklı dil ve kültürler arasında homojen bir kimlik oluşturmak çok gerçekçi görünmemektedir (Anderson,1983:175).

Grundman ise, AB'nin ileri bir bütünleşme safhasında bile ulusal kimliklerin güçlü sınırlarını koruyacağını ifade ederken, AB içinde eğitim sisteminin dahi hala farklılığını koruduğuna işaret etmektedir (Grundman:135).

Taylor, Avrupa yurttaşlığının, devlet-sivil toplum kamusal alan ayrımının farklılaşma ve eklemlenme biçimlerinin yeniden tanımlanmasının zorunlu olacağı görüşündedir (Taylor,1994:140).

Kimlikle ilgili olarak tartışılan en önemli kavramlardan biri de "Avrupalılaşma" kavramının, Avrupa kimliği ve Avrupa siyasi topluluk duygusunun gelişimi olarak görülmesidir. Bu süreçte, üst Avrupa kimliğinin ulusal kimliklerin yerine geçerek onları yok etmeye doğru götürüp götürmeyeceği veya kolektif kimliklerin, Avrupa, ulusal ve yerel düzey arasında bölünüp bölünmeyeceği zamanla görülecektir. Kimilerine göre Avrupalılaşma, ulusal ve yerel kimliklerin güvenliğine yönelik muhtemel bir tehdit olarak görülse de Avrupa'nın "Avrupalılaşma" sınır milliyetçiliklerin yok olması anlamına gelmeyeceği ortadadır (Nezihoğlu:874). Bunu; Birlik içinde derinleşmeye doğru gidildiğinde, özellikle sağ partilerin üye ülkelerdeki yükselişinde görmek mümkündür.

İdeolojik ve siyasi bir akım olarak 1970'lerde ortaya çıkan "Yeni Sağ" hareketine göre, toplumlar arası farklılıkların ve özgün kimliklerin korunması gerekir. Ayrıca, bu farklılıklar Yeni Sağ tarafından her türlü totaliterliğe karşı en etkili silah olarak görülmüştür. Yeni Sağ hareketi, kendini halkların tek-kültürlüleşmesini ve emperyal tekdüzeliği savunanlara karşı farklılık ve hoşgörü partisi olarak ifade etmiş, tüm kültür ve kimliklerin yaşatılmasını kendisine temel hedef olarak belirlemiştir. Yeni Sağa göre; yerel kültür ve kimliklerin aşınması anlamına gelen kültürsüzleşme ve geleneklerin yok olması Avrupa'nın hafızasına karşı en büyük tehdittir. Avrupalıların kendi kökenlerini unutmaları, kendi miraslarını kaybetmeleri ve kendi öz

kültürlerini terk etmeleri gerçekte Avrupa medeniyetinin silinmesi demektir (Taquieff,1993:100-102).

Gerçekte, küreselleşme açısından olaya bakıldığında, Avrupa insanının dünyanın değişik kültürleriyle diyalog halinde olduğu ve resmi kimliğinin yanı sıra yada o kimlikten tamamen uzaklaşarak çok farklı kişisel kimlik tercihlerine ve aidiyetlerine yönelebildiği görülmektedir. Bunun sonucu olarak, Avrupa'yı tek bir yapı olarak görmek veya Avrupa kimliğinin baskın olduğu şeklindeki genel yargılara varmak zor görünmektedir.

Avrupa'da genç kuşak arasında yapılan bir kamuoyu araştırmasında, katılımcıların bir kısmı Avrupalı ulusların barış içinde olmaları için bir arada yaşamalarını ve işbirliği yaparak birleşmeleri gerektiğini vurgularken, bir kısmı ise, Avrupa bütünleşmesi ile ulusal kimliklerin ortadan kalkacağı yönündeki endişe ve korkularını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu konuda, yeni yetişen genç neslin eski nesle oranla daha hoşgörülü olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuçtan yola çıkarak, Avrupa kimliğine karşı, Avrupalıların yaklaşımlarının durağan, tekdüze ve tek boyutlu olmadığı deneyim ve koşullara göre değişen dinamik ve çoğulcu bir kimlik anlayışına sahip olduğu söylenebilir (Nezihoğlu:875).

Görüldüğü gibi, AB kimliği konusu, siyasal bütünleşme süreci ilerledikçe daha fazla üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. AB kimliği, ancak ortak ilkeler zemininde, kültür, dil politikası ve diğer alanları kapsayan politikaların katkısıyla ve aynı zamanda üye ülkelerin onayıyla oluşabilecektir. AB, ayrıca kendi siyasi kimliğini sorgulayan dil, gelenek farklılığı ve kültür çeşitliliğini dikkate almak zorundadır. Daha önce de değinildiği gibi AB'nin kendine özgü bir kamusal alanı, bütünleşmiş bir sivil toplumu oluşmadan, AB kimliğinin ulusal kimliklerden sonra geleceği muhakkaktır. AB'de çok popüler bir slogan olan "çeşitlilik içinde birlik" in ne ölçüde gerçekleşeceğini zaman gösterecektir.

2.1.2.3.1. Ulusal Kimliklerle Avrupa Kimliğinin Uyumlaştırılmasına Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Avrupa kimliği konusu iki farklı yönde gelişme göstermiştir. Bir taraftan teorik ve normatif yaklaşımlar, Avrupa kimliği konseptinin deneysel testler ve davranışsal bilgiler ışığında tanımına odaklanmıştır. Diğer tarafta ise; temel olarak sosyologlar ve sosyal psikologlar tarafından geliştirilen ancak gerekli teorik ve metodolojik destekten yoksun birkaç sayıda empirik yaklaşımlar bulunmaktadır (Strah, 2002).

Avrupa kimliğinin ortaya çıkmasıyla ilgili teorilere bakıldığında literatürde 3 temel eğilimin olduğu görülmektedir. Bu eğilimler, AB'nin tanımlanmasında farklı kaynakları referans almaktadır. Bunlar (Jimenez ve diğerleri, 2004);“Kültürel”(cultural), “Araçsal”(instrumental), “Vatandaşa İlişkin”(civic) teorilerdir. Bu üç teori arasında ortak sorun; Avrupa ve ulusal vatandaşların kimlikleri arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. 1980'lerin sonlarında AB, Avrupa kimliği oluşturmayı amaçlayan birtakım politikalar ortaya koymuştur. MA'nın F1 maddesinde, Birliğin üye ülkelerdeki ulusal kimliklere saygı duyduğu belirtilmiştir. Birlik, bu ifadeyle subsidiarite ilkesini tanıtırken “federal” sözcüğünün kullanılmasını reddetmiştir. Bir çok üye ülkede kimlik konseptinde “kültürel teori” Avrupa kimliğini oluşturmak ulusal kimlikler ve vatandaş sadakati için potansiyel bir tehdit olarak görülmüştür. Gerçekten de, 1990'lı yılların başlarında ulusal kimlik, siyasi elitler tarafından ülkelerinin bağımsızlığını ve egemenliğini korumayı haklı çıkarmak için kullanılmıştır.

Ulusal kimlik ve ulusal bağımsızlık arasındaki bağı yakınlaştırma konusunda birçok uzman, Avrupa entegrasyon oluşumunun, ulusal kimlikle uyumlayacağını, ulusal kimlikler için bir tehdit olarak görülebileceğini bu nedenle de bu süreci başarmanın zor olacağını tartışmıştır (Höjelid, 2001). Avrupa kimliği oluşturma konusuyla ilgili bu karamsar görüşlerle beraber, Avrupa kimliğinin ulusal kimliklerle uyumlu olabileceğini düşünen iyimser görüşler de bulunmaktadır. Kimi yazarlar, ekonomi ve iletişimin küreselleşmesiyle birlikte ulusal ve yerel ilgilerin zayıflayacağına inanmaktadır. Bu tür yorumları destekleyenler; insan hakları, sivil

özgürlüklerin korunması, sosyal haklar ve demokrasi gibi evrensel değerlerin ulusal sınırları aşan yönüne dikkat çekmektedir. Başka analistler; AB entegrasyonunu, ulus-devleti daha etkili bir hale getirmek ve amaçlarını gerçekleştirmek için kompleks eşgüdüm, denetim ve uygulama gerektiren çok yönlü sorunların çözümü için etkin bir araç olarak görmektedir (Milward, 1992). Bazıları; Avrupa kimliğinin potansiyel gelişiminin, vatandaşların birden fazla kimliğe aynı zamanda sahip olma fikrini engelleyeceği kanısını taşımaktadır. Bu fikre karşıt düşünenler ise; insanların farklı kişisel haklara bağlı olarak, çok merkezli daire örneğinde olduğu gibi, çoklu kimlikleri taşıyabileceğini düşünmektedir (Weiler,1999).

Tüm bu tartışmalardan sonra, Avrupa kimliğinin doğuşunda “Kültürel Teori” ye bakıldığında şunlar görülmektedir (Osterud, 1999); Kültürel Teoriyi destekleyen bilim adamları Avrupa kimliğinin yaratılmasında; ortak kültür mirası, dil, sembol ve duygusal bağ gibi aynı faktörlere dayanarak kimliğin oluşturulmaması veya oluşturulması gereğinin olmadığını savunmaktadır. Osterud’a göre; AB kimliği şu biçimde oluşturulabilir; 19. yy’da “geleneksel tarzda ulus inşa etme” örneğinde olduğu gibi Avrupa düzeyinde daha güçlü bir Avrupa kimliği girişimi başlatılabilir. Bununla beraber, ulus-devletin sorunu olan; kültürel, dilsel, ekonomik ve coğrafik faktörlerden dolayı bu süreç daha fazla sorunlu olabilir. Kültürel çeşitlilik ve yapısal farklılıkların çok derin olmasının sonucu olarak, Avrupa kimliğinin oluşumundan beklentiler çok fazla gerçekçi görünmemektedir. Ancak tüm bunlara rağmen, bu tür bir kimliğin oluşumu olasıdır. Yalnızca bu oluşum uzun zaman ve çabayı gerektirmektedir (Ostred, 1999).

Kültürel teori ile ilgili olarak aşağıda belirtilen hipotezler ortaya atılmıştır (Jimenez ve diğerleri, 2004);

- Ulusal kimlikler temel olarak “kültürel” faktörlere dayanmaktadır. Avrupa kimliği “kültürel” faktörler üzerine dayalı değildir.
- Avrupa kimliğinin “kültürel” temelinin yokluğu, bu kimliği ulusal kimliklerden daha zayıf bir duruma getirmiştir.

- Eğer, Avrupa kültürel kimliğinin oluşturulmasında, kültürel kimlikle rekabet içine girilirse vatandaşların ulusal kimliklere bağlılıkları uyandırılmış olur.
- Bu nedenle (a) vatandaşlar; aynı zamanda güçlü bir ulusal kimlik geliştiremeyecek veya Avrupa kimliğine sahip olamayacaktır, (b) kültürel kimliğe sahip vatandaşların çoğunluğunun olduğu ülkelerde, vatandaşlar daha az oranda çift kimliğe sahip olacak veya Avrupa kimliğini sahipleneceklerdir.

Avrupa kimliğinin oluşumunda “Araçsal Teori”yi savunan ikinci bir grup bilim adamı Avrupa kimliğinin, bilinçli olarak kişisel çıkarlar üzerine dayalı olarak hesaplandığını savunmaktadır. Bunlardan bazıları; araçsal faktörlerin kimliğin tanımlanması ve güçlendirilmesi için etkili bir rol oynayacağına inanmaktadır. Bu teoriye göre halk, ne kadar çok uluslararası bağlamda karar verme gücü bakımından ülkelerini yetersiz görürlerse o kadar güçlü bir biçimde Avrupa ile kendilerini özdeşleştirirler. Ayrıca, vatandaşlar, AB politikalarının sonuçlarından ne kadar çok memnun kalır ve onları takdir ederse o denli kendini Avrupalı hisseder. Kimliklerin fayda-maliyet anlayışına göre, sosyal güvenlik sistemi yeterli olmayan, zayıf ekonomik güce sahip ve demokratik kuralların yeterince güçlü olmadığı ülkelerin vatandaşları kendilerini daha çok Avrupalı hissettikleri gerçeğini ortaya çıkmaktadır (Kaltenthaler, 2001).

“Araçsal Teori” ye dayanılarak şu hipotezler ortaya atılmıştır (Jimenez ve diğerleri, 2004);

- Ulus ve Avrupa kimliklerinin her ikisi de “araçsallık” düşüncesi temeline dayalıdır.
- Avrupa kimliği üzerinde, “kültürel” ve “halka ilişkin” faktörler önemli bir rol oynadığı halde, esasen ve temel olarak “araçsaldır”.
- Ulus kimlikleri daha zayıf olan vatandaşlar, daha güçlü Avrupa kimlikleri geliştirirler.
- Bu ülkelerdeki vatandaşlar daha yüksek oranda çift kimliğe sahip olabilirler veya Avrupa kimliklerinin yanında ulus kimlikleri daha zayıf olur.

Avrupa kimliğinin oluşumunda “Vatandaşlığa İlişkin” teori şu savlara dayanmaktadır; Teoride; kimliklerin gelişimi, barışçıl siyasi kurallar çerçevesinde görüş birliğine varılarak, kültür ve ortak inancın paylaşılması çerçevesinde vurgulanmaktadır (Mancini,1998). Bu teoride Habermasyan ve müzakereci demokrasi anlayışlarına uygun şekilde, Avrupa kamusal alanının oluşturulmasının, Avrupa kimliğinin oluşumunda da can alıcı bir öneme sahip olduğu savunulmaktadır (Eriksen ve Fossum, 2001).

Vatandaşlığa İlişkin teoride hipotezler şu biçimdedir (Jimenez ve diğerleri, 2004);

- Ulusal kimlikleri oluşturan öğeler ne olursa olsun, Avrupa kimliği “vatandaşlığa ilişkin” öğelere dayalı olacaktır.
- Vatandaşlığa ilişkin öğelere uyum gösteren bir Avrupa kimliği, ulusal kimliklerden daha zayıf olmayacaktır. Bu yüzden, güçlü bir Avrupa halkı “demos” un varlığı mümkün olabilecektir.
- Avrupa kimliği ve ulusal kimlikler birbiriyle uyumludur. Çünkü bunlar kavramsal olarak farklı oldukları için aynı çerçevede değerlendirilemez. Bu farklılık, farklı bir sadakat düşüncesini içermektedir. Bilindiği gibi ulusal kimlikler, belirli tarihsel, sosyo-ekonomik ve siyasi şartlarda oluşmuştur. Avrupa kimliği ise henüz kuruluş aşamasındadır.

Jimenez ve bir grup bilim adamının yaptığı araştırmalar sonucu, bu teorilere dayalı olarak geliştirilen hipotezler “Standart Eurobarometre” anketleriyle halkın görüşleri alınarak geçerlilikleri test edilmiştir. Avrupa kimliğinin oluşturulmasında “Kültürel Teori”nin Eurobarometre anket sonuçlarına bakıldığında bu teoriyle ortaya konulan hipotezlerin sadece bir kısmının desteklendiği görülmektedir. Ulusal kimliklerin, kültürel öğelere dayalı olduğunu ortaya koyan ilk hipotezi, ankete katılan tüm üye ülke halkı tarafından doğrulanmıştır. İkinci sıradaki hipotez, olan Avrupa kimliğinin kültürel öğeler üzerine dayalı değildir yargısı kabul edilmezken, kültürel öğelerin Avrupa kimliğini oluşturma ve geliştirmedeki rolünden “dil” 10 ülkeden 9’unda kabul görmüştür. Diğer bir öğe ise “ortak Avrupa medeniyeti” olarak kabul görmüştür. Araştırmada ortaya çıkan diğer bir sonuç

ise; Avrupa kimliğinin ulusal kimliklerden daha zayıf olmadığı nedeninin ise; Avrupa kimliğinin kültürel temeldeki eksiklikten kaynaklandığıdır (Jimenez ve diğerleri, 2004).

Diğer bir hipotez, “Avrupa kültürel kimliğinin oluşturulmasında ulusal kimlikle rekabet içine girmesi halinde, vatandaşların ulusal kimliklere bağlılıkları uyandırılmış olur” hipotezi de kabul görmemiştir. Sonuncu hipotezde belirtilen; vatandaşların aynı zamanda güçlü bir ulusal kimlik geliştiremeyecekleri veya Avrupa kimliğine sahip olamayacakları fikri de yine katılımcılar tarafından destek bulmamıştır. Çünkü, ulusal kimliklerde görülen özelliklerin burada da olduğuna dikkat çekilerek, “kültürel” öğelerin Avrupa kimliği oluşturmada uygun olacağı düşünülmektedir. Avrupa ülkeleri arasında, çok daha fazla ortak kültürel zeminin, Avrupa kimliği inşa etmede etkili olacağı, bu teorinin hipotezlerinde öne sürülen yargılardan daha geçerli olduğunu göstermiştir (Jimenez ve diğerleri, 2004).

“Araçsal Teori”nin hipotezlerinin test edilmesinde; ilk hipotez olan ulusal ve Avrupa kimliklerinin her ikisinin de “araçsallık” temeli üzerine dayalı olduğu fikri; esas olarak Avrupa kimliğinin araçsallık üzerine dayalı olduğu aynı şeyin ulusal kimlik için söylenemeyeceği, çünkü; çoğunlukla bu kimliğin kültürel temele dayalı olması nedeniyle kısmi olarak reddedilmiştir. İkinci hipotez de aynı şekilde kısmi olarak reddedilmiştir. Çünkü, Avrupa kimliği tanımında kültürel öğeler de önemli bir yer tutmaktadır ve dolayısıyla bu kimliği sadece “araçsal” temele oturtmak yanlış olur. Üçüncü hipotez olan vatandaşların daha zayıf ulusal kimlik, daha güçlü bir Avrupa geliştirecekleri fikri de destek bulmamıştır. Son hipotezde ise; vatandaşların iki kimliğe de sahip olabilecekleri ve kendi ulusal kimliklerini zayıflatmadan bir Avrupa kimliği geliştirebilecekleri yönünde görüş bildirerek bu hipoteze destek vermemişlerdir (Jimenez ve diğerleri, 2004).

Özetle ifade etmek gerekirse; bu teoriksel yaklaşımda, kişilerin ulusal veya Avrupa kimliği arasında seçimlerinin fayda-maliyet esasına göre tayin ettikleri söylenebilmektedir. Bununla beraber, uzun vadede Avrupa kimliği için “araçsallık” düşüncesi daha uygun olurken, buna karşıt ulusal kimliklerin esas olarak kültürel faktörlere dayalı olduğu görülmektedir. Bunun anlamı

“araçsal” faktörlerin ulusal kimlikler için önemli değildir sonucu çıkarılmamalıdır. Ortaya konulmak istenen şey; Avrupa düzeyinde “araçsallık” düşüncesinin çok daha önemli olduğudur. Araştırmadan çıkan diğer önemli bir sonuç da; farklı düşünceler üzerine dayalı olan her kimliğin ister ulusal isterse Avrupa düzeyinde olsun vatandaşların ulusallıktan kaynaklanan sadakatlerini Avrupa düzeyine doğru transfer etmelerinin kuşkulu olduğudur. Çift kimliğe sahip olma olasılığı ancak Avrupa kurumlarının etkili olmasıyla sağlanabilir. Vatandaşların kendi ulusları ile özdeşleşmelerinin aşınması durumu olmaksızın, Avrupa kimliğinin araçsal teoriye dayalı olduğu düşüncesi önemli etkiye sahip görünmektedir.

“Vatandaşa İlişkin” teori kimlik açısından değerlendirildiğinde; “Vatandaşa İlişkin” kaygılarla şekillenen bir Avrupa kimliğinin söz konusu olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda “vatandaşa ilişkin” teorinin ilk hipotezi olan; ulusal kimliğin bu teoriye dayalı olacağı fikri reddedilmiştir. Ortaya çıkan verilere göre dokuz ülkeden yalnızca üçünde, haklar ve ödevler yurttaşların Avrupalılık kimliğinde önem taşıyan ilk beş faktör arasında yer almaktadır. Bununla birlikte İtalya ve İspanya ikinci hipotezi destekler görünmektedir. Buna göre bu iki ülkede ulusal kimliğe ve Avrupa’ya aidiyeti ortaya koyan “Vatandaşa İlişkin” unsurların her iki durumda da bir arada bulunması, ulusal kimlikle Avrupa kimliğinin uyumluluğunu ortaya koymaktadır. Bu ikinci bulguya göre Avrupa kimliklerinin (dual kimlikler) ulusal kimliğin baskın olduğu ülkelerde dahi yayılabileceği izlenimini uyandırmaktadır. Bu durum da gerek tüm Avrupalılar tarafından gerekse de her bir ülkede hem kendisini ulusal kimlikle özdeşleştirenler hem de Avrupalılıkla özdeşleştirenler tarafından paylaşılan norm ve değerlerin sanıldığından fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca söz konusu gözlem, gelecekte “Vatandaşa İlişkin” değerlere dayalı güçlü bir Avrupa “demos”unun inşa edilebileceği fikrini de desteklemektedir.

Öncelikle, burada sunulan farklı analizler ulusal kimlikle Avrupalı kimliğinin bir arada bulunabileceğini ortaya koymaktadır. Bu saptama özünde çok şaşırtıcı sayılmasa da bundan kaynaklanan birtakım saptamalara açıklık getirmek gerekmektedir. Bu hipotezler, farklı düzenler içinde gelişmiş

olmaları ve farklı anlamlara sahip olmaları sebebiyle bu iki kimliğin bir arada var olabileceğini göstermektedir. Farklı istatistik analizler de bu hipotezi doğrulamaktadır. Ulusal kimliğe bağlılık büyük ölçüde “kültürel” nitelikteyken, Avrupa kimliğine bağlılık öncelikli olarak “araçsal” nitelik taşımaktadır.

Bu durum üye ülkelerin tamamı için geçerli olmakla birlikte bu iki tür kimliğin uyuşma düzeyleri ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu noktadaki hipotez, ulusal kimliklerin her birinin oluşum sürecinin farklı dinamikler ve tarihsel koşullarla ortaya çıkması ve bunların her birinin Avrupa kimliğinin ortaya çıkışında farklı düzeylerde etkiye sahip olmasıdır. İngiltere ve Yunanistan örneklerine bakıldığında, ulusal kimliğin oluşum süreci güçlü ulusal gurur ve bir zamanlar birer dünya gücü olmalarına bağlı olarak geliştiğinden bütünleşme sürecinde (kimileri tarih içinde düşman olmuş) diğer ülkelerle işbirliği yapmayı küçültücü bulabildikleri görülmüştür. Bu durum onlara sürekli olarak bir zamanlar sahip oldukları siyasal, ekonomik ve kültürel güce artık sahip olmadıklarını anımsatabilir. İspanya ve İtalya’da ise çağdaş ulusal kimlik geçmişe değil geleceğe, dolayısıyla AB’ye yöneltilmiştir. Diğer faktörlerin yanı sıra İspanya’da bu durum iç savaş ve diktatörlük deneyimiyle (aynı durum Almanya için de geçerli olabilir), İtalya’da da 1990’larda ülkeyi kasıp kavuran yolsuzluklarla ilişkilendirilebilir. Bu ülkeler yakın geçmişle ilişki kurmanın güçlüğüne bağlı olarak ulusal gurur kaynağı olarak AB’ye yönelmişlerdir. Dolayısıyla bu ülkeler için bütünleşme daha iyisini yapabileceklerini hatırlatan bir unsur halini almıştır(Jimenez ve diğerleri, 2004).

Bu iki kimliğin birbirleriyle nasıl ilişkilendirileceği ortaya konulduktan sonra şu sorular sorulabilir; bu iki kimlik aynı doğrultuda, aynı düzen içinde midir? yapılan analizler, bunların farklı düzeylerde algılandığını ortaya koymaktadır. Buna göre ulusal kimlik bir iç çember gibi düşünüldüğünde Avrupa kimliği onu çevreleyen bir dış çember halini almaktadır.

Genel bir sonuç olarak, yukarıdaki tüm bulgular birbirine eklemlendiğinde Avrupa kimliğiyle ulusal kimliğin uyumlu olduğu sonucuna

varılabilir. Zira bunlar farklı düzeylerde, farklı anlamlar taşıyan kimliklerdir. Avrupa'yı daha çok destekleyenler için ve AB'nin meşrulaştırıcı temellerinden biri olarak Avrupa kimliğini kurgulamaya çalışan politikacılar için bu bulguların hem olumlu hem de olumsuz imaları bulunmaktadır. Olumlu olan taraf, AB'nin kurumlarının performansını artırarak çift kimlikli (dual kimlik taşıyan) yurttaşların sayısının artırılabilirdir. Esasen Avrupalılar öncelikli olarak kendilerini ülkelerinin vatandaşları olarak algılamaları olumsuz bir durum olarak değerlendirilmemelidir. Bu noktada bir Avrupa kimlik türünü oluşturmada ulusal hükümetlerin kolaylık sağlamasının önemi ortadadır. Şimdiki durumda bazı ülkeler direnç gösterse de; vatandaşların sadakatini ve ülkelerin bağımsızlığını aşındırmadan bunu gerçekleştirmek olası görünmektedir. Son bir değerlendirme olarak şunlar söylenebilir; Avrupa kimliğinin ve ulusal kimliğin farklı düzeylerde kimlikler oldukları ve farklı anlamlar taşıdıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu iki kimliği kamuoyu yoklamalarında aynı türdeki sorularla, hatta sanki birbirine alternatif kimliklermiş gibi değerlendirmeye açmak hatalı olacaktır.

2.2. Avrupa Birliği'ne Yönelik Eleştiriler

Genel olarak bakıldığında, AB ile ilgili konularda, gerek AB içinde gerekse Birlik dışında özellikle son on yıldır yoğun bir tartışma süreci başlamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi AB süreci karmaşık ve bir o kadar da dinamik bir süreçtir. Doğal olarak her dinamik süreçte olduğu gibi kaygılar, sorunlar, bazen süreç sonunda sağlanan imkanlardan bile daha fazla ön plana çıkabilmektedir.

Bugün gelinen noktada, AB, kendi içinde çözülmesi gereken çok yönlü sorunlar; AB kimliğinden, kamusal alana, demokrasi açısından egemenlik konusuna ve ayrıca ekonomiye yönelik olduğu gibi genişleme ve derinleşmeden de kaynaklanabildiği ve bu sorunların çözülmesinin de kısa vadede mümkün olmadığı bir süreçle karşı karşıya bulunmaktadır.

Tüm bu sorunlar çerçevesinde, farklı görüşlerle birlikte AB'ye yönelik çeşitli eleştiriler yapılmaktadır. Bu görüşlerden bazıları AB'nin sorunlarını

çözmede başarılı olacağını savunurken, bazı görüşler ise bunun tam aksini savunmaktadır.

Bütünleşme sürecine bakıldığında, AB ile ilgili en önemli tartışmalardan birinin, egemenlik kavramına yönelik olduğu görülür. Özellikle, AB'nin siyasi birlik olma yönünde en önemli adımının atıldığı MA sonrası ulusal egemenliklerin ulus-üstü AB kurumlarıyla paylaşılır hale gelmesi, AB'nin MA ile birlikte üç sütundan biri olan Avrupa Toplulukları üzerinde egemenliğin tamamen devredilmesi, bazı kesimler tarafından ulus-devletin sonu olarak görülmektedir. Bilindiği gibi üzerinde çokça tartışılan egemenlik konusu, sadece aday ülkelerin değil, AB üyesi olan ülkeler için de sorun teşkil etmektedir.

Egemenlik konusunda hassas olan kimi ülkeler “federalizm” veya “Avrupa Birleşik Devletleri” gibi kavramların kullanılmasını sakıncalı bulurken, kimi ülkeler ise, AB'nin yönetim biçimi olarak federalim veya benzeri bir yapılanmayı uygun görmektedir. Bu yaklaşım farklılıkları ülkelerin sahip oldukları siyasi kültürlerine, tarihlerine, vb. özel koşullara bağlı olmaktadır. Özellikle İngiltere ve Danimarka* egemenlik konusunda hassasiyet gösteren ülkelerin başında gelmektedir. AB karşıtları “Euro sceptic” olarak adlandırılan kesimin karşı oldukları en önemli nokta egemenliğin kaybedilmesine ilişkin tepkidir.

Uluslararası politikada zaman içinde geline süreçte, egemen devletin temel aktör olma konumunu zorlayan gelişmeler** egemenlik kavramının da değişimini beraberinde getirmiştir. Kelime anlamına bakıldığında “en üst”,

* İngiltere ve Danimarka, Avrupa Para Birliğine girmeyi kalıcı olarak reddetmiş bulunmaktadır. Bu koşul şimdiki durumda, Birliğe yeni katılan ve katılacak olan aday ülkeler için geçerli bir durum değildir.

** Bu gelişmeler kısaca dört başlık altında toplanabilir; ilk olarak, özellikle haberleşme ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler toplumlar arasındaki bilgi alışverişini oldukça kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Bu çerçevede, devlet otoritesi, ülkesindeki bilgi akışını önemli ölçüde yönlendirebilmekle beraber hiçbir zaman -özellikle de demokratik toplumlarda-tam anlamıyla denetim altına alamamaktadır. İkincisi ise, savaş teknolojisindeki bazı gelişmeler devletin siyasal sınırlarının geçit vermezliğini ve bu sınırlar içerisinde söz konusu olan mutlak egemenlik olgusunu değiştirip aşındıran sonuçlar doğurmuştur. Üçüncü olarak, bugünün dünyasında, ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık olgusu, ulusal devletin klasik özellikleri üzerinde bazı önemli değişimler yaratmıştır. Son olarak, ülkesel devlet dünyada var olan toplumlar arasındaki ilişkileri incelemek, analiz etmek açısından birincil olma özelliğini yitirerek, yerini “dünya toplumu”na bırakmıştır (Sözmezoğlu, 2000:30-32).

“üstün” yada “üstünlük” karşılığı olan egemenlik kavramı, uluslararası ilişkiler düzeyinde ele alındığında ise, bir devletin diğer devletlerle olan ilişkilerini herhangi bir başka devlet yada gücün baskısı, müdahalesi veya aracılığı olmadan, serbestçe, dilediği gibi tayin ve tespit etmesidir (Sönmezoğlu, 2000:28).

Ancak bugünün şartlarında sınırlar, devletlerin mutlak egemenlikleri altındaki toprak parçalarını birbirinden ayıran çizgiler olma anlamını yitirmektedirler. Dünya ölçeğinde yaşanan bu gelişmelerin, AB gibi bir örgütlenme modelinin oluşumu üzerine etkisi kuşkusuz göz ardı edilemez.

Egemenlik konusunda, Kurumsalcı yaklaşımın savunucularından Jervis, egemenliklerin devredildiği kurumların veya örgütlerin iç politikayı değiştirme gücünün bulunması, aynı zamanda o devletin dış ilişkilerini de etkileyebilecek şekilde o toplumun hedeflerini, inançlarını ve gücünü bile değiştirebileceğinden söz eder (Jervis,1999:62).

Gerçekten de, iletişimin artması ve ulaşımın kolaylaşması sonucu bugün sınırları daha esnek hale gelen ülkelerin birbirlerine bu denli bağımlı olmaları, giderek daha fazla uluslararası yükümlülük altına girmeleri ve uluslararası örgütlere üye olmaları devletlerin özgür hareket alanlarını daraltmaktadır. Her ne kadar doğası gereği egemenliğin paylaşılmasının mümkün olmadığını ileri sürenler olsa da bugün egemenliğin şu yada bu biçimde bölünmüş olduğu görülmektedir.

AB’de egemenlik konusu, bilindiği gibi onu diğer örgütlerden ayıran hukuk yapısının farklılığında kendini göstermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi MA’la ivme kazanan siyasal entegrasyon sürecinde devletlerin egemenliklerini kurucu antlaşmalardan alan ulusüstü kurumlar lehine önemli ölçüde kaybetmekte oldukları görülmektedir.

Geleneksel olarak ulusal politikalar, ulusal çıkarlara ve önceliklere göre ulusal düzeylerde belirlenirken, AB içinde politikaların belirlenmesi giderek ülkelerin AB’ye bağımlı hale gelmesine yol açmıştır. Gerçekten de ulaşım, tarım, çevre, sanayi ve bölgesel politikalar gibi ortak politikalar ve

“Schengen, Europol, Eurojust”^{*} gibi oluşumlar aslında doğrudan ülkelerin işlerine müdahale olarak görülebilir (Merih, 2001).

Merih’e göre, AB’de ülkelerin egemenliklerini devrettikleri kurumların demokratik olmaması ayrıca bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü bu kurumlara meşruluk kazandıran bir “demos” un varlığından söz etmek mümkün değildir. Halkların temsil edildiği tek kurum olan AB parlamentosunun yasama yetkisinin sınırlı olması ve denetim işlevini tam anlamıyla yerine getirememesi demokrasi sorununun ana noktasını oluşturmaktadır. Bu çerçevede temsili demokratik bir yapıya sahip ulus-devlet politikaların Birlik politikaları ile saptırılması, bir başka ifadeyle, egemenliklerin hem devletin hem de üye ülke halklarının elinden çıkması ciddi bir demokrasi sorununa yol açmaktadır (Merih, 2001).

Özellikle son dönemlerde, gündemde olan Federalizm^{**} tartışmaları da egemenlik kavramı çerçevesinde önem arz etmektedir. AB’de Federasyon ile ilgili tartışmalara bakıldığında, özellikle TAS ile başlayıp MA ile hız kazanan süreçte Birliğin siyasal yapısındaki federal unsurların arttığı, hatta kimilerine göre AB’nin fiili bir federasyon şeklini aldığı düşünülmektedir. Karşılıklı etkileşim halindeki farklı bütünleri bir araya getiren bir siyasal yapının federasyon olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı, bünyesinde taşıdığı federal unsurların yoğunluğuna bağlı olmaktadır. AB bütünleşmesine ilişkin süreçte, federal özelliklerin yeterince arttığını ve Birliğin bir Federasyon olarak nitelendirilebileceğini düşünenler, artık “federasyon mu? değil mi?” tartışması

^{*} Schengen Anlaşması; Almanya, Belçika, Fransa, Lüksembourg ve Belçika tarafından 14 Haziran 1985 tarihinde imzalanmıştır. Sözleşmeyi imzalayan üye devletler, Topluluğun diğer üye devletleri veya üçüncü ülkelerin tüm vatandaşları arasında bir serbest dolaşım rejiminin yerleştirilmesi amacıyla, ortak sınırlardaki denetimlerin giderek kaldırılmasını öngörmektedir. Eurojust ve Europol, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi örgütlü suçlarla ve uluslararası terörizmle daha etkili mücadele edebilmek amacıyla soruşturma, sorgulama ve istihbarat alanlarında üye devletler arasında işbirliği ve bilgi paylaşımını içeren AB kuruluşlarıdır.

^{**} Latince “foedus” sözcüğüne dayanan federasyon, federal, konfederal gibi kavramların sözlük anlamı bir bağ sonucu oluşan birliktelik, bağlaşık olma durumu gibi anlamlara gelmektedir (Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary, 1996). Bazıları “foedus”un bunların yanı sıra “pazarlık” kavramıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Federal yapıları ve federasyon kavramını inceleyen yazarlar, “foedus” kavramının özünde araçsallık ve pragmatik yönü ağır basan basit bir ilişki biçiminden çok, kökleri toplumsal kültürün temellerinde yatan, etik ve kural koyucu (normatif) boyutları ağır basan bir birlikte varolma çabasının bulunduğunu vurgulamaktadır. Buna göre; en yalın anlamıyla federal bir ilişkinin temelinde yatan, “foedus” ile de akraba olan “fides” yani “inanç” ve “güven” ile bu kavramlar çerçevesinde yapılan bir “sözleşme” yer almaktadır (Burgess, 2000:7-8).

yerine “nasıl bir federasyon?” tartışmasının yapılması gerektiğini savunmaktadırlar (Burgess,2000:25). Gerçekte Avrupa’da siyasal bir bütünleşmenin başarıyla sonuçlanması halinde ortaya çıkacak bir federasyon biçiminin her halükarda kendine özgü bir model olacağı açıktır.

Federalist eğilimler, bir yandan mevcut bütünleşme hareketini açıklamaya ve ona yön vermeye yönelik yaklaşımların en etkilileri arasında yer almasına karşılık, diğer yandan “Euro sceptik”lerin eleştirilerinde temel hedef halini almıştır. Tıpkı federalist eğilimler gibi, kökenleri, savunucuları ve bütünleşme sürecine yönelik eleştirileri bakımından önemli ölçüde farklılaşan ve kendi içinde tutarlı bir bütün meydana getirmeyen söz konusu kuşkucu yaklaşımların bir kısmı doğrudan doğruya bütünleşme hareketini hedef almaktayken bir kısmı eleştirileri yalnızca federal yaklaşımlar üzerinde yoğunlaştırmaktadır. AB’de bütünleşme sürecinin ivme kazanması ve söz konusu süreçte federal unsurların giderek artmasına paralel olarak bütünleşme sürecini açıklamaktan çok ona yön vermeyi amaçlayan ve bu sürecin federal bir yapıyla son bulması gerektiğini savunan yaklaşımlar bir bütün olarak “federalizm” adı altında anılmaya başlamıştır. Bu süreçte söz konusu kavram bazı yazarlarca Avrupa Bütünleşmesi sürecine özgü bir “bütünleşme teorisi” olarak değerlendirilmiştir (Rosamond:23-27).

Avrupa entegrasyonunun nihai şekli üzerinde görüş bildiren ve Federal bir Avrupa fikrini savunanlardan biri de Almanya Eski Devlet Başkanı Joschka Fischer’dir. Fischer’e göre; küresel ekonomik ve siyasal yarışta Avrupa kendi payına düşen rolü ancak cesaretle ilerleyebilirse oynayabilecektir. Avrupa entegrasyonu, ulus-devletleri bir federasyon içine alırsa ancak o zaman AB kurumları değerli hale gelir. Bir başka ifadeyle yeni hakim güç olarak eski ulus-devletlerin ve onların demokrasisinin yerini alan bir Avrupa federal devleti anlayışı, Avrupa’da var olan gerçekliği görmezden gelen yapay bir kurgu olarak görülecektir. Oysa ki Avrupa entegrasyonunun tamamlanması ancak egemenliğin Avrupa ve ulus-devlet arasında bölüşülmesi temelinde başarılı bir biçimde kavranabilir. Fischer, herkes tarafından tartışılan ve gerçekte kimse tarafından anlaşılmayan “yerindenlik” kavramının altını çizen düşüncenin tam da bu olduğunu ifade etmiştir. Fischer gelecekte

başarılı bir entegrasyon için öncelikle, AB Parlamentosunun sürekli olarak iki şeyi temsil etmesi gerekliliğinden bahseder. Bunlar, ulus devletlerin Avrupa'sı ve vatandaşların Avrupa'sıdır. Bunun mümkün olması için de Parlatentonun farklı ulusal siyasi önderleri ve ayrıca farklı ulusal kamuları bir araya getirmesi gerekir. Fischer, ayrıca Parlatentonun iki meclisli olması, bunlardan birinin ulusal parlamento üyelerinden oluşmasının gerektiği, diğerrinin ise üye devletlerden doğrudan seçilen senatörlerden oluşacak Senato modeliyle Alman Bundesrat'ı gibi bir devletler meclisi arasında seçim yapılması gerektiğini belirtmiştir. Üç temel reformun gerekli olduğunu belirtirken, demokrasi sorununun çözümü ve yetkilerin yatay, yani Avrupa, ulus-devlet ve bölgeler arasında temelden yeniden düzenlenmesini, ancak Avrupa'nın bir anayasa ile yeniden kurulursa başarılı olacağına olan inancını dile getirmektedir. Sonuç olarak Fischer'in AB geleceğine dair vizyonu; kurucu bir Avrupa antlaşması için daha yakın işbirliğinden Robert Schuman'ın Müthiş Avrupa Federasyonu düşüncesine doğru giden yol olarak ortaya konabilir (Fischer, 2005:80-82).

Fransa Cumhurbaşkanı Chirac, Alman Bundestag Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada, Fischer'in modeline itiraz ederek AB içinde ulus-devletlerin güçlü bir rol oynamaları gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca savunduğu bir görüş de, AB içinde bir "avant-garde"* ülke grubunun yakın işbirliği yaparak, gelişme potansiyelleri yüksek alanlarda bütünleşmeyi derinleştirmek için çalışmalar yapmalarını uygun görmüştür. Chirac, Birliğin yapısını netleştirecek ve ulus-devletlere daima bir söz hakkı bırakacak bir anayasadan yana olduğunu da vurgulamıştır (Chirac, 2000).

AB'nin geleceği ile ilgili olarak bu tartışmalarda görüş bildiren İngiliz Başbakanı Blair ise, bir İngiliz hükümet başkanı olarak devrimci sayılabilecek görüşler ileri sürmüştür. Blair; ulusal parlamentolardan atanan üyelerden oluşan ve senato işlevini göreceğ bir ikinci meclis önermektedir. Böylece Birliğin demokratik tabanı ile politik bağlantı kurulmuş ve demokratik açık

* Bu kavram, üye ülkelerin AB politikaları arasında istediklerini seçerek, bu politikaları her açıdan uygulamalarını içeren homojenlikten uzak bir bütünleşme modelini tanımlamak için kullanılmaktadır. Ancak yine de üye ülkelerin belirli sayıda ortak hedef ve politikaya uyması gerekmektedir.

sorununa bir çözüm bulunmuş olacağına ilişkin kanaatlerini dile getirmiştir. Blair ayrıca, federal modelin toplumların testi karşısında başarısız olduğunu belirtmiştir (Blair, 2000). Buna karşılık Alman Federal Devleti Cumhurbaşkanı Johannes Rau'nun 4 Nisan 2001 tarihli AB Parlamentosunda yaptığı konuşmasında, anayasal bir federal Avrupa Birliği görmek istediğini vurgularken, bunun Avrupa vatandaşları tarafından seçilmiş bir Parlamentosu ve ulusal parlamentolar tarafından atanmış üyelerden oluşan bir senatosu olması gerektiğinin üstünü çizmiştir (Rau, 2001).

AB'nin geleceğine ilişkin olarak sunulan görüşlerde dikkati çeken nokta, hemen hepsinde AB Parlamentosunun iki meclisli bir hale getirilmesi ve etkinliğinin şimdiki duruma göre artırılması yönüdür. Ancak, ortaya konulan görüşler veya senaryolar ne olursa olsun AB Parlamentosunun yetkileri, bütünleşme ilerledikçe artacaktır ve konumu AB'nin oluşturacağı yönetim modeline göre şekillenecektir.

AB ile ilgili bir başka tartışma konusu ise Avrupa'nın sınırları çerçevesinde şekillenmektedir. Bugün gelinen noktada AB, genişlemesinin iktisadi, coğrafi ve kültürel sınırlara gelindiği iddia edilmektedir.

AB Parlamentosu Yeşiller Grubu'nun 2004 yılında düzenlediği forumda; AB'nin sınırları iki farklı AB projesi çerçevesinde ele alınmıştır. Birinci yaklaşımda; AB'nin uluslararası güç sistemi içinde entegre olmuş bir siyasi birlik olabilmesi için, bu yapının güçlü bir kültür ve tarih birliğine tekabül etmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu görüş, Roma İmparatorluğu'nun, Yunan felsefesinin ve Yahudi-Hıristiyan geleneğinin oluşturduğu, aşkın bir Avrupalılık kimliğinden yola çıkarak, AB'nin doğal sınırlarını çizmektedir. İnsanların kendilerinin oluşturmadıkları tarih, atalarından devraldıkları ve ona teslim oldukları bu aşkın kimlik, esas olarak bir kültürel kimlik coğrafyasını tanımlamaktadır. Aşkın bir kimlik üzerine inşa edilen AB projesini Avrupa'da bugün en güçlü bir biçimde Hıristiyan-Demokrat hareketler ve onun çevresine toplananlar dile getirmektedir (İnsel, 2004:15-18).

AB'nin gerçekten derinleşmesini ve güçlenmesini, ulusal egemenliklerin ulus-üstü yapıya devredilmesini de savunan bu çevreler, sözü edilen ulus-üstü yapının kimlik referansının homojen olması gerektiği üzerinde önemle durmaktadırlar.

AB projesinde yer alan ikinci yaklaşımda ise; Birlik aşkın bir kimlik üzerine değil siyasal, iktisadi ve sosyal hedef ve normlar üzerine kurulması gerekliliği vurgulanmaktadır. Tarihi, sadece atalardan devralınan bir miras değil, geleceğin inşası olarak kurgulayan bu yaklaşıma göre AB projesi, siyasi ve toplumsal bir yeni medeniyet projesi tanımlamaktadır. Demokrasi, insan hakları, özgürlük, dayanışma değerlerinin yanında ekonominin topluma hakim olmadığı, insan ve toplum merkezli bir gelişmenin üstün geldiği ve sınırların bir coğrafya anlayışına bağlı kalmaması gerektiği savunulmaktadır (İnsel: 15-19).

Görüldüğü gibi ikinci proje; eşitlikleri ön plana çıkardığı ölçüde, bu değerleri benimseyen herkesin potansiyel olarak bu coğrafya içinde yer alması doğal görünmektedir.

Bir siyasal alan olarak, Birleşik Avrupa toplum modeli öneren Ferry'e göre, AB, hukuki yollarla Topluluğu bütünleştirmeye çalışan ve sosyal aktörlerle oyunun kurallarına göre uygulamalar emreden "Avrupa makamları, kendilerini bir devlet gibi konumlandırmaktan çok, hukuki yollarla sürdürülen bir topluluk entegrasyonunun izini süren bir siyasi yönetim sistemi olarak görüyorlar". Bu nedenle bu makamlar "bir uygarlık projesi" hazırlamadıkları için bir "Avrupa halkı" ve bir "Avrupa ruhu" oluşturmaktan da aciz durumdadır. Ferry'e göre; Avrupa ne bir ulus ne de bir süper ulustur. Dahası; Avrupa uluslardan kurulmuş olamaz ve siyasal entegrasyonu da konvansiyel devlet şeklinde tamamlanamamıştır. Onda eksik olan, "tarihin ağırlığı", "Anayasa hakkında derinlemesine bir düşün" ve son olarak "çok daha can alıcı bir biçimde, sosyal entegrasyon ve kültürel açıdan üretimi yeniden sağlayacak bir eğitimsel aracın eksikliğidir" (Kastoryano:42-26).

AB'ye eleştirel bir bakışla yaklaşan Lapeyronic'e göre ise, AB'nin kuruluşunda çok net olarak eksik olan "milli bilinç"tir. Bunun nedeni,

“Avrupa’nın modernleştirici aklın, mobilizasyon iradesinin ve eşitlikçi bir adaletin birliği üzerine kurulmuş bir siyasal sentez yaratan ulusa, alternatif bir dil referansı önerebilmedeki yetersizliği”dir. Bu konuda görüş bildiren Abeles; Avrupa projesinin bir elitin eseri olduğunu, genel bir talebin ifadesi olmadığını vurgulayarak, AB’yi halktan destek almamış bir çıkar topluluğuna benzetmiştir. Bu nedenle; bir katılım ve siyasal temsil alanı olarak ve şimdiki durumda ulusal kalmaya devam eden yurttaşlık alanı olarak kamusal alan sorununu gündeme getirmiştir. Sonuç olarak Abeles, ortak bir siyasal kültürden doğmuş bir “Avrupa yurttaşlığı”nın ortada olmayışı, Avrupa’nın kuruluşunda yatan “demokrasi eksikliği” kavramına tüm anlamını verdiğini ifade etmiştir (Kastaryano:27).

Avrupa içinde yaşanan bu tartışmalara katılan bir başka kesim “Avro Sağ”ın söylemlerine bakılırsa; Avro-Sağ’ın oluşturduğu “Avrupalı Vatansever ve Milli Hareket ve Partiler İlişki Forum”un hazırladığı Viyana Deklerasyonu’nda şu yaklaşımlar göze çarpmaktadır; uluslar-üstü merkezi bir AB yapısının reddedildiği, küreselleşmeye karşı dayanışma ve mücadele çağrısı yapıldığı, ABD’nin Avrupa’ya yönelik “tahakkümcü” yapısının eleştirildiği, etnik ve kültürel çeşitliliğin savunulduğu, barış ve özgürlük kavramlarının öne çıkarılması gerektiği, sosyal güvenlik ve adalet taleplerinin olduğu görülmektedir (Gürses, 2005:48-49). Avro-Sağ, dikkat edilirse, Avrupa’daki sağcı akımlara nazaran daha çağa uygun, korumacı ve içinde modernite öncesi izler taşıyan, ancak birlik ve ulusal taleplerini de bir araya getirebilen söylemi en iyi yakalayabilmiş bir hareket olarak görünmektedir.

Avrupa Sol hareketlerde ise, AB’de sosyal demokratlara getirilen eleştiriler görülmektedir. Sol hareket yaklaşımına göre, çoğu “sosyalist” adını taşıyan sosyal demokrat partilerin son yirmi yıldır neo-liberal inancını benimseyerek, geçmişin sosyal uzlaşma anlayışından uzaklaştığını ve örgütsel olarak da işçi sınıfı örgütleri ve kültürü ile olan toplumsal bağlarını tamamen bir kenara bıraktıklarını ve popülist bir yaklaşım içinde bulduklarını belirterek eleştirmişlerdir (Benlisoy, 2005:102). Avrupa Sol’unun bir başka eleştiri konusu Birliğin yönetimine ilişkindir. Buna göre; Birlik oluşumunu teşvik eden temel faktör, Avrupa’nın ortak tarihsel ve kültürel kimliğinin

bütünleştirilmesi değil, bu tür oluşumlar bakımından her zaman olduğu gibi ekonomik çıkarlardır. Bir başka ifadeyle; AET'yi AB'ye dönüştüren başlıca neden, ABD ve Japon rakipler karşısında birleşerek daha fazla rekabet gücü kazanma güdüsüdür. Esas olarak, ABD ve Japon gücü karşısında Avrupa ticaret bloğunun yaşatılmaya ve güçlü kılınmaya çalışılması Avrupa'daki büyük sermaye çevrelerinin her zaman temel sorunu olmuştur. AB'de Maastricht Kriterleri olarak ortaya konan ekonomik ve parasal kriterlerinden birine göre; üye ülkelerde bütçe açıklarının GSMH'nın %3'ünü aşamayacağı öngörülmektedir. Birliğin en güçlü ülkelerinden Almanya bile bu oranı sağlayamazken, bütçe açıklarını düşürme gerekçesiyle tüm Avrupa'da kamusal harcamaların kısıtlanması yoluna gidilmiştir. Bunun sonucu olarak özelleştirme, sendikasıztlaştırma, taşeronlaştırma, esnek çalışma rejimi gibi uygulamalarla, işçi sınıfının kazanılmış sosyal haklarına yönelik kısıtlamalar söz konusu olmuştur (Tekeli ve İlkin, 2003).

Bugün gelinen noktada, benzer görüşler ve tartışmalar hala devam etmektedir. Görünen odur ki AB'nin gerek yönetim biçiminden kaynaklanan gerekse, tarihsel, sosyal ve siyasal yapısından kaynaklanan sorunlar bir çözüme kavuşmadıkça bu tartışmalar devam edecektir. Bilindiği gibi, AB'nin gelecekte nasıl bir yönetim biçimine sahip olacağı tam olarak belirlenebilmiş değildir. Ancak şimdiki durumda, AB yasal olarak ulus- devletlerin üzerinde yasama ve yürütme yetkileri olan değişik yönetim yapıları olarak adlandırılmaktadır. Bunlar; "Yarı-federal", "Süper Avrupa Devleti", "Federal İmparatorluk", "Avrupa Birleşik Devleti"dir. Gerçekte, nasıl bir yapılanma içine gireceği zamanla görülecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE DEMOKRASIYE YÖNELİK OLARAK YAPILMIŞ KAMUOYU ARAŞTIRMALARININ ANALİZLERİ

Avrupa Komisyonu bünyesinde “Eurobarometre” kamuoyu araştırmaları adı altında her yıl AB’ye yönelik olarak çeşitli konularda araştırmalara yer verilmektedir. Eurobarometre başlığı altında; özel, standart ve aday ölkelere yönelik olmak üzere genel olarak üç tür araştırma çeşitdi bulunmaktadır. “kamuoyu” araştırma analizleri adı altında ortaya konulan bu çalışmaların şüphesiz AB gibi demokratik temele dayalı bir yapıda, halkın görüşlerinin tartışılmaz bir önem taşıyacağı açıktır. Bu tür araştırmalar, Birliğin geleceğinin şekillenmesinde ve bu yapının sürdürölmesinde dikkate alınması gereken ip uçlarını ortaya koymaktadır. Doğrudan halkın görüşlerine yer veren bu çalışmalar, doğđal olarak tez konusu ile ilgili ortaya çıkan sonuçların güvenilirliğinin sınanması açısından son derece önemlidir.

3.1. Avrupa Birliği’nde Eski ve Yeni Üye Ölkelerin Sosyo-Politik Değerlere İlişkin Analizleri

2003 yılında Eurobarometre araştırmalarında 13 ölk (Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Latviya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Türkiye) arasında “sosyo-politik değerler ve kimlikler” başlıklı bir çalışma yapılmıştır. Bu araştırmada, katılımcılara “size göre en önemli değer hangisidir?” sorusuna aşağıda yer aldığı gibi karşılıklar verilmiştir (Standart Eurobarometer, 2004).

- Barış
- İnsan Yaşamına Saygı
- İnsan Hakları
- Hoşgörö
- Hukuk Kuralları
- Bireysel Özgürlük
- Demokrasi

- Din
- Dayanışma
- Eşitlik
- Kendini Gerçekleştirme
- Başka Kültürlere Saygı

Genel olarak bakıldığında; 2004 yılında aday olmuş 10 ülke vatandaşları için en önemli sosyo-politik değerlerin %56'lık bir oranla "barış" olduğu görülmektedir. Ancak, çalışmanın yapıldığı o tarihte üyelik müzakerelerine başlamamış olan üç aday ülkenin (Romanya, Bulgaristan ve Türkiye) vatandaşları için "insan hakları" %50'lik bir oranla "barış" kadar önemli bir yer tutmaktadır. 10 üye ülke vatandaşları arasında "insan hakları" %42'lik bir oranla 3. sırada yer almıştır. "Barış" 3 aday ülke için %49'luk bir oranla ikinci sırada yer almıştır. "İnsan haklarına saygı" ise iki grup arasında %2'lik bir farkla 3.sırada yer almıştır. 10 üye ülke vatandaşları arasında %23'lük bir oranla "hoşgörü" 4. sırada yer almıştır. Aday ülkeler arasında ise bu oran %18'e inmektedir. "Eşitlik" %26'lık bir oranla aday ülkeler arasında 4.sırada yer almasına karşılık bu oran, 10 yeni üye ülke vatandaşları arasında %13'e düşmektedir. Diğer değerler ise; "hukuk kuralları" %21, "demokrasi" %17, "din" %14, "dayanışma" %14, "kendini gerçekleştirme" %12'dir. Bu 10 üye ülke vatandaşları için seçilen sosyo-politik değerler arasında en düşük orana %5 ile "başka kültürlere saygı" sahip olmuştur. 3 aday ülkede ise "din" %23 ve "demokrasi" %22'lik bir oranla 5. ve 6.sırada yerini alarak önemini ortaya koymuştur. "Başka kültürlere saygı" konusu ise, aday ülkelerde de yine %5'lik bir oranla sonuncu sıraya yerleşmiştir.

Bu iki grup, 15 üye ülke vatandaşları ile karşılaştırıldığı zaman "barış"ın %60'lık bir oranla 1.sırada yer aldığı görülür. "İnsan yaşamına saygı" %46'lık bir oranla 2.sırada yer alırken, "insan hakları" %37 ile 3. sırada yer almıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, sosyo-politik değerler arasında "din" ve "bireysel özgürlük" değerlerinin 3 grup arasında oransal olarak farklılıklar göze çarpmaktadır. "Bireysel özgürlük" 15 üyeli AB vatandaşları için %30'luk bir değere sahipken, aday ülkelerde (Türkiye,

Bulgaristan ve Romanya), %17 ve 10 yeni üye ülkede %18'lik bir oranla ortaya çıkmaktadır. “Din” ise, 15 üye ülkede oldukça düşük bir oran olan %7 iken, aday ülkelerde diğer iki gruptan açık arayla %23'lük bir oranla kendini göstermektedir. 10 ülkede bu değere karşılık gelen oran %14'tür. “Başka kültürlerle saygı” 15 üye ülke vatandaşları için %8 oranına sahip olmuştur.

En önemli 3 sosyo-politik değerün ülkelere göre oranları Tablo 3.1a'da gösterilmiştir. Tablo 3.1a'da görüldüğü gibi; “barış” %72'lik bir oranla Macaristan'da 1.sırada yer alırken, %61'lik bir değerle Bulgaristan ve Slovakya'da 2.sırada yerini korumuştur. Bu değer en düşük orana ulaştığı ülke ise %44'lük bir oranla Türkiye olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.1a: Sosyo-Politik Değerlerin Ünelere Göre Yüzde Oranları

Üneler	Sosyo-Politik Değerler		
	Barış	İnsan Hakları	İnsan Yaşamına Saygı
Bulgaristan	%61	%51	%47
Kıbrıs	%54	%54	%45
Çek Cumhuriyeti	%58	%39	%32
Estonya	%51	%36	%51
Macaristan	%72	%36	%52
Latviya	%60	%54	%49
Litvanya	%49	%56	%39
Malta	%69	%55	%38
Polonya	%50	%43	%55
Romanya	%58	%48	%37
Slovakya	%61	%43	%26
Slovenya	%67	%47	%36
Türkiye	%44	%52	%49

Kaynak: (Standart Eurobarometer, 2004).

Bu konuyla ilgili olarak; “ülkenizi en iyi biçimde temsil eden üç değer hangisidir?” sorusuna karşılık alınan cevaplara bakıldığında şunlar görülmektedir: Yeni üye olan 10 ülke vatandaşlarının yarısından azı (%42), “barış”ın ülkelerini en iyi şekilde temsil eden değer olarak ifade ettiğini belirtmiştir. Aday ülkeler ise %37'lik bir oranla yeni üye ülkelerin arkasından gelmektedir. İkinci olarak, yeni üye ülke vatandaşları %30'luk bir oranla

“din’i” ülkelerini en iyi temsil eden değer olarak belirtmiştir. Bu iki değer %26’lık bir oranla “demokrasi” izlemektedir.

Aday ülke vatandaşlarına bakıldığında ise; daha farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Birinci sırada “barış”ın geldiği, ikinci sırada ise %30’luk bir oranla “demokrasi”nin izlediği, 3.sırada ise %29’luk bir oranla “insan hakları”nın en önemli değer olarak yerini bulduğu görülmektedir.

Ülkeler bazında bakıldığında; en önemli 3 değer arasında “barış”ın %60’lık bir oranla Bulgaristan’da ön sırada olduğu, bu değer en düşük oranı ise %43 ile Slovakya’da elde edildiği görülmektedir. “Demokrasi” ise en yüksek oranı %60 ile Kıbrıs’ta ve %33 ile Türkiye’de alarak bu ülkelerde birinci sıraya yerleşmiştir. “Din” konusunda ise en yüksek oran %48 ile Maltalılar ve %44 ile Polonyalılar tarafından en önemli değer olarak yerini almıştır. “Demokrasi”yi ikinci sırada ülkelerini temsil eden en önemli değer olarak gören ülkeler ise şunlardır; Çekler, Estonyalılar, Bulgarlar, Latviyalılar, Litvanyalılar ve Slovenyalılar’dır. “Din’i” ikinci sıraya koyan ülkeler ise; Kıbrıs, Romanya ve Slovakya’dır. “Barış” Polonya ve Malta’da ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye’de ise, “demokrasi”den sonra “insan hakları” ikinci sırada yer almaktadır.

Yine bu iki grup ülke vatandaşlarına “size göre Avrupa Birliğini en iyi biçimde temsil eden en önemli 3 değer hangileridir?” sorusuna verilen yanıtlar şu biçimdedir; “insan hakları”, “hukuk kuralları” ve “demokrasi”nin öne çıktığı görülmektedir. Yeni üyelerin yarısından biraz azı %41’lik bir oranla “insan hakları”nı AB’yi en iyi temsil eden değer olarak görürken, 3 aday ülkede bu oran %52’ye ulaşmıştır. AB’yi en iyi ifade eden değer “demokrasi” olduğunu düşünenler, 10 üye ülke vatandaşının %34’ünü oluşturarak ikinci sıraya koymuştur. İkinci grup ülkeler ise “demokrasi”ye %35’lik bir oran vererek bu değeri “insan yaşamına saygı” değerinin arkasına yerleştirmiştir. “Hukuk kuralları” ise 10 yeni üye için %29’luk bir oranla 3.sırada yerini alırken, “barış” %27’lik bir oranla 4. sırada yer almıştır. AB’yi en iyi temsil eden değer olarak “din”in yeri ise %3’lük bir oranla en son sırada kalmıştır.

15 üyeli AB üye ülke vatandaşlarıyla, iki grup ülke vatandaşlarının görüşleri karşılaştırıldığında ortaya ilginç sonuçlar çıkmaktadır. “Barış”ı AB’yi en iyi temsil eden değer olarak görülmesinde iki grup ülke 4. sıraya koyarken, 15 üyeli AB ülke vatandaşları %38’lik bir oranla birinci sıraya koymuştur. “İnsan hakları”nı %36’lık bir oranla 2. sıraya koyan 15 üyeli AB vatandaşları birinci grup ülkenin bu değere karşılık olarak verdiği %41’lik oranın gerisinde kalmıştır. Bu değer ikinci grup olan aday ülkelerde %52’ye ulaşmıştır. “Demokrasi” konusunda ise, 15 üyeli AB vatandaşları %30’luk bir oranla bu değere 3. sırayı uygun görmüştür. Bu oran iki grup üye ülke vatandaşlarından daha düşük bir seviyededir.

Ülkeler bazında ilk iki grup ülkeye bakıldığında; AB’yi en iyi temsil eden değer olarak şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. “İnsan hakları” iki grup ülkeden 11’inde birinci sırada yer almıştır. Bu ülkeler içinde Kıbrıs halkı “insan hakları”na %57’lik oranla en yüksek değeri vermiştir. En düşük değer ise %37’lik oran ile Polonya ve Slovakya’da görülmüştür. “Demokrasi”nin AB’yi en iyi temsil eden değer olarak görüldüğü yer %36 oranıyla Slovakya’dır. “Demokrasi”yi ikinci sıraya koyan ülkeler ise; Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Malta, Polonya ve Romanya’dır.

Yine aynı araştırmada, 15 üyeli AB vatandaşlarının kişisel bakış açılarına göre sosyo-politik değerleri “yüksek oran”, “15 üye ülke ortalaması” ve “düşük oran” şeklinde nasıl algıladıkları Tablo 3.1b’de görüldüğü gibidir (Special Eurobarometer, 2004).

Tablo 3.1b incelendiğinde; AB vatandaşlarının kişisel bakış açılarına göre en önemli sosyo-politik değerlerin %60’lık bir oranla “barış” olduğu görülmektedir. Bu noktada Almanya %66’lık oranla en yüksek değere ulaşmıştır. 15 üyeli AB vatandaşının %46’sı “insan yaşamına saygı”yı ikinci sıraya koymuş ve burada İtalya öne çıkmıştır. Bu konuda İsveç en düşük oran olan %38 ile en alt değere ulaşmıştır. “İnsan hakları” İsveç vatandaşları arasında %57’lik oranla zirveye oturmuştur. “Bireysel özgürlük” değeri üzerine yapılan anketlerde ise %51 oy oranıyla Avusturya önde giderken, %19 ile Yunanistan en düşük seviyede yer almıştır. “Demokrasi” en önemli

5.değer olarak %46'lık bir oranla İsveç ve %43'lük oranla Danimarka vatandaşları içinde en yüksek değer olarak addedilmiştir. “Hoşgörü” konusunda Hollanda %31'lik bir orana sahip olurken, en düşük değer %0 ile Yunanistan'ın olmuştur.

Tablo 3.1b: AB Vatandaşlarının Sosyo-Politik Değerlere Yönelik Kişisel Bakış Açılarının Ülkeler Bazında Yüzde Oranları

Değerler	Yüksek Oranlar	15 üye ülke ortalaması	Düşük oranlar
Barış	%66 Almanya %64 İtalya	%60	%51 Hollanda, %53 Fransa
İnsan Yaşamına Saygı	%55 İtalya, %54 İrlanda	%46	%36 İsveç, %38 Avusturya
İnsan Hakları	%57 İsveç, %46 Lüksemburg	%37	%26 Portekiz, %27 Danimarka
Bireysel Özgürlük	%51 Avusturya, %44 Almanya	%30	%19 Yunanistan, %20 İsveç
Demokrasi	%46 İsveç, %43 Danimarka	%25	%14 Finlandiya, %19 İngiltere
Hoşgörü	%31 Hollanda, %28 Fransa	%19	%0 Yunanistan, %9 İtalya
Eşitlik	%26 Portekiz, %24 İspanya	%16	%8 Almanya, %14 Lüksembourg
Hukuk Kuralları	%33 Finlandiya, %28 İngiltere	%15	%7 Fransa, %8 Belçika, Lüksembourg, Hollanda
Kendini Gerçekleştirme	%21 İrlanda, %19 Fransa	%14	%1 Danimarka, %7 İtalya
Dayanışma	%24 Portekiz, %23 Fransa	%13	%5 İrlanda, %6 İngiltere
Diğer Kültürlere Saygı	%12 Lüksemburg, %10 İtalya	%8	%4 Finlandiya, Avusturya
Din	%30 Yunanistan, %13 Portekiz	%7	%3 Fransa, İsveç, Lüksembourg
Fikrim Yok	%4 Lüksemburg, %3 Avusturya	%1	%0 Hollanda, Yunanistan
Bunlardan Hiçbiri	%2 Avusturya, %1 Almanya	%0	%0 Finlandiya, Yunanistan

Kaynak: (Special Eurobarometer, 2004).

Yine aynı başlık altında yapılan bir diğer araştırmada, “AB vatandaşlarının kendi ülkelerini en iyi temsil eden değerler nedir?” sorusuna verilen yanıtların oranı, Tablo 3.1c’de görüldüğü gibidir.

Tablo 3.1c: AB Vatandaşlarının Kendi Ülkelerini En İyi Temsil Ettiklerine İnanışları Değerlerin Ülkelere Göre Yüzde Oranları

Değerler	Yüksek Oran	15 AB Üye Ülke Ortalaması	Düşük Oran
Demokrasi	%67 Danimarka, %65 İsveç	%46	%32 Lüksembourg, %35 İrlanda
Barış	%62 Yunanistan, %50 Avusturya	%39	%28 Hollanda, %30 İngiltere
İnsan Hakları	%54 Fransa, %43 Almanya	%34	%21 Portekiz, %25 İtalya
Hukuk Kuralları	%47 Finlandiya, %43 Almanya	%32	%18 Yunanistan, Lüksembourg
İnsan Yaşamına Saygı	%35 İrlanda, %26 Lüksembourg	%21	%13 Hollanda, %17 Finlandiya
Bireysel Özgürlük	%26 Hollanda, İrlanda	%20	%10 İsveç, %14 İspanya
Dayanışma	%19 Belçika, %17 İtalya	%13	%6 Yunanistan, Finlandiya
Hoşgörü	%20 İngiltere, %15 Fransa	%13	%4 Yunanistan, %6 İsveç, Finlandiya
Diğer Kültürlere Saygı	%19 Hollanda, %17 İngiltere, Fransa	%13	%5 Finlandiya, Avusturya
Eşitlik	%28 Finlandiya, %26 İsveç	%12	%9 Almanya, İtalya
Din	%27 Yunanistan, %20 İtalya	%8	%2 İsveç, %3 Danimarka, Fransa
Kendini Gerçekleştirme	%8 İrlanda, %7 Yunanistan, Hollanda, Belçika	%5	%3 İsveç, Danimarka
Fikrim Yok	%12 Lüksembourg, %10 Portekiz	%5	%2 Yunanistan, Fransa
Bunlardan Hiçbiri	%5 Portekiz, %4 İtalya, Fransa	%2	%0 Finlandiya, İsveç

Kaynakça: (Special Eurobarometer, 2004).

Tablo 3.1c’de görüldüğü gibi; “demokrasi” en önemli 5 değer arasında AB vatandaşlarının ülkelerini en iyi temsil ettiğine inandıkları bir kavram olarak görülmektedir. %67’lik bir oranla Danimarka’da en yüksek yüzdeye ulaşırken, genel ortalama %46’dır. “Barış” yine %30’luk bir oranla ikinci sırada yer alırken, en yüksek değer %62’lik bir oranla Yunanistan vatandaşları tarafından verilmiştir. Anketin 3. sıralamasında “insan hakları” ön plana çıkmıştır. Fransa %54’lük bir oranla önde giderken, Portekiz %21’lik bir

oranla karşılık vermiştir. “Hukuk kuralları” ise genel AB ortalamasında %32’lik bir orana ulaşmıştır. Bu konuda %47’lik bir oranla Finlandiya önde giderken, en düşük orana Yunanistan ve Lüksembourg sahip olmuştur. “İnsan yaşamına saygı”da ise genel AB ortalaması %21’dir. En yüksek orana %18 ile Yunanistan ve Lüksembourg sahip olmuştur.

AB ile ilgili değerler sıralaması ise Tablo 3.1d’de görüldüğü gibidir. AB vatandaşları, “barış”ı AB’yi en iyi temsil eden değer olarak birinci sıraya koymuştur. Ortalama oran olarak %38’e sahip olan “barış”ın en yüksek görüldüğü ülke %56’lık oranla İsveç’tir. İkinci sırada “insan hakları” gelmektedir. Bu değere en yüksek oran %39 ile İrlanda vatandaşları tarafından verilmiştir. “Demokrasi” en yüksek orana, %36 ile İspanyanın ulaştığı bir değer olarak 3.sırada yer almıştır. Burada dikkat çekici bir noktaya işaret etmek gerekmektedir. Bu değer AB vatandaşlarının kendi ülkelerini en iyi temsil eden değer olarak sorulduğunda “demokrasi” ilk sırada yer alırken, AB’yi temsil eden değer olarak sorulduğunda 3. sıraya gerilemiştir.

Araştırmanın diğer bir kısmında AB vatandaşlarının “Amerika Birleşik Devletleri’nin en iyi hangi değerlerle temsil edileceğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıt Tablo 3.1e’de görüldüğü gibidir. 15 AB ülkesi değerlendirme yaparken; ABD’nin en önemli niteliğini %24 oy oranıyla “Bireysel özgürlük” olarak görmüştür. Danimarka en yüksek değeri %41 olarak verirken, Yunanistan’da bu oran %11’lere düşmüştür.

“Demokrasi”yi AB vatandaşları kendi ülkelerinin karakteristik özelliği olarak hayli yüksek bir oranla en ön sıraya koyarken, bu durum ABD için İngiltere ve Danimarka’nın öncülüğünde 2.sırada yerini almıştır. “Hukuk kuralları” 3.sırada en önemli nitelik olarak görülmektedir. “Kendini gerçekleştirme” 4.sırada yer alırken dikkat çekici bir durum ortaya çıkmıştır; “Fikrim yok” ibaresi 5. sıraya yerleşirken, “insan hakları” daha önceki tablolarla ön sıralarda olan “barış” değeri, AB vatandaşları tarafından ABD’nin karakteristik özelliği olarak ancak 6. sırada yer alabilmiştir.

Tablo 3.1d: AB Vatandaşlarının AB'yi En İyi Temsil Ettiklerine İnanırları Değerlerin Ülkelere Göre Yüzde Oranları.

Değerler	Yüksek Oran	15 AB Üye Ülke Ortalaması	Düşük Oran
Bariş	%57 İsveç, %50 Yunanistan	%38	%27 İngiltere, %32 İspanya, Portekiz
İnsan Hakları	%39 İrlanda, Fransa, Danimarka, Almanya	%36	%25 Portekiz, %30 İspanya
Demokrasi	%36 İspanya, %34 İsveç, Belçika, Danimarka, Almanya	%30	%22 Lüksembourg, %23 İngiltere
Hukuk Kuralları	%37 Hollanda, %32 Finlandiya	%23	%14 Lüksembourg, %16 Portekiz, Fransa
Diğer Kültürlere Saygı	%25 Fransa, %22 Finlandiya	%19	%8 Avusturya, %9 İspanya
İnsan Yaşamına Saygı	%27 İrlanda, %21 İtalya, Lüksembourg, Portekiz	%17	%8 Hollanda, %9 Danimarka
Fıkrim Yok	%23 İngiltere, %20 Portekiz	%16	%9 Yunanistan, %11 İtalya
Dayanışma	%20 Belçika, %17 İsveç, Portekiz, Fransa, Almanya	%15	%9 Finlandiya, %11 Danimarka
Bireysel Özgürlük	%21 Avusturya, %18 İrlanda	%13	%7 Hollanda, %8 Danimarka
Eşitlik	%23 İrlanda, %16 İngiltere, Yunanistan	%13	%8 İsveç, %9 Fransa
Hoşgörü	%13 Belçika, %12 Almanya, İspanya	%10	%3 Yunanistan, %5 İsveç
Kendini Gerçekleştirme	%12 Yunanistan, %6 Avusturya	%5	%3 Portekiz, İtalya, Lüksembourg
Bunlardan Hiçbiri	%6 Fransa, Danimarka	%3	%0 İrlanda
Din	%5 Yunanistan, Avusturya, İngiltere, İsveç	%3	%2 İspanya, Belçika, Fransa, Lüksembourg, Danimarka, Finlandiya

Kaynak: (Special Eurobarometer,2004)

Tablo 3.1e: AB Vatandaşlarının ABD'yi En İyi Temsil Ettiğine İnanıtları Değerlerin Ülkelere Göre Yüzde Oranları

Değerler	Yüksek Oran	15 AB Üye Ülke Ortalaması	Düşük Oran
Bireysel Bağımsızlık	%41 Danimarka, %40 İsveç	%24	%11 Yunanistan, %13 Portekiz
Demokrasi	%32 İngiltere, %28 Hollanda	%23	%11 Yunanistan, %14 Lüksembourg
Hukuk Kuralları	%33 Hollanda, %31 İngiltere	%21	%7 Yunanistan, %14 Portekiz
Kendini Gerçekleştirme	%32 İsveç, %31 Finlandiya	%19	%11 Belçika, İspanya
Fikrim Yok	%30 Lüksembourg, %29 Portekiz	%18	%13 İtalya, Danimarka
İnsan Hakları	%28 İrlanda, %23 Avusturya	%17	%11 Yunanistan, %12 İspanya
Bunlardan Hiçbiri	%24 Yunanistan, %19 Fransa	%12	%3 İrlanda, İngiltere
İnsan Yaşamına Saygı	%21 İrlanda, %16 İngiltere, %14 İtalya, Avusturya	%11	%5 Hollanda, %6 Danimarka, Finlandiya
Diğer Kültürlere Saygı	%14 İrlanda, İtalya	%9	%4 Hollanda, %6 Finlandiya, İspanya
Hoşgörü	%12 İrlanda, Avusturya, Almanya	%9	%4 Hollanda, %5 İsveç
Din	%21 Finlandiya, %17 İsveç, Hollanda	%8	%2 Yunanistan, %3 İspanya
Eşitlik	%15 İrlanda, %13 İngiltere	%8	%4 Fransa, İsveç, Lüksembourg
Dayanışma	%12 Belçika, %11 İrlanda	%7	%3 Yunanistan, İspanya

Kaynak: (Special Eurobarometer, 2004)

Tablo 3.1.f: AB Vatandaşlarının, Arap Dünyasını En İyi Temsil Ettiğine Inandıkları Değerlerin Ülkelere Göre Yüzde Oranları

Değerler	Yüksek Oran	15 AB Üye Ülke Ortalaması	Düşük Oran
Din	%65 Finlandiya, %64 Hollanda	%45	%26 İrlanda, %29 Lüksembourg
Fikrim Yok	%35 Lüksembourg, %33 Portekiz,%32 İspanya	%24	%17 Hollanda, %18 Finlandiya, %19 Fransa
Bunlardan Hiçbiri	%17 İtalya, İspanya	%13	%4 İngiltere, %6 İrlanda
Hukuk Kuralları	%26 Hollanda, İngiltere,%20 İrlanda	%11	%3 Portekiz,%4 İspanya, Yunanistan
Barış	%23 İrlanda, %18 İngiltere	%11	%4 Danimarka, %5 Hollanda
İnsan Yaşamına Saygı	%18 İrlanda, %15 İngiltere	%9	%4 Danimarka, %5 Fransa, Hollanda
İnsan Hakları	%16 İrlanda, %15 Avusturya	%8	%3 Danimarka, %4 Hollanda, Portekiz
Diğer Kültürlere Saygı	%13 İrlanda, %12 İngiltere	%8	%4 Danimarka, %5 Yunanistan, Finlandiya
Dayanışma	%15 Yunanistan, %14 Belçika, %13 Fransa	%7	%3 İspanya, %4 Danimarka, Portekiz, İsveç
Kendini Gerçekleştirme	%17 Danimarka, %11 İrlanda, Finlandiya	%7	%3 Yunanistan, Fransa, İspanya
Bireysel Özgürlük	%14 İrlanda, %11 Avusturya	%6	%2 Finlandiya, %3 Portekiz
Hoşgörü	%10 İrlanda, %8 İngiltere, Avusturya, Belçika	%5	%2 Finlandiya, İsveç
Demokrasi	%10 İrlanda, %8 İsveç	%4	%1 Hollanda,%2 Danimarka, Finlandiya
Eşitlik	%10 İrlanda, %5 Belçika, Almanya, İtalya, Avusturya, Portekiz		%1 Danimarka, %3 İsveç, Finlandiya

Kaynak: (Special Eurobarometer, 2004).

Avrupa vatandaşlarının Arap ülkeleriyle ilgili değerlendirmeye bakıldığında (Tablo 3.1f), “din” ibaresinin Arap dünyasını en iyi temsil eden değer olarak düşündükleri görülmektedir. %45’lik genel ortalamayla bu oran en yüksek değere %65 ile Finlandyalılar tarafından ulaşılmıştır. Yine dikkat çekici bir biçimde “fikrim yok” ibaresinin %24’lük bir oranla 2. sıraya yerleşmesi, AB vatandaşlarının Arap dünyası hakkında ne kadar az bilgiye

sahip olduklarının bir göstergesi olarak görülebilir. “Bunlardan hiçbiri” ibaresi 3. sırada yer alırken, “hukuk kuralları” ve “barış” 4. sırayı paylaşmıştır. “İnsan hakları” ve “diğer kültürlere saygı” 7. sırayı paylaşırken, daha önceki tablolardaki değerlerden hayli düşük bir oranla “demokrasi”, son sırayı “eşitlik” ile paylaşmıştır.

3.1.1. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Farklı Konulara İlişkin Tutumlarının Analizi

Bu araştırmanın konusu, 15 üyeli AB vatandaşlarına devlet müdahalesi, göçmenler, çevre vb. konulara ilişkin olarak sorulan soruların değerlendirilmesiyle ilgilidir.

Sorular 5 seçenek çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bunlar; “tamamen katılıyorum”, “katılıyorum”, “katılmıyorum”, “tamamen katılmıyorum”, “fikrim yok” ibareleridir.

Birinci soru; devletin kişilerin yaşamına gereğinden fazla müdahale edip etmemesiyle ilgilidir. Tablo 3.1.1a’da; bu konuya yönelik ülkelere göre vatandaşların görüşleri yüzde değer olarak sıralanmıştır.

Tablo3.1.1a’da görüldüğü gibi; AB ortalamasının %64’ü devletin vatandaşlarının yaşamlarına müdahale ettiği konusunda görüşlerini ileri sürmüşlerdir. Bu etkiyi en fazla hisseden ülkeler; %69 ile Belçika, %68 ile oranla Fransa, %66 ile Almanya ve İngiltere olurken, 5. sırada %65 ile İtalya vatandaşları olmuştur. Bu etkinin en az hissedildiği ülke ise %38 ile Lüksembourg olarak yer almıştır.

Bir diğer araştırma konusu ise, AB vatandaşlarının daha az bireysel özgürlüğe rağmen daha fazla eşitlik ve adalet talepleri ile ilgili araştırmadır. Tablo3.1.1b’de bu konuya yönelik AB vatandaşlarının görüşleri ülkeler bazında değerlendirilmektedir. Tablo 3.1.1b’de görüldüğü gibi; bu görüşe AB vatandaşların %60’ı katılmaktadır. Bu görüşe katılımın en yüksek olduğu ülke %81 oranıyla Portekiz olmuştur. Bu ülkeyi sırasıyla Yunanistan ve Fransa izlemiştir. Bu fikre en az katılan ülke ise %47’lik oranla Danimarka olmuştur.

Tablo 3.1.1a: “Devlet Yaşantımıza Çok Müdahale Ediyor” (%)

Ülkeler	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Fikrim Yok
Belçika	29	40	22	4	6
Danimarka	15	40	31	9	5
Almanya	23	43	24	6	5
Yunanistan	37	43	13	5	3
İspanya	19	38	24	9	10
Fransa	26	42	24	5	4
İrlanda	23	37	25	6	10
İtalya	21	44	20	9	6
Lüksembourg	16	22	39	19	3
Hollanda	17	39	35	5	4
Avusturya	24	34	32	4	7
Portekiz	17	50	24	2	8
Finlandiya	10	36	44	7	4
İsveç	24	39	29	5	4
İngiltere	25	41	23	3	8
15- AB	23	41	24	6	6

Kaynakça: (Special Eurobarometer, 2004).

Tablo 3.1.1b: “Daha Az Bireysel Özgürlük Pahasına Daha Çok Eşitlik ve Adalete İhtiyacımız Var” (%)

Ülkeler	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Fikrim Yok
Belçika	21	38	27	5	9
Danimarka	11	36	37	9	8
Almanya	22	36	26	9	8
Yunanistan	36	37	17	7	4
İspanya	21	34	22	12	12
Fransa	22	43	22	7	6
İrlanda	20	37	21	9	13
İtalya	29	44	16	7	4
Lüksembourg	26	35	24	10	5
Hollanda	14	35	38	6	7
Avusturya	20	34	30	7	9
Portekiz	29	52	11	1	6
Finlandya	12	39	33	7	9
İsveç	16	36	34	8	7
İngiltere	20	34	26	8	12
15-AB	22	38	24	8	8

Kaynak: (Special Eurobarometer, 2004).

Bir başka konu ise, vatandaşların politikaya daha aktif bir biçimde katılımıyla ilgilidir. Burada AB vatandaşlarının görüşleri Tablo 3.1.1c’de ele alınmıştır. AB vatandaşlarının 3/4’ü bu görüşü destekleyerek, ortalama %71 gibi yüksek bir oranla düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Bu konuya ülkeler bazında bakıldığında, ülkelerin ortalamanın üstüne çıktıkları görülmektedir.

Bu sonuçlar, AB vatandaşlarının aktif olarak politikaya katılmaya oldukça hevesli olduklarını göstermektedir.

Tablo 3.1.1c: "Ülkemizde Vatandaşlar Daha Aktif Bir Biçimde Politikaya Katılsın" (%)

Ülkeler	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Fikrim Yok
Belçika	21	41	20	9	9
Danimarka	29	51	11	3	7
Almanya	27	51	11	1	10
Yunanistan	51	38	7	2	4
İspanya	25	47	10	3	15
Fransa	27	51	11	4	6
İrlanda	23	49	11	4	13
İtalya	30	54	8	3	5
Lüksembourg	31	46	11	4	8
Hollanda	19	56	18	2	5
Avusturya	26	47	15	2	10
Portekiz	23	59	7	1	10
Finlandya	23	52	16	3	7
İsveç	36	49	9	1	5
İngiltere	22	49	16	4	11
AB-15	27	50	12	3	9

Kaynak: (Special Eurobarometer, 2004).

Bu başlığın sonunda, AB vatandaşlarına göçmenlerin geldiği ülkeye katkı yapıp yapmadıklarına ilişkin görüşleri sorulmaktadır. Konuyla ilgili değerlendirmeler Tablo 3.1.1d'de görüldüğü gibidir. Bu konuyla ilgili olarak genel ortalamaya bakıldığında, %38'lik kısmı bu ifadeye katılmakla birlikte, katılmayanların oranı %52'lik bir oranla ön plana çıkmıştır. Tablo 3.1.1d'de görüldüğü gibi, bu görüşe katılım oranları diğer konularla karşılaştırıldığında düşük seviyelerde bulunmaktadır. Bu görüşe en çok destek veren ülkeler %65 ile İsveç, %64 ile Portekiz, %57 ile Finlandiya olmuştur. En az destek veren ülke ise %24 ile Belçika olmuştur.

Tablo 3.1.1d: “Göçmenler Ülkemize Pek Çok Katkı Sağlamaktadır” (%)

Ülkeler	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Fikrim Yok
Belçika	5	19	31	35	10
Danimarka	6	32	34	18	10
Almanya	4	24	35	24	14
Yunanistan	11	28	29	29	3
İspanya	14	27	26	17	17
Fransa	9	30	28	22	12
İrlanda	7	32	29	17	15
İtalya	9	35	29	19	8
Lüksembourg	19	33	26	15	7
Hollanda	4	36	36	16	8
Avusturya	6	30	35	20	9
Portekiz	11	53	23	3	10
Finlandya	13	44	28	10	5
İsveç	20	45	22	9	5
İngiltere	10	22	28	31	9
15-AB	9	29	30	22	11

Kaynak: (Special Eurobarometer, 2004).

3.2. Avrupa Birliği'nin Gelişiminde Genç Avrupalıların İlgisi ve Beklentilerine Yönelik Analizler

9 Mayıs-14 Haziran 2005 tarihleri arasında, Avrupa Birliği üye ülkelerinin gençleri arasında; gençlerin AB ile ilgili beklenti ve ilgileri üzerine bir araştırma yapılmıştır. Gençlerin AB'nin gelişimine katkılarının gerekli olduğu konusundan yola çıkılarak yapılan bu araştırmada; 3 kategori ve her kategori içinde 2 grup oluşturulmuştur.

Bu gruplar; 1. Genç vatandaşlar ve diğer vatandaşlar, 2. 15-19 yaş arası, 20-24 yaş arası gençler 3. 15 üyeli AB gençleri, 10 yeni üye ülke gençleri'dir. Burada AB ile ilgili çeşitli sorular sorularak verilen cevaplara karşılık yüzde oranlar belirlenmiştir (Standart Eurobarometer, 2005).

“Kişisel olarak AB size göre ne anlama gelmektedir? Eğitim ve her yerde çalışmak için özgürlüğe yolculuk mudur?” sorularına tüm AB vatandaşları %52 oranında “evet” AB'nin anlamı özgürlüğe bir yolculuktur“ derken, genç vatandaşlar ise bu oranı artırarak %62 oranında bu soruya evet karşılığını vermiştir. İkinci kategoride 15-19 yaş arası gençlerin bu soruya yanıtı %64 ile “evet” çıkmış, 20-24 yaş arası gençler ise %61 ile “evet”

demmiştir. Üçüncü kategoride ise,15 üyeli AB vatandaşları %59 oy oranıyla görüşlerini ifade ederken bu oran en yüksek seviyeye, 10 yeni üye ülkede %76 oranına ulaşılmıştır.

“AB’nin siyasi birliğe doğru ilerlemesine karşı mısınız?” sorusuna yönelik olarak oylamaya katılan AB vatandaşları %58’lik bir oranda “evet” derken, genç vatandaşlar %65 seviyesine çıkarak görüşlerini ifade etmişlerdir. İkinci kategoride 15-19 yaş arası gençlerin oranı %70’e çıkarken, 20-24 yaş arası gençlerin oy oranı ise %62’yi bulmuştur. Üçüncü kategoride, 15 üyeli AB gençleri %62 ile evet derken, en yüksek oran %77 ile yine 10 yeni üyeden gelmiştir. Bu sonuca göre AB’nin siyasi birliğe doğru gidişini gençlerin yarısından çoğunun istemediği görülmektedir.

“Önümüzdeki 5 yıllık zaman dilimi içinde AB’nin günlük hayatınızda daha fazla bir rol oynamasını ister misiniz?” sorusuna tüm AB vatandaşları %49 ile “evet” derken, genç vatandaşlar %55 oranında “evet” oyu vermişlerdir. 15-19 yaş arası ve 20-24 yaş arası gençler aynı oranda %55’lik bir oranla “evet” diyerek görüşlerini ifade etmişlerdir. Üçüncü kategoride 15 üyeli AB gençleri %52’lik bir oranla katılırlarken, en yüksek oran yine %67 ile 10 yeni ülke gençlerinden gelmiştir.

“AB’deki demokrasi uygulamasından memnun musunuz?” sorusuna AB’ye üye ülke vatandaşları %49’luk bir oranla, yani yarıdan daha az bir oranla “evet” demmiştir. Genç vatandaşlarda ise bu oran %55’e çıkmıştır. İkinci kategoride; 15-19 yaş arası gençler %58 oy oranını gösterirken, 20-24 yaş sınırında %6’lık bir düşüş yaşanarak %52’de kalmıştır. Üçüncü kategoride ise, 15 üyeli AB gençleri %53’lük bir orana sahip olurken, 10 yeni ülke gençlerinde bu oran %62’ye çıkmıştır.

“AB’de benim de sesim duyulsun diyor musunuz?” sorusuna, 10 genç Avrupalıdan sadece 4’ü AB’de sesini duyurmak istemektedir. Birinci kategoride tüm vatandaşların %38’i “evet” derken, genç vatandaşlar %39’luk bir oranla evet demişlerdir. İkinci kategoride ise; 15-19 yaş arası gençlerin oy oranı ise %37, 20-24 yaş arası gençlerin oranı ise %40’tır. Üçüncü kategoriye

bakıldığında; 15 üyeli AB gençleri %38’de kalırken, 10 yeni ülke gençleri ise yine en yüksek oran olan %41 oy oranıyla %50’nin altında kalmışlardır.

Gençlere kaygıları sorulduğunda çok açık bir biçimde işsizliğin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Onlara göre işsizlikle mücadele Birliğin çözmesi gereken en önemli önceliği olmalıdır. Özellikle yeni üye olan 10 ülke gençlerinde bu düşünce daha fazla öne çıkmaktadır. “Size göre AB’nin öncelik vermesi gereken 3 faaliyeti ne olmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlar Tablo 3.2’de görüldüğü gibidir.

Tablo 3.2: “Size Göre AB’nin Öncelik Vermesi Gereken 3 Faaliyeti Ne Olmalıdır?”

Gruplar	İşsizlikle Mücadele	Yoksulluk ve Sosyal Dışlamayla Mücadele	Avrupa’da Barış ve Güvenliğin Sürdürülmesi
Tüm AB Vatandaşları	%47	%44	%31
Genç Vatandaşlar	%52	%45	%30
15-19 Yaş Arası Gençler	%51	%44	%35
20-24 Yaş Arası Gençler	%53	%47	%26
15 Üyeli AB Gençleri	%48	%41	%31
10 Yeni Üye Ülke Gençleri	%68	%60	%27

Kaynak: (Standart Eurobarometer, 2005)

Görüldüğü gibi “işsizlikle mücadele”den sonra genç Avrupalılar için “yoksullukla mücadele ve sosyal dışlanma” AB’nin faaliyetleri içinde ikinci önceliği oluşturmaktadır. Üçüncü öncelik ise, görüldüğü gibi “barış ve güvenliğin korunması” konusu gençler tarafından önemli olarak görülmüştür. AB ile ilgili olarak gençlerin olumlu yaklaşımlarına rağmen, Avrupa’nın yapılanmasında gençler arasında AB içinde diğer ülkelerden iş için gelen kişilerin daha az ücretle çalışıp onların işlerini kaybetmelerine neden olmaları korkusu yer almaktadır. Bununla ilgili olarak sorulan “diğer üye ülkelerden gelen çalışanlarla ilgili korkularınız var mıdır?” sorusuna verilen yanıtların oranı şu şekildedir; Birinci kategoride tüm AB vatandaşlarının verdiği “evet”

yanıtlarının oranı yüksek bir seviye olup %73'tür. Genç vatandaşların yanıtı ise %68'lik bir orandadır. İkinci kategoride 15-19 yaş arası vatandaşların oranı %64'e ulaşırken, 20-24 yaş sınırına gelindiğinde bu oran %71'e çıkmaktadır. 15 üyeli AB gençlerinde bu oran %71 olurken, 10 yeni üye ülke gençlerinde "evet" oranı diğer gruplara oranla daha düşük oran olan %57'ye inmiştir. Görüldüğü gibi diğer üye ülkelerden işçi transferi konusunda 3 gençten 2'si korku yaşamaktadır.

3.2.1. Genç Avrupalıların Aktif Vatandaşlığa Bakışı

Avrupa Birliği projeleri içinde gençlerin politikaya ve çeşitli örgütlere aktif katılımının sağlanmasının, gençlerin kimliklerinin, ilgilerinin anlaşılmasının gerekli olduğu düşünülmekte; bu doğrultuda çalışmalar yapılmaktadır. En son yapılan AB Parlamentosu seçimlerinde bu açıdan hayal kırıklığı yaşanmıştır. 18-24 yaş arası Avrupa gencinin sadece 3/1'i bu seçimlere katılım göstermiştir. Bu başlık altındaki sorular, gençlerin aktif katılımı konusunda düşüncelerini öğrenmeye yönelik olarak yer almaktadır (Standart Eurobarometer, 2005).

"Mevcut siyasi sorunların ne şekilde gittiği ile ilgileniyorum" ifadesine yönelik olarak; birinci kategorideki tüm AB vatandaşları %67 oranıyla "evet" karşılığını vermiştir. Genç vatandaşlar ise daha düşük bir oranda (%55) bu soruya "evet" demiştir. İkinci kategoride 15-19 yaş arası gençlerde bu oran %48'e düşerken, 20-24 yaş arası gençlerde ise %61'e yükselmiştir. Üçüncü kategoride 15 üyeli AB vatandaşlarında oran %57 olurken en düşük seviyeye 10 yeni üye gençlerinde inmiştir.

"Mevcut siyasi sorunlardan yeteri kadar haberdar olduğuma inanıyorum" ifadesine tüm AB vatandaşlarından alınan yanıtların oranı %58'dir. Genç vatandaşlar bu konuda daha düşük bir oranla (%47) cevap vermişlerdir. İkinci kategoride 15-19 yaş arası olan gençlerin "evet" oranı %44'e düşmüştür. 20-24 yaş arası gençler ise %50'lik bir oranla "evet" demiştir. Üçüncü kategoride 15 üyeli AB gençlerinin bu ifadeye katılım oranı %48'de seyrederken 10 yeni üye ülke gençleri de %44'de kalmıştır.

“Avrupa’ya gönülden bağlı mısınız?” sorusuna Avrupalı gençlerin 3/2’si olumlu yanıt vermiştir. Birinci kategoride tüm AB vatandaşları %66 ile karşılık vermişlerdir. Gençlerde ise bu oran 1 puan aşağı inerek %65 seviyesine inmiştir. İkinci kategoride 15-19 yaş arası gençlerde bu oran 2 puan artarak %67’ye yükselmiştir. 20-24 yaş arası gençler ise %64 seviyesindedir. Üçüncü kategoride ise 15 üye ülke vatandaşının %62’si bu soruya olumlu yanıt vermiştir. 10 üye ise diğer gruplara göre yaklaşık %10’luk bir farkla (%78) “evet” demiştir.

Kendini ne oranda Avrupalı hissediyorsun?” sorusuna yönelik cevapların oranı şu biçimdedir; Birinci kategoride tüm AB vatandaşları %54 gibi bir oranla “evet” olarak karşılık vermiştir. Bu soruda “Avrupalılık ve milliyet” düşüncesi bir arada yer almaktadır. Sadece “Avrupalı hissetme” sorusu buna eklendiğinde %3’lük bir artışla %57 oranına ulaşmıştır. Yine genç vatandaşlar; %58 oranında yanıt verirken “Avrupalı hissetme” sorusuyla birlikte %3 puanlık artış göstererek %61’e ulaşmıştır. 15-19 yaş arası gençler için ilk sorunun oranı %56, ikinci soru eklenince %60 olmuştur. 20-24 yaş arası bu oran %59 artış oranıyla birlikte %61 olarak görülmektedir. 15 üyeli AB gençlerinde bu oran sırasıyla, %58 ve %61’dir. En yüksek oran yine 10 yeni ülke vatandaşından gelerek sırasıyla %60 ve %61’dir.

Sonuçlara genel olarak bakıldığında, gençlerin AB’nin geleceği hakkında iyimser olduğu söylenebilir. 15-24 yaş arası gençlerin %63’ü AB’nin iyi bir şey olduğunu, %67’si ülkelerinin Birliğe üyeliğinden dolayı pek çok yarar sağladığını, %56’sı ise AB’nin pozitif bir imajının olduğunu belirtmiştir.

3.3. Avrupa Birliği’nin Geleceğine Yönelik Araştırma Sonuçları

Genel olarak bakıldığında, halkın ekonomik ve sosyal anlamda geleceğe dair karamsar bir hava içinde olması, Avrupa’nın geleceğinin nasıl bir temel üzerine inşa edilmesi gerektiği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu araştırmada, Avrupa vatandaşlarının beklentileri ve AB’nin geleceğini en iyi biçimde sağlamının yolu araştırılmaktadır. Bu çerçevede AB’nin geleceğini dolaylı ve doğrudan etkileyecek iki faktör söz konusudur. Bunlar; genişleme ve küreselleşmedir (Special Eurobarometer, 2006).

3.3.1. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Ulusal ve Birlik Düzeyindeki Siyasi Sorunlarına Yönelik İlgileri

AB vatandaşlarının hem kendi ülkelerinin hem de Birlik düzeyinde yaşanan siyasi sorunlardan haberdar olup olmadıklarını anlamak; gerek kendi ülkelerinin gerekse AB yönetiminin nasıl bir yöne doğru gittiğini bilmek açısından önem taşımaktadır. Avrupa düzeyinde yapılan seçimlere bakıldığında, ülke düzeyinde yapılan seçimlere katılım oranı açısından gözle görülür biçimde farklılıklar yaşanması vatandaşların ilgisinin ne tarafa yöneldiğine dair ip uçları vermektedir. (Special Eurobarometer, 2006). Vatandaşlara sorulan “ulusal düzeydeki sorunlarla mı, yoksa Birlik düzeyindeki meselelerle mi daha çok ilgilenirsiniz?” sorusuna karşılık, ankete katılan vatandaşların %63’ü kendi ülkelerinin siyasi sorunları ile ilgilendikleri, %37’si ise Avrupa düzeyindeki sorunlara daha duyarlı oldukları yönünde görüş bildirmişlerdir.

Bu konuyla ilgili olarak; “arkadaş veya akrabalarınızla bir araya geldiğinizde; ulusal ve AB ile ilgili siyasi konuları ne sıklıkla tartışsınız?” sorusuna şu yanıtlar verilmiştir; ulusal düzeyde, vatandaşların %50’si “ara sıra” tartıştıklarını belirtirken, %28’i “hiçbir zaman”, %22’si ise “sıklıkla” tartıştıklarını ifade etmiştir. Avrupa düzeyindeki siyasi konular ise vatandaşların; %48’i “ara sıra”, %40’ı “hiçbir zaman”, %11’i “sıklıkla” tartıştıklarını belirtmiştir. Burada dikkati çeken bir ayrıntı da şudur; Birlik düzeyindeki siyasi konuları en çok tartışan ülkeler; Danimarka, Avusturya ve Almanya olarak görülürken, bunun aksine en az tartışan ülkeler ise İspanya ve Portekiz vatandaşlarıdır.

Araştırmada vatandaşların büyük çoğunluğu aileleri ve bireysel yaşamları konusunda iyimser bir hava içinde oldukları halde, ülkelerinin geleceği konusunda belirgin bir karamsarlık gözlenmektedir. Ulusal düzeyde gidişatın kötüye doğru gittiğini düşünenlerin oranı %43 iken, tam tersini düşünenlerin oranı %34’te kalmıştır. Diğer bir ifadeyle vatandaşların bugünkü durumuyla, yarının nasıl olacağına dair düşünceleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Ulusal düzeyde işlerin kötüye gittiğine inanan

vatandaşlar %68 oranıyla Fransa, %47 ile Portekiz ve %45 ile İtalya ve İngiltere başı çekmektedir. Diğer taraftan, Baltık ülkeleri, Polonya ve İrlanda'nın diğer ülkeler arasında Avrupa Birliği'nde gidişatın iyi yöne gittiğine dair bir tutum içinde oldukları görülmektedir.

Ulusal ve Birlik düzeyinde vatandaşlara; “şimdiki durumda genel olarak olayların gidişatının ne yöne doğru gittiğini söyleyebilirsiniz?” sorusuna alınan karşılıklar şu biçimdedir; ulusal düzeyde vatandaşların %34'ü gidişatın iyi yöne doğru gittiğini düşünürken, %43'ü ise tam aksini düşündüklerini belirtmişlerdir. Birlik düzeyinde ise; vatandaşların %39'u iyi yöne doğru gittiğini düşünürken, %27'si kötü yöne doğru gittiğini belirtmişlerdir. Bu değerlendirme ülkeden ülkeye değişmektedir. 15 üyeli AB vatandaşlarının %36'sı AB'de gidişatın olumlu yöne doğru gittiğini düşünürken, 10 yeni üye ülkede bu oran %53'e çıkmaktadır. AB'de gidişatın kötüye doğru gittiğini düşünen karamsar ülkelerin başında %48 oranıyla Fransa gelmektedir. Avusturya %44 ile Fransa'yı takip ederken; diğer karamsar düşünen ülke vatandaşları ise %43 ile Finlandiya'dandır. Görüldüğü gibi, vatandaşların kendi ülkeleri için düşünceleri daha karamsar iken, Birlik düzeyinde bu karamsarlık daha olumlu bir havaya dönüşmektedir.

Vatandaşların gözünde AB ile özdeşleşen karakteristik özelliklerine yönelik araştırmadan çıkan sonuçlar ise şunlardır; görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu AB'yi %67'lik bir oranla “demokratik ve modern” olarak görmektedir. Yine, görüşmecilerin %54'ü AB'yi “koruyucu”, %49'u “teknokratik” ve son olarak %43'ü “etkisiz” olarak tanımlamıştır.

3.3.2. Avrupa Birliği Vatandaşların Avrupa Birliği'nin İmajına Yönelik Araştırma Sonuçları

Avrupa'nın geleceğini şekillendirmek ve halkın düşüncesini iyi anlamak için AB'nin halkın gözünde nasıl bir imaja sahip olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. “Avrupa Birliği diye bir kelime duyduğunuzda aklınıza ilk ne gelir?” sorusuna karşılık olarak; %22 oranıyla işbirliği, beraberlik, eşitlik, ortaklık, kararlar, kurallar ve mevzuat, %19 oranıyla Avrupa, AB kurumları ve üyelik, %15 ile tek para birimi Avro, %11 ile tatil,

turizm, iyi şartlarda çalışma, eğitim, sınır olmayan yer ve hareket özgürlüğü, %9'luk bir oranla ise, ortak pazar, ticaret antlaşmaları, ekonomi, küreselleşme ve iş fırsatları cevapları verilmiştir.

Sonuçlarda göze çarpan ayrıntılarda; soruyu cevaplayanların %5'i AB kelimesini duyduğunda "ulusal kimliklerin kaybı"nın ilk akla gelen düşünce olduğunu belirtirken, %3'ü "zaman kaybı" olarak düşündüğünü belirtmiştir.

Detaylandırılmış sonuçlarda, üye ülkelerin AB ile ilgili bazı spesifik değerlendirmeleri aşağıda belirtildiği şekilde yer almaktadır (Special Eurobarometer, 2006);

- **Belçika:** Belçikalı vatandaşların %30'u, her şeyden önce AB'yi birlik, eşitlik, üye ülkeler arasında ortak kararlar ile eş anlamlı olarak düşünmektedir.
- **Çek Cumhuriyeti:** Çek vatandaşlarının %13'ü, ülkelerinin AB üyesi olmasından dolayı üzüntülerini ifade etmişlerdir.
- **Almanya:** Alman vatandaşlarının %15'i, Avro'yu AB'nin esas sembolü olarak düşündüklerini ifade etmişlerdir.
- **Yunanistan:** Yunan vatandaşlarının %22'si, tek para ve %17'si fiyat artışından dolayı üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir.
- **İspanya:** İspanya vatandaşları, her şeyden önce "AB" sözcüğünü duyduklarında akıllarına üye ülkeler arasında işbirliği geldiğini ifade etmişlerdir.
- **Fransa:** Fransız vatandaşlarının %39'u, en başta AB'yi bir kurumlar serisi olarak görmektedir. %7'si ise Avrupa seviyesinde karar verme sürecini çok hantal bulmaktadır.
- **İtalya:** İtalyanların %27'si, AB ile ilgili olarak Avro'yu düşünmektedir.
- **Kıbrıs:** Kıbrıslı vatandaşların %21'i, AB sözcüğü ile fiyatların yükselmesini eş anlamlı olarak görmektedir.

- **Latviya:** Latviyalı vatandaşların %18'i, AB'ye üyeliği zaman kaybı olarak görürken, %13'ü bunun aksine AB'nin ilerlemeyi temsil ettiğine inanmaktadır.
- **Litvanya:** Litvanya'lıların %15'i, bazı komşuları gibi AB'ye şüphe ile yaklaşırken, %21'i AB içinde değişkenliği istemektedir.
- **Malta:** %22 oranında Malta vatandaşı, AB üyeliğinin getireceği ticaret, özellikle tek pazar sonucu oluşan fırsatları ifade ederken, %14'ü AB üyeliğinin kötü bir düşünce ve bir gerileme olduğunu düşünmektedir.
- **Hollanda:** %38 Hollandalı için AB, üye ülkeler arasında işbirliğini ifade etmektedir. %15 Hollanda vatandaşı için ise AB, boş zaman ve para kaybı demektir.
- **Avusturya:** Avusturyalıların büyük çoğunluğu, nitelikli bir "Euro septik" olarak %18 oranında vatandaş enflasyonundan söz etmektedir. %16'sı, ülkelerinin AB'ye üyeliğinden dolayı hayal kırıklığına uğradığını ve %13'ü ise, potansiyel olumsuzluğundan dolayı göçü belirtmektedir.
- **Polonya:** %23 Polonyalı için AB sözcüğü, ilerleme veya daha iyi bir gelecek gibi pozitif bir anlama sahiptir.
- **Portekiz:** Portekiz vatandaşlarınının 3'te biri, AB'nin her şeyden önce kurumları çağrıştırdığını ifade etmiştir.
- **Slovakya:** %35 Slovakyalı vatandaş, her şeyden önce AB'nin değişkenliği çağrıştırdığını ifade etmiştir.
- **Finlandiya:** %14 Finlandiyalı vatandaş, AB'ye üyeliğin zaman kaybı olduğunu düşünmektedir.
- **İsveç:** %21 İsveç vatandaşı, AB'ye üyeliğin bir zaman ve para kaybı olduğunu bildirmiştir.
- **İngiltere:** İngiliz vatandaşlarınının AB'ye olumsuz bakışı, diğer ülkelerin ifade ettiklerinden fazla değildir.

3.4. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Beklentilerine Yönelik Analizler

Avrupalı vatandaşların Birlikten beklentileri siyasi ve sosyal olmak üzere iki alanı kapsamaktadır. Avrupa'nın geleceğinin en iyi biçimde sağlamanın yolları araştırıldığında ortaya çıkan sonuçlardan ilk sırada; "Avrupa'da yaşam standartlarının birbirine yakın olmasını sağlama" faktörünün olduğu görülmektedir. Ankete katılan her iki vatandaştan biri yaşam standartlarının yakınlaştırılmasının AB'nin geleceğı için anahtar öge olacağını düşünmektedir. 15 üyeli AB ülke vatandaşlarının %47'si bu düşüncede iken, 10 yeni ülke vatandaşlarının %74'ü bu fikre katılmaktadır. İkinci sıradaki faktör ise; "tüm üye ülkelerde Avro'nun kullanılmasının sağlanabilmesi" olarak düşünülmüştür. Bu konuda tüm üye vatandaşların %26'lık bir oy oranıyla bu fikre katıldıkları görülür. Üçüncü sırada %25 ile "ortak bir anayasa oluşturmak" ifadesi gelmektedir. AB'nin geleceğine ilişkin verilen cevaplara karşılık gelen 25 üye ülke vatandaşlarının oy oranları aşağıdaki biçimdedir (Special Eurobarometer, 2006);

- Benzer yaşam standardı: %51
- Avro'nun tüm AB ülkelerinde kullanılması: %26
- Ortak bir anayasa oluşturmak: %25
- Ortak bir dilin oluşturulması: %22
- Dış sınırların çok iyi biçimde korunması: %11
- Ortak bir ordu kurulması: %9

Bu ögelerden 1.sırada yer alan; "benzer yaşam standardının oluşturulması" hemen hemen tüm üye ülkelerde AB'nin geleceğine ilişkin en önemli faktör olduğu düşünülmektedir. Ülkeler bazında bakıldığında; İrlanda, Lüksembourg ve Finlandiya vatandaşlarının Avrupa'nın geleceğini en iyi biçimde sağlayacak yolun başında "Avro'nun tanıtılması ve kullanımının yaygınlaştırılması"nın geldiğini düşünmektedir (sırasıyla bu görüşe katılım oranları; %48, %49 ve %50'dir). Üçüncü sıradaki "ortak bir anayasa oluşturmak" fikri, 15 üyeli AB vatandaşları tarafından %27 oranında

desteklenmiştir. Avrupa'nın geleceğinde en yararlı öge olarak düşünülen "ortak bir dil geliştirmek" düşüncesi de en fazla %34'lük bir oranla İrlanda, %32 ile İtalya, %29 ile Portekiz ve %28 ile İngiltere tarafından destek bulmuştur.

AB vatandaşlarının siyasal beklentilerini içeren 13 ayrı politika alanında görüşmecilere; "Birliğin; Avrupa'nın geleceğinde daha fazla veya daha az oranda etkili bir politika yapmasını isteyip istemedikleri" sorulmuştur. Diğer bir ifadeyle AB'nin politikalara müdahale oranı belirlenmek istenmiştir.

Aşağıda sıralanan politika alanlarında, "Birlik gelecekte Avrupa düzeyinde daha etkin kararlar mı almalı? Yoksa daha az etkin kararlar mı alması gerekir?"Sorusuna verilen yanıtların oranı aşağıda görüldüğü gibidir. Politika alanları şu biçimde sıralanmıştır;

- Terörizmle mücadele
- Barış ve demokrasiyi dünyada geliştirmek ve desteklemek
- Organize suçlarla mücadele
- Araştırma ve buluşlar alanında işbirliği
- Çevreyi koruma
- Temel sağlık konularında önleyici tedbirler alma
- Enerji koşullarının devamını sağlama
- Yiyecek güvenliğini sağlama
- Kadın ve erkeklere eşit muamele
- Ekonomik büyümeyi sağlama
- Tarımı koruma
- Sosyal hakları koruma
- İşsizlikle mücadele etme

Bu alanlarla ilgili olarak yapılan görüşmeden çıkan sonuçlara göre; görüşmecilerin %80'i, Birliğin “terörizmle mücadele”de Avrupa düzeyinde daha az etkin olması gerektiğini düşünürken, %12'si daha etkin olması gerektiğini düşünmektedirler. “Demokrasinin ve barışın dünyada geliştirilmesi” politikasını 2.sıraya koyan katılımcıların %77'si, bu alanda Birliğin daha az etkili olması gerektiğini savunurken, %12'si, daha etkin kararlar alması gerektiğini düşünmektedir. Bu alanlar içinde Birliğin en fazla etkin olması gerektiği düşünülen alanlar; %28 oranıyla “ekonomik büyüme”, %30 ile “tarımı koruma”, %32 ile “sosyal hakları koruma” ve en çok Birliğin etkin olması istenilen politika alanı %37 ile ”işsizlikle mücadele” olmuştur.

3.4.1. Avrupa Birliği'nin Performansının Değerlendirilmesi

Bu araştırmada; çeşitli alanlarda görüşmecilere sorular yöneltilerek AB'nin ne kadar başarılı olduğu veya daha az başarılı olduğu alanlar ortaya çıkarılarak, AB'nin performansı değerlendirilmiştir. Burada ölçeğe 1-10 arası değerler verilmiştir. Değerlendirmeyi yapan kişiler AB'nin en başarılı olduğu alandan en az başarılı olduğu alana doğru verdikleri 1-10 arası değerlerin ortalaması alınarak aşağıdaki değerler elde edilmiştir (Special Eurobarometer, 2006);

- Araştırma ve buluşlar alanında işbirliği: (5.8)
- İnsan haklarını koruma: (5.7)
- Kadın ve erkeklere eşit muamele: (5.6)
- Barış ve demokrasiyi dünyada geliştirmek ve desteklemek: (5.6)
- Yiyecek güvenliğini sağlamak: (5.5)
- Terörizmle mücadele etmek: (5.4)
- Temel sağlık konularında önleyici tedbirler almak: (5.4)
- Enerji koşullarının devamını sağlamak: (5.3)
- Çevreyi korumak: (5.3)
- Organize suçlarla mücadele etmek: (5.2)

- Tarımı Korumak: (5.1)
- Dünyadaki yoksul halklara yardım etmek: (5.1)
- Ekonomik büyümeyi sağlamak: (4.9)
- Sosyal hakları korumak: (4.7)
- İşsizlikle mücadele etmek: (3.8)

Politika alanları 3 gruba ayrılarak değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır; 1. grupta AB'nin performansının daha olumlu olarak görüldüğü alanlar; “araştırma ve buluşlar alanında işbirliği”, “kadın ve erkeğe eşit muamele” ve “demokrasi ve barışın dünyada geliştirilip desteklenmesi” dir. Diğer iki gruba oranla iyi durumda olsa bile katılımcılar bu alanlarda AB'nin çaba sarf etmeye devam etmesini ve şimdiki durumu korumasını istemektedirler. 2. grupta; güvenlik ve çevresel konular ardından coğrafi sınırlar ve organize suçlar politikasında, AB'nin performansı ortalama olarak değerlendirilmiş; ancak özellikli noktalarda, AB'nin çok daha fazla çaba göstermesi gerektiği, araştırmada yer alan vatandaşların büyük çoğunluğu tarafından kabul görmüştür. Son grupta ise; işsizlikle mücadele, ekonomik büyüme, sosyal haklar ve tarım yer almaktadır. Bu konularda vatandaşların büyük çoğunluğunda AB'nin şimdiki performansı hayal kırıklığı yaratmıştır denilebilir. Diğer bir ifadeyle, AB bu konularda güvenilirliğini ve meşruluğunu artırmak için çok daha fazla ikna edici yönde çaba göstermelidir.

3.4.2. Avrupa Birliği'nde Vatandaşlığa İlişkin Tutumların Analizi

Bu başlık altındaki araştırmada; katılımcılara Avrupa vatandaşlığına ilişkin sorular yöneltilerek vatandaşların Avrupa vatandaşı olma hissini neyin sağladığı ortaya konulmak istenmiştir (Special Eurobarometer, 2006). “Size Avrupa vatandaşı olma hissini vermeyi ne sağlar?” sorusuna verilen yanıtlar şu biçimdedir; bu sorunun sorulduğu kişilerin 3/1'i %32'lik bir oranla “Avrupa'da sosyal yardım sisteminin olması” karşılığını vermiştir. İkinci olarak, %27'lik bir oranla “bir Avrupa Anayasası” isteğinin ardından, %21 ile “kişilerin ikamet ettiği ülkede yapılan tüm seçimlerde oy kullanma hakkı” gelmiştir. Dördüncü sırayı alan görüş ise “doğrudan AB başkanını seçmek” ile

%16'lık oranla yerini almıştır. “Bunlardan hiçbiri” diyen görüşlerin oranı %12 olurken, “ulusal vergi yerine AB vergisinin oluşturulması” fikri %11 olarak belirtilmiştir. Görüşmeye katılanların %8'i ise “Avrupa vatandaşı olmak istemiyorum” yönünde görüş bildirmiştir.

Genel sonuçlara bakıldığında, 10 yeni ülke vatandaşları 1.sıradaki “sosyal yardım sistemi” düşüncesine %52 oranında katılırken, 15 üyeli AB vatandaşlarının katılım oranı ise %29'dur. Sıralanan düşüncelere katılım oranları üye ülkeler arasında değişiklik göstermektedir. “ortak bir Anayasa oluşturulması” fikrine en fazla katılan ülkeler; %44 ile Belçika, %37 ile Hollanda, %35 ile Estonya ve %34 oy oranıyla Almanya'dır. “Kişinin yaşadığı ülkede tüm seçimlere katılma” düşüncesine en fazla evet diyen ülkeler ise; %50 ile Danimarka, %45 ile İrlanda, %45 ile Lüksembourg, %40 ile Malta ve %38 ile İsveç'tir.

İlginç bir nokta olarak şu gözlenmiştir; “Avrupa vatandaşı olmak istemiyorum” diyen %12'lik oranın %2'si İngiliz vatandaşlarından gelmiştir. Sonuçlardan çıkan başka bir ayrıntı da, “Ortak bir anayasa oluşturmak” fikrine hayır diyenlerin oranı olan %12'lik kesim AB'ye üye olmanın kötü bir şey olduğuna inananlardan geldiği olmasıdır.

Konuyla ilgili olarak sorulan bir soru ise; “Avrupa düzeyinde vatandaşın sesini duyurmasının en iyi yolu nedir?” sorusuna verilen 1.sıradaki yanıt %56 ile “seçimlerde oy kullanma”dır. İkinci olarak, %15 oy oranıyla “Parlametoya dilekçe vermek” gelmektedir. Üçüncü olarak, %13 oranıyla “siyasi bir partiye üye olmak” gelirken, %10'luk bir oranla “gösteri yürüyüşü yapmak”, %9 ile “bir sendikaya üye olmak” gelmektedir. Aynı oy oranıyla “tüketici derneğine üye olmak” yer alırken, %8'lik bir oranla da “greve gitme” olduğu yönünde görüşler ortaya çıkmıştır. Ülkelere bakıldığında; bu cevaplara yönelik olarak önemli farklılıkların olmadığı görülmektedir.

Bir başka konu ise “Avrupa düzeyinde müzakere ve istişarelere katılmaya istekli olmak” başlığı ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda amaç, vatandaşların siyasi hareketliliğin derecesini ölçmeye çalışmak olduğu belirtilmiştir. Bir başka amaç ise, “yurttaş inisiyatifi” olarak görülen Avrupa

Anayasası'na yönelik değerlendirmeleri ölçmektir. Bu konuda yapılan gözlemlerden biri; AB vatandaşlarının tüm Avrupa düzeyinde aynı gün yapılan halk oylamalarını seslerini duyurmak için kullandıkları diğer araçlara (kendi ülkelerinde yapılan seçim, imza toplama, meclise dilekçe verme vb.) göre daha ilgi çekici bulduklarıdır.

Avrupa düzeyinde müzakerelere ilişkin katılıma en fazla istekli olan ülke, %73'lik bir oranla Danimarka vatandaşları 1.sırada gelmiştir. Onu %55 ile İsveç ve %52 ile Lüksembourg izlemiştir. Hollanda ve Fransa'nın oy oranı ise sırasıyla %47 ve %41'dir. 25 üye ülke içinde katılıma en az istekli ülke %10 ile Portekiz gelmektedir. Bu konudaki araştırmadan bir sonuç çıkarılacak olursa; genel olarak AB vatandaşlarının karar alma sürecine katılmaya istekli oldukları söylenebilir.

3.4.3. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Küreselleşmeye Yönelik Tutumlarının Analizi

Avrupa'nın geleceğinde, kuşkusuz ekonomik büyümeyle beraber ilerleyen küreselleşme olgusu ve AB vatandaşlarının da bu olguya yönelik tutumları önemli yer tutmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak yapılan araştırmada, görüşmeye katılan vatandaşlara 3 ifade sunularak, kendilerine uygun görüşü cevaplandırılmaları istenmiştir. Bu ifadeler şunlardır (Special Eurobarometre, 2006):

- Küreselleşme yeni pazarlar oluşturmak için şirketlere iyi fırsatlar sunar
- Küreselleşme çalışanlar ve şirketler için bir tehdit oluşturur
- Fikrim yok

Görüşmeye katılan vatandaşların %47'si; küreselleşmenin bir tehdit unsuru olabileceğini düşünürken, bunun aksini düşünenlerin oranı %37'de kalmıştır. 2003 yılında 15 üyeli AB vatandaşlarına aynı soru sorulduğunda "küreselleşmeyi", bir fırsat olarak değerlendirenlerin sayısı şimdikinden yaklaşık 20 puan fazla olarak %56'larda kabul görmüştür.

Ülkeler bazında duruma bakıldığında; 25 üye ülke içinde sadece 11'inde "küreselleşme" çalışanlar ve şirketler için bir fırsat olarak

görülmüştür. Danimarka ve İsveç vatandaşları “küreselleşme”ye karşı daha olumlu bir yaklaşım sergileyerek %77 ve %54 oranıyla destek vermişlerdir. Diğer taraftan “küreselleşme”den en çok endişe eden ülkeler ise; %72 ile Fransa ve Yunanistan, %64'lük oy oranıyla Belçika'dır.

3.4.4. Avrupa Birliği Vatandaşlarının Genişlemeye Yönelik Tutumlarının Analizi

AB vatandaşlarının Birliğin genişlemeye yönelik algılamalarına bakıldığında genel olarak şunlar söylenebilir (Special Eurobarometer, 2006); Öncelikle iki Avrupalıdan biri AB'nin genişlemesini olumlu olarak algılamaktadır (%55). Yeni katılan üye ülke vatandaşları bu konuda daha pozitif bir tutum sergileyerek %69'luk orana ulaşmıştır. 15 üyeli AB üye ülke vatandaşları ise her iki gruptan daha az bir oran olan %53 ile yanıt vermişlerdir. Araştırmadan çıkan sonuca göre 3 ülkede, diğer ülkelere nazaran çoğunluk genişlemeye karşı olumsuz bir karşılık vermişlerdir. Bu ülkeler; Avusturya (%52), Fransa (%52) ve Finlandiya (%50)'dir.

“Avrupa Birliği'nin genişlemesi olumlu bir adım mıdır?” sorusuna karşılık en büyük destek %76'lık bir oranla Slovenya, %73 ile Polonya, %71 ile Kıbrıs, %66 ile İsveç'ten gelirken, en az destek Birliğin 15 üye ülke vatandaşlarından gelmiştir. Avusturya %40, Fransa %44, Finlandiya %45, Lüksembourg %48, İngiltere %49, Portekiz %52, Almanya %52 ve İspanya %55'tir.

Genişleme konusundaki bu olumlu havaya rağmen vatandaşlar, Birliğin bundan sonraki genişleme girişiminden çok, “işsizlikle mücadele etme” ile ilgilenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu görüşü kuvvetle destekleyen ülkelerin başında %82 ile Kıbrıs, %80 ile Almanya, %75 ile Avusturya ve Fransa gelmektedir.

“AB'nin bundan sonraki genişlemesiyle ilgili görüşme ve tartışmaları duyduğunuz zaman ilk ne hissedersiniz?” sorusuna verilen karşılık; %30 ile “umut”, %12 ile “umursamazlık”, %15 ile “korku”, %12 ile “kızgınlık”, %9 ile “hüsran”, %8 “memnuniyet” ve %4 ile “heyecan” olmuştur. Ülkeler bazında sonuçlara bakıldığında; Avusturya, Fransa ve Finlandiya

vatandaşlarının hislerinin olumsuz olduğu ortaya çıkmıştır. Lüksembourg ve Alman vatandaşlarının yaklaşık çeyreği (%23-%29) “korku” duygusuna kapıldıklarını ortaya koymuşlardır.

Bu Euro barometre araştırmasındaki kamuoyu analizleri; demokrasi için öngörülen diyalog ve tartışma etrafında Avrupa’nın geleceği üzerine halkın nabzını tutmayı öngörmüştür. Avrupa’nın geleceğini hazırlamak, tartışmaları yeniden başlatmak ve Avrupa vatandaşlarının beklentilerinin üzerinde tutmak şimdi daha önemli hale gelmiştir.

Göstergelere bağlı bakış açısına göre; Avrupalılar kendi kişisel ve mesleki durumları ile ilgili memnuniyetlerini ifade etseler de belirgin bir karamsar hava gözlenmektedir. Bu karamsarlık, özellikle vatandaşların küreselleşme, bir sonraki genişleme ve ulusal düzeyde yanlış yönlendirilme düşüncesi konularındaki korkularından kaynaklanmaktadır. Birlik düzeyinde yönetim ile ilgili konularda iyimserlerin oranı fazla görülmektedir. Başka bir ifadeyle; Avrupa düzeyinde henüz her şeyin denenmediği ve çoğunluğun Birlik düzeyinde karar alınmasını desteklediği görüşü bulunmaktadır. Vatandaşlar, Birlik içinde tüm üyeleri etkileyen sorunlar için işbirliği, dayanışma, eşitlik, ortak karar ve kurallar konusunda birlikte ortak çözümler bulma düşüncesinin iyi olacağı kanaatini taşımaktadırlar.

Yapılan analizlerde; AB’nin olumlu bir “imaja” sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Birlik, “demokratik”, “modern” ve “koruyucu” olarak algılanmaktadır. Ancak tüm bunlarla beraber, AB’nin en sadık destekleyicileri bile, Birliğin “teknokratik” ve gözle görülür bir düzeyde “etkisiz” karakterinden dolayı onu eleştirmekten kaçınmamıştır. Ankete katılan her iki kişiden biri, AB’ye üyeliğin olumlu bir durum olduğunu düşünmektedir. Buna rağmen, Birlik düzeyinde siyasi ve kültürel entegrasyon eksikliği konularında vatandaşlar memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir.

Birliğin genel olarak başarı durumuna bakıldığında; eğer AB’yi kuran “kurucu babaların” belirlemiş oldukları hedefler göz önüne alınırsa, “barış ve iç pazar” açısından AB’nin başarılı olduğu söylenebilir. Eleştiriler Avrupalı vatandaşlar için en önemli konular olarak görülen; işsizlik, sosyal hakların

korunması ve ekonomik büyüme konularında yoğunlaşmaktadır. Bu belirli alanlarda vatandaşlar; AB'nin performansını zayıf olarak değerlendirmişlerdir.

Vatandaşlar, Avrupa'nın geleceğini belirleyecek olan en önemli unsurun; benzer yaşam standartlarının olduğunu düşünmektedir. İkinci olarak, Avro'nun tüm ülkelere girmesi ve ortak bir anayasa oluşturmayı en önemli üçüncü unsur olarak görmektedirler. Yine vatandaşların kendilerini Avrupalı hissetmelerini güçlendiren unsurların başında, sosyal güvenlik sistemi, bir Avrupa Anayasası ve oturdukları ülkede yapılan tüm seçimlerde oy kullanma hakkı olduğunu düşünmektedir.

Avrupa vatandaşları, seslerinin karar vericiler tarafından duyulmasını sağlamak için hala temsili demokrasinin geleneksel biçimlerini desteklemektedirler. Gerçekten de modern katılım biçimlerini reddetmeden, bunları diğer katılma biçimlerine tercih etmektedirler. Bununla beraber, daha ihmal edilebilir bir düzeyde, AB'yi ilgilendiren konularda tüm ülkelerde aynı gün yapılan gerçek bir Avrupa referandumu fikrine de istekli yaklaşmaktadırlar.

Yapılan bu kamuoyu araştırmasından çıkan sonuçlar bir cümle ile ifade edilecek olursa şu söylenebilir; Avrupalılar, Avrupa ile ilgili olarak korku ve beklentilerini eş zamanlı olarak ortaya koymaktadırlar. Dayanışma içinde güçlü bir Avrupa gerçekleştirmek; “ekonomik, sosyal ve birlikte yaşam” alanlarında güvenirliliğin artırılmasının garanti edilmesi halinde mümkün gözükmektedir.

SONUÇ

Bugün en gelişmiş yönetim biçimi olarak kabul edilen demokrasi yönetim, birlik ve çeşitliliğin özgürlük ve bütünleşmenin uyuşma çabası olarak görülmektedir. Avrupa bütünleşme hareketinin başından itibaren demokrasinin, hukuk devletinin ve insan haklarına saygının teşvik edilmesi amaç olarak takip edilmiştir. Bilindiği gibi, AB kuruluş yıllarında üyelik için iki şart öngörmüştür; bunlardan birincisi “bir Avrupa devleti olmak” ikincisi ise “demokratik devlet olmak”tı. 1990’dan sonra Kopenhag Kriterleri içinde yer alan demokrasiye ait kriterler aday ülkeler için çok daha karmaşık hale gelmiştir. İnsan haklarının koruyuculuğu ayrı olarak AT’nin özgün görev alanında yer almasa da bu konu bugün AB’nin doğal siyasi amacı olarak kabul edilmiştir. İnsan haklarına saygı AT/AB’nin dış ilişkilerini ve aday ülkelerle ilişkilerini de büyük ölçüde etkilemiştir. Demokratik yönetim açısından ileri sayılan ülkelerin kurduğu bu yapının demokrasi açısından sorgulanır hale gelmesi ve çeşitli platformlarda tartışılması AB hakkında bir çok soru işaretinin de doğmasına yol açmıştır. Bu durumun nedenlerini bilmek kuşkusuz AB halkı için önemli olduğu kadar, Birliğin geleceği açısından da büyük önem arz etmektedir.

Avrupa Birliği alışılmışın dışında, klasik örgütlenmeler gibi oluşum göstermediğinden, gerek hukuki, gerekse yönetim yapısından kaynaklanan farklılıklar sergilemektedir. Kendine özgü yapısı ile Avrupa Birliği, henüz tamamlanmamış bir süreç olarak, hem kendi içinde, hem de uluslararası alanda tartışmalı konumunu sürdürmektedir. Özellikle, demokrasi konusunda yoğun tartışmaların odağı haline gelen AB, üye ülkelerin kendi ulus devlet yapısı içindeki demokrasi anlayışıyla örtüşmeyen noktalarda çeşitli çevreler tarafından eleştiriye uğramaktadır.

Avrupa Birliği’nin ilk kurulduğu zamanki kurumsal yapısına bakıldığında, demokratik yönetimin gerektirdiği şekilde yapılanmadığı görülmektedir. Ayrıca Topluluk kurumlarının, demokratik meşruiyetine dair bir atf da bulunmamaktadır. “Seçkinlerin teknokrasisi” olarak adlandırılan bu bakış açısı, AKTÇ’nin esas organı olan Yüksek Otorite’nin temelinde

yatmaktadır. AKTÇ'nin tek itici gücü olan Yüksek Otorite; Roma Antlaşması ile birlikte ancak yetkilerini Bakanlar Konseyi ile paylaşmaya başlamıştır. AET'yi kuran antlaşma olan Roma Antlaşmasıyla birlikte, Komisyonun temel sorunları meşruiyet ve çalışma yöntemi olmuştur. Bakanlar Konseyi tarafından atanan Komisyon üyeleri profesyonel seçkinlerden oluşmaktaydı.

Bakanlar Konseyi'nde ise, hükümetler arası bir kurum olduğundan, üye ülkelerden seçilen birer temsilci bulunmaktaydı. Komisyon'a benzer şekilde, üye ülke vatandaşlarını temsil etmiyordu; ancak Komisyondan ayrı olarak, Topluluğun çıkarları yerine üye ülke çıkarlarını ön planda tutmaktaydı. Konsey, Topluluğun temel yasama organı olmasına rağmen, aldığı kararlar Parlamento denetimine kapalıydı. Avrupa Parlamentosunun AKTÇ'ye demokratik bir unsur katmak için kurulduğu söylenebilir. Ancak üye ülke vatandaşları tarafından doğrudan seçilmediği düşünüldüğünde, gerçek bir demokratik temsilden söz etmek oldukça zordur. AET'nin kurulması da bu durumu değiştirmemiştir. Avrupa Parlamentosu o dönemde, Topluluğun karar alma süreci dışındadır ve Topluluk bütçesinin hazırlanmasında ve denetiminde söz sahibi değildir. Bunun yanında, Komisyon ve Bakanlar Konseyinin faaliyetlerini de etkin bir şekilde denetleyememektedir.

AB, zaman içinde kabul ettiği antlaşmalarla demokrasi açığının giderilmesine yönelik bir takım faaliyetlerde bulunmuştur. Demokrasi eksikliği ile ilgili olarak daha çok Birliğin tek seçilmiş kurumu olan Avrupa Parlamentosunun yetkilerini artırmak suretiyle bu açığı gidermeye çalışmıştır.

1979 yılında Parlamento üyelerinin ilk kez doğrudan seçimle işbaşına gelmesi, Avrupa halklarının Topluluk olayına doğrudan karışması ve temsil gücünün gerçek yerini bulması açısından kayda değer bir gelişme olarak yerini almıştır. Bu sayede temsil gücünü doğrudan halktan alan Parlamento, hükümetler tarafından atanan Konsey ve Komisyon karşısında kendisini daha güçlü hissetmiştir. 1986 yılında ise, yürürlüğe giren ve Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmaların ilk kez kapsamlı bir değişimine olanak veren Tek Avrupa Senedi, Avrupa'da bütünleşme yönünde atılmış en somut adım olarak

değerlendirilmiştir. TAS, en önemli özelliklerinden biri, demokrasi açığı ile ilgili olmasıdır. Topluluğun karar verme aşamasında, Parlamentonun rolünün güçlendirilmesinde demokrasi açığını kapatmak amacı bulunmaktadır. Bu senetle Parlamenta yasama prosedürü çerçevesinde bazı alanlarda işbirliği yapma yetkisi tanınmış ve Parlamentonun, Topluluk mevzuatı üzerindeki etkisi artırılmıştır.

MA'nın demokrasi açısından getirdiği en önemli yenilik kuşkusuz Avrupa Yurttaşlığı kavramıdır. Avrupa yurttaşlığı siyasi birliğin derinleşmesinde önemli unsurlardan biridir. Buna göre; üye devletlerden birinin yurttaşı olan herkes, aynı zamanda, Birliğin de yurttaşı sayılmaktadır. Üye devletlerden herhangi bir vatandaş, üye ülke topraklarında gezebilmek, ikamet edebilmek ve daha da önemlisi yerel seçimlere katılma hakkına sahiptir. Ayrıca Birlik yurttaşları, AB Parlamentosuna dilekçe vermek ve Avrupa Yönetimine karşı bu antlaşmayla getirilen Ombudsman'a başvurma hakkı elde etmiş bulunmaktadır. Parlamentonun yetkileri açısından duruma bakıldığında, TAS ile AB Parlamentosuna verilen yetkilerin MA ile genişletildiği görülmektedir. Roma Antlaşmasıyla AB Parlamentosuna verilen onaylama ve denetim yetkisine; MA ile kural koymaya katılma, mevzuatın oluşturulması ve yasamaya katılma gibi yetkiler eklenmiştir. Ayrıca AB Parlamentosunun genişletilmiş yetkilerine göre bazı alanlarda Konsey ile ortak karar almasını sağlayacak yeni bir yöntem olan "ortak karar alma" prosedürü getirilmiştir. MA ile üzerinde durulması gereken önemli bir ilke de vatandaşa en yakın karar alma amacı taşıyan "subsidiarite" ilkesidir. MA ile AP yasama çerçevesinde güç kazanarak AB'de demokrasi açığının biraz olsun kapatılması için AP'nin karar alma sürecine yönelik yetkileri arttırılmıştır.

Amsterdam Antlaşmasında ise, daha uyumlu, ve daha demokratik bir Avrupa için bazı adımlar atılmıştır. Avrupa vatandaşlığı, Birlik kurumları ve karar alma mekanizmasına dair yeni hükümler, Birlikteki demokratik cephenin bir galibiyeti olarak görülebilir. Parlamentonun yasama yöntemlerinden biri olan onay prosedürünün uygulanmasıyla ilgili yeni madde; üye devletlerden birinde temel hakların ciddi ve ısrarlı bir şekilde ihlal edilmesi durumunda uygulanacak yaptırımları içermektedir. Yine söz konusu

Antlaşma ile kişiye, Topluluk kurumlarının tasarrufu sonucu temel hakların ihlal edildiği iddiaları ile ATAD'na başvurma yetkisi tanınmıştır. Parlamentonun, Bakanlar Konseyinin ve Komisyonun hazırladığı dokümanlara ulaşılabilmesi; Parlamentonun, Komisyon Başkanının seçim sürecine doğrudan dahil olması ve ortak karar alma usulünün yeniden düzenlenmesi ve kapsamının genişletilmesi Birliğin demokrasi eksikliğinin giderilmesi yönündeki olumlu gelişmeler olsa da, bu eksikliği ortadan kaldırmada yetersiz kalmışlardır.

2000 tarihli Nice Antlaşması ise genel olarak değerlendirildiğinde, bu Antlaşmanın Roma Antlaşması, Tek Avrupa Senedi veya Maastricht Antlaşması kadar önemli olmadığı görülmektedir. Üye ülkelerin amaçları, sadece Amsterdam Antlaşmasında çözümlenemeyen konuları çözmek ve Birlik kurumlarının yeniden yapılandırılmasında orta vadeli gündemi belirlemektir. Nice Antlaşmasında gündeme gelen en önemli konu, taslak olarak kabul edilen Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'dır. Böyle bir Şartın oluşturulması, Birlik yurttaşları açısından önemi, Avrupa Temel Hak Sistemine aidiyeti gösteren sembolik alandan çok daha önemli bir değer taşımakta ve tüm Birlik sistemi bakımından meşruiyet sağlama etkisi doğurabilecek olmasıdır. Birlik Antlaşmaları içinde, ilk defa bir Temel Haklar Kataloğu oluşturulmuştur. Temel Haklar Şartı, Avrupa Bütünleşmesi tarihinde ilk kez, Avrupa vatandaşlarının ve Avrupa'da ikamet eden kişilerin sivil, siyasal, ve sosyal haklarının tek bir metinde toplanmış halidir.

AB yönetim sisteminde, yapılmış veya yapılacak olan tüm yapısal reformlara rağmen, demokratik meşruiyetin ve demokrasi açığının devam etmesi, demokrasinin tanımından da anlaşıldığı üzere; demokrasinin sadece prosedürlere yada kurumlara indirgenemez oluşundan kaynaklanmaktadır. Daha önce de sık sık söz edildiği gibi AB ekonomik, siyasi, toplumsal ve her şeyden önemlisi kültürel yönü olan pek çok açıdan irdelenmesi gereken bir süreçtir. Avrupa bütünleşmesinin demokrasi için sorun oluşturması da, bu süreç içinde tartışılan demokrasi eksikliğinin nedeni olarak da görülmüştür. Avrupa bütünleşmesine yalnızca izlenmesi gereken nesnel bir süreç veya ihtiyaçlara verilen bir cevap olarak bakılmadığında onun aynı zamanda bir

seçim olarak da düşünülmesi gerektiğini ortaya koyar. Bu seçimi, demokratik yollardan gerçekleştirmek bütünleşme sürecinin sonuçlarının da demokratik olmasını sağlayacaktır.

AB'nin cazibesi, onun ekonomik birlikten öteye bir değerler topluluğu oluşturmasından, toplumsal bir yaşam modeli ve siyasi kültür birikimi sunmasından ileri gelmektedir. Bu çerçevede, AB'nin dayandığı özgürlük, demokrasi, hukuk devleti, insan hak ve özgürlüklerine saygı ilkeleri, AB yurttaşları ile AB arasında, aynı ulusal devlet seviyesinde devlet ile vatandaş arasında olduğu gibi aidiyet bağı oluşturmalı ve AB yurttaşları bakımından ortak kimlik yaratma aracı olarak kullanılmalıdır. Avrupa halkları ancak bu değerler üzerinden Birliğe yakınlştırılabilir. AB, ortak kimlik ve Avrupa kamuoyu aracılığıyla egemenliğinin meşruiyet dayanağını oluşturabilir.

Avrupa'ya özgü bir kamusal alan oluşturulması, AB'nin yapmak zorunda olduğu demokratik açılımı sağlayacak en önemli unsurdur. Gerçekte, Avrupa kamusal alanı, kendisini Avrupalı olarak gören toplumsal hareketlerin, düşünce, değer ve uygulamaların eseridir veya olmalıdır demek yanlış olmaz. Avrupa kamusal alanı, AB seviyesinde faaliyet gösteren toplumsal hareketleri ve AB kurumlarını kapsamaktadır. Bu nedenden ötürü, Avrupa kamusal alanı ne tek başına toplumsal hareketlerin varlığıyla açıklanabilir, ne de Birliğin hukuki durumuna ve Birlik içindeki demokratik kurumların varlığına indirgenebilir. Faal bir kamu müzakere alanının, sadece demokratik Avrupa kurumları oluşturmak için hayati önem taşımadığı; aynı zamanda, Avrupa entegrasyon projesinin tanımlanıp, kamusal alanın şekillendirilmesinde önemli rol oynayacağı açıktır. Görünen odur ki, şu ana kadar Avrupa'nın siyasi ve ekonomik elitleri, bu kamusal alanı teşvik etmede başarısız olmuşlardır.

Kamu iletişim araçlarına bakıldığında, bir çok alanda hala ulusal öğelerin ön planda olduğu ve bunun sonucu olarak Avrupa kamusal alanı için gerekli olan iletişim araçlarının henüz tam oluşmadığı görülmektedir. Ancak şunu da söylemek gerekir ki; son zamanlarda Avrupa ülkelerinde, hem görsel ve yazılı iletişim araçlarında hem de eğitim kurumlarında içerik olarak ulusal

düzyeyden Avrupa düzeyine yönelik konularda artış gözlenmektedir. Ayrıca, çevre, gıda sağlığı, savaş tehdidi, küreselleşme ile ilgili tüm insanlığı ilgilendiren konularda, yeni başlayan bir Avrupa kamusal alanı varlığı yeni yeni görölmektedir. Şimdiki durumda eskiye nazaran, Avrupa ölçeğinde halka yakın örgütler daha güçlü bir biçimde temsil edilmektedir. Kuşkusuz bunda İnternet iletişim ağının büyük etkisi bulunmaktadır. Bu iletişim ağı sayesinde, Avrupa halkı çeşitli alternatif basın araçlarına daha kolay ulaşabilmektedir. Böylece kültürler arası bir iletişime yol açılmış olmaktadır.

Avrupa kimliği konusu ise, AB süreci ile ilişkilendirilerek düşünöldüğünde, tartışmanın odak noktasını, varolan ulusal kimliklere karşı bir “Avrupalı kimliğinin” olabilirliği ve meşruluğu oluşturmaktadır. Bir kesim için ulus, meşru yönetim ve siyasi topluluğun tek kriteridir. Bu bir Avrupalı kimliğinin ve siyasi topluluğunun olabilirliğini dışlar mı? Yoksa, birleşik bir Avrupa bir “üst-ulus” yaratabilir ve yaratmalı mı? Bir başka düşünce, oluşturulacak Avrupa Birleşik Devletleri’ni yeni tipte bir “ulus-üstü” kimlik ve topluluk olarak mı görmek gerekir? Bu konular, Avrupa yanlıları ve karşıtları ile ve genel olarak konuyla ilgilenen bir çok grup arasında süren tartışmaların merkezine oturmuş durumdadır.

Avrupa’nın bu yeni dönemde, Avrupa kimliği yaratıp yaratamayacağı ve bunun da ulusal kimlikleri nasıl etkileyeceği merak konusudur. Aslına bakılacak olursa, Avrupa bütünleşmesi, kimlik sorunu ile ilişkili olsa da bu süreç Avrupa ulusları tarafından ortak bir kültür ve homojen bir kimliğin paylaşılmasını gerektirmemektedir. Her şeyden önce, AB’nin oluşturmak istediği şey siyasi bir Avrupa’dır. Bunun için gerekli olan da siyasi bir kimliğin geliştirilmesidir.

Göröldüğü gibi, kimlik konusu sanıldığından daha çok boyutlu ve karmaşık bir içeriğe sahiptir. Avrupa ulusları farklı oranlarda ve farklı şekillerde Avrupa üst kimliğini benimseyebileceği gibi aynı zamanda, yine farklı oranlarda ulusal kimlik duygusunu, belki de çok daha güçlü bir biçimde sürdürebilirler.

AB olgusunun geliştiği küreselleşmiş dünyada bireyler üstün bir kimliğin etkisi altında değil, aksine çok kimliklidir. Bu durumda AB'den ulus-devlet vatandaşların sahip olduğu türden bir kimlik anlayışı beklemek haksızlık olacaktır. Çünkü, Avrupa yönetim sistemi, kültür, dil ve sosyal olarak oldukça farklılıklar gösteren bir alanda cereyan etmektedir. Bir Avrupa kimliği oluşturmaya yönelik uğraş ve politikalar, hem ortaklaşa Avrupa değerlerini vurgulamak, hem de üye ülkeler arasındaki farklı ulusal ve kültürel değerlere saygı göstermek ve bunları başarılı bir biçimde dengelemek durumundadır.

Avrupa kimliği ve ulusal kimlik ile ilgili teorik yaklaşımlara bakıldığında, ulusal kimlik ile Avrupa kimliğinin farklı teoriksel zemin üzerine dayalı olduğu görülmektedir. Buna göre ulusal kimlik bir iç merkez gibi düşünöldüğünde, Avrupa kimliği onu çevreleyen bir dış merkez halini almaktadır. Dolayısıyla bu iki kimlik farklı düzeylerde farklı anlamlar taşıdığı için birbirleriyle uyum gösterebileceği söylenebilir. Kavramsal düzeyde, Avrupalı kimliği ile varolan ulusal kimlikler arasındaki çelişki, gerçek olmaktan çok görünüşte olabilir. Oysa, çoğulcu bir anlayışı kabul ederek, ulusun belirli bir toprak parçası üzerinde ortak yasalar ve kültürün akılcı bir birleşmesi olduğu gerçeğinden hareketle düşünöldüğünde bu aradaki çelişki en aza inebilir.

Bugün, AB siyasi kimliğinin eksikliği devam etmekle birlikte; AB içinde oluşturulmaya çalışılan “çeşitlilik içinde birlik” teması paradoksal olarak AB'nin siyasi kimliğinin gelişmesine yardımcı olan bir anlayışı sergilemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, demokrasi açığına gidermek için yapılacak olan kurumsal ve yasal düzenlemeler bir yana, demokrasinin gelişme alanı olan bir Avrupa kamusal alanı oluşturabilmek kolay olmasa da, ulusal sınırları aşan yaygın kitle iletişim araçları ve tüm insanlık için önemli olan küresel sorunlar etrafında ortak bir alan yaratmak süreç içinde mümkün hale gelebilecektir. Diğer yandan, AB dış sınırları belirlenirken, iç sınırları doğal bir dinamikle eritebilecek ve içinde sivil toplum dinamiklerini yaratan kendine özgü bir Avrupa kimliği oluşturabilme potansiyeline sahip görünmektedir.

Tüm bunlardan sonra, Birliğin geleceğinin şekillenmesinde ve modern demokratik yönetimlerin en önemli aktörü olan halkın, gelişen süreçte nasıl bir tavır içinde oldukları elbette büyük önem arz etmektedir. Avrupa Komisyonu bünyesinde faaliyet gösteren Euro barometre araştırmasındaki kamuoyu analizleri; demokrasi için öngörülen diyalog ve tartışma etrafında Avrupa'nın geleceği üzerine halkın nabzını tutmayı amaçlamaktadır. Avrupa'nın geleceğini hazırlamak, tartışmaları yeniden başlatmak ve Avrupa vatandaşlarının beklentilerinin üzerinde tutmak, bu süreçte daha önemli hale gelmiştir.

Eurobarometre kapsamında yapılan kamuoyu araştırmalarında, ortaya çıkan genel sonuçlara göre, Avrupa vatandaşlarının öncelikle AB hakkında olumlu bir imaja sahip oldukları görülmektedir. Vatandaşlar AB'yi demokratik, modern ve koruyucu olarak algılamaktadır. Yine vatandaşların yarısından fazlası AB'ye üye olmaktan memnun görünmektedir. İlginç olan, vatandaşların kendi ülkeleri için düşünceleri daha karamsar iken, Birlik düzeyinde bu karamsarlık daha olumlu bir havaya dönüşmektedir. Dikkati çeken önemli bir nokta ise yeni üye olan 10 ülkenin 15 üye ülkeden daha iyimser bir bakış açısına sahip olmalarıdır. Yine ortaya çıkan bu olumlu havaya rağmen vatandaşlar, AB'yi bir çok açıdan eleştirmekten geri kalmamışlardır. Özellikle, Birlik barış, ekonomik işbirliği ve bütünleşme konularında başarılı bulunurken, siyasi ve kültürel bütünleşme konusundaki eksikleri, işsizlik, sosyal hakların korunması ve ekonomik büyüme konularında eleştiriler yoğunlaşmaktadır. Bu alanlarda üye ülke vatandaşları AB'nin performansını zayıf olarak değerlendirmişlerdir.

Kamuoyu araştırma sonuçlarında; Avrupalılar kendi kişisel ve mesleki durumları ile ilgili memnuniyetlerini ifade etseler de belirgin bir karamsar hava gözlenmektedir. Bu karamsarlık, özellikle vatandaşların küreselleşme, bir sonraki genişleme ve ulusal düzeyde yanlış yönlendirilme düşüncesi konularındaki korkularından kaynaklanmaktadır. Birlik düzeyinde yönetim ile ilgili konularda, iyimserlerin oranı fazla görülmektedir. Başka bir ifadeyle; Avrupa düzeyinde henüz her şeyin denenmediği ve çoğunluğun Birlik düzeyinde karar alınmasını desteklediği görüşü bulunmaktadır. Vatandaşlar,

Birlik içinde tüm üyeleri etkileyen sorunlar için işbirliği, dayanışma, eşitlik, ortak karar ve kurallar konusunda birlikte ortak çözümler bulma düşüncesinin iyi olacağı kanaatini taşımaktadırlar. Avrupa'nın geleceğini belirleyecek en önemli unsur olarak, yaşam standardının birbirine yakın olması ve sosyal güvenlik sistemi düşüncesi, vatandaşların ekonomik kaygılarla ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarında; gençlerin işsizlikle mücadeleyi Birliğin çözmesi gereken en önemli öncelik olarak görmeleri, Avrupa'nın geleceğini belirlemede en önemli unsur olarak bir Avrupa Anayasası olmasını talep etme düşüncesi, 2004 yılında üye ülkelerin imzalarına açılan ve Fransa ve Hollanda da reddedilen bu hareketin gerçekte, Anayasaya karşı bir hareket olarak algılanmaması gerektiği, bunun genişleme ve dolayısıyla işsizlikle ilgili olarak ekonomik kaygılardan kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Sonuç olarak AB, bütünleşme sürecini henüz tamamlamamış, hükümetler arası yapıdan giderek devletler üstü bir yapıya dönüşen ve tarihte daha önce denenmemiş türden federal yönetime ait bazı özellikler yansıtan kendine özgü bir oluşum sergilemektedir. AB, gerek yeni bir model olmasından kaynaklanan gerekse bir çok ülkeyi bir arada tutabilmenin zorluğundan da kaynaklanan bir entegrasyon sorunu da yaşamaktadır. Demokratik ilkelerle yönetilen AB üye ülkeleri AB projesi içinde demokrasi eksikliği ile karşı karşıya bulunmaktadır. Kuşkusuz bunun temelinde kurucu babalar olan teknokratik elit kesimin rolü olmakla beraber, asıl sorun bu çoklu yapıda demokrasinin özünü teşkil eden ortak bir müzakere alanı ve kimliğin oluşturulamayıpından kaynaklanmaktadır. Ancak bu sorunlardan kısa sürede kurtulmak, sorunlarının çok aktörlü ve çok yönlü oluşundan kaynaklanması nedeniyle zor görünmektedir. AB, vatandaşlar karşısında, tamamen somut bir gerçek haline gelebilmesi için, kamusal alandaki söylem aracılığı ile teşvik edilecek ve böylelikle çeşitli biçimlerde şekillendirilecek bir toplumsal imaj değişikliği gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi kamusal alan Avrupa bütünleşmesinin üretim ve şekillenme sürecinde son derece önemli bir yere sahiptir. Bu, aynı zamanda bir dayanışma biçimi ve dayanışma yolu olarak da görülebilir. Kimlik konusuna gelince, bu noktada

bir Avrupa kimlik türünü oluşturmada ulusal hükümetlerin kolaylık sağlamasının önemi ortadadır. Şimdiki durumda bazı ülkeler direnç gösterse de; vatandaşların sadakatini ve ülkelerin bağımsızlığını aşındırmadan bunu yapmak mümkün görünmektedir. Avrupa düzeyinde yapılan araştırmalarda görüldüğü üzere Avrupa vatandaşı, şimdiki durumda Birliği desteklemektedir. AB, başta işsizlik olmak üzere ekonomik sorunlara çözüm getirebildiği, sosyal dayanışmayı sağlayabildiği ölçüde, siyasi birlik oluşturma sürecini tamamlayacak potansiyele sahip görünmektedir. Ancak değişen dünya şartları içinde, bu yapının hangi düzeye ve yöne doğru gideceği zaman içinde görülecektir.

Bu çalışma kapsamında; AB'de demokrasi kavramına yasal ve kurumsal açıdan ne şekilde yer verildiği ve demokrasi eksikliğinin neden kaynaklandığı incelenmiştir. Bu konuda araştırma yapacak olan diğer araştırmacıların; Avrupa bütünleşme modelini daha ayrıntılı bir biçimde incelemesi, ulusal kimliğin kültürel yönünü ve ulusal kamu alanının Avrupa kamusal alanına dönüştürebilme yollarını ele alması, bu çalışma kapsamında ele alınmayan diğer hususların aydınlatılması açısından tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

Anderson, B. (1983). *Imagined Communities, Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London.

Arat, Tuğrul. (1996). “Avrupa Toplulukları Hukuku”, Derleyen: Mehmet Özdemir ve Songül Altınışık. *Avrupa Birliği El Kitabı*, TCMB Yayını, Ankara, ss.89-167.

Arsava, Füsün. (1999). “Avrupa Birliği Hukukunda Yuttaşlık Kavramı”, *Kocaeli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı:2.

Arsava, Füsün. (2000). “Avrupa Anayasası Yolunda Avrupa ve Ulusal Anayasa Hukuklarının Karşılıklı Etkileşimi”, *Türkiye ve Avrupa Birliği Özel Sayısı, Türkiye ve Medya Hizmetleri Yayını*, (Eylül-Ekim), ss.683-692.

Arsava, Füsün. (2002). “Nice Antlaşmasının Getirdikleri”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Sayı:2, ss.1-31.

Avrupa Birliği ve Türkiye Kavramlar Sözlüğü. (1999). İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, No:157, İstanbul.

Avrupa Parlamentosu İç Tüzüğü. (2001). ”Goals and Procedures”, http://www.europarl.eu.int/igc2000/goals/default_en.htm.

Balkır, Canan. (2000). “Kimlikler Avrupası Üzerine Düşünceler”, *Yeni Türkiye Dergisi, Türkiye ve Avrupa Birliği Özel Sayısı, Türkiye ve Medya Hizmetleri Yayını*, (Eylül- Ekim), ss.815-821.

Baydarol, Can. (1999). *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi: Altılar Avrupa'sından Onbeş'ler Avrupasına, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği*, İstanbul.

Benlisoy, Foti. (2005). “ASP Kongresi'nin Ardından Avrupa Solu”, *Birikim Dergisi, Birikim Yayıncılık Ltd. İstanbul*. ss.100-104.

Black, Ian. (2001). *The EU's Growing Pains*”, *Foreign Policy*, Volume: 156, (January 30), pp.2-39.

Blair, Tony. (2000). “Avrupa'nın Politik Geleceği”, <http://www.turkab.net/ab/turkabmkl/htm>.

Borchard Dieter, Klaus. (1995). Topluluk Hukukunun ABC'si, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara.

Bozkurt, Ömer. (1988). Avrupa Parlamentosu Yetkiler ve Usuller, TODİ Yayını, No:225, Ankara.

Bozkurt, Ömer. (1996). "Maastricht Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin Geleceği", Derleyen: Özdemir Mehmet ve Songül Altınyıldız, Avrupa Birliği El Kitabı, TCMB Yayını, Ankara, ss.89-107.

Burgess, Michael. (2000). Federalizm and European Union: The Building of Europe, 1950-2000 Routledge, Londra, pp.13-27.

Calhoun, Craig. (2004). "The Democratic İntegration of Europea" Published, Social Science Resarch Council, (web=<http://eurozine.com/articles/09.13.2006.eurozine-en.html>).

Canbolat, İbrahim S. (1998). Uluslararası Sistem, Avrupa Birliği: Bir Dönüşüm Analizi, Alfa Basım Yayım, İstanbul.

Chirac, Jacques. (2000). "Bizim Avrupamız", (<http://www.turkab.net/ab/turkabmkl/mkl/htm>).

Chrysochoou, Dimitris. (2000). Democracy in the European Union, I.B.Tauris Publishers, London-Newyork.

Commission of the European Communities. (2003). "Communication from the Commission: A Constitution for the Union, COM, 548 Final, Brussels.

Connolly, William E. (1995). Kimlik ve Farklılık, Çeviren: Ferma Lekesizalın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Corbett, Richard. (1998). The European Parliament's Role in Closer EU Integration, ST. Martins Press Inc., U.S.A.

Çelebi, Aykut. (2002). Avrupa: Halkların Siyasal Birliği, Metis Yayınları, İstanbul.

Çelik, Aziz. (2004). "AB Anayasası İçin Bir Okuma Önerisi", Birikim Dergisi, (Aralık), Birikim Yayınları Ltd.Şti., İstanbul, ss.23-33.

D'oliveira, Hans Ulrich Jessurun. (1995). "Union Citizenship: Pie in the Sky?" In A Citizen's Europe-in Search of a New Order, eds. Allan Rosas and Esko Antola, Sage Publications, London, pp.34-36.

Dartan, Muzaffer. (2005). "AB-Türkiye İlişkileri: Quo Vadis?" Avrupa Birliği Üzerine Notlar, Nobel Yayın No: 748, İstanbul.

Decker, Frank (2002). "Governance Beyond the Nation State Reflections on the Democratic Deficit of the EU", Journal of European Public Policy, Volume:9, No.2, pp.256-257.

Dedeoğlu, Beril. (1996). Adım Adım Avrupa Birliği, Çınar Yayınları, İstanbul.

Demir, Nesrin. (2005). Avrupa Birliği Parlamentosu, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1993). Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar, Ankara.

Doğan, Vahit. (2002). Türk Vatandaşlık Hukuku, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.

Duparch, Christiane. (1992). Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara.

Economist. (2000). "So That's All Agreed, Then", Volume:357, (April 4), pp.4-25.

Eder, K. and Giesen, B. (2001). "Introduction", European Citizenship, Oxford University Press, Oxford, pp.1-17.

Egeberg, M. (2002) "The European Commission-The Evolving EU Executive", Arena Working Paper, August.

Einhorn, Barbara, Mary Kaldor and Zdenek Kavan. (1996). "Introduction", Citizenship and Democratic Control in Europe, Edward Elgar, Cheltenham, pp.4-9.

Erdinç, Tahsin. (2000). "Ulusal Egemenlik ve Avrupa Birliği'ne Giriş", Yeni Türkiye Dergisi, Türkiye ve Avrupa Birliği Özel Sayısı, Türkiye ve Medya Hizmetleri Yayını, (Eylül-Ekim), ss.713-723.

Eriksen, E.O., J.E, Fossum. (2001). "Democracy through Strong Publics in the European Union? ARENA Working Paper(<http://www.su.uio.no/arena/publications/wp.08.15.2006>).

Featherstone, K. (1994). "Jean Monnet and the Democratic Deficit in the European Union", Journal of Common Market Studies, Vol.32, No.2, pp.150-160.

Felsenthal Dan. S and Machover, M. (2004). "Population and Votes in the Council of Ministers: Squaring the Circle", European Policy Center, Issue Papers.

Fincancı, Yurdakul. (1991). "Sivil Toplum- Askeri Devlet-Sivil Devlet", Sivil Toplum, Tüses Vakfı Yayını, İstanbul, ss.3-12.

Fischer, Joschka. (2005). "Konfederallikten Federasyona: Avrupa Entegrasyonunun Nihai Şekli Üzerine Düşünceler, Birikim Dergisi, (Aralık), 80-82.

Fossum, J.E and Oddvar, E.E. (2001). Democracy in The European Union Integration Through Deliberation? Politics/International Relations, Routledge, London & New York.

Glassory. (2000). "Institutions, Policies and Enlargement of the European Union", European Communities, Luxemburg.

Gölcüklü, Feyyaz. (1996). Avrupa Konseyi-Kurumları-İşleyişi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Gölcüklü, Feyyaz. (1999). Kurucu Anlaşmalar, Yayınlanmamış Ders Notu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İzmir.

Görün, Mustafa. (2004). "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı", Editörler: Zerrin Toprak, Hikmet Yavaş ve Mustafa Görün. Yerel ve Bölgesel

Yönetimler Kongresi Antlaşmalarında Avrupa Konseyi, Birleşik Yayınları, İzmir.

Graff, James. (2000). "Nice Treaty", Time Atlantic, Volume: 156, (12.25), pp.38-39.

Grundman, R. (1999). "The European Public Sphere and the Deficit of Democracy", D.Smith. and S.Wright (der), Whose Europe? The Turn Towards Democracy, Oxford: Blacwell, pp.125-146.

Guild, Elspeth. (1996). "The Legal Framework of Citizenship of the European Union", in Citizenship, Nationality and Migration, eds. David Cesarani and Mary Fulbrook, Routledge, London and New York.

Güncel Haber. (2000). Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Sayı:5, (Ocak).

Güncel Haber. (2000). Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Sayı:6, (Nisan).

Güncel Haber. (2001). Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Sayı:15, (Ocak).

Güncel Haber. (2002). Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Özel Sayı, (Temmuz-Eylül).

Güncel Haber. (2002). Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, Sayı:12, (Ekim).

Günuğur, Haluk. (1996). "Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü, Yarını, Avrupa Birliği El Kitabı, T.C.M.B. Ankara, ss.13-21.

Gürses, Hakan. (2005). "Avro-Sağın Söylemi ve Stratejileri", Birikim Dergisi, Birikim Yayınları Ltd.Şti., İstanbul, ss.48-56.

Habermas, Jürgen. (2000). Kamusalın Yapısal Dönüşümü, Çeviren: Tanıl Bora ve Mithat Sançar, İletişim Yayınları, İstanbul.

Habermas, Jürgen. (2002). "Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak", Siyaset Kuramı Yayınları, Çeviren: İlknur Ak, YKY Yayınları, İstanbul.

Hall, Stephen. (1999). "European Citizenship-Unfinished Business", Citizenship and Identity in Europe, eds. Leslie Holmes and Philomena Murray, Ashgate Publishing Ltd, England, pp.23-39.

Horeth, Marcus. (1999). "No Way Out for the Beast? The Unsolved Legitimacy Problem of Europe Governance", Journal of European Policy, Vol:6 No:2, pp.252-278.

Höjelid, S. (2001). "European Integration and the Idea of European Identity: Obstacles and Possibilities". ECPR Joint Sessions Grenoble Workshop 19: Identity Politics, (<http://eiop.or.at/eiop/texte/13.09.2006>).

Huysmans, Jef. (2000). "Contested community: migration and the question of the political in the EU". Morten Kelstrup and Michael C. Williams (eds.) International Relations Theory and The Politics of European Integration: Power, Security and Community. London and New York: Routledge. (<http://www.web.uvic.ca/essac/Toronto/papers/online.pdf4B-topalova.pdf>).

Ilgaz, Deniz. (2004a). "Avrupa Anayasası ve Yetki Dağılımı", Marmara Journal of European Studies, Vol:12, No:1-2, Publication of Marmara University, European Community Institute, İstanbul, pp.141-155.

Ilgaz, Deniz. (2004b). "Democratisation, Citizenship and Civil Society"; Citizenship Rights in The Turkish Republic: A Re-Evaluation in the Euro Mediterranean Area"; The European Union and the Mediterranean; The Mediterranean's European Challenge, Ed. Peter. G.Xuereb, European Research and Documentation Centre, Vol: V, University of Malta, pp.333-379.

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV). (1999). Avrupa Birliği ve Türkiye Kavramlar Sözlüğü, İKV Yayını, İstanbul.

İktisadi Kalkınma Vakfı Bülteni (İKV). (2004). "AB Anayasası Roma'da İmzalandı", İKV Yayını, 1-15 Kasım.

İktisadi Kalkınma Vakfı Bülteni (İKV). (2004). "Avrupa Birliğinin Beşinci Genişlemesi", İKV Yayını, 1-15 Mayıs.

İktisadi Kalkınma Vakfı Bülteni (İKV).(2005). "Avrupa Parlamentosu AB Anayasası'nı Onayladı", İKV Yayını, 1-15 Ocak.

Insel, Ahmet. (2004). "Avrupa'nın Sınırları Sorunu", Birikim Dergisi, İstanbul, ss.17-27.

Jervis, Robert. (1999). "Realizm, Neorealizm and Cooperalizm", International Security, Vol: 24, No: 1 pp.61-82.

Jimenez, Ruiz. M, Antonia, Jaroslaw, Jozef, Gorgick, Ankice, Kosic, Paszkal, Kiss, Maren, Kandulla. (2004). "European and National Identities in EU's Old and New Member States: Ethnic, Civic, Instrumental and Symbolic Components, European İntegration Online Papers (EIOP) Vol.8,N11; (<http://eiop.or.at/eiop/texte/011a.12.09.2006.htm>).

Jones, Robert. (1996). The Politics and Economics of the European Union: An Introductory Text, Edward Elgan Publishing Ltd, UK.

Kabalioglu, Haluk. (1998). Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu. Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Kahraman, Bülent. H. (2005). "Soğuk Savaş Sonrası Dönem Bitti", (<http://www.sendika.org/yazi.php?yazi No:2587.Radikal 1 Haziran>).

Kaltenthaler,KC. (2001). "European and Their Money: Explaining Public Support for the European Currency", European Journal of Political Research 40(2):pp.347-361.

Karagül, Soner.(2004). "Avrupa Bölgesel ve Azınlıklar Dilleri Şartı", Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi, Birleşik Yayınları, İzmir, ss.152-157.

Karlık, Rıdvan. (1998). Avrupa Birliği ve Türkiye, 5.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul.

Kastaryano, Riva. (2005). "Çok Kültürlülük Avrupa için bir Kimlik mi?" Birikim Dergisi, Birikim Yayınları Ltd.Şti., (Aralık), İstanbul, ss.22-29.

Keleş, Ruşen ve Yusuf Erbay. (1999). "Avrupa Konseyi'nin Bölge Olgusuna Bakışı", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 4 (Ekim), ss.3-29.

Kirsty, Hughes. (2002). "The Future of European Convention: Travelling Hopefully? Joint Working Paper for European Policy Institutes Network and Center for European Policy Studies, pp.4-6.

Kumrulu, M. Gülce. (2003). "Avrupa'nın Geleceğine İlişkin Konvansiyon", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 163-169.

Kurubaş, Erol. (2001). "Avrupa Birliği'nin Azınlıklara Yaklaşımı ve Avrupa Bütünleşmesine Etkileri", *Liberal Dergisi*, (Ağustos), ss.125-144.

Lasok, Bridge, D. (1994). *Law and Institutions of the European Union*, Sixth Edition, London.

Lippolis, Vincenzo. (1998). "European Citizenship: What It is and What It Could be", in *European Citizenship: An Institutional Challenge*, ed. Massimo La Torre, The Hague, The Netherlands: Kluwer Law International, pp.45-56.

Lodge, Juliet. (1996). *Elections to the European Parliament*, Bradles Ltd., England.

Lord, Christopher. (1998). *Democracy in the European Union*, Sheffield Academic Pres, England.

Lundberg, Erik. (1995). "Political Freedoms in the European Union" in *A Citizen's Europe-in Search of a New Order*, eds. Allan Rosas and Esko Antola, London, pp.78-114.

Lynch, P. and Neuwahl, N. (2000). *Reforming The EU- From Maastricht to Amsterdam*, Pearson Education Limited, Essex.

Mancini, G.F. (1998). "Europe: The Case for Statehood", Harward Jean Monnet Working Paper, (<http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/98/98-6.html>).

Marias, Epaminondas. (1998). "European Citizenship in Action: From Maastricht to The Intergovernmental Conference" in European Citizenship: An Institutional Challenge, ed. Massimo La Torre, The Hague, The Netherlands: Kluwer Law International, pp.23-42.

McCormick, Jhon. (1996). The European Union-Politics and Policies, West Press Inc., U.S.A.

Merih, Kutlu. (2002). "Bir Süper Devlet Yaratma Projesi: Avrupa Birliği", (<http://www.turkab.net.ab/turkabmkl/.htm>).

Millward, A.S. (1992). The European Rescue of Nation State:London: Routledge.

Neumann, İver. (1999). "Avrupa Kimliği, AB Genişlemesi", Avrasya Dosyası, Avrupa Birliği Özel Sayısı, (Kış), ss.6-22.

Neunreither, Karlheinz. (1994). "The Democratic Deficit of the European Union: Towards Closer Cooperation between the European Parliament and the National Parliaments", Government and Opposition, Vol:29, No:3, pp.265-299.

Nezihoğlu, Halim. (2000). "Avrupa'nın Bütünleşme Süreci Işığında Avrupa Kimliği'ne Bir Bakış", Yeni Türkiye Dergisi, Avrupa Birliği Özel Sayısı, Türkiye ve Medya Hizmetleri Yayını, (Eylül- Ekim), ss.870-877.

Noel, Emile. (1977). Avrupa Topluluğu Organları Nasıl Çalışır? Ayyıldız Matbaası, A.Ş., Ankara.

Nomer, Ergin. (2002). Vatandaşlık Hukuku, Fakülteler Matbaası, 13. Baskı, İstanbul.

Norton, Philip. (1996). National Parliaments and European Union, Frank Cassand Company Limited, London.

O'Keffe, David and Antonio Bavasso. (1998). "Fundamental Rights and the European Citizen", in European Citizenship: An Institutional Challenge, ed. Massimo La Torre, The Hauge, The Netherlands: Kluwer Law International, pp.255-278.

O'Leary, Siofra. (1996). *The Evolving Concept of Community Citizenship-From the Free Movement of Person to Union Citizenship*, Kluwer Law International, London.

Oliveira, A. Castro. (2002). "Workers and Other Persons: Step by Step from Movement to Citizenship-Case Law 1995-2001", *Common Market Law Review*, Vol:39, 2002.

Oran, Baskın. (2001). "Uluslar arası Ortam ve Dinamikler", *Türk Dış Politikası*, Cilt:1, İletişim Yayıncılık A.Ş, İstanbul, ss.479-499.

Ostred, D. (1999). *National and Nationalism in a Global Era*, Cambridge, UK: Blackwell Publishers.

Öğülmüş, Lokman. (2004). "Avrupa Anayasası ve Fransa Referandumu", (<http://www.bbc.couk/turkish/pressviev/story/104618>).

Peters, A. (2003). "A Plea for a European Semi-Parliamentary and Semi- Consociational Democracy", *European Integration Online Papers*, Vol:7, No:3, (<http://eiop.or.at/eiop/texte/003.htm>).

Pinder, John. (1999). *Foundations of Democracy in the European Union-From the Genesis of Parliamentary Democracy to the European Parliament- ST.*, Martin's Press, Inc., New York.

Pocock, J.G. (1997). "Deconstructing Europe", *The Question of Europe*, London, pp.297-317.

Polsky Vogel, Eliane. (1998). "A European Citizenship Without Women?" in *European Citizenship: An Institutional Challenge*, ed. Massimo La Torre, The Hauge, The Netherlands: Kluwer Law International, pp.67-98.

Presidency Conclusions. (2001). *European Council Meeting in Laeken*, (14-15 December).

Rappa, Antonio. (2002). "Modernity and the Politics of Public Space: An Introduction", *The European Journal of Social Sciences*, 15/1, pp.5-11.

Rau, Johannes. (2001). "Bir Avrupa Anayasası Talebi", (<http://www.turkab.net/ab//wabfetis.htm>).

Rosamond, B. (2000). *Theories of European Integration*, Basingstoke: The Macmillan Press Ltd, London.

Schmitter, C. Phlippe. (2000). *How to Democratize the European Union and Why Bother?* Rowman & Littlefield Publishers Inc., London.

Scott, Douglas Sionaldh. (2002). *Constitutional Law of the European Union*, Pearson Education Limited, U.K.

Shackleton, Michael. (2000). "Democratic Deficit", Desmond, Dihan (ed). *Encyclopedia of The European Union*, Macmillan, London, pp.133-145.

Smith, A. D. (1997). "National Identity and the Idea of European Unity", in P. Gover and P. Anderson, *Theestion of Europe*, London, pp.318-342.

Smith, Dand Sue, Wright. (1999). *The Turn Towards Democracy*, Blackwell Publishers, London.

Sönmezoğlu, Faruk. (2000). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi.

Special Eurobarometer. (2004). "Citizenship and Sense of Belongings", European Opinion Resarch Group EEIG.

Special Eurobarometer. (2006). "The Future of Europe"EB65.1, (March).

Standart Eurobarometer. (2004)." Public Opinion İdentities and Values in the Acceding and Caddidates", (March).

Standart Eurobarometer. (2005). "Youth takes the Floor", (December).

Strah, B. (2002). "A European identity, To the Historical Limits of a Concept", *European Journal of Social Theory*, (<http://www.web.uvic.ca/essac/Toronto/papers/online.pdf4B-topalova.pdf>).

Streek, Wolfgang. (2001). "Citizenship under Regime Competition: The Case of European Works Councils" (<http://eurozine.com/articles/13.09.2006.eurozine-en.html>).

Suner, Derya. (2005). "Ayrı bir Oluşum Olarak Nordik Ülkeleri", (<http://www.TurkishWeekly.net/Türkçe/makale.php?ib=48,TV:3.2005/01/13.>).

Şahin, Mustafa. (2004). "Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi", Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi, Birleşik Yayınları, İzmir, ss.124-152.

Taggart, P. (1998). "A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems", European Journal of Political Research, pp.363-388.

Taguieff, Pierre-Andre. (1993). "From Race to Culture: The New Right's View of European Identity", Telos (Winter), pp.99-126.

Taşdemir, Hakan ve Hasan, Demir. (2002). "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss.87-100.

Taştekin, Abdullah. (2004). "Avrupa Bölgesel Yönetimler Özerklik Şartı", Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi, Birleşik Yayınları, İzmir, ss.32-53.

Taylor, C. (1994). "Tanınma Politikası" Gutmann, Amy (Der), Çok Kültürlülük, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 42-84.

Tekeli, İlhan, Selim, İlkin. (2003). "AB'nin Oluşum Süreci İçinde Ulus-Devletin Dönüşerek Varlığını Sürdürmesi", (<http://www.turkab.net/ab/wabulus.htm>).

Tekinalp, Ünal ve Gülören, Tekinalp. (2000). Avrupa Birliği Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul.

Tezcan, Ercüment. (2002). "Avrupa Birliği Yurttaşlığı: Gelişim ve Perspektifler", Birikim Yayıncılık, Sayı 157, Mayıs, İstanbul, ss.23-35.

Tezcan, Ercüment. (2005). "Fransa ve Hollandada'ki Referandumlardan Sonra AB'de Ortalık Hala Toz Duman", (<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=59&type=12>).

The Amsterdam Treaty. (1999). A Comprehensive Guide, European Communities, Luxemburg.

The European Convention Working Group IV, (2002). Final Report of Working Group: IV of the Role of National Parliaments (CONV 353/02)", Brussels.

Toprak, Zerrin. (2004a). "Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Felsefesinde Yerel Yönetimler", Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi, Birleşik Yayınları, İzmir. ss.1-7.

Toprak, Zerrin. (2004b). "Avrupa Yerel Topluluklar Veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi", Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmalarında Avrupa Konseyi, Birleşik Yayınları, İzmir. ss.53-92.

Touraine, Alain. (2002). Demokrasi Nedir? Çeviren: Olcay Kumral, 3. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul.

Treaty Establishing Constitution for Europe. (2005). European Communities, Luxemburg.

Treaty of Nice. (2001). Amending the on European Union, The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts, (C80/01), Official Journal Of the European Communities.

Ülger Kaya, İrfan. (2002). Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Üstel, Füsun. (1997). "Devlet, Kamusal Alan ve Yurttaşlık", Birikim Yayıncılık, İstanbul, pp.127-133.

Vardar, Deniz. (2003). "Avrupa Birliği ve 'Kimlik' Oluşum Süreci", Birikim Dergisi, (Şubat), Birikim Yayıncılık Ltd. Şti. İstanbul, ss.33-46.

Wallace, H and Wallace, W. (1996). Policy Making in the EU, Oxford University Press, London.

Wallace, William. (1997).” The nation-State-Rescue or Retreat?” Peter Gowan and Perry Anderson(eds.) The Question of Europe. London-Newyork:Verso, pp234-265.

Warleigh, A. (2003). Democracy in the European Union, Sage Publications, London.

Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. (1996). Grammary Books, New York.

Weiler, J.H. (1999). “ The State ‘über alles’- Demos, Telos and the German Maastricht Decision”, NYU School of Law Jean Monnet Center, (<http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/95/950ind.html>).

Weiler, J.H.H. (1999). The Constitution of Europe-Do the New Clothes Have an Emperor and other essays on European İntegration. Cambridge, Cambridge University Press.

Wessels, Wolfgang, and Udo, Diedrichs. (1997). “A New Kind of Legitimacy for a New Kind of Parliament: The Evolution of the European Parliament”, European İntegration Online Papers, Vol:1, No: 6, (<http://eiop.at/eiop/texte/1997-006a.htm>).

Westlake, Martin. (1994). A Modern Guide to the European Parliament. Dinter Publisher Ltd., London.

Wiener, Antje. (1998a). European Citizenship Practice-Building İnstitutions of a Non-State, Westview Press, USA.

Wiener, Antje. (1998b). ”The Developing Practice of European Citizenship: An Institutional Challenge”, ed. Massimo La Torre, The Hauge, Kluwer Law İnternational, The Nedherland, pp.123-133.

Wooddard, S. (2000). “The Simple Guide to the Federal Idea”, (<http://www.eurplace.org/federal/woodard>).

Yılmaz, Ejder. (1992). Hukuk Sözlüğü, Yetkin Yayınları, Ankara.

Zararsız, Emin M. (2000). “Avrupa Topluluğu Hukukunun Doğrudan Etkisi Prensibi ve Türk Hukukunda Yeri”, Türkiye ve Avrupa Birliği Özel Sayısı. Türkiye ve Medya Hizmetleri Yayını, (Eylül-Ekim), ss.713-723.

İNTERNET ERİŞİM KAYNAKLARI

<http://www.conventions.ceo.int/treaty/common/cherchsig.asp?NT=122&CM=8DF=6/20/05&CL=EN> Erişim: [6.20.2005].

<http://www.conventions.ceo.int/treaty/common/cherchsig.asp?NT=144&CM=8DF=6/20/05&CL=EN> Erişim: [6.20.2005].

<http://www.conventions.ceo.int/treaty/common/cherchsig.asp?NT=157&CM=8DF=6/20/05&CL=EN> Erişim: [6.20.2005].

<http://www.conventions.coe.int/treaty/common/cherchsig.asp?NT=148&CM=80F=6/20/05&CL=EN> Erişim: [6.20.2005].

<http://www.conventions.coe.int/treaty/Commun/Liste.Declarations.asp?NT=&CU=18NA=106=EN> Erişim:[24.09.2006].

<http://www.curia.eu.int/en/afz/index.htm.html.ase.36/75>.Erişim: [01.05.2005].

<http://www.curia.eu.int/en/afz/index.html.case.29/69>. Erişim: [10.05.2005].

<http://www.euro.eu.int.en.record.mt.titk5html>. Erişim: [14.04.2005].

http://www.euoparl.eu.int//OM_Europa. Erişim: [20.04.2005].

<http://www.euoparl.eu.int/charter/en/default.htm>. Erişim: [16.05.2005].

<http://www.euoparl.eu.int/group/en/ourhistory.asp>. Erişim: [04.05.2005].

<http://www.euoparl.eu.int.presentation/default.en.htm> Erişim: (23.05.2001).

<http://www.europeancommission.eu.int/com/dg10> Erişim: [11.6.2004].

<http://www.european-convention.eu.int> Erişim: [5.7.2004].

http://www.ueropa.eu.int/comm/justice_home/unit/charter/index_en.html. Erişim: [12.04.2005].

<http://www.europarl.eu.int/presentation/default.en.htm>. Erişim: [3.04.2001].

<http://www.yerelnet.org.tr/uluslararası/avrupakonseyanlasma6.php>. Erişim: [17.05.2005].

<http://www.europarl.eu.int/summits/kolzentm=ank>, Erişim: [25.01.2003].

<http://www.euroactiv.com/Article?temuri=tcm29:11748216&type=LinksDossier>. Erişim: [17.07.2005].